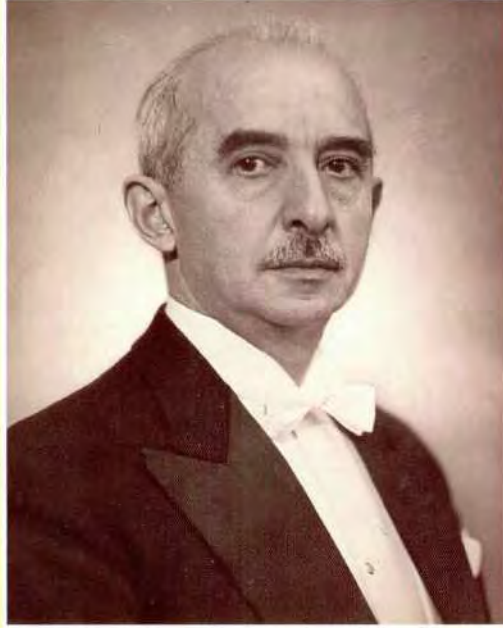

**İSMET İNÖNÜ'NÜN
TBMM' DEKİ
KONUŞMALARI**

1920-1973

**İKİNCİ CİLT
(1939-1960)**

Ankara, 1993

**İSMET İNÖNÜ'NÜN
TBMM'DEKİ
KONUŞMALARI
1920 - 1973**

**İKİNCİ CİLT
(1939 - 1960)**

TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI NO : 57
Ekim, 1993 - Ankara

Bu kitaptan, kaynak belirtilerek alıntı yapılabilir.

I S B N - 975 - 7479 - 13 - 6

Derleyen : Ali Rıza CİHAN
TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon
Müdür Yardımcısı

Yayına Hazırlayan : Engin KARAPINAR
TBMM Basın ve Halkla İliş. D. Bşk.

Dizgi ve Baskı : TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara

Ö N S Ö Z

Tarih, geçmişe ve geleceğe ışık tutan olgular bütünüdür. Bu bütünlük, olaylar ve insanlardan kaynaklanıyor, oluşuyor. Geleceğe iyi yön verebilmek, her alanda başarı ve verimliliği artırabilmek; geçmişin iyi irdelenmesi, iyi değerlendirilmesini gerektiriyor.

Düşüncelerimizi geliştirme ve uygulayabilme becerimiz, geçmişe ait bilgi temelimizin sağlamlığına, zenginliğine bağlı.

İlgi alanlarımız, belirli konularda yoğunlaşmakta, ağırlık taşımaktadır. Ama, bu alanların genel bir sentezini yalnızca "siyaset tarihi"nde bulmak mümkün. Siyaset, hemen her konuda bilgi ve belgeler içeren bir zenginlik gösteriyor. Çünkü, siyaset ve siyaset yapmak, ulusal ve uluslararası tüm konu ve sorunlara ilgiyi, geniş kültürlü ve çözüm üretmeyi gerektiriyor.

Hür demokratik rejimlerin temel kurumu olan parlamento, tüm konuların, çeşitli görüş zenginliği içinde ve en yoğun biçimde ifade edildiği bir forum niteliğine sahiptir.

O halde, bilgilerimizi güçlendirmede; en doğru ve en güvenilir kaynakların başında, yaşanan olayları ve bu olayların içindeki insanları doğrudan gözler önüne seren "TBMM Tutanakları" gelmektedir.

Sizlere sunduğumuz bu kitap, yakın tarihimizden bir kesit oluşturuyor. Asker, siyaset ve devlet adamı olarak, ülke yönetiminde önemli payı ve etkisi olan İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, 1920-1973 arasında Meclis'te yaptığı konuşmaların, bilgilerimize katkı sağlayacağı veya yeni boyutlar kazandıracığı inancındayım.

Meclisimizin Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu'nun, geçen yıllarda Yüce Atatürk'ün Meclis'i açış konuşmalarıyla başlattığı dizi yayınlardan birini daha geliştirilmesinden mutluluk duydum.

Üç cilt halinde hazırlanan bu çalışmayı, yine Büyük Atatürk'ün, Üçüncü Cumhurbaşkanımız rahmetli Celâl Bayar'ın, Cumhuriyet ve demokrasimizin kurulması ve geliştirilmesinde önemli payı ve katkısı bulunan değerli siyaset ve devlet adamlarımızın, Meclis'te yaptıkları tüm konuşmalarının kitap haline getirilmesi izleyecektir.

İnanıyorum ki, Meclis tutanaklarından derlenen bu yayınlar, ihtiyaç duyulan önemli bir eksikliği giderecek ve herkesin yararlanabileceği değerli bir bilgi kaynağı oluşturacaktır.

Kültür, Sanat ve Yayın Kurulumuza ve bu yayının hazırlanmasında emeği ve katkısı bulunan Meclisimiz görevlilerine teşekkür ediyorum, başarılar diliyorum.

Hüsamettin CİNDORUK
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

İNÖNÜ VAKFINİN TEŞEKKÜRÜ

İsmet İnönü'nün, kurulduğu 1920'den kendi hayatının sona erdiği 1973'e kadar çalışmalarına önemli katkıda bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmalar bir kitapta toplanmış oluyor. Kitap üç ciltten oluşacaktır. Zabitlerden toplanan bu konuşmalar Meclisin açık ve kapalı oturumlarını kapsamaktadır.

İnönü Vakfı Cumhuriyet tarihine geniş ışık tutacak böyle bir eseri gerçekleştirdiğinden dolayı başta TBMM Başkanı sayın Hüsamettin Cindoruk olmak üzere derlemeyi yapan TBMM kitaplığı müdür yardımcısı Ali Rıza Cihan ile kitabı baskıya hazırlayan TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanı Engin Karapınar'a, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kuruluna en içten teşekkürlerini sunar.

ÖZDEN TOKER

İnönü Vakfı Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
1.11.1939 — TBMM'nin 6. Dönem 1. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	1
1.11.1940 — TBMM'nin 6. Dönem 2. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	9
1.11.1941 — TBMM'nin 6. Dönem 3. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	19
1.11.1942 — TBMM'nin 6. Dönem 4. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	31
1.11.1943 — TBMM'nin 7. Dönem 1. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	35
1.11.1944 — TBMM'nin 7. Dönem 2. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	41
1.11.1945 — TBMM'nin 7. Dönem 3. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	54
1.11.1946 — TBMM'nin 8. Dönem 1. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	65
1.11.1947 — TBMM'nin 8. Dönem 2. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	69
1.11.1948 — TBMM'nin 8. Dönem 3. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	75
1.11.1949 — TBMM'nin 8. Dönem 4. Yasama Yılı'nı Açış Konuşmaları.....	81
1.12.1950 — Dış Politika ile Siyasi ve Askerî Meseleler Hakkında Başbakan'a Gensoru Açılmasına İlişkin Öngörüşmede Yaptıkları Konuşma.....	90
3.1.1951 — Erzincan Depremi Nedeniyle Yapılan Yardımlarla Avusturya'dan Alınan Evlerin Fiyatları Hakkındaki Soru Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	92
19.2.1951 — 1951 Yılı Bütçe Kanunu'nun Tümtü Hakkında Yaptıkları Konuşma.....	93
6.8.1951 — Resmî Dairelerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyecek- lerine İlişkin Yasa Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	97
28.11.1952 — 8 Ekim 1952 Tarihinde Balıkesir'de CHP Mensuplarının Yarmak İstedikleri Açık Hava Toplantısında Meydana Gelen Olay Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	102
15.12.1952 — 5 Ekim 1952 Tarihinde İzmir'deki Nutku Hakkında Hükümet Görüşünün Açıklanmasına İlişkin Sözlü Soru Dolayısıyla Yap- tıkları Konuşma.....	110
16.2.1953 — 1953 Yılı Bütçe Kanunu'nun Tümtü Üzerinde Yaptıkları Konuşma.....	112

18.11.1953	— 1950 Yılından İtibaren Ağrı ve Karaköse'de Tamir Edilen Camilere İlişkin Soru Önergesi Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	118
14.12.1953	— CHP'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkındaki Kanun Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	129
15.11.1954	— 7 Kasım 1954'de Yapılan Muhtar Seçimlerine İlişkin Sözlü Soru Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	132
21.5.1955	— TBMM'nin 1 Kasım Tarihine Kadar Tatile Girmesi Hakkında Verilen Önerge Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	144
16.12.1955	— Başbakan Adnan Menderes'in Kurduğu Hükümetin Programı Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	153
23.2.1956	— 1956 Malî Yılı Genel Bütçe Kanun Tasarısı Üzerine Yaptıkları Konuşma.....	170
26.2.1956	— 1956 Malî Yılı Ankara ve İstanbul Üniversiteleri Bütçeleri Üzerine Yaptıkları Konuşma.....	174
28.2.1956	— 1956 Malî Yılı Çalışma Bakanlığı Bütçesi Üzerine Yaptıkları Konuşma.....	175
28.2.1956	— İstanbul'da İlan Edilen Sıkıyönetimin Uzatılmasına İlişkin Başbakanlık Tezkeresi Üzerine Yaptıkları Konuşma.....	179
29.2.1956	— 1956 Malî Yılı Bütçe Görüşmelerinin Tanımlanması Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	182
6.6.1956	— Yayın Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Suçlar Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	189
27.6.1956	— Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun Tasarısı Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	193
11.7.1956	— Münhal Milletvekillikleri İçin 1956 Yılında Ara Seçim Yapılmaması Hakkındaki Kanun Teklifi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	196
23.2.1957	— 1957 Malî Yılı Meclis Bütçesi Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	201
24.2.1957	— 1957 Malî Yılı Adalet Bakanlığı Bütçesi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	206
25.2.1957	— 1957 Malî Yılı İçişleri Bakanlığı Bütçesi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	209

26.2.1957 — 1957 Mali Yılı Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	212
7.6.1957 — Fevzi Boyar'ın Cezasının Affına İlişkin Kanun Teklifi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	215
10.6.1957 — Kırşehir'in Yeniden İl Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	224
21.6.1957 — Boş Milletvekillikleri İçin Bu Yıl Ara Seçim Yapılmamasına Dair Verilen Önerge Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	227
24.6.1957 — C.M.P. Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın Dokunulmazlığının Kaldırılmasına İlişkin Önerge Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	230
11.9.1957 — Milletvekili Seçim Kanunu'nda Değişiklik Öngören Kanun Teklifi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	236
4.12.1957 — Adnan Menderes Tarafından Kurulan 5. Hükümetin Programı Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	243
4.6.1958 — Gündemin Düzenlenmesine İlişkin Usul Hakkında Yaptıkları Konuşma	265
25.6.1958 — Boş Milletvekillikleri İçin 1958 Yılında Ara Seçim Yapılmamasına İlişkin Önerge Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	266
21.8.1958 — Dış Politika ve Orta Doğu Hadiseleri Hakkındaki Hükümetin Açıklamaları Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	270
28.2.1959 — 1959 Mali Yılı Genel Bütçesi Dolayısıyla Yaptıkları Konuşma.....	277
4.3.1959 — Kıbrıs Konusunda Hükümetin Takip Ettiği Politikanın Tasvibi Hakkında Başbakanlık Tezkeresi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	280
2.2.1960 — 1960 Mali Yılı Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçesi Üzerinde Yaptıkları Konuşma.....	287
25.2.1960 — 1960 Mali Yılı Dışişleri Bakanlığı Bütçesi Üzerinde Yaptıkları Konuşma	288
18.4.1960 — CHP'nin Yıkıcı, Gayrimeşru ve Kanun Dışı Faaliyetleri Olduğu Gerekçesiyle Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önerge Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	295
27.4.1960 — Tahkikat Enetümenlerinin Görev ve Yetkileri Hakkındaki Kanun Teklifi Nedeniyle Yaptıkları Konuşma.....	302

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN 6 NCI DÖNEM 1 İNCİ YASAMA YILINI AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1939

Büyük Millet Meclisinin Muhterem azası!

Altıncı intihab devresinin birinci içtima senesini açarken muhterem azayı sevgi ve saygı ile selâmlarım *(Alkışlar)*. Eminim ki bu anda kalblerimiz, Büyük Türk Milletinin emanet ve vazifelerini, onun hakiki menfaatine uygun olarak ifâ etmek aşkile dolub taşmaktadır.

Geçirdiğimiz sene, vatanda huzur ve emniyetin, fikirlerde ve cemiyette hakiki bir asayişin hüküm sürmesiyle geçmiş; Cumhuriyetin vatandaşta ve vatanda en büyük nimetli olan haysiyet ve emniyet, tamamen hâkim olmuştur *(Bravo sesleri)*. Dahili idaremizde hiç bir fetret ve nifak azabile muhtarib bulunmuyoruz *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Bir milletin en büyük ve en kuvvetli mesnedi olan dahili beraberlik, Büyük Meclisin ulvi ve muhteşem hüviyetinden örnek alarak, Türk vatanını insanîyet âleminde heybetli bir mevcudiyet olarak tecessüm ve temayüz ettirmiştir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Milletimizin kemal ifade eden bu halile, hepimiz iftihar edebiliriz.

Dahili idarenin gerek umumî ve mahallî idare kısımlarında ve gerek belediye ve köylü hayatımızda kolaylığı ve tekâmülü temin edecek yeni tedbirleri, Hükümet, mütemadilen tedkikinize arz etmek kararındadır *(Bravo sesleri)*.

Bu sene, Hatay, ana vatana, onun ayrılmaz bir cüzü olarak ilthak etmiştir *(Şiddetli alkışlar)*. Uzun seneler bizden ayrı yaşamak elemi çekmiş olan aziz Hatayın, sizin kudretli ve temiz ellerinizde az zaman içinde vatanın en şirin, en mamur bir köşesi haline geleceğine katiyen eminiz.

Cumhuriyet adliyesinin işleme tarzını, memnuniyetle yadedebiliriz. Adalet tevzil gibi en şerefli bir cemiyet vazifesini ifa eden hâkimlerimizin mesleklerini daha metin ve câzib bir hale koyacak tedbirleri kanunlarımızın tatbikatında daha ziyade isabet ve sûrat temin edecek çareleri, ceza işlerinin ve müesseselerinin ıslah ve terbiye maksadlarında daha müessir vasıtalara malikiyetini, Hükümetin, yüksek huzurunuzda arz olunmak için, daima üzerinde çalıştığı mevzular olarak zikredebilirim *(Bravo sesleri)*. Her halde şurasını iftiharla ilân edebiliriz ki, vatanda adalet tevzil, ehliyetli ve emniyetli ellerdedir, ve adalet tevzil usullerimiz medeniyetin en ileri telâkklilerine uygun esaslara müsteniddir *(Bravo sesleri, alkışlar)*

Muhterem Millet Vekilleri!

Son bir sene zarfındaki dünya hâdiseleri önünde Türkiye'nin haricî siyaseti, Hükümet tarafından muhtelif vesilelerle yüksek itidânınıza arz edilip tasvibinize iktiran eden inkişaf göstermiştir. Avrupa buhranı, sulhu korumağa matuf gayretlerin zaman zaman ümid verici safhalarından sonra büsbütün alevlenmiş ve nihayet harb faciasının patlaması bir emri vaki olmuştur.

Sizin samimî hissiyatınıza da tercüman olduğuna emîn olarak bu hal-den derin elem ve hüznü duyduğumuzu saklıyamam. Cümhuriyet Hükümeti, bütün bu devrelerde, sulha hizmet etmek ve kendi masuniyetini temin eylemek gayretini esaslı vazife telâkki etti. 12 mayısta İngiltere ve 23 haziranda Fransa Hükümetleriyle kararlaştırmış olduğu müşterek beyan-nameler, bu gayretin mahsulüdür *(Alkışlar)*. 19 teşrinievvelde imza edilen ve bu hafta içinde yüksek tasdikınıza arz edilecek olan muahede de; hiç bir Devletin aleyhinde olmuyarak, hiç olmazsa tesirimizin yettiği sahada bey-nelmilel sulh ve emniyete hizmet etmek suretile kendi emniyetimizi ma-sun tutmak gayesine matuftur *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)*. Sulhu korumak ülkü-sü; her memlekete, kendi hususî bünyesi, coğrafi vaziyeti ve imkânlarına göre ayrı ayrı tedbirler ilham edebilir. Türkiye için, hareket hattını evvel-den sarahat ve samimiyetle belli etmek, sulh yolundaki vazife tedbirleri-nin en müessir olanıdır denilebilir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Biz, bu muahede ile, harb fecayli içinde ıstırah çekken Avrupada bir emniyet mıntakası tesisi su-retile, bu facianın müstakbel ittisa ve inkişafına mani olmak gayesini güdüyoruz *(Bravo sesleri)*. Muahedenin harekete geçmesi, bu meşru gayeleri çiğ-nemek isteyenlerin bulunması kaimdir. O ihtimal haricinde, bizim müt-tefiklerle olan bağlarımız ve hep beraber lîân etmiş olduğumuz yüksek ideal etrafındaki beraberliğimiz, diğer Devletlerle normal ve dostane münase-betlerimizi ihlâl edebilecek mahiyette değildir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Deruhde ey-lemiş olduğumuz vazife ve mesuliyetleri hakkile müdrük olarak, insanlığı inleyen harb faciasının bir an evvel nihayete ermesini ve yarınki nesillerin son senelerin ıstırahlarına düşmemesini, bütün kalbimizle temenni etmek-teyiz. Bu gün olduğu gibi yarın da memleketimizi harb mıntakası haricinde bırakmayı, emniyet ve taahhüdlerimizi ihlâl etmemek şartile, milleti-mize karşı vazife icabı olarak cidden arzu ediyoruz *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Arkadaşlar!

Malûmunuz olduğu veçhile Hariciye vekilimiz, Sovyet Hükümetinin misafiri olarak Moskovada üç hafta kadar temas ve müzakerede bulundu. Bu müzakerelerden, eski dostumuz Sovyet İttihadile aramızda bu günkü mesud münasebetlerden daha ileri bir vaziyet ifa edecek bir anlaşma mey-

dana geleceğini ümid etmiştik. Neticeye varmak için iktidarımızda bulunan bütün gayretli sarfetmiş ve bir an muvaffakiyetin elde edildiği anlayışına varmıştık. Buna rağmen, bizim menfaatimize olduğu kadar karşı tarafın menfaatine de muvafık olduğunu zannettiğimiz neticenin istisali, bu defa mümkün olamamıştır. Bununla beraber, bilirsiniz ki, iki komşu memleket arasındaki dostluk kuvvetli esaslara müsteniddir. Bu devrin muvakkat icablarından doğan şartlar ve imkânsızlıklar, bu dostluğu ihlâl etmemelidir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Biz mazide olduğu gibi âtide de Türk - Sovyet münasebetlerinin dostane seyrini samimî olarak takib edeceğiz *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Muhterem arkadaşlar!

Son hâdiseler münasebetle Türkiye hakkında yapılan neşriyat, bilhassa bitaraf memleketlerdeki, Milletimizin iki yüksek vasfını kemalle tecessüm ettirmiştir : Türkler dostluklarına vefakâr taahhüdlerine sadıktırlar *(Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*. Bu vasıflar, Cümhuriyet Hükümetinin siyasetine umumî bir emniyet gösterilmesini temin etmiştir. Bize karşı vefakâr olan dostlarımız, bu güne kadar olduğu gibi bundan sonra da, bizden ancak dürüstlük, hayırhahlık ve bunlara uygun hareketler bekleyebilirler *(Alkışlar)*.

Milletin muhterem Vekilleri!

İçinde bulunduğumuz beynelmilel vaziyetin, Cümhuriyet ordusunun ehemmiyet ve ihtiyacını gözleriniz önünde birinci derecede canlandırdığına şüphem yoktur. Bütün Türk milletinin dikkatli nazarı da, bu devrede, bilhassa kendi müdafaa vasıtalarına teveccüh etmiş bulunuyor. Cümhuriyet Hükümeti, müdafaa tedbirlerini tekemmül ettirmek için hiç bir himmeti esirgememek azmindedir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Malî ve fennî noktalardan çok külfetli ve masraflı bir hal almış olan müdafaa vasıtalarını da ihmal etmemek gayreti, Hükümet ve milletçe aziz bir kaygu olursa, erlere meydan görüldüğü zamanda Vatandaşların yapılan fedakârlıkların hiç birisine acımayacak mesud neticeler elde edecekleri muhakkaktır *(Yavaş, bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*. Büyük Meclis, Büyük Türk milleti emin olabilir ki, Cümhuriyet orduları emir aldıkları zaman vazifelerini hakkıyla ifa edecek kıymettedirler *(Yavaş sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*. Yaptığımız ve yapacağımız fedakârlıklara Cümhuriyet orduları lâyık olduklarını isbat etmeğe her an hazırızlar *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*.

Aziz Vatandaşlarımız!

Münakalât vekâleti, müterakki bir cemiyetin mümeyyiz vasıflarından biri olan bütün münakale ve muhabere vasıtalarının ahenk ve intizamı gâyesini temin etmek yolunda esaslı bir tedbir olmuştur. Muhtelif naklî vası-

ları, bir mesuliyet altında birbirini tamamlayan bir zihniyetle işletmek sayesinde, Vatanın içtîmî ve iktisadî inkişafı için en geniş feyizlerini vermek yolundadır. Mesud inkişafını takib eden Demiryollarımızın yanında deniz ve hava yollarımızın da sûratle feyiz bulmasını iltizam ediyoruz. Memleketimiz için çok verimli bir faaliyet sahası olduğuna samimî olarak kani olduğumuz deniz teşkilâtımızın gerek nakliye, gerek endüstri sahaharında sağlam esaslara müstenid olarak kurulması için Hükümetin çalışmalarına, yüce Meclîsin yakından alâka ve muavenet göstermesini temenni ederim.

Münakalât vekâleti, vatan müdafaası meselelerinde ayrıca mümtaz olan bir ehemmiyet alacaktır. Bu bakımdan dahi memleket münakalâtının intizam, kudreti ve bol vasıta ile mücehhez olması hakkile takdirinizi celbedecek mevzulardır.

Arkadaşlar!

Memleketin sıhî ve içtîmî muavenet işleri, içinde bulunduğumuz şartlar dahilinde, ehemmiyetlerini arttırmış bulunuyorlar. Salgınlarla mücadele ve koruma tedbirleri, memleket müdafaasının safhaları için de daha çok kıymetli olacaktır. Sıhî teşkilâtımızın fennen sağlam esaslara müstenid bulunmasından, ansızın çıkacak hâdiselere karşı kendimizi emniyette hissetmek istiyoruz.

Son zamanlarda Dikili ve havallsindeki zelzele âfetinden vatandaşlarımızın çektikleri ıstıraba, bütûn memleket yürekten iştirak etti. Âfete uğrayanlara, Büyük milletın huzurunda, derin teessürlerimizi ifade ederken Kızılayın ve halkımızın gösterdiği şefkat ve yardımları şükranla yad etmek isterim.

Arkadaşlar!

Ziraat vekâletimizin meseleleri, milli bünyemizin en ehemmiyetli mevzuları gibi takib olunmaktadır. Her çeşid mahsule feyiz veren memleketimizin toprak meselesi, âlât ve bilgi meseleleri gibi, ana ihtiyaçları temin olundukça istihsal kudretimizin ve köylü malîyetimizin yükseleceğine dalma kani bulduk. Geniş mikeyasta malî vasıtalar tahsis edememekten korktuğumuz bu senelerde dahi zirai istihsalâtımızın inkişafını alıkoymayacak himmet ve tedbirleri esirgememenizi dilerim. Orman işletmesindeki Devlet teşkilâtımızın müsbet neticelerini yakın bir zamanda almağa başlayacağımızı kuvvetle ümid ediyorum.

Muhterem arkadaşlar!

Ticaret işerimiz, hususî bir ihtimamınıza lâyıktır. Bir kaç seneden beri cihanda bozulmuş olan ticaret münasebetleri, bizi de muhtelif istikamet-

ler takibine sevk etmişti. Harbin zuhuru ise beynelmilel ticareti yeni zorluklarla karşılaştırmıştır.

Bu şartlar içinde her memleket, bir taraftan müdafaa endişesiyle mahsullerinin ihracını tahdide, diğer taraftan kredi meselelerinde mübadeleye müsaıd olmıyan türlü tedbirler almağa mecbur olmuştur. Beynelmîlel tabii münasebetlere sıkı sıkıya bağı olan ticaretîşlerimizin bütün umumî zorluklardan müteessir olması, içtinabı kabil olmıyan bir zarurettir.

Arkadaşları

Bütün bu güç şartlarla beraber biz, ticaret işlerinde en az sıkıntı gören milletlerden olacağız (*Bravo sesleri, alkışlar*). İlk önce şurasını emniyetle söyleriz ki memleketimiz ve ordumuz, en lüzumlu laşe maddelerinde hal ve atı için hiç bir tehlide maruz değildir (*Alkışlar*). Hatta ihrac maddelerinin tahdidinde biz, en geniş davranabilecek memleketlerden biriyiz. Harb zamanında dahi mahsullerimiz, çoğu itibarile, Cihan piyasasının arayacağı maddelerden olacaktır.

Her şeyden evvel ticaret işlerimizde sâlim ve tabii bir usulü sûratle tesis etmeliyiz. Kuvvetle kanlız ki ticaret hayatını iyi bilen ellerle takib olunacak isabetli tedbirler, bizim ticaret vaziyetimizi yalnız durgunluğa uğratmaktan korumakla kalmayacak, memlekete ait için de genişlik temin edecek seyri bulacaktır.

İktisad vekâletimiz, büyük milli davalarımızdan biri olan sanayileşme hareketine bu yıl dahi hızla ve intizamla devam etmiştir. İçinde bulunduğumuz hâdiseler ve ufukta muhtemel görülen vaziyetler, memleket endüstrisinin hayatı ehemmiyetini kemalle tecessüm ettirdi. Plâna göre teşebbüs edilen müesseseler ıkmal olunmakta ve hakiki olarak sağlam işlemlerini temin edecek tedbirler dikkatle alınmaktadır. Beş senelik plânın eksiklerini bir an evvel tamamlamaya, Hükümet, ciddi olarak gayret sarfediyor. Karabük Demir ve Çelik fabrikalarının sene içinde işlemeye başlaması, memlekete her bakımdan büyük kuvvet vermiştir. Boru fabrikasile haddehane ve çelikhane kısımlarının yakında faaliyete geçeceğini ümid ediyoruz. Gene bu sene 26000 iğli yeni Malatya Bez ve İplik fabrikası işletmeye açıldı. Birinci beş senelik plânın esaslı aksamından olan Kimya ve Kendir fabrikaları kurulması takip olunduğu gibi ikinci kâğıt, sellüloz, Sivas Çimento fabrikalarını dahi tahakkuk ettirmeğe çalışıyoruz. Şeker fabrikalarımızın istihsalâtı, bu sene, feyizli bir surette verimli olmuştur. Hükümet elde bulunan işleri tamamen tahakkuk ve temin ettirdikten sonra vakt kaybetmeksizin yeni endüstri hareketlerine teşebbüs etmek yolundadır (*Alkışlar*).

Toprak altı servetlerimizin işletilmesi için ciddi gayretler sarfediyoruz. Bu sene Ergani bakır izabehanesi bakır istihsaline başlamıştır. Fakat kömür istihsalı mevzuuna yüksek dikkatlnizi bir daha celbetmek isterim. Bu memleketin medeniyet ve ümran yolunda ilerlemesi için kömürün memleket içinde en geniş mikyasta istihlâki, her suretle teşvik olunmak lazımdır. Memleketin her yerinde bol ve ucuz olarak tedarik olunabilecek kömür, başlıca terakki vasıtasıdır. Bu maksada mâni olacak her türlü bahalılık unsurları dikkatle bertaraf edilmek lâzımdır *(Altkışlar)*. İktisad vekâletinin Devletçe tedbirlere devam ederken, vatandaşlara geniş mikyasta iş sahası bırakmak hareketi, takdir ve teşvikinize lâyıktır. Lüzumsuz takayyütler kaldırılmalı, hatta normal çalışmalarile memleketin iktisadi inkişafına hizmet eden teşebbüslere kolaylık gösterilmelidir *(Altkışlar)*.

İktisad vekâleti, iktisadî hayatın her sahasında, mütehasıs işçilerden yüksek mühendislere kadar geniş bir ehliyet kadrosu vücade getirmeği gaye bilecektir.

İçinde bulunduğumuz fevkalâde şartların, iktisadî hayatımızın nizamını muhafaza etmek için, ayrıca kanunî tedbirlere ihtiyac göstermesi ihtimali vardır. Büyük Millet Meclisinin, memleketin iktisadî bünyesini sağlam bir surette muhafaza ve devam ettirmek için, isabetli tedbirleri daima ittihaz edeceğine milletimiz emindir.

Gümrük ve inhisarlar vekâletimizin işleri, tekamül seyrini takib ediyor. Dünya hâdiselerine uygun olarak alınacak ticaret tedbirleriyle gümrük tedbirlerimizin ahenkli olarak tanzim olunması, Hükümetin göz önünde tuttuğu meselelerdendir. Bu cümleden olarak, gümrük tarife cetvellerinde kanunî taddilât yapılması tedkiktedir. Her halde Devlet varidatının temini gibi ticarî güçlüğü uğratmamak, kaçakçılığa mâni olmak tedbirleri de kıymetli esaslardır. Kezalik, zarurî hududda himaye lâzım olduğu kadar lüzumsuz bahalılık ve sıkıntıya mahal vermemek, bhusus gümrük himayesine sığınarak miktarda ve vasıfta tekemmül kaygusundan kurtulmak, gümrük siyasetimizin mâni olacağı mahzurlar olmak lâzımdır *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Inhisarlar, iktisadî hayatımızda yardımcı vazifesini de dikkatle ifaya devam etmektedirler. Sert içkileri rağbetten düşürmek için sarfolunan gayretlere teşekkür borcumdur.

Milletimizin en kıymetli menfaatlerine uygun olan bu mücadele, memnuiyetin bir çok memleketlerde muvaffakiyetsizlikle tecrübe edilen katı ve kaba usullerine düşmeksizin, fennî ve tedricî tedbirlerle takib olunursa, geniş mikyasta muvaffak olacağımızdan tamamilen eminim.

Muhterem arkadaşlar!

Nafia işlerimiz, vatan imarının istediği her sahada, faaliyetle ilerlemektedir. Bu sene, Erzurum demiryolu merkezinin açılması bütün memleketi candan sevindirdi (*Bravo sesleri, alkışlar*). Memleketin malî vesaiti geniş ölçüde müdafaa ihtiyacına tahsis olunduğu zamanlarda, nafia işlerimize kâfi vasıta temin etmekte güçlük çekeceğinizi bilirim. Bununla beraber elimizde bulunan demiryolu işlerinin devam ettirilmesini iltizam edeceğinize ve ayrıca yol işlerine hız vermediği, memleketin tabii ihtiyacı kadar müdafaa ihtiyacı addedeceğinize eminim. Su işlerimiz intizam ile ilerliyor. Bir iki sene içinde ilk müsbet neticeleri aldığımız vakit, su siyasetimizin en verimli bir tedbir olduğunu gözönünde tecessüm etmiş bulacağız (*Bravo sesleri, alkışlar*). Yapı işlerinin Nafia vekâleti emrinde toplanmasının, zaman ile en feyizli neticelerini idrak edeceğiz. Hulâsa her sahada Cümhuriyet Nafiası mamur vatanın bütün mesnedlerini isabetli bir surette tahakkuk ettirmek yolundadır.

Aziz arkadaşlarım!

Maarif işlerimizi, yani Meclisin tarihimizde mümtaz bir farıkası olarak himmetli ellerinize almanızı beklerim. Malî ve umumî şartlarımız sıkıntıya maruz olsalar bile, maarif işlerimizin ana istikametlerde ilerlemekte geç kalmayacağını ve her halde esası tedbirlerin zamanında alınacağını ümit ederim (*Alkışlar*). Hükümet, ilk tahsilin amelî ve ana tedbirlerine el koymuştur. Bunları süratle tedkikinize alarak karara bağlayacağımıza kaniim. Memleket, teknik tahsilin her şubesini ciddî olarak benimsemiştir. Halka bu yolda kolaylık tedbirlerinizi genişletmenizi dilerim. Memleketin mühendis ve yüksek mühendis ordusunu yaratacak müesseseleri kurmak için acele etmemiz lâzımdır (*Bravo sesleri*).

Bütün maarif tedbirleri insan yetiştirmek gibi en çok zamana ihtiyaç gösteren tedbirlerdir. Onun için vaktile başlamak, maarif işlerimizde Hükümetin bilhassa dikkat edeceği bir unsur olmalıdır. Nihayet, maarif işlerimizin görgülü unsurlarımızın birbirine samimî olarak yardımları sayesinde ilerleyebileceğine kani bulunuyoruz. Onun için, bilgili çalışmalara, ilme ve tecrübeye dayanan gayretlere hususî bir kıymet veriyoruz.

Muhterem arkadaşlar!

Devlet işlerini gözümüz önünde canlandırırken Cümhuriyet maliyesinin vazife ağırlığını tasvir etmiş oluyorum. İftihar ediyoruz ki, milletimiz, Cümhuriyet hazinesinin kudretli ve muvazeneli olması için, şuur ile hiç bir fedakârlıktan çekinmemektedir. Maliyemiz, memleket müdafaaasının fevkalâde masrafları karşısında, vatan imarına ve sivil hizmetleri durdur-

mayacak kudreti göstermektedir. Milletimizin alaka ve yardımı ile Cumhuriyet maliyesinin, halde ve âtide daima kâfi vasıtaları bulabileceğine katiyen eminiz *(Şiddetli alkışlar)*. Himmetli ellerinizde kuvvetli ve sağlam bir milli bünyenin, Devlet itibarını ve Hazine intizamını daima muhafaza edeceğine asla şüphemiz yoktur *(Alkışlar)*.

Muhterem arkadaşlar!

Türk milleti, Büyük Millet Meclisinin etrafında bölünmez, sarsılmaz bir kale gibi, dünya hâdiseleri karşısında toplu ve dimdik durmaktadır *(Şiddetli alkışlar)*. Büyük Meclisin vîsak ve ahenk içinde yapıcı ve yaratıcı çalışma ile beraber millet işlerini titiz ve temiz bir surette murakabe etmek hüviyeti, tarihimizin bir abidesi olarak yaşayacaktır *(Alkışlar)*. Yüksek vazifesini hakkile ifa eden Büyük Meclisin hiç bir anarşiye müsaade etmeyen kuvvetli bir Hükümet vücade getirebileceğine, muazzam bir misal halindesiniz *(Alkışlar)*.

Hepimizin en büyük zevkimiz ve iftiharımız, büyük milletimizi memnun edecek surette hizmet edebilmektir. Altıncı Büyük Millet Meclisinin en değerli vatan hizmetleriyle mümtaz olacağına samimî olarak kani olduğumu ifade etmekle bahtiyarım *(Brava, yaşa sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, I : 1, 1.11.1939, C : 1, Sf : 2-6

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN
6 NCI DÖNEM 2 NCİ YASAMA YILINI
AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1940

Büyük Millet Meclisinin muhterem azası,
Altıncı intihab devresinin ikinci içtima senesini açıyorum.
Muhterem azayı sevgi ve saygı ile selâmlarım *(Alkışlar)*.

Kurulduğu gündenberi tek kaygusu vatan selâmeti olan Büyük Meclisimizden örnek olarak, geçirdiğimiz mühim sene zarfında, vatandaşlar arasında sükûn ve birbirine dayanma, en yüksek mertebede ruhlara hâkim olmuştur *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Cümhuriyet Hükûmeti fasılasız bir dikkatle, dahili ve harici emniyetin muhafazası için bu dürüst hava içinde çalışmak imkânını bulmuştur *(Bravo sesleri)*.

Dahili idaremiz, geniş bir hürriyet içinde vatandaşın hukukunu ve emniyetini temine kudretli, hakiki ve hukuki bir nizam tesis etmiş olmakla mütemayızdır *(Alkışlar)*. Denlebilir ki geçen bu bir sene içinde memleketin emniyet ve asayişine ciddi surette müessir olacak hiç bir hâdise vukua gelmemiştir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Yurdun emniyetine müessir olabilmekten uzak nâdir hâdiseler de adaletin hükümüne teslim olunmuşlardır.

Dünyayı sarsan büyük buhrana rağmen Türkiyede yaşayan herkes, bütün hak ve hürriyetlerine sahib ve bunlardan en geniş bir surette müstefid olmaktadır *(Bravo sesleri)*. Memleketin her tarafında emniyet ve sükûn, hale ve âtiye itimad mevcuddur. Türkiye serbesti ile nizamı telif eden bir hava içinde vatandaşların huzurunu temin edebilen müstesna memleketlerden biridir *(Bravo sesleri, mürekli ve şiddetli alkışlar)*.

Vazifedarların dikkat ve ihtimamı asıl milletimizin ve onun Büyük Meclisinin yurtseverliğinden ve basiretinden daima feyz ve kuvvet alıyor. Milletten Hükûmete karşı görünen tam ve samimi itimad, milli kuvvetimizin kaynağıdır *(Alkışlar)*. Bu hal mesuliyet almış olanlara işlerinde cesaret ve neşe vermektedir. Diğer taraftan hususi idarelerle belediyelerimiz, salâhiyet ve vasıtaları derecesinde, vazifelerini yapmaktadırlar *(Bravo sesleri)*. Medeni seviyenin yükselişi ile mütenasiben artan ihtiyaçlara, arzu edildiği gibi cevap verebilmeleri için salâhiyetlerinin ve mali membalarının takviyesi arzuya şayandır. Belediyelerin ve bunlara bağlı müesseselerin memurlarının tekaüfleri hakkında Büyük Meclise takdim edilmiş olan lâyhanın kanuniyet iktisab etmesi, buralarda çalışan vatandaşların ve ailelerinin istikbali ve gördükleri hizmetin selâmeti bakımından faydalı olacaktır.

Cumhuriyet adliyesi, geçen bir sene zarfında kabul buyurduğunuz yeni kanunlarla teşkilâtını kuvvetlendirib amme hizmetlerini daha amelî ve şamil bir şekilde görmek yolundadır. Hâkim sınıfının yeni anasırıla mühim bir adette takviyesi imkânı hâsıl olmuştur. İcra işlerinin sûratle işlemesi için kanunda yapılan ladilattan iyi neticeler alınacağını ümid etmekteyiz. Cezaevleri durumunun islahı üzerindeki çalışmalar ilerlemektedir. Bir çok vilâyetlerimizdeki cezaevlerinin inşası hazırlıkları bitmiştir. İş esası üzerine kurulmuş olan cezaevlerinin kadroları, bu bir sene içinde biraz daha tevsi edilmiştir. Müstakbel adli faaliyetimize nizam hizmeti görececek olan adli teşkilât kanunu lâyihası yakında huzurunuzda takdîm edilecektir. Buna mütenazır olmak üzere kanunlarımızda yapılması iktiza eden tadiller hakkında yakında Büyük Meclise teklif arz olunacaktır.

Arkadaşlar,

Geçen içtima devresinin başında zuhurunu en samimî teessürlerle kaydetmiş olduğum Avrupa muharebesi, on dört aydan beri, bütün şiddetle devam ediyor. Gösterdiği inkişaflar, facianın Avrupa haricine de sırayet ederek bir dünya muharebesi şeklini almasını imkân dahilinde bulunduruyor.

Son sene zarfında bir çok hür ve müstakil ülkeler ecnebi istilâsına maruz kalmışlardır.

Ancak Fransa'dan sonra İngiltere'ye teveccüh eden hücumların çetin bir mukavemete çarpmış olması, muharebeyi yeni bir safhaya intikal ettirmiştir. Görünüşte bu safha uzun sürecek ve insanîyetin sefalet ve ıstırabı temadî edib gidecektir. Bu hazin ihtimaller önünde büyük elemeler duymamak, medenîyetin tereddidini teessüf ve teessürle kaydetmemek mümkün değildir *(Bravo sesleri)*.

Memleketimiz, geçen zor zamanları, istiklâl ve masuniyet davası etrafındaki yekvücut çehresile sarsılmadan geçirdi *(Bravo sesleri)*. Hakkından emin, haklara hürmetkâr ve vatan müdafaasına karar vermiş *(Alkışlar)* vaziyeti, bu metanetin sırrını teşkil eder *(Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*. Haricî siyasetimizi tavsif ederken, milletimizin sayısız faziletlerini vatan için en emin, en verimli şekilde kullanmak düsturunun, yegâne rehberimiz olacağını bir ke-re daha tebarüz ettirmek isterim *(Bravo sesleri)*.

Geçen içtima devresini açarken, harb karşısındaki vaziyetimizi izah etmiştim. Cumhuriyet Hükümetinin haricî siyasetinde, geçen seneden beri, bir tebeddül vaki olmamıştır. Bunun en birinci sebebi, o siyasetin, siyasî istiklâl ve mülki tamamiyetimizin mahfuziyetini esas tutması ve hâdiselerin seyrine göre tahavvül eden haris emeller ile alâkadar bulunmamasıdır *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Hükümetiniz muhtelif vesilelerle size arz etmiştir ki, Türkiyenin, hududları haricinde bir karış toprakta gözü, bir hakkı ihlâlâ niyeti yoktur. Bize, emniyetimize, o emniyetle müteradif olan hayati menfaatlerimize tecavüz niyetinde olmayan hiç bir Devlet, bizim siyasetimizden endişe ve bizi, hak-kımızın mahfuziyetini istediğimizden dolayı, muaheze edemez *(Bravo sesleri)*.

Muhterem arkadaşlar;

Bizim harb harici vaziyetimiz, bize karşı aynı iyi niyeti gösteren ve tat-bik eden bütün Devletlerle en normal münasebetlere mani değildir. Keza-lık, harb harici vaziyetimiz, bizim topraklarımızın, deniz ve havalarımızın muharibler tarafından birbiri aleyhine kullanılmasına istisnasız olarak mâ-nidir *(Bravo sesleri)* ve biz muharebeye girmedikçe katil ve ciddi olarak mâni ka-lacaktır *(Bravo sesleri)*.

Arkadaşlar;

Son zamanlarda harb harekâtı bazı yeni vesilelerle dikkate şayan in-kişâflar gösterdi. Sükün ve selâmeti bizim için çok ehemmiyetli olan em-niyet sahamızın içinde dostumuz ve komşumuz Yunanistan maalesef bu gün harbe sürüklenmiş bulunuyor. Bundan doğan vaziyeti, müttefikimiz İngiltere Hükümetiyle müştereken tedkik ve mütalea etmekteyiz *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)*.

Size arz etmiş olduğum bu siyasi umdeler, memleketimizi harb facta-larından bugüne kadar nasıl masun bulundurdu ise, yarının emniyetine de aynı veçhile hizmet edecektir, ümidindeyiz.

Dünyanın geçirdiği vahim buhran içinde uzak yakın bütün devletlerle münasebetlerimiz normal seyrini takib etmiştir. Sovyet Rusya ile aramız-da yirmi seneye yakın bir mazisi olan itimadlı münasebetler, her ikimize de atfedilemeyecek olan buhranlar geçirdikten sonra esas olan dostane ma-hiyetini tekrar elde etmiştir *(Bravo sesleri, sürekli alkışlar)*. Bunu memnuniyetle kay-detmek isterim. Türkiye - Sovyet münasebetleri dünya siyasetinin ivicac-ları içinde başlı başına bir mevcudiyettir ve memleketlerimiz diğer tesirat-tan müstakil bir surette bu mevcudiyeti devam ettirmek ıstırarındadır. Bu siyaset, böyle telâkki edildikçe, iki taraf menfaati için dünkü verimini ya-rın da verir, kımsenin zararına olmayarak yalnız memleketlerimizin nefi-ne işler, kanaatindeyiz.

Aziz arkadaşlar,

Önümüzde insanîyet için uzun ıstırab devreleri olmak mümkün, hat-ta muhtemeldir. Bu devre esnasında hayati menfaatlerimize karşı hassas bulunurken dostluklarımıza ve ve ittîfaklarımıza vefalı kalacağız *(Bravo sesle-ri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*.

İngiltere'nin zor şartlar içinde kahramanca bir mevcudiyet harbi içinde bulunduğu bir zamanda onunla olan ittifak bağlarımızın sağlam ve sarsılmaz olduğunu söylemek benim için bir borçtur. *(Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*

Muhterem Millet vekilleri,

Cümhuriyet ordusunun kuvvetlenmesi ve ihtiyaçlarının tamamlanması için Büyük Meclisimiz hiç bir ihtimamı esirgememektedir. Türk milleti bu hususta kendisinden istenilen vazifeleri iftiharla yapıyor. Silâh altına çağrılan vatandaşlar vazifelerine seve seve koşuyorlar *(Alkışlar)*. Her gün menkubelerini dinlediğimiz bu asil hareketlerin, Türk milletinin ruhundaki engin fedakârlık hislerine bir yeni işaret olduğunu sevinçle görmekteyiz *(Bravo sesleri)*. Bugün Büyük Mecliste ve onun Hükûmetinde, bütün işlerin başına geçmiş olan müdafaa vazifesi, bütün milletçe de en sevgili bir gaye halindedir *(Alkışlar)*. Biz de iftiharla söyleyebiliriz ki, milletçe yapılan fedakârlıklar yerindedir. Cümhuriyet ordusunun vazifesini hakkile başaracak bir ehliyette bulunduğuna emin olabiliriz *(Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar, yavaş sesleri)*.

Münakalât işlerimiz, mevcut vesaitin mütehammil bulunduğu azamî suretle ifa edilmek hususunda çalışılmaktadır. Memleketin müdafaası, iktisadî teşebbüslerimizin kıymetlendirilmesi; nakliyat ve muhabere imkân ve vasıtalarının bilgili ve inzibatlı bir teşkilâta dayanarak, sûrat, emniyet ve intizamla işlemesine bağlıdır. Münakalât vekâleti bu esasların tahakkuku için çalışmaktadır.

Bugünkü şartlar altında bir kat daha ehemmiyet kazanmış olan hastalıklardan korunma işlerinde, Hükûmetin aldığı tedbirlerin muvaffakiyetli neticelerini görmek memnuniyeti mucib olmaktadır. Bu tedbirler, memleketimizi, içinde bulunduğumuz şartların doğurabileceği büyük salgınlardan korumuş olduktan başka, hariçten memleketimize girmesi mümkün hastalıklarla mücadeleyle de kolaylaştırmaktadır.

Geçen kış, merkezi Erzincan olmak üzere büyük bir vatan parçasında vukua gelen yer sarsıntısının ne kadar vatandaş hayatına kıydığını esfle gördük. Hükûmetçe alınan acil tedbirlere ilâveten her sınıf Türk vatandaşının, bu felâket ıstıرابı içinde kıvranan kardeşlerine yaptıkları asil yardımları ve bütün medeniyet âleminin bu felâkete karşı gösterdiği yüksek alakayı, burada şükranla yadedirim.

Felâkete uğrayan vatandaşlara bütün bir milletin sıcak ve çok samimî yardımı olmasaydı, bu yaranın bu kadar kısa bir zamanda onulmasına imkân bulunamazdı.

Bu münasebetle teşkil buyurduğunuz Millî yardım komitesinin yüksek hizmetine huzurunuzda teşekkürlerimi ifade ederim. Bütün bu yardım işlerinin tatbikını üzerine alarak feragat ve intizamla çalışan Kızılay cemiyetinin çalışmalarını da şükranla yad etmek isterim.

Ziraî istihsalımız memnun edici bir vaziyettedir. Her şeyden önce Türk köylüsünün, Hükümetin tedbirlerine uyarak fazla istihsal hususunda gösterdiği gayreti tebarüz ettireceğim. 1940 umumî istihsalı geçen yıllardan aşağı düşmemiştir. Toprak mahsullerimizde, mikdar ve keyfiyet bakımından inkişaf ve salâh aşkârdır. Nüfusumuzun çoğalması ve hayat seviyesinin yükselmesiyle alâkadar olan istihlâk ihtiyacını emniyetle kapatmaktadır. Yurdumuzun tabiat ve ziraat şartlarının, usullerimizi ve çalışmalarımızı ilerlettikçe, daha verimli olacağına kanaatimiz vardır. Bu sene getirilen yeni ziraat makineleri, yurdun muhtelif bölgesinde işletilmiştir. Türk köylüsü bu makinelerin faydasını derhal kavramış, iyi, fazla ve ucuz istihsal yapacağına kanı olmuştur. Bu gibi rasyonel ziraat usullerini bir an evvel yerleştirmek ve yaymak lâzım olduğu kanaatindeyim. Köylünün muhtaç olduğu diğer küçük ziraat aletleriyle nakil vasıtaları, üzerinde duracağımız ehemmiyetli mevzulardır. Ziraat teknik ve ilim adamlarının, köy tedkiklerine dayanan bir plân dahilinde, çiftçi ile iş birliği yapmasından süratli ve feyizli neticeler umuyoruz.

Ticaret vekâleti, bir taraftan dünya iktisadî vaziyetinin içinde bulunduğu şartlara uymak, diğer taraftan istihsal ve mübadele sahalarında krediyi isabetli bir surette tevzi ve lüzumu derecesinde tevsi eylemek noktasından çalışmaktadır. Başta, ziraî kredi ihtiyaçları geliyor. Bu sene de çiftçinin ziraat ve istihsal ihtiyaçlarını ve mahsul satışlarını kıymetlendirmeye yarayacak geniş krediler yapılmıştır.

Ziraî ikrazlarda fazlzleri imkânın müsaadesi nisbetinde indirmek suretile de istihsalî teşvik eylemek, Hükümetin başlıca düşüncelerindendir. İstihsal kıymetlerini en iyi koruyacak satış kooperatifleri teşkilâtı inkişaf halindedir. Bu hususta kanunî mevzuatımızın tekemmülü arzuya şayandır. İhracatın kontrolü, başlıca ihraç mallarımızın İstandarda bağlanması yolundaki çalışmalarati için ümid verici mahiyettedir.

Köylü ve müstahsilin iktisadî kalkınma ihtiyacı, hayat pahalılığı ile itikbalin buhran endişesi kadar üzerinde hassasiyetle durulan bir mevzudur. Beynelmilîl münasebetlere sıkı sıkıya bağlı olan ticaret işlerimizin umumî zorluklardan müteessir olması, ictinabı kabil olmayan bir zaruret idi. Bir taraftan Hükümet, ticarete, memleketin mühtaç olduğu ibdîî madde ve mamulleri temine çalışıyor, diğer taraftan sıkı bir fiyat inzibatı ve murakabesi kurmağa uğraşiyor. Millî korunma kanununa göre, bir çok lüzumlu tedbirler alınmıştır. Bu hususta icab eden yeni kanunî mevzuatın yüksek huzurunuzla takdimi mukarrerdir.

İktisad vekâletimiz, gerek tesise, gerek istihsale matuf faaliyetlerde, içinde bulunduğumuz şartların müsaadesi nisbetinde çalışmaktadır. Kurulmuş olan sanayi şubelerinin faaliyetlerini muntazam idameye ve memleket ihtiyacının mühim bir kısmını dahili muamelelerle karşılamağa gayret edilmektedir. Sanayiın muhtelif şubelerindeki istihsalın hacmi, geçen seneye nazaran fazla olduğu gibi, maden kısmındaki istihsalde de bâriz terakkiler kaydedilmiştir. Kömür havzasının millileştirilmesi için kabul buyurulan kanunun tatbikına başlanmış ve havzada tatbik edilmekte olan iş mükellefiyeti müsbet netice vermiştir.

Madencilğin memlekette son senelerde kaydettiği inkişaf, sevinçle görülecek haldedir. Geçen yıl faaliyete geçmiş olan Ergani istihsalâtı, normal bir şekilde inkişaf etmektedir. Millî Müdafaamız için muhtaç olduğumuz saf bakırın imaline muvaffakiyet hâsıl olmuştur. Keçiörlü kükürt tesisatı tevsi ve ikmal edilmiştir. Önümüzdeki yıl içinde, ihtiyacımızın kâmilen buradan karşılanabileceği, kaydedilmeğe değer bir hâdisedir.

Divriki demir Murgul bakır, Bolgardağı ve Keban kurşun madenlerine ald tesisat devam etmektedir. Kömür havzamızda enerji ihtiyacını temin edecek olan 60 000 kilovatlık büyük Çatalağzı santralının ihalesi yapılmış ve inşaatına başlanmıştır. Maden arama sahasında uzun senelerden beri petrol araştırmalarına sarfedilen mesal, ilk müsbet semerelerini vermiş bulunmaktadır. Raman dağında yapılan sondajda 1 050 metrede petrole tesadüf edilmiştir. Sahanın jeolojik bünyesi bir petrol muntakasının mevcudiyetini kuvvetle ümid ettirmekte olduğundan, hakikî verimi anlaşılacak üzere, arama faaliyeti burada teksif edilmiştir.

Hatayda da, petrol âsarı bulunan Arsus mevkiinde sondaj yapılmaktadır.

Söğüdüzü kömürlerinin jeolojik tedkikatına devam edilerek arama ameliyatı devresine geçilmiştir.

Günden güne inkişaf etmekte olan madencilliğimizin muhtaç olduğu maden teknisyenleri için Zonguldakta bir mekteb açılmasına karar verilmiştir.

En ehemmiyetli küçük sanatlarımızdan bulunan el tezgâhı dokumacılığının ıslahı ve teşviki ve ibtidaî madde ile kredi ihtiyaçlarının temini hususunda faaliyete geçilmiş, muntakavî olarak dokumacıların kooperatifleştirilmesine çalışılmakta bulunmuştur. Hâlen sekiz dokumacı kooperatifi kurulmuş ve el dokumacılığının, geniş müstehlik ve müstahsil kütlelerinin menfaatine olarak, inkişafı yoluna girilmiştir.

Yalnız ziraat ve hayvancılıkla uğraşan köylülerimizin boş zamanlarda çalışmalarına ve en mübrem ihtiyaçlarına hâdim olmak ve bu suretle rahat ve içtimaî seviyelerini yükseltmek bakımından, ilk merhale olarak, dokumacılığın köylülerimizde tamâmî için gereken faaliyete geçilmiş bulunmaktadır. Gaye, muntakavî hususiyetler göz önünde tutularak, Türk köylüsünü ziraat alet ve vasıtaları yanında, bir de el tezgâhına sahip kılmaktır. Şimdiye kadar 17 vilayetimize, nümune olarak tezgâh ve çıkırıklar gönderilmiş ve aynı zamanda bazı yerlerde de gezici ehliyetli ustalarla kurslar açılmıştır. Bu sahada faaliyete, bu sene içinde vüsat verilmesi ve daha büyük miktarda tezgâh ve tarak dağıtılması mukarrerdir.

Devlet iktisadî teşebbüslerinin son sene içinde kendi mevzularına giren mamulâtın pazar fiyatlarını itidalde tutmak hususundaki muvaffakiyetli hizmetlerini takdir etmek yerinde olur.

Gümrüklerimiz, dünya hâdiseleri karşısında millî iktisad ve ihtiyaçlarımıza uygun olarak alınmakta olan tedbirlerin ve Devletlerle mevcut ticarî mübadelelere aid anlaşmaların tatbikatında, vazifelerini olgunlukla ve ticarî tedbirlerle ahenkli bir surette yapmaktadırlar.

Daha mütekâmil bir gümrük kanunu projesi, bu içtima devresi esnasında Büyük Meclise arzedilecektir. Gümrük tarife kanunu cedvelinin de, ilmi ve amelî esaslara göre tertib ve tasnifi üzerindeki çalışmalar ilerlemiştir.

Kaçakçılığı önlemek yolunda dikkatle çalışılmakta ve tedbirler alınmaktadır.

İhhisarlar varidatının artırılması ve mamullerin evsafça yükseltilmesi hususunda çalışıldığı gibi, sert içkilerin istihlâkını azaltmak için, hafif içkileri revaçlandırmak yolundaki mesaiye devam edilmekte ve bu çalışmalardan iyi neticeler alınmaktadır.

Nafia vekâletimiz, senelerdenberi muvaffakiyetle takib edilmekte olan nafila işlerini, umumî ahvalin doğurduğu iktisadî tesirler altında kalmakla beraber, takibde devam etmektedir.

Geçen sene Diyarbakır - Irak hattının 159 kilometrelik kısmının inşaatı bitmiş ve 48 kilometrelik kısmı işletmeye açılmıştır.

Kabul buyurduğunuz bir kanunla Elâzığdan başlayarak Muş - Van istikametine İran hududuna uzatılması kararlaştırılan demiryolunun 70 kilometrelik Elâzığ - Palu kısmının ihalesi yapılmış, Zonguldak bölgesindeki kömür hattımızın Havzaya daha fazla nüfuzunu temin için Zonguldak - Kozlu kısmının inşaatına başlanılmıştır.

Hâdisatın doğurduğu zarurî ihtiyaçlardan mütevellid bir kısım iskelelerin inşaatına devam edildiği gibi, esaslı limanlarımızın inşasına başlayabilmek için hazırlanmış olan kanun projesi, bu içtima devresi esnasında Yüksek huzurunuza takdim edilecektir.

Büyük su işleri faaliyeti, programına tevîkan ilerlemektedir. Bu meydana, geçen sene Tarsus sulanması kısmen tamamlanmış ve yapılan tecrübeleri çok ümid verici olmuştur. Önümüzdeki sene içinde Ege havzasında başlayan sulama faaliyetinin tamamlanmasının mümkün olacağını ümid ediyoruz.

Aziz millet vekilleri,

Maarif işlerinde kabul buyurduğunuz köy enstitüleri ve Devlet konservatuvarı kanunlarının hayırlı tatbikleri, şimdiden iftiharî mucib valdlerle doludur. Memleketin muhtelif mıntakalarında açılan 14 enstitüde, şimdiden 6 000 talebemiz yetişmektedir. Bütün alâkadarlarının en geniş bir emek ve çalışma ölçüsü ile kurulub yürümesine savaştıkları bu müesseseler, 15 yıl içinde Türkiyede ilk öğretim meselesini tam olarak halletmeğe imkân verecektir *(Alkışlar, bravo sesleri).*

Musîki ve tiyatro sanatında Türk çocuklarının yaratma kabiliyetlerini, iyi bir inkişaf yolunda görerek memnun olmaktayız. Devlet konservatuvarı, kabul buyurduğunuz kanunla daha verimli bir tekâmüle doğru yürüyebilecektir.

Teknik öğretim sahasında halk için açılan kurslarda yapılan ümid verici tecrübelerin umumileşmesi, vatandaşın iş terbiyesi bakımından mühîndir. Bunun takviye edilmesini ve daha esaslı bir programla daha yaygın bir çalışma mevzuu yapılmasını çok lüzumlu bulurum.

Ankaranın yüksek irfan müesseseleriyle takviyesini, kültür davalarımızın önünde tutmaktayız. Yeni binasında çalışmaya başlayan Dil, Tarih ve Coğrafya fakültesi, bu yıl Maarif vekilliğinin idaresine verdiğimiz Hukuk fakültesi, müstakbel ve şubeleri tam Ankara üniversitesinin iki rüknü olarak kurulmuş bulunmaktadır. İstanbul üniversitesi ve diğer yüksek dereceli okullarımız, tabî seyirlerini takib ederek ileri yürümektedirler.

Umumî kùltür veren okullarımızın mükemmelleşmesi için keyfiyete teveccüh eden ve sathî olmaktan kurtulub derinliğine istikamet alan tedbirleri, lüzumlu ve saydalı bulmaktayım. Türk gençliğinin bedence, hususile inzibat ve ahlâk mevzuunda iyi yetiştirilmeleri için çok dikkatli ve ciddi hareket edilmesini, millî terbiyemizin kuvvetlenmesi bakımından bir zaruret telâkki ederim *(Bravo sesleri, alkışlar).*

Türk kültürünün iki mühim ve esaslı temeli olan dil ve tarih işlerimize yakın alâka ile önem veriyoruz *(Alkışlar)*. Türk dili ve tarihi için çalışan iki kurumun lûgat, imlâ ve gramer, terim ve tarihimizin her safhasına aid tedkikleri için yeni hızla emeklerini teksif edeceklerine emniyetim vardır *(Alkışlar)*.

Avrupa harbinin, cihan malî hayatında vücade getirdiği buhran ve bütçe külfetleri memleketimizi de müteessir etmiştir. Denk ve samimi bütçe prensiblerine daima bağlı kalmakla beraber, hâdiselere tekaddüm ederek isabetli tedbirler bulunmuş ve bu suretle Devletin malî itibarı muhafaza edilmiştir. Her şeyden evvel, Türk vatanının muhafazasında kuvvetli ve hazırlıklı bulunmanın istediği külfetleri karşılamak yolundaki muvaffakiyeti, bilhassa kaydetmek isterim.

Cümhuriyet maliyesi, başta, memleket müdafaasına aid fevkalâde tedbirler olmak üzere, bütûn Devlet işlerinin istediği masrafları, memleketin kendi vasıta ve membalarıyla karşılamaya imkân bulmaktadır. İçinde yaşadığımız hal ve şartlar, bilhassa gümrük resimlerinde ve bunlara bağlı vergilerde mühim boşluklar yapmış ve bunu kapatmak için ihdas edilen muvakkat vergilerin, vatandaşların tediyeye kabiliyetlerini aşmadığı ve hatta mütedil had dahilinde kaldığı, içinde bulunduğumuz 1940 bütçesinin ilk tatbik aylarında derhal kendini göstermiştir. Bir taraftan milletimizin gösterdiği olgunluk ve fedakârlığın, diğer taraftan memleketin kabiliyetlerini, Devletin âcîl ihtiyaçlarıyla en iyi telif eden isabetli tedbirlerin eseri olan bu netice memnuniyetinize lâyıktır *(Alkışlar)*. Muvazeneli bütçe prensibine sadık kalmak sayesinde, bundan sonra da Türk Hazinesinin itibarını ve düzenini muhafaza edeceğine katî itimadımız vardır.

Bu sayededir ki haricî ticaret muvazenemiz ve döviz vaziyeti, geçen senelere nazaran çok iyi ve sevindirici bir netice vermiştir. Bu arada 1933 Türk borcu hakkında Hükûmetçe alınan son kararı, yani eski Düyunu umumiye meclisinin ilgasıyla, bu husustaki taahhüdatı Devletin üzerine aldığıni kaydetmekle sevinç duyarım *(Alkışlar, bravo sesleri)*.

Büyük Millet Meclisinin Muhterem azası;

Milletlerin, tarihte misali geçmemiş en ağır mücadele halinde buldukları bir zamanda, şanlı Türk milletinin mukadderatını sevk etmek gibi şerefli, müstesna ehemmiyetli bir vazifeyi beraber ifa ediyoruz.

RASİH KAPLAN *(Antalya)* — Allah kolaylık versin.

REİSİCÜMHUR İSMET İNÖNÜ *(Devamlı)* — Çok açık olarak bir daha görüyoruz ki, milletlerin yaşama hakları, bin türlü isabetli tedbirin başında

ve hepisinden tesirli olarak bir temele dayanıyor. Bu, millî birlik, fedakârlık ve kahramanlık temelidir *(Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*.

Büyük Millet Meclisinin asıl misalile millî birlik, her zamandan ziyade sağlamdır *(Bravo sesleri, alkışlar)*. İcab ederse, milletçe her fedakârlığı göze almak, hepimizin katî kararımızdır *(Bravo sesleri, sürekli ve şiddetli alkışlar)*. Türk milletinin bu günkü evlâdları, kahramanlıkta, kendi geçmişlerini her halde müftechir edeceklerdir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Milletler içinde istikbalin, her vasıttan sonra nihayet kahraman ve fedakâr olanlara müyesser olduğu bir devirde, Türk milleti temiz, emin bir istikbale gururla bakmaktadır *(Bravo, yaşa sesleri ve ayakta şiddetli ve sürekli alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, İ : 1, 1.11.1940, C : 1, Sf : 3-8

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN 6 NCI DÖNEM 3 ÜNCÜ YASAMA YILINI AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1941

Büyük Millet Meclisinin Muhterem Azası!

Altıncı intihab devresinin üçüncü içtima senesini açıyorum. Sayın üyeleri sevgi ve saygıyla selamlıyorum. *(Alkışlar)*

Geçen bir sene zarfında dünya buhranı, insanlık için büyük ıstıraplar içinde geçti. Türk milleti, bu acı yılı da, kendi derin anlayışı ve milli kuvvetine güven ile karşılaşmış, tehlikeli anlarda soğuk kanlılığını bırakmaksızın, Cumhuriyet Hükümetinin içerde ve dışarda vatanın emniyetini korumak için yaptığı gayretlere yardımcı olmuştur. Milletimiz, kaygısı vatanın selâmeti ve nizamı olan Büyük Meclisimizin yakından izinde yürümüştür. *(Sürekli alkışlar)*

Yurdumuzun her tarafında dirlik, memnun olacağımız bir haldedir. Dünyanın bu devrinde vatandaşlarımızın ve memleketimizde yaşamakta olan herkesin bütün haklarından ve meşru menfaatlerinden serbestçe istifade etmekte olduklarını söylerken iftihar duymaktayız *(Alkışlar)*

Memleketin her köşesindeki samimi birliği ve Türk Devletini idare eden Büyük Meclise ve Cumhuriyet Hükümetine karşı milletçe gösterilen itimadî sevinçle görüyoruz. Yabancı emellere sürükleyici telkinler, ortamızda yayılma ve tesir alanı bulamamışlardır. *(Sürekli alkışlar, bravo sesleri)*. Millet yapısının sağlığı ve sağlamlığı, her vakt en kıymetli dayancımız olacaktır *(Sürekli alkışlar, bravo sesleri)*

Tabiidir ki, vatan selâmetinin isterlerine uygun olarak Dahiliye ve Adliyemizin dikkatleri, normal zamanlarda olduğundan ziyade milli nizamlar üzerinde toplanmışlardır.

Milletin Sayın Vekilleri !

Geçen toplantı yılının başından beri dünya durumunun gösterdiği gelişmeler neticesinde, o zamanki tahminlerimize uygun olarak, harp alanı korkunç bir tarzda genişledi. Bütün Avrupayı ve hemen hemen bütün Asya ve Afrikayı sarmış olan harp ve işgal faciaları; memleketimizin etrafında bu felâketlerinden masun kalmış bir tek millet bırakmadı.

Esefle görüyoruz ki, yarınki manzarının medeniyet âlemi için bu günden daha elemli olması ve yıkıcı harbin bütün dünyaya daha ziyade genişlemesi, gittikçe kökleşen bir ihtimal halindedir.

Yangınlar içinde inliyen Avrupa ve Asya kıtalarının bitişik noktasında sulh ve sükün yurdu, aziz vatanımızdır *(Süreklî alkışlar, bravo sesleri)*. Harpten doğan bin türlü felâket içinde bütün milletlere kaşı insanî vazifesini kudreti nisbetinde yapmakla iftihar duyan memleketimiz, bir gün de dünyanın beklediği ve muhtaç olduğu barışın kaynağı olabilirse, bundan duyacağımız sevinç pek büyük olacaktır. *(Süreklî alkışlar, bravo sesleri)*.

Saygıdeğer Arkadaşlar !

Son toplanımızın başından beri vukua gelen ihtilâtlar sayılamıyacak kadar çoktur.

Balkan olayları ile başlayan hareketler, Irak ve Suriyedeki gelişmelerle batı ve cenup komşularımızı muharebe ve işgal alanı haline koydu ve birdenbire bir dev adımı atarak Alman - Sovyet silahlı ihtilafını meydana çıkardı. Böylece şimal komşumuz da harbin yangınları içine girdikten sonra, diğer komşumuz İran işgal factasını gördü.

Memleketimizi bu kadar yakından alâkalandıran askerî hareketler, bizim uyanıklığımızı son derece arttırmış ve taahhütlerimize ve dostluklarımıza sadakat çerçevesi içinde şerefimizi ve emniyetimizi koruyan sulh arzusu, siyasetimizin mesnedini teşkil etmiştir. *(Alkışlar)*

Demın bahsettiğim Balkan hareketleri, memleketimizin emniyet ve masuniyeti bakımından üzerinde çok büyük hassasiyetle durduğumuz bir mesele olmuştur. *(Bravo sesleri)*. Bilirsiniz ki, Balkan milletlerinin istiklâli, Cumhuriyet Türkiyesinin takip ettiği siyaset temellerinden biridir. *(Bravo sesleri)*.

Bu güne kadar temennilerimiz ve gayretlerimiz, nasıl bu istiklâllerin mahfuz kalması üzerinde merkezlendiyse, gelecek zamanlar içinde hislerimiz ve dileklerimiz aynı kalacaklardır. *(Alkışlar bravo sesleri)*.

Milletin Sayın Vekilleri !

Cumhuriyet Hükümeti, Avrupa harbinin son durumunda bitarafılığı-nı ilân etmiştir. Bundan başka, muharebe içindeki bütün devletlerle münasebetlerimiz eski ve yeni muahedelerle tanzim edilmiş bulunuyorlar. Bu muahedelerin hükümleri tamamile meridirler. Bunları söyledikten sonra, Türkiyenin bu günkü harp önündeki durumunu iyice anlatmış olmak için, karşılıklı saflarda bulunan başlıca devletlerle münasebetlerimizi belirtmek isterim.

Almanya ile münasebetlerimiz, Balkan hareketleri esnasında en çetin imtihanını geçirmiştir, denilebilir. O zaman bizdeki alâka ve endişeyi lâ-yık olduğu ehemmiyetle gören ve anlıyan Alman Devletinin Sayın Reisi Hitler, bana yazdığı hususî bir mektupta, memleketimize karşı dostluğunu göstermiş; ve Hükümetin tasvibile kendisine vermiş olduğum cevap, ve bir kerre daha vakî olan mektuplaşmamız, 18 haziran 1941 tarihli Türk-Alman Muahedesini vücuda getiren karşılıklı itimat havasını yaratmıştır. Bu neticeyi memnuniyetle kaydetmek isterim. *(Süreklî alkışlar)*.

Türk-Alman münasebetleri, o tarihten beri hiç bir zaman bulanmıyan bir dostluk takip ediyor *(Bravo sesleri)*. 18 haziran 1941 tarihli dostluk ve saldırmazlık muahedesinin hükümleri, her şart içinde mahfuz olarak devam ediyorlar ve devam edeceklerdir *(Alkışlar)*. Son günlerde imzasına muvaffakiyet elveren ve yakında yüksek tasdikınıza arzedecek olan Türk - Alman Ticaret Anlaşması, bu dostluk ve itimat siyasetinin hayırlı bir semeresi olarak telâkki edilmeye lâyıktır.

Sayın arkadaşlar!

1940 yazında Fransanın mağlûbiyeti, İngilizleri en müşkül bir vaziyete uğratmış bulunurken, Türkiyenin müdafaa ve masuniyet umdeleriyle takip etmiş olduğu siyasetin bir noktasına halel gelmedi. Ve Türkiye İttifak Muahedesine sadakatını açıktan açığa söyledi. Türkiye, dünyanın en büyük devletlerinden birine karagün dostu olduğunu, o zaman bir kerre daha isbat etmiştir *(Sürekli alkışlar bravo sesleri)*.

Aynı müdafaa ve masuniyet umdelerine istinat etmeye devam edecek olan harici siyasetimiz, taahhütlerine sadakati, Türk Milletinin şarına tam tevafuk eden, umumî menfaatlerimize ve beynelmîlel ahlâka yegâne uygun olan bir prensip olarak tatbik edecektir *(Bravo sesleri alkışlar)*.

Aziz arkadaşlar!

Arzetmiş olduğum bu siyaset, memleketimizin coğrafi vaziyeti ve harbin inkişaflarından doğan hususiyetler önünde, artık her tarafta kabul ve takdir edilmek lazımgelen dürüst mahiyetini tebarüz ettirmiştir *(Bravo sesleri)*.

Müstakil, hareketlerine hâkim ve kuvvetli Türkiye, kimseyi tehdit etmiyen bir sulh yuvası halinde ve medeniyet için faydalı bir unsur kıymetinde kendini gösteriyor *(Sürekli alkışlar)*.

Memleketimizin siyasetindeki asıl hedefler ve gayretler, takdir olunmaktadır ümidindeyiz.

Cumhuriyet Ordusunun kuvvetlenmesi ve ihtiyaçlarının tamamlanması, Büyük Meclisin ve Hükümetin en baş işi olduğunu bir kerre daha belirtmek isterim *(Sürekli alkışlar)*.

Türk Vatandaşının, kendisinin de içinde vazife aldığı ve yarın da alacağı, Türk Ordusu için, istenilen her fedakârlığı ve yardımı tereddütsüz yaptığını görmekle duyduğumuz sevinç büyüktür. Kahraman Türk Ordusunun, verilecek her vazifeyi yapmaya ehil olduğuna yakından itimadımız vardır *(Sürekli alkışlar)*.

Münakalât vekâleti, kendisine tevdi olunan işleri, zamanın ağır şartları altında başarmaya çalışmaktadır.

Sihhat işlerimizde programlı çalışma devam etmekle beraber, ne memleket dahilinde büyük salgın hastalıklar görülmüş, ve ne de diğer memleketlerdeki salgınların hudutlarımızı aşmasına meydan verilmiştir.

Ziraat vekâletimiz istihsali arttırma, çeşitlendirme ve vasıflarını yükseltme yolundaki çalışmalarına devam etmektedir. Evvelki sene faaliyete başlayan makineleşme işi geçen sene bir misli arttırılmıştır. Türk köylüsünün anlayışlı çalışmaları da, bu işleri kolaylaştırmakta ve ziraî istihsalimiz artmakta, ve vasıfça yükselmektedir. Bununla beraber, memleketin ve ordu ihtiyacının karşılanması için istihsali arttırmaya daha çok ehemmiyet vermek zorundayız. Türk köylüsünden bu gayreti bekleriz. Aynı zamanda müstehlîkten de, kolaylıkla ve istediği kadar bulabildiği nimetin kadriğini bilerek fazla istihlâkten son derece çekinmesini istemek hakkımızdır. Bu günün şartlarını, dünyanın geçirmekte olduğu buhranı göz önünde tutarak, yaşayışını ona göre ayarlamak her vatandaşa düşen millî bir borçtur.

Toprak kanunu, Büyük Meclise sunulmak üzere. Bir çok araştırmalardan anlıyoruz ki, toprağı hiç olamayan köylünün nisbeti mahduttur. Devlet malı toprak dağıtmak suretile, bu nisbet yıldan yıla azalmaktadır. Bununla beraber, toprağı olmayıp, kendi başına ocak kurmak isteyenlere toprak temini, Cumhuriyetin en ziyade ehemmiyet verdiği bir meseledir (*Bravo mesleri, alkışlar*). Nüfusun çoğalması ve intikal suretile parçalanması neticesinde, elindeki toprağı bu günkü işleme kudret ve vasıtalarına, çoğalan yaşama ihtiyaçlarına artık yetişmemeye başlayan az topraklı köyler ve köylüler vardır. Bunları, kendilerine daha yüksek yaşama imkânı verecek miktarda toprak sahibi kılmak ve bu topraklarda iş yapma kudretini tam kıymetlendirecek verimli bir işleme için lüzumlu araçlarla donatmakta acele etmek lâzımdır. Yüksek ilgi ve incelemenizle, en iyi şeklini alacağına emin olduğum kanunun bir an evvel çıkarılmasını arzu ediyoruz.

Arkadaşlarım!

Vatandaşlarımın gözden uzak tutmamalarını isterim ki, dünya harbinin, bütün milletlerin iktisadî hayatındaki tesirleri geniş ve derindirler. Cihan piyasası ve milletlerarası yollar, bizim memleketimiz için de yarıyarıya kapanmışlardır. Yurt müdafaasını temin kararile memleketimizde de bir çok insan kuvvetleri istihsal alanından çekilmişlerdir. Başka memleketlerde olduğu gibi, bizde de serbest piyasa bazı ihtiyaç maddeleri üzerinde menfil roller oynamak temayülünü göstermektedir.

Bu günün şartları içinde, laşe politikamızın esas hedefi, halkın ve Millî Müdafaaın ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. Hükümet, bu hedefe erişmek için istihalden istihlâke kadar uzanan iktisadî faaliyetler silsilesine müdahale etmek ve bu faaliyetleri düzenleyici bir murakabe altında bulundurmak kararını almıştır.

İstihsalın artırılması, tedbirlerin başında gelir. Millî varlığın ve millî istiklâlin bekçisi olan ordumuzun cihazlandırılması, laşesinin emniyet altına alınması, hiç eksilmeyen ve dalma artan millî çalışmaya dayanmak suretile mümkün olur. Ziraat ve sanayi sahasında, Devletin istihsal organları kadar her yurttaşın da, muhitine örnek olacak şekilde çalışması, bu gün vatan vazifelerinin en kutsalı olmuştur. İstihlâkin tanzimi, istihsalın artırılması kadar ehemmiyetlidir. İaşemiz için çok ehemmiyeti olan toprak mahsullerimizden bazıları, bu günkü geniş ihtiyaçlara yetmek bakımından ciddi tedbirlere zemin olmaya lâyıktırlar. Bazı girecek maddelerin memlekete girebilen miktarları tesadüflere bağıdırlar. Bu sebepledir ki, girecek ve istihsal maddelerimizden bazılarına Hükümetçe elkonularak, bunların ihtiyaç nisbetinde dağıtılması yoluna gidilmiştir.

Yiyecek maddelerinde şimdilye kadar istihlâki tahdit eden bir karar alınmamıştır. Ancak, stoklarımızı korumak ve gelecekte emniyetli bulunmak için, günün birinde bu maddelerde dahî istihlâki tahdit zaruretile karşılaşmak ihtimali vardır. Hükümetçe, burası dalma göz önünde bulundurulmalıdır. İnsan yaşayışının bütün şartlarını temelinden sarsmış olan büyük buhran içinde yurdumuzun selâmeti yurttaşlarımıza yeni vazifeler ve fe-rağatler yüklerse, memleket çocuklarının bu çetin imtihanın şartlarına da seve seve katlanacaklarına asla şüphemiz yoktur. İstihsal ile istihlâki birbirine bağlayan araçlar da, harp havasının en çok tesiri altında bulunanlardandırlar. Bunun neticesi olarak, yurttaşlarımızca harbin en çok hissedilen tarafı hayat pahalılığı olmuştur. İhtikârcının cemiyet bünyesine yaptığı fenalığı bütün yurttaşlarımızın bilmelerini ve bu gibileri süzgeçten geçirmek için şuurlu bir şekilde yardım etmeleri lazımdır.

Sulhun ve hürriyetin temiz havasını en geniş şekilde teneffüs eden, bu müstesna memleketin evlâdı olmak şerefini taşıyanların ve onun nimetlerinden büyük ölçüde faydalanan insanların, bu memleketin kanunlarına, nizamlarına hürmet etmelerini istemek, ve icap ederse hürmet ettirmek, bu milletin en tabii bir hakkıdır *(Sürekli alkışlar)*. Hükümet, ihtikârla mücadeleye esas olan flat tesbiti muamelelerinde aracıya, tüccara emeğinin, bilgisinin ve sermayesinin karşılığı olan hakkı vermektedir. Fakat bu hakkın hududu, fevkalâde hallerin yarattığı bulanık havayla değil, millî gelirden bu zümreye düşecek hissennin normal ölçüsüyle tayin edilmelidir ve böyle tayin edilmektedir *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

İşe ve flat murakebe işlerimizin düzenle ve başarıyla yürütülebilmesi, yalnız bu maksatla vücutlandırılan teşkilâtla mümkün olamaz. Bütün Devlet teşkilâtının, ve hususile vilâyetlerde idare âmirlerinin bu konuyu, bu gün için başta gelen bir Devlet vazifesi olarak, ele almalarına kesin lüzum vardır.

Hükümet, ağırlığı her gün artmakta olan harbin zararlı tesirlerini önleyebilmek için, Millî korunma kanununda yapılması lüzumlu gördüğü değişke ve eklentilere ait tekliflerini yakında Büyük Meclise arzedecektir.

Dış ticarete esasımız, bütün memleketlerle hakiki, fiilî bir mübadele teminidir. Bundan başka, ihtiyacımızdan fazla olan çıkacak maddelerimizi, girecek eşyanın temini vasıtası olarak kullanmaktayız. Yeni ticaret anlaşmaları bu esaslar içinde yapılmakta, ve eski mukaveleler bu esaslara çevrilmektedir.

İhracat maddelerimize, müstahsili memnun edecek flatlar temin edilmiştir. Ancak, burada müstahsilimize bir tavsiyede bulunmak isterim :

Bu günkü flatlar daimi olamaz. Harp sonrası devresinde flat düşmesini beklemek lâzımdır. Bu itibarla, müstahsilin buna şimdiden kendini alıştırması, ve çok tasarruflu hareket etmesi, ve harp sonundaki buhranı karşılayacak bir ihtiyatla mücehhez olması icap eder (*Bravo seileri*).

1941 senesinin, dış ticaretimiz için, geçen iki harp yılına nazaran daha ağır münakale şartları arzetmesine rağmen, Hükümetin aldığı tedbirlerle, girecek ve çıkacak maddelerimizin taşınmasına imkân hâsıl olmuştur.

Sanayi ve maadin sahasındaki istihsal faaliyetlerimizin, içinde bulunduğumuz fevkalâde hal ve şartlardan mümkün olduğu kadar az müteessir olması için devamlı bir surette ve büyük bir gayretle çalışılmaktadır. İşlemekte bulunan istihsal müesseselerimizin muhtaç oldukları ham maddede, yedek parça ve sair techizatın karşılanabilmesi için her türlü imkânlardan istifade edilmekte olduğu gibi, tesis işlerimizin bir çok müşküllere rağmen yürütülmesi de hususî bir ihtimamın mevzuunu teşkil etmiştir. Bu sayededir ki, millî iktisat cihazımız, memleket ihtiyaçlarından büyük bir kısmının karşılanması hususunda yüksek ve takdire şayan bir kabiliyet gösterebilmiştir.

İstihsal faaliyetlerimizden alınan bu neticeler, daha bir çok ihtiyaçlarımızın temini bakımından da, geleceğe emniyetle bakmamıza hak vermektedir. Çünkü, bu neticeler müsbettirler. Gerek sanayi, gerek maadin sahaslarındaki istihsaller çoğalma ve artma yolundaki yürüyüşlerini son sene zarfında da muhafaza etmişlerdir. İstihsallerimizle alakalı teknik elemanlarımızın dikkatli ve feragatli çalışmalarını, huzurunuzda memnunlukla anarım. Gün geçtikçe bunların kendi ihtisas şubelerindeki mümareseleri artmakta ve sayıları çoğalmaktadır.

Ereğli kömür havzasındaki ocakların Devletçe işletilmesi hakkındaki kanunun tatbikandan beklenen müsbet neticeler alınmaktadır.

Bu tatbikat, kömür istihsal ve tevziinin verimini ve intizamını arttırmakla kalmamış orada çalışan binlerce işçinin geçim ve sağlıklarını, rahatça çalışmalarını da emniyet altına almıştır. Aynı zamanda, işçiyi işine ve iş yerine ısındırmaya yarayan ve verimi arttıran bu tedbirlerden alınan iyi neticeler, bu yoldaki çalışmanın, Devlet elindeki diğer istihsal müesseselerine de yayılmasına yol açmıştır.

Bakır istihsalimiz artmakta devam etmiş ve artış nisbeti, geçen yıla nazaran, üçte bir gibi yüksek bir terime varmıştır.

Petrol aramalarında, geçen sene alınan ilk müsbet netice üzerine sondaj faaliyeti Raman Dağı bölgesinde devam etmekte ve teşvik edici bir mahiyet göstermektedir. Diğer taraftan memleketin muhtelif kısımlarında yapılan istikşaf, Urfa, Eğridir ve Boyabat bölgelerinin petrol bakımından esaslı tetkike değer olduklarını göstermişlerdir. Maden arama faaliyetimizde, sene içinde en mühim neticeler Söğütözü kömür ve Adapazarı demir alanları ile Turhal antımuvan görüntüsünde ve Ödemiş cıva madeninde alınmıştır. Bu mıntikalarda ehemmiyetli cevher ihtiyatları bulunmuştur. Keban'da Bolkar Dağında işletmeye verilen kesimlerin dışarısında aramalara devam edilmiş; Küre bakır madeni de ümit verici bir safhaya girmiştir.

Şeker ihtiyacını geniş hadler dahilinde karşılamak gayesile, bu sene de yaptırılan pancar ekimi, şimdiye kadar yapılanın en yüksek haddi olarak 44 000 hektarı geçmiştir. Bu miktar, 1935 senesi ekimine nazaran, yüzde yüz nisbetinde bir artış bildirir. Bu neticede, köylümüzün pancara karşı gittikçe artan alâkasının ve bu ekime gösterdiği uyum kabiliyetinin büyük ölçüde âmil olduğunu memnun olarak görüyoruz. Köylümüzün pancar tarımından elde ettiği faydanın para ile ifadesi şudur : 1935 senesinde 3 000 000 lira iken, bu miktar 1939 da 6 000 000 a. ve geçen sene 8 000 000 liraya yükselmiştir. Bu sene çiftçinin eline geçecek para ise, bu yekûnu da geçecektir. Bu sene 90 000 tonu geçerek bağılyacağımızı ümit ettiğimiz verim, halkımızın ihtiyacını, olağanüstü şartların devamına rağmen, sıkıntısızca karşılayabilecektir.

Devletin alâkası olduğu sanayi kurumlarının, kendi satışlarını mutedil bir flatta tutarsak, piyasada nâzımlık etmelerinden ve yaptıklarını mümkün olduğu kadar doğruca müstehlik kitesine vermelerinden, bu sene de memnun edici neticeler alınmıştır. İş kanunu tatbikatı, hususile çeşitli sanayi şubelerinde, Memleketin iş hayatını bugünün isterleriyle ayarlamak bakımından ve Millî korunma kanununa göre alınan kararlar çerçevesi içinde

yürütülmektedir. Bu suretle lüzumlu iş yerlerinde çalışma müddetleri, sıhhi ve fenni icapların müsaadesi nisbetinde, arttırılarak istihsal hacminin ihtiyaçlarımızı karşılamasına çalışılmaktadır.

Bunda başka, bugüne kadar, hukukî münasebetler ve sıhhi icaplar cephesinden tanzimine çalışılan işçi hayatının iş kazaları, meslekî hastalıklar ve analık hallerine karşı, maddî cepheden de teminat altına alınmasını sağlayacak olan işçi sigortalarına ait kanun projesi yüksek Meclise arz edilmiş bulunmaktadır. Bu kanunun kabulü ile, işçi hayatında daha ferah verici neticeler elde edileceğini umuyoruz. İşçilerin, elverişli oldukları, işlere yerleştirilmelerine, ve türlü işler için de, elverişli işçiler bulunmasına aracılık edecek bir kurumun kurulmasına dair olan kanun projesi, ayrıca yüksek Meclise sunulmuş bulunmaktadır.

Türk köylüsünü, ziraat âlet ve araçları yanında bir de el tezgâhına sahip kılmak ve bu suretle boş zamanlarını kıymetlendirmek gayesiyle, geçen sene yalnız 17 vilâyete tezgâh ve çıkırcıklar gönderilmişti. Memleketin her tarafında gösterilen büyük ve memnun edici alâkaya, bu sene imkân nisbetinde cevap verilmesine çalışılmıştır. 25 vilâyete, herbirine yüzden aşağı olmamak üzere toplu olarak, ayrıca 61 vilâyet ve kaza bölgesine de örnek mahiyetinde olmak üzere, topu 3 923 takım tezgâh ve çıkırcık gönderilmiştir.

El tezgâhı dokumacılığın çok bulunduğu yerlerden başlayarak dokumacıların kooperatifleştirilmesi yolundaki çalışmalara bu sene daha geniş bir ölçüde devam edilmiştir. Bunun neticesidir ki, geçen sene yekûnu ancak sekize varan el tezgâhı dokumacı kooperatiflerinin sayısı, memleketin bir çok bölgelerinde bu yıl yirmi beşe çıkmıştır. Bu suretle, kurulmaları bitmiş ve çalışmaya başlamış bulunan küçük sanat kooperatiflerinin sayısı otuz dördü bulunmuştur. Bu kooperatiflerin artmasında, içinde bulunduğumuz şartların ve Hükümetçe ele alınmış olan ham madde dağıtma işlerinin tesiri olduğu açıktır. Ancak, bu kooperatifler sadece bu günün ihtiyaçlarının basıncı altında vücut bulan birer kurum değil, fakat iktisadî ve içtimai gayelerimizin tahakkukuna yardım cihetinden kendilerinden devamlı hizmet beklenen müesseseler olduklarından, bunların kuruldukları muhitte sağlam esaslara dayanarak yerleşmeleri ve normal zamanlarda da yaşayabilmeleri için murakabelerinin ve kooperatifçilik ruhuna en uygun şekilde çalışmalarının temini bakımından lüzumlu görülecek tedbirler geciktirilmeksizin alınmalıdır.

Uzun yılların tecrübelerinden faydalanarak bu günkü ihtiyaçlarımızı karşılayabilecek surette hazırlanan yeni bir Gümrük kanunu lâyhası yüksek tetkikinize sunulmuştur.

Bu yıl içinde, teknik esaslara daha uygun ve tatbikleri daha çok kolaylaştıracak şekilde tanzimine çalışılmakta olan yeni tarife cetvelini kanulaştıracak lâyihâ da yüksek katınıza getirilecektir.

Çıkarılacak mallarımız üzerine koymuş olduğumuz sınırlar ve kısımlar, ve hudutlarımızın öte tarafındaki olaylar yüzünden, daha çok ehemmiyet alan kaçakçılıkla uğraşma için önemle çalışılmakta ve tesirli çarelere başvurulmaktadır.

Yüksek dereceli içkilerin istihlâkını azaltmak için alınan tedbirler iyi neticeler vermektedir.

Nafla vekâletimiz, umumî vaziyetin verdiği imkânlar derecesinde, demiryolu inşaatındaki faaliyetini devam ettirmiş ve bu arada Diyarbakır - Irak hattı 77 nci kilometre varmış, Elazığ - Van hattı üzerindeki çalışmalar da 135 inci kilometre kadar ilerlemiştir.

Memleket şoselerinin ıslahı ve yol yapma işinin bu günün ve yarının ihtiyaçlarına uyacak bir şekilde çerçeveselendirilmesinin ne kadar lüzumlu olduğu, son senelerin vukuatı ile bir kere daha hissedilmektedir. Yol yapma faaliyetinin, bugünkü ihtiyaçlara tam cevap verecek kanuni bir esasa bağlanması için hazırlanmakta olan lâyihanın Büyük Meclise arzını çok yerinde görmekteyim. Büyük su işleri faaliyeti, geçen sene kabul buyurulan 50 milyonluk tahsisatla daha genişlemiş, ve başlamış olan işlerden Malatya ve Niğde inşaatı bitmiş ve Tarsus - Ege havzasındaki işlerden bitenler halkın faydasına açılmıştır.

Maarif işlerinde, köy enstitüleri adedi, geçen seneye nazaran üç tane daha ilâvesile 17 ye varmıştır. Talebe sayısı 9 000 e çıkmak üzeredir. Köy Eğitimci okullarından çıkan 1 500 eğitimci, köylerinde işe başlamışlardır. Bu suretle, on sene gibi, millet hayatı için çok kısa bir zamanda 15 000 eğitimci ve 30 000 öğretmeni köylerimize dağıtmak yolundaki çalışma hızla devam etmektedir *(Bravo sesleri)*.

Köy enstitüleri ile köy okulları arasındaki münasebeti ve bu teşekküllerin birbirlerine yapacakları yardımları ve diğer umumî ve sosyal vazifeleri çerçevesiyecek kanun lâyihâsı yakında hemen Büyük Meclise sunulacaktır.

Meslekî ve teknik öğretimi en geniş ölçüde tertiplemek için Hükümet ciddi kararlar vermiştir. Maarif vekâletinde teknik öğretimin temel teşkilâtı kurulmaktadır. Az zamanda gerçekleştirilmek istenilen büyük bir program hemen Büyük Meclise sunulacaktır.

Memleketin sanayinde, motörleşme ve makineleşmesinde ve bütün ihtisas işlerinde ehliyetli unsurları, bol miktarda ve süratle yetiştirmek istiyoruz *(Alkışlar bravo sesleri)*.

Büyük Meclisin bu kanun üzerindeki yakın alâkasından çabuk ve hayırlı neticeler bekliyoruz. Teknik öğretimde hedefimiz, kadın erkek, her vatan-daşa kendi sanatı ve geçimi için bilmediklerini öğretecek bir öğretmen, bir öğrenme yeri gösterebilmektir *(Bravo sesleri alkışlar)*.

Şimdiye kadar Yüksek öğretim kurumlarının son sınıflarına konferans şeklinde verilmekte olan inkılâp derslerinin, bu kurumlarda “İnkılâp tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti rejimi” adı altında esaslı bir ders şeklinde verilmesi ve bu mevzular etrafında ilmi incelemeler yapmak ve yaymak üzere, ayrıca bir de “İnkılâp tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü” kurulması kararlaştırılmıştır *(Bravo sesleri)*.

Üniversite öğretim unsurlarının meslekî ve şahsî hükümlerini kurmak üzere, Maarif vekillüğince hazırlanmakta olan kanun lâyihası, yakında Büyük Millet Meclisinin tasvibine arz olunacaktır.

Arkadaşlar!

Fakültelerimizin ve yüksek okullarımızın ihtiyaçları ve çalışmaları dikkatli gözlerimizin önündedirler. Bütün güzel sanatlarla yakından ve candan alâkalıyız.

Arkadaşlar!

Bu günkü şartlar içinde bir çok istediklerimizi belki yapamıyoruz veya yarına bırakmak zorunda kalıyoruz. Fakat kesin ve vicdanî kararımız odur ki, yeni nesli yetiştirmekte hiç bir gecikmeye ve geri kalmağa meydan vermeyeceğiz *(Sürekli alkışlar, bravo sesleri)*. En uzak köyden başlayarak, yeni neslin bilgili, güçlü, her alanda üstün yetişmesi ülküsü bütün düşüncelerimizi kaplamıştır *(Bravo sesleri, sürekli alkışlar)*.

Aziz Millet Vekilleri!

Saydığım Devlet işlerinin her sene yenileşen ve genişleyen mevzuları karşısında Maliyemizin vazifesi daima şudur :

Gelişme hızını kesmeden, memleketin verim kabiliyetini aşmadan ve millî paranın kıymetini zayıf düşürmeden, muhtaç olduğumuz karşılıkları temin etmek.

İftiharla söyleyebilirim ki, başta Büyük Meclisimiz olmak üzere, bütün milletçe yapılan elbirliği sayesinde Cumhuriyet Hükümeti, bu şartları toplayan verimli ve sağlam bir Maliye kurmağa muvaffak olmuştur *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Umumi bütçe yekûnunun senelerden beri yükselmekte olmasına ve memleketimizin dört yanına sirayet eden Avrupa harbinin tevhit ettiği iktisadî güçlüklerle rağmen malî yıllarımızı dalma varîdat fazlasile kapatmakta olmamız, bunun en kuvvetli delilidir.

En mühim kısmı Millî Mûdafaa ihtiyaçlarına ayrılmış ve bu sene tamamı bu ihtiyaçlara tahsis edilmiş olan fevkalâde tahsisat programlarının senelerdenberi muvaffakiyetle devam eden tatbikatına da, bu vesile ile işâret etmek isterim.

1940 bütçesi, tahminlere nazaran mühim bir varîdat fazlasile kapandı; 1941 bütçesinin ilk tatbik aylarında elde edilen neticeler, çok ümit vericidirler. Bu olaylar, içinde bulunduğumuz hal ve şartların icabı olarak, iki senedir konulan muvakkat vergilerin iktisadî vaziyetimize ve halkın ödeme kabiliyetine uygun olduğunu göstermektedirler.

Vatandaşların, memleket borcunu ödemek hususunda gösterdikleri olgunluğun bu neticeyi almakta büyük tesiri olduğuna şüphe yoktur. Bu olgunluğun parlak bir misalini de, fevkalâde Millî mûdafaa ihtiyaçlarını karşılamak üzere, bu sene çıkarılan tasarruf bonolarının karşılaştığı rağbette görüyoruz. Bundan dolayı bütün vatandaşları tebrik etmek benim için bir zevktir.

Denk bir bütçe çerçevesi içinde verimli ve emniyetli bir Maliye kurmak, memleketin kabiliyetini göz önünde tutarak eksiklerimizi tamamlamaya yarıyacak gelir kaynaklarını bulup, bunları yerinde kullanmak, Cumhuriyet Maliyesinin ana prensipleri olmakta devam edecektir.

Elverişli gidişini kaybetmiyen döviz durumumuz, hususile Millî mûdafaa ihtiyaçlarını temin imkânlarını vermek bakımından, sevindirici halini muhafaza etmektedir.

Türk milletinin değerli vekilleri!

Bizi, hizmetile şereflendiren Büyük milletın emanetini, hepimiz canımızdan üstün tutarak vazife yapıyoruz *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Büyük Meclisin ayrılığa ve aykırılığa asla yüz vermeyen tecrübeli idaresi, milletimizin başlıca dayancısıdır *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Millet mukadderatının idaresi çok nazık olduğu bir devirde yaşıyoruz. Siyasette ana temellerimizin sade ve açık olmasından kuvvet alıyoruz *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

İçerde millî beraberliğe güvüyoruz. Bunu korumak için, gerekli olursa, her tedbiri almaktan sakınmıyacağız *(Şiddetli ve sürekli alkışlar, bravo sesleri)*.

Vatandaşların selâmetine aykırı olarak, doğru ve kanaatli yoldan sapacaklara, bulanık zamandan siyaset veya ticaret kârı arayacaklara, kesin, katî olarak karşı koyacağız *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Dışarı ile münasebetlerimizde siyasetimizi duru, dürüst olarak söyleyeceğiz ve ahitlerimizin samimi yolunda yürüyeceğiz *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Hiç bir şart altında, zor kabul etmeyeceğiz. *(Çok şiddetli ve sürekli alkışlar, bravo sesleri)*.

Sevgili arkadaşlarımı!

Hür ve şerefli vatana faydalı olabilmek, hepimizin tek bahtıyarlığımızdır *(Şiddetli alkışlar, bravo sesleri)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, İ : 1, 1.11.1941, C : 1, Sf : 2-8

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN 6 NCI DÖNEM 4 ÜNCÜ YASAMA YILINI AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1942

Büyük Millet Meclisinin Muhterem azası!

Altıncı intihab devresinin dördüncü içtima yılını açıyorum. Muhterem âzayı sevgilerle selâmlarım *(Alkışlar)*. Bu sene, millet işlerinin Büyük Meclis tarafından yeni bir azım ve irade ile idare edilmesini gerektiren şartlar içinde toplanmış bulunuyoruz. En büyük milli felâketleri yenecek bu memleketin tarihinde yer tutmuş olan Büyük Millet Meclisinin, her bakımdan ve her zaman olduğu gibi, Millete nümune olacak azimli ve feragatli çalışması, engin faydalar ve feyizler getirecektir *(Bravo sesleri alkışlar)*.

Aziz arkadaşlarım!

Dünya harbi bu yıl da kanlı şekilleriyle memleketleri yakıp yıkmakta devam etti. Şehirler ve cephe gerilerinin silâhsız halk yığınları, her tarafta, ateş içinde kaldılar. İnsanlık öldürmekten başka usul tanımayan bir acınacak istikamete gittikçe daha ziyade saplanmış bulunuyor. Bu halleri insan olarak ve millet olarak seyrederken büyük ıstırap duyuyoruz *(Bravo sesleri)*. Bütün küreyi kaplamış olan harbin şimdiye kadar olan inkışafı neticesi olarak yer yüzünde bir tarafın hâkimiyetine dayanan bir siyaset yapısının kalamıyacağı veya kurulamıyacağı anlaşılmaya başlanmıştır denilebilir *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)*.

Milletlerin, küçük büyük, hepsi için yer yüzünde istiklâl ve haysiyetle yaşamak imkânı sabit olacaktır *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Bizim milletlerarası siyasette dalma esas prensibimiz olmuş olan bu gayenin, en insafsız mücadelelerden sonra olsun, kabul edilmesinden büyük sevinç duyacağız *(Bravo sesleri)*.

Aziz arkadaşlarım!

Muharebe edenler arasında bir anlaşmayı bugün için ümit ettirecek hiç bir yerde hiç bir delil yoktur *(Yüzük sesleri)*. Öyle görünüyor ki 1943 yılı daha geniş ve daha insafsız muharebelerle geçecektir *(Yüzük sesleri)*. Biz önümüzdeki sene dahi, milli siyasetimizin içerde ve dışarda herkesçe bilinen istikametlerini, dürüst ve ciddi olarak muhafaza edeceğiz *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Ahitlerimize, ittifaklarımıza ve dostluklarımıza sadık olarak, ve herhangi bir Devlete karşı hileli ve saklı fikirli olmaktan dikkatle sakınarak, milli emniyet siyasetimizi takip edeceğiz *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Büyük Meclis takdir eder ki gittikçe şiddetlenen düşmanlık havası içinde, her gün biraz daha

sınırlanmış taraflar ortasında, tarafsızlık politikası yürütmek, Hükümet için çok yorucu olmaktadır (*Doğru sesleri*). Biz, her devletle olan münasebetlerimizin mahiyetini açıkça söyleyebilir bir karakterde ve kuvvette olduğumuz için politikamızı gelecekte de sebatla takip etmekten çekinmiyeceğiz (*Bravo sesleri, alkışlar*). Siyasetimizdeki dürüstlüğün her tarafa alt faydalarının, bütün muhariplerce takdir edildiğini sanıyoruz.

Arkadaşlar!

Geçen bir sene zarfındaki çalışmalarımızın neticeleri dikkatle incelenmiye değer. Bir taraftan millet hayatının ilerlemesini ve gelişmesini, dünyaya harbinin şartları içinde hiç aksatmadan devam ettirdik. Memleketin imanı için her tarafta çeşitli faydalı işlere ara vermedik. Demiryolları, büyük su işleri, her türlü yapıcı iktisadi faaliyetler, hakikaten memnun olacağımız bir şekilde genişlemiştir. Milletin kültürde, güzel sanatlarda ve teknik öğretimde vakit kaybetmeden hazırlanması için büyük programlar kabul ettik. Bu programları zevkle ve sarsılmaz sebatla takip edeceğiz. Büyük Meclisin takdirine mazhar olacağına emin olduğum bir büyük işimiz de, ziraatimize büyük mikyasta ve yeni bir gayretle ehemmiyet verilmesidir. Her türlü Devlet muvafakiyetlerinin temeli olan maliyemiz ise ağır vazifelerini memnun olacağımız tarzda başarıya devam etmiştir.

Ziraat mahsullerinin fiyatlarını makul bir surette arttırmak hareketi, Hükümetin isabetli teşebbüslerindendir. Dünya pahalılığının yükünü yalnız köylümüzün yüklenmesini istemek büyük haksızlıktır (*Bravo sesleri*). Hem köylünün kalkınmasını temin etmek, hem onu hadden aşırı fiyat hırsına kapılmaktan korumak lâzımdır (*Bravo sesleri*).

Aziz arkadaşlarım!

Türkiye'de millet hayatının gidişindeki çalışma ve ilerleme manzarası vatandaşların memleket ve millet selâmeti için her fedakârlığı kabul etmiş halleri, büyük ve kuvvetli bir milletin işaretleridir. (*Bravo sesleri*). Millet olarak hakiki görünüşümüz, bu gürbüz ve kuvvetli haldir. Ancak Büyük Millet Meclisinin ehemmiyetle dikkatini celbetmek isterim ki patladığı gündenberi dünya harbini, memleketimiz en ziyade bugün yaklaşmıştır. Hakiki kuvvetlerimizi, sağlam vaziyetimizi bulandırıp gölgelendiren bir mânevi telâş ve ıstırap havası, bugün vatanımızın üzerinde esmektedir. Böyle haller bir milleti hastalıklı ve zayıf gösterirler. Hastalıklı millet bünyeleri harici tehlikeleri süratle üzerlerine çekerler. Bu sebeple bir gün bilmediğimiz bir istikametten ve bilmediğimiz bahaneler altında vatanımızın tararruza mâruz kalması ihtimalini Büyük Millet Meclisinin ciddi olarak göz önünde tutması icabeder (*Bravo sesleri*).

Aziz arkadaşlar!

Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belâsı, bugün vatanımızı istirap içinde bulunduruyor. Bu halin umumî harpten doğan, kendi hususi şartlarımızla ilgili olan sebeplerini ve çarelerini Cumhuriyet Hükümeti sizin yüksek nazarlarınıza etraflıyla serip anlatacaktır. Eminim ki Millet ve memleketin hayrına olan en isabetli tedbirleri bulacaksınız. Bizim gördüğümüz en tehlikeli hastalık, iki senedenberi, cemiyetimiz içinde Cumhuriyet Hükümetlerini muvaffak etmemek için estirilmiş olan zehirli havadır (*Doğru sesleri*). Bu zamanda hiç bir memlekette ağır mahzurları olmıyan bir tedbir tılsımı yoktur. Milletlerin sıkıntılara mâruz olmaları çaresizdir. Bu devirler, harbe girmiş veya girmemiş memleketlerin hiç birisi için, engin kazançların bulunmaz fırsatları değildirler. İstirabı azaltmak, millet tahammülünü arttırmak, muharebe dışında kalmak ve muharebeye girilirse şerefle ve selâmetle çıkmak için tek çare, resmî vazife sahiplerine ve en başında Cumhuriyet Hükümetine candan yardım etmektir (*Bravo sesleri, alkışlar*). Bütün eksikleriyle beraber en iyi neticeler, ancak Hükümet tedbirlerinin dikkatli olarak yürütülmesiyle elde edilebilirler. Acı ile hatırlamalıyız ki, milletin işe işlerini tanzim etmek yolunda Cumhuriyet Hükümetlerinin sarfettikleri gayretlere, iki senedenberi, cemiyetimiz tarafından hiç yardım edilmemiştir. İşte bugün ilk hallolacak mesele, umumî itimat havasının lade edilmesidir (*Bravo sesleri*). Bulanık zamanı, bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakcı çiftlik ağası, ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metal yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sanan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan bir kaç politikacı, büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*). Üç, beş yüz kişiyi geçmiyen bu insanların vatana karşı aşikâr olan zararlarını gidermek yolu elbette vardır.

RASİH KAPLAN (*Antalya*) — *Büyük Millet Meclisi reçetesi lazımdır.*

REİSİCUMHUR İSMET İNÖNÜ (*Devamla*) — Devlet ve millete sövmek, milletin nefsine ve Hükümetine güvenini zehirlemek iktidarını kimseye vermemeliyiz (*Bravo sesleri, alkışlar*). Ticaretin ve iktisadî faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiç bir zümreye tanınamalıyız (*Bravo sesleri, alkışlar*). Hırslı politikacıların, millet iradesi üstünde dahilî ve haricî bir siyaset yürütmelerine asla müsaade etmemeliyiz (*Bravo sesleri*).

Aziz arkadaşlarımız!

Büyük vazife günleri, Millet Meclisinin büyüklüğünü tecessüm ettirmek için kıymetli fırsatlardır. Kahraman ve kıymetli ordumuzu hazır bulundurmamız, bugün her zamandan ziyade lazımdır. Vatanda istihsalı

arttıracak tedbirler, asıl genişlik yollardır. Harp içine girmiş ve millet selâmetinin kaygusuna düşmüş gibi her mahrumiyeti göze alacak, ve bütün milletçe külfet ve nimette birliğimizi ve beraberliğimizi gözlerin önünde canlandırarak zamandayız. Büyük Meclisin ve ondan feyizli ziyalar gibi dağılarak her vatandaşın, Cumhuriyet Hükümetine yardım etmesi lâzımdır. Tarihte büyük meseleler halletmiş bir milletin evlâtlarıyız *(Bravo sesleri)*. Kendimize, milletimize güvenimiz, her vaziyette en isabetli tedbirleri bulacağımıza güvenimiz, her zamandan fazla ve kuvvetlidir *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Büyük Millet Meclisi, büyük milli meziyetlerimizin en kuvvetli delillerini tarihimize bir daha kaydedecektir *(Bravo sesleri ve ayakta şiddetli ve sürekli alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, I : 1, 1.11.1942, C : 28, Sf : 3-5

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN 7 NCİ DÖNEM 1 İNCİ YASAMA YILINI AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1943

Büyük Millet Meclisinin Muhterem Azası!

Yedinci intihap Devresinin birinci yılını açıyorum. Siz arkadaşlarımı sevgilerle selâmlarım (*Alkışlar*). Milletın ehemmiyetli meselelerini halletmekte Büyük Meclisın gösterdiği muvaffakiyetler, her toplandığımız yıla özel bir kıymet vermiştir. Bu sene de ümitlerimiz kuvvetli olarak hevesle ve azimle çalışmağa başlıyoruz.

Arkadaşlar!

Geçen sene, zor şartlar ve meseleler içinden geçtik. Cihan harbinin siyasî ve iktisadî tesirleri, Milletimizin yaşayışı üzerinde de geniş intizam-sızlıklar yaptı. Millet hayatından düzeni ve türlü tehlikelere karşı gücü ve kudreti koruyabilmek için ehemmiyetli tedbirler almağa mecbur oldunuz. Cumhuriyet Hükümetinin istihsalı arttırmak ve cihanın ve Memleketin yeni şartlarına göre iktisadî çareler bulmak için sarfettiği gayrete, yakından yardım ettiniz. Bütün bu çalışmaların neticesi, hulâsa olarak, müspet sayılır. Eski güçlükler henüz tamamiyle düzelmemiş ve yenileri meydana çıkmış olmakla beraber Milletın yaşayışında ve geçiminde geçen seneden daha iyi bir haldeyiz. Mânevi huzurumuz ve sükûnetimiz, daha açık ve bellidir. Bu vaziyet, uğraştığımız meseleler için isabetli tedbirler almakta bize kolaylık verebilir. Birçok sıkıntılarımızın en ilerisinde olarak göze batanları, aylıklıların ve dar gelirliilerin geçimde çektikleri zorluk ve bazı zayıf karakterli memurlarda hissolunan doğru yoldan sapma istidadıdır. Bunlar, büyük cihan felâketinin meydana getirdiği hastalık halleridir. Halk hükümetleri onlarla uğraşmak için bir iki tedbirle değil, bileşik birçok tedbirler ile çalışmağa mecburdurlar. İdarede doğru yoldan sapmağa karşı en keskin ve tesirli silâh, büyük selâhiyet sahiplerinin şuurlu ve temiz kalmasıdır (*Alkışlar*). Bu silâh mevcut oldukça küçük fenalıklar daima suç olarak kalır ve suçlar mutlaka ortadan kaldırılincaya kadar takip olunur (*Bravo sesleri*). Cumhuriyet idaresi, ana vasıflarını korudukça, ortaya çıkacak içtimal ve idari hastalıkları tedavi etmek güç olmayacağı kanaatindeyim. Şu noktayı memnunlukla zikredebilirim ki her çeşit ıstıraplarımız en çok bir kaç büyük merkezde kendini hissettiriyor. Memleketin büyük kütlesi, daha elverişli geçim şartları içindedir; bünyesi de cihan buhranının hastalıklarına karşı daha kuvvetli bir haldedir. Hepimiz, Memleketin meselelerini yakından tanıyıp öğrenmek için çok gayret sarfediyoruz. Umumî vaziyet için söylediklerimiz, yakından görüşlerimizin neticesi olduğunu takdir buyuracaksınız.

Değerli Millet Vekilleri!

Devlet ve Millet işleri, pek çok alanlarda eldekini muhafaza etmekten ileri bir şekilde, artma ve yeni şeyler yapma şeklinde yürümüştür. İcra Vekillerinden tafsilâtı bilgiler aldığınız zaman memnun olacağınız pek çok ilerlemeler bulacağınızı umuyorum.

İktisat vekâletinin işletmelerinde verimler terakki kaydediyor. Bazı yeni tesisler de yapılmıştır. Kömürde hissolunur bir tyillik vardır. İktisat vekilliğinin gerek kendi işletmelerinde, gerekse Memleketin bütûn iş hayatında sosyal tedbirlerle ilgilenmesi iyi neticeler vermektedir. Sosyal tedbirlerin, durmayan bir ilerleme ile genişlemesi esaslı hedefimizdir.

Ziraat vekilliğinin çalışmaları da çok ümit vericidir. İstihsal için alınan tedbirler genişletilmiştir. Memleketin teşkilâtında teknik ziraat memurları, halk ile ameli olarak iş birliği yapmağa başlamışlardır. Şimdi üç vilâyette tecrübe ettiğimiz bu usulü sûratle genişleteceğiz. Orman muhafazası ve işletmesinde uzun senelerdenberi geçirdiğimiz sıkıntılardan sonra mahsul alma devrine giriyoruz. Muhafaza altına alınan ormanlar göze çarpacak bir canlılık göstermeğe başladılar. İşletmelerimiz kendilerini hissettirecek kadar çoğalıyor. Memleketin ormanlarını kurtarmak yolunda Cumhuriyetin koyduğu temel prensipleri anlatabilmek için uzun seneler zahmet çektik. Birkaç sene içinde, fennî tedbirler tekemmül edince, asırlarca çektiğimiz orman felâketlerinin ne beyhude çekilmiş olduğu apaçık meydana çıkacaktır. Ziraatta teknik öğretim için aldığınız tedbirler de durmadan genişliyecektir.

Mûnakale vekâleti işlerini tertiplemek Cumhuriyet Hükümetinin bugün en nazık bir konusudur. Demiryollarımız, takdire değer gayretler göstermektedir. Deniz işleri daha iyi tertiplenme yolundadırlar. Bütûn iktisadî ve askerî meselelerin intizam temeli, mûnakale işlerine dayandığı gözönünde tutulmalıdır. Cihan harbinden evvelkinden daha çok verimler alındığı halde mûnakalede çektiğimiz sıkıntılar, ihtiyaçların pek ziyade artmasındandır. Mûnakale işlerinde daha ileri güç elde etmek için alacağımız bütün tedbirler yerinde olacaktır.

Nafladaki çalışmalarımız hiç durmamıştır. Esaslı işlerimiz, az sûratle de olsa ilerliyor. Yeni işlere ve yeni konulara teşebbüs ediyoruz. Bu sene depremler yüzünden yıkılan yerlerinize Naflanın yardım tartı ve vasıtası daha muvaffaktır. Yer sarsıntısı çok sayılan bir memleketin, bu yüzden gelecek her zamanki kazalara karşı hazırlıklı bulunmasındaki faydayı deneyerek anlıyoruz. Elektrikleme işlerimizde yeni teşebbüslere girişmeyi ve demiryolu yapısında çok zamana ihtiyaç gösteren ağır işlere başlamayı arzu ediyoruz. Birden çok masrafâ lüzum göstermeyen bu işler, gelecek için bize çok zaman kazandıracaktır.

Ticaret vekillığının işleri, en zor işlerimiz arasındadır. Memleket içinde ve Memleket dışında ticaret, bildiğimiz umumî kaidelerden ayrılmıştır. Olağanüstü ve sık değişir şartlar içinde geçen ticaret faaliyeti üzerinde Hükümet, vazifesini, yapmak için çok gayret sarfediyor. Büyük müstehlik kütlelere ihtiyaçları olan gıda maddelerini temin etmek suretiyle piyasadaki baskıyı hafifletmeye, kıt ve ehemmiyetli maddeleri en faydalı istihlâk alanlarına dağıtmaya çalışıyor. Fiyat murakabe sistemini iyileştirerek bunu pratik ve faydalı hale getirmek istiyor. Bunlar Hükümetin başlıca çalışma konularıdır. Vatandaşları en çok kızdıran şey, ticarete insafsızların fiyat murakabesine karşı meydan okumalarıdır. Hükümet, bu gibilerle yorulmaz bir surette uğraşmakta devam edecektir. Amansız tedbirler gerekli olursa bunda da tereddüt edilmeyecektir (*Bravo sesleri*). Bu gibi hallerin vatandaki zararları maddî olduğundan ziyade ruhi ve mânevîdir. Onun için ehemmiyetleri ve tesirleri de daha genişletirler.

Millet Vekilleri!

Bu geçen senemiz, maarifin her alanında ve her dalında yeni çalışmalarla doludur. Kabul buyurduğunuz büyük programlar, gayret ve aşk ile tatbik ediliyor. Yurdun her köşesinde öğretimin her türlüşünü yakından görmeye çalışıyoruz. Eksiklerimiz pek çoktur. Ancak Büyük Meclis emin ve müsterih olabilir ki maarif mensuplarımızın kabiliyet ve gayretleri çok ümit vericidir. Farkına varılan hiç bir kusurda ısrar edilmiyor. Dalma düzeltme ve iyileştirme fikri esas tutulmuştur. Büyük Meclis, halimize göre, göze aldığı büyük sedakârlıkların meyvelerini yakın senelerde toplayacaktır. Her öğretim için ayrı tafsilât aldığımız vakit çok memnun olacağınızı tahmin ediyorum. Büyük Meclis iftiharla düşünebilir ki, bu memleket en geniş hudutlarında iken maarife sarfedilen paranın, hiç olmazsa, dört mislini bugün harcamaktasınız. Yeni devrin, Cumhuriyet devrinin, Türk milletinin ilerleme ve yükselme devri olduğuna bundan daha maddî bir delil gösterme güçtür.

Arkadaşlar!

Millî müdafaa meselesi Cumhuriyet Hükümetinin ve Büyük Meclisin ana meselesi olmakta devam ediyor. Ordumuzun talim ve terbiyesini bütün dikkatimizle takip ediyoruz. Ordumuzu yeni silâhlar ve vasıtalarla cihazlamak için her imkândan istifade ediyoruz. Cumhuriyet ordularını, manen ve maddeten yüce vazifelerinin ehli olan bir yükseklikte tutmak meselesi, başlıca düşüncemizdir (*Bravo sesleri*) (*Şiddetli alkışlar*). Cumhuriyet ordularının vatana karşı vazifelerini şerefle ifa edeceklerinden emin olabilirsiniz

(*Bravo sesleri*) (*Şiddetli alkışlar*).

Arkadaşlar!

Cumhuriyet maliyesi, kolay tasavvur olunacak ağır vazifelerini kudretle ifa etmekte devam etmiştir. Memleket müdafaasının taşkın ihtiyaçlarını temin etmeye çalışırken altüst olmuş iktisadî şartların tesirlerini karşılamak Hazine için zor oldu. Memleket ve milletin ilerlemesine esas olan masrafları göze almak sebebi ise, maliyemizi gerçekten büyük sayılacak vazifeler karşısında bırakıyor. Milletimiz, bu vaziyeti iftihar edeceğimiz bir anlayışla kavramıştır. Büyük Meclis'in istediği yeni vergileri, milletimiz yürekten ödemeğe çalışıyor. Büyük dâvalar içinden selâmetle çıkmanın bedeli, kan fedakârlığı kadar da vergi tahammülüdür. Öz selâmeti için kanı ile ve vergisi ile sıkıntıyı göze alamayan milletler, düşman boyunduruğu altında daha çok kan ve daha çok mal kaybını yüklenmeye mecbur olmuşlardır (*Doğru sesleri*). İkinci cihan harbi esnasında, Hazine ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından ve bu intizam içinde kapayabilmesi, Türk milletinin daima övüneceği bir başarı olarak anılacaktır.

Gümrük ve inhisarlar işlerimiz iyilik yolunda ve ilerleme halindedirler. Hudutlardaki gümrük kaçakçılarından ıstırabımız artıyor. Keskin tedbirler almak icabedecektir. İnhisarların geliri ve memleket piyasalarına tesirleri ve inhisarların kendi alanlarında memlekete faydalı bir endüstri kurmaları ümit verici yollardadırlar.

Arkadaşlarımız!

İşte başlıca işlerinin iyi ve eksik taraflarını anlattığım memleketimizin iç siyasetini hürriyet, nizam ve adalet içinde hulâsa etmekten zevk duyuyorum (*Bravo sesleri*). Sihat ve içtimai muavemet vekillliğimiz bu sene salgın hastalıklara karşı geniş uğraşma içine girdi. Şimdiye kadar geçirdiğimiz bir kaç salgında, takdîrimize lâayık neticelere vardık. Önümüzdeki ihtimaller için uyanık ve hazır bulunmayı, Milletçe ve Hükümetçe temin etmek lâzım olacaktır. Büyük Millet Meclisine, Adliye cihazımız için bazı teklifler sunulacaktır. Temyiz teşkilâtımızın kuvvetlendirilmesi bu cümleden- dir. Adliyede, geniş bir bilim edebiyatının kurulmasından ve hüküm giyenlerin çalışma yerlerinde ruhları iyileştirilmeye uğraşılmasından çok ümitleniyoruz.

Sayın Millet Vekilleri!

Harici siyasetimizde 1935 buhranından beri tuttuğumuz yol, bizi, ikinci dünya harbinin beşinci senesine ulaştırdı. Ülkümüz, milletlerin hürriyeti ve istiklâli esasına dayanan bir medeniyetin temellerini sağlamlaştırmaktır (*Bravo sesleri, alkışları*). Faaliyetimiz, onu yıkmaya mâruf bütün gayretlere karşı dikilmek olmuştur (*Bravo sesleri*). Harbi önlemek için en cesur

hareketlere tereddütsüz atılmış olan memleketimiz, milletlerin esir seviyesine düşmemesi için de tehlikeli zamanlarda metin bir durum almakta çekinmedi (*Bravo sesleri, alkışlar*). Bugünkü dünya buhranı, tahmin ettiğimiz gibi, gitgide yıkıcı, yakıcı bir şekil almaktadır. Göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa zamanlarda, harabe haline gelen şehirlerin yıkıntıları altına yalnız medeniyetin büyük eserleri değil, doğrudan doğruya kendisi gömülüyor. Tahakküm zihniyetinin sebep olduğu bu amansız mücadeleden, milletleri mevcudiyetlerinde tehlikeye soktuğu için, tabiatıyla şiddetini artıran sarsıntısı, insanîyetin dayandığı bütün mesnetleri kemirmektedir.

Arkadaşlar!

Biz dünyanın yarınki çehresi meydana çıkarken, her zaman düşmeğe mahkûm bir tahakküm zihniyetinin değil, büyük küçük bütün hür milletler arasında samimî işbirliğine dayanan bir nizamın teessüs edeceğine inanıyoruz (*Bravo sesleri*) (*Şiddetli ve sürekli alkışlar*). Bu kanaatımızdan, herkesin ümitsiz olduğu zamanlarda bile şaşmadık. Bize vazifemizi yılmadan yaptıran bu kanaat oldu. Bundan böyle de tutacağımız yol, ülkümüz olan adalet nizamının kurulmasına yardım etmek olacaktır (*Alkışlar*).

Türk milleti savaş haricinde kalmakla beraber dört senedenberi fedakârlıklar, ıstıraplar içinde dünya buhranının tepkilerini şiddetle hissetmiştir. Bu fedakârlıklara, hattâ bunların daha çok büyüklerine, dünyanın bağrından en büyük baskının kalkarak insanîyetin emniyet havası içinde geniş nefesler alabilmesi uğrunda, tereddütsüz tahammül edeceğiz (*Bravo sesleri*) (*Alkışlar*).

Arkadaşlar!

Biz, bu cihan harbinin galibi insanîyet ve medeniyet olmasını istiyoruz (*Bravo sesleri*) (*Şiddetli ve sürekli alkışlar*). Ona hizmet edeceklerin ayrılıklarında değil, tesanütlerinde umumî kurtuluş ve saadetin fecrini görüyoruz (*Alkışlar*).

Milletin saygıdeğer Vekilleri!

Önümüzdeki senenin cihan buhranının kesin devri olması ihtimali vardır. Memleket içindeki sıkıntılar tesirlerini muhafaza etmekle beraber milletlerarası durum da bizim için çok ehemmiyetli olacaktır. İşte Cumhuriyet Hükümeti ve Büyük Millet Meclisi, Türk milletinin mukadderatını bu şartlar içinde idare etmek vazifesindedirler. Büyük Millet Meclisinin tedbirlerine ve kararlarına Türk milleti, bütün yüreğinden yardımcı ve dinleyici olacaktır. Büyük millete karşı yüz aklıyla vazife ifa etmek hepimizin tek kaygımız ve şerefimizdir (*Alkışlar*).

Türk milleti, insanca düşünceleri ve prensipleriyle büyük bir mânevi varlıktır. Türk milleti, kendi içinde bir ve beraber olarak Büyük Millet Meclisinin etrafında toplanmış büyük bir kudrettir *(Alkışlar)*. Vatanı imar etmeyi, cemiyeti ilerletmeyi, insanlığa hizmet etmeyi, hür ve müstakil milletler ailesinin faydalı bir âzası olmayı düşünen ve engin fedakârlıklara karar verebilen kahraman ve çalışkan Türk milletinin şeref ve itibarı, gelecek ihtimaller içinde daha ziyade yükselecektir *(Bravo sesleri) (Siddetli ve sürekli alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, I : 1, 1.11.1943, C : 1

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN
7 NCİ DÖNEM 2 NCİ YASAMA YILINI
AÇIŞ KONUŞMALARI**

1 Kasım 1944

Büyük Millet Meclisinin Sayın Azası :

Yedinci İntihap Devresinin ikinci yılını açıyorum. Büyük Millet Meclisinde şerefle oturan siz aziz arkadaşlarımı engin sevgilerle selâmlarım *(Alkışlar)*. Devlet idaresinin zor senelerinden birini dikkatli, verimli çalışmalarınızla geçirdik. Önümüzdeki senenin şartları da çok nazik olacaktır. Büyük Meclisin, içerde ve dışarda raslayacağımız ehemmiyetli vaziyetli doğru kavrayışla ve isabetli tedbirlerle kıymetlendireceğine emniyetim vardır.

Muhterem Arkadaşlar :

Son senelerimizin başlıca kaygısı memleket içinde beslenmenin güçlüğü ve ihtikâr belâsının zararları olmuştur. Milletlerin bugünlerinin ve geleceklerinin emniyetleri büyük ölçüde başlıca kaygıları iken memleket içindeki beslenme meselesi, ayrıca bir ehemmiyet kazanmıştır.

Maliye bakımından, ağır bir yükü, büyük bir ordunun türlü ihtimallere karşı heran hazır bulundurulması, Türk Milletinin yaşamak kabiliyetinin temel meselesi olarak devam etmiştir *(Alkışlar)*.

Büyük harp ve siyaset devrelerinin fena arkadaşı olan salgın hastalıklar da memleketimizi tehdit etmekten geri kalmamıştır.

Mahrumiyetler, ağır fedakârlıklar ile beraber Cihan Harbinin bütün siyasi emniyetsizlikleri ve kararsızlıkları, her millet içinde eksik olmayan zayıf karakterler üzerinde iktisadî ve siyasi bakımdan tesirlerini göstermiştir.

İşte bu vaziyet içindedir ki, Cumhuriyet Hükümeti ve Büyük Millet Meclisi geçen seneyi başarılı sayılabilecek surette geçirmiştir. Her isabetli tedbirin daha iyisi daima söylenebilir. Milletler hayatında hiç bir iyiliğin yeter görülmemesi tabiidir. Ancak durumun nisbi olan iyileşmesini takdir edebilmek, millî yaşayışların temeli olan kendine güvenme duygusunun beslenmesi için şarttır. Türk milleti kendi çalışkanlığı ve fedakârlığı ile memleketinin daima iyiliğe götürüldüğünden ve içinde bulunduğu durumlar ne kadar dolaşık olursa olsun, isabetli tedbirleri bulabilecek bir Millet Meclisine malik olduğundan emin olabilir *(Alkışlar)*.

Hükümet geniş ölçüde müspet iktisadi tedbirlere ehemmiyet vermekte tamamıyla haklı çıkmıştır. Millet ekonomisinin her dalında çalışan Vekillerimiz daha geniş istihsal etme, kısa ve uzun vâdeli daha esassız cihazlanma işlerinde büyük gayretler göstermişlerdir.

Ziraat Vekilliği, bu memleketin en çok vatandaşını ilgilendiren bir alanda, her konuyu kavrayan geniş bir programa girmiştir. Teknik çalışmayı öğretmek, teknik aletlerin elde edilmesini mümkün kılmak için esaslı kanunlar kabul ettiniz. Ziraat Donatım Kurumunca daha ilk senesinde 167 000 parça ve 8 000 tona yakın malzeme dağıtılmıştır. Ziraat aletleri için elde bulunan fabrikalar verimli bir hale getirilmiştir. Ziraat makinalarını daha geniş ölçüde memlekette yapmak için çalışıyoruz. Ziraat mütehasısları ile köylüye kadar yaklaşacak surette geniş bir ziraat teşkilâtına bu sene başladık. Üç vilâyette giriştiğimiz tecrübeden hüküm vermeğe yarayacak neticelerin alınabilmesi için, bunu, hiç olmazsa, türlü iklimde on vilâyette yaymak mecburiyetindeyiz. Eğer kuvvetle ümit ettiğim gibi bu sene Toprak Kanununu çıkarırsak, ziraat bakımından büyük neticeler verecek ve içtimai bünyemizin esas bir meselesi olan dâvayı temel bir tedbire bağlamış olacağız *(Alkışlar)*.

Devlet eliyle yaptığımız ziraat işleri verimli bir şekilde ilerlemektedir. 1942 senesinde 21 000 dekarla başladığımız işleme 1943 senesinde 780 000 dekarla devam ettik. Bu sene 1 000 000 dekar işleyeceğiz.

Bu işletmeler memlekette tohum ıslahının büyük kaynağı, memlekette teknik ziraatı yaymanın geniş örneği ve olağanüstü zamanlarda milletçe beslenmenin kıymetli yardımcıları olacaktır.

Hayvancılık işleri, büyük gayretle ele alınmıştır. Memleketin ekonomisinde hayvan zenginliğimiz küçük görülmeyecek bir derecededir. Fakat gerek sayı, gerek değer bakımından daha çok ihtiyaç karşısındayız. İptidal şekilde hayvan yetiştirme, teknik şekilde iyileştirilecektir. Hele bu memleketin en esaslı bir derdi olan hayvan bakımı meselesi, şuurda ve usulde temelinden düzeltilmek lazımdır. Milletçe ve Hükümetçe bu hususta çok çalışmaya mecburuz.

Orman işleri iyi yolda ve geniş adımla ilerliyor. Bugün Türkiye ormanlarının % 83 nü karşılayan 8 770 000 hektar, 73 Devlet işletmesinin eline geçmiştir. Önümüzdeki yıl daha 14 işletmenin açılmasıyla bütün Devlet ormanlarının içinden, özel kazancından başka bir şey düşünmeyen yok edici baltalar tamamiyle sökülüp atılmış olacaktır. Hususi ormanların meselesinin de kanun yolu ile çözülmesiyle, bütün milletin kıymetli varlığı olan ormanlarımız tam kurtuluşa ermiş olacaktır. Yeşil ve güzel Türkiye'yi kurmakta olan genç mühendislerimiz ümit verici bir hevesle çalışmaktadırlar. Onları, şimdi, yeni dikmelerle orman varlığımızı arttırmak ve ağaçsız köylerimizi ağaçlandırmak gibi büyük bir vazife bekliyor. Uzun senelerde neticesi görülecek bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmek için bir gün kaybetmeden işe koyulacağız.

Memleketin büyük bir meselesini daha şimdiden Ziraat Vekilliğinin mesuliyeti sahasına yerleştirmek istiyoruz. Memleket, sıhhi bir surette yaşamamanın gerekli kıldığı yağ istihlak etme derecesinden çok az miktarda yiyecek yağı kullanıyor. Hayvanî ve nebatî yağ istihsalimiz ihtiyacımıza yeter miktarda değildir. Bu konuda etraflı tedbirler almağa başlamalıyız.

İktisat Vekilliğimizin mesuliyetinde olan endüstri ve maden işletmeleri verimlerini arttırmışlardır. Hususî endüstrinin çalışmaları da iyi haldedir. Harpten evvelki istihsalin ilerisinde olan geçen seneki kömür verimi bu sene daha ziyade arttırılmıştır. Bir aralık, bütün memleketin hayatını tehdit eder bir darlığa düşmüş olan kömür meselesini, iki senelik çalışma ile bugünkü haline getirmek hakikî bir başarıdır.

Linyit istihsalimiz büyük ölçüde harp zamanında başlamıştır denilebilir. Bu sene de verim az sayılmayacak kadar artmıştır. Memleketi geniş ölçüde ve her alanda linyit kullanmağa alıştırmak umumî hayat için lüzumlu bir tedbirdir. Gelecek seneler için ümitli olmamıza sebepler vardır.

Karabük Demir ve Çelik fabrikalarımız, güçlükleri öğrenip yenmekte ve verimini arttırmaktadır. Memleket endüstrisinin temeli olacak olan bu konuyu geliştirip mükemmel hale getirmeğe sebatla devam edeceğiz.

Maden aramalarımızda yeni kükürt ve bakır yatakları bulmuş olmanın seviniyoruz.

Petrolde ümidimiz kuvvetli olarak devam ediyor.

Kâğıt fabrikasını bu sene yeni tesislerle genişlettik.

Selüloz endüstrisi, ana tesislerini kurmuştur. Bundan, ilerisi için bir çok alanda geniş faydalar bekliyoruz.

Memleketin dokuma müesseseleri, emniyetli bir halde kurulmuş ekonomi cihazı olarak memleketin bünyesinde sağlam bir yer tutmuştur. Verimler, teorik kabiliyetlere kadar yükselmiştir. Pamuk mahsulümüzün büyük mikyasta alıcısı olan dokuma endüstrimiz yakın gelecekte memleketin bütün ihtiyaçlarını karşılamak amacındadır.

Şeker endüstrisi, İkinci Cihan Harbi devrinde memleketi büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştır. Bu konuda eksik olan ihtiyacımızı süratle tamamlayacağız.

Yapı malzemesi endüstrimiz, memleketin imarını kolaylaştırmaktadır. Bu konuyla memleketin her köşesine dağılmış kirece ve tuğlaya kadar en küçük malzemeyi bol ve ucuz veren bir sisteme şiddetle muhtacız. Hususî, resmî bütün teşebbüsler için temiz ve sağlam yapı malzemesi tedarik etmekte geliri bir çalışma alanı vardır.

Kımya endüstrisine bu cihan harbinde bazı kurumlarla girmiş bulunuyoruz. Bunun eksikliğinden çok sıkıntı çekiyoruz. Bu endüstrinin temel maddelerini elde etmek için süratle ve cesaretle işe girmek zorundayız.

Ekonomi hayatımızda kooperatifleri çoğaltmak ve iyileştirmek için Hükümet her teşvikli yapmaktadır.

İş hayatının hukukî münasebetler, sosyal ve sıhhi icaplar bakımından düzenlenmesi, Cumhuriyetin en çok ehemmiyet verdiği konulardan biridir. Hükümet, kendi elindeki kurumlarda çalışan işçilerin halterini ve yaşayışlarını iyileştirmek için büyük gayretler göstermiş ve büyük masraflar yapmaktadır. Bu emeklerin müsbet neticelerini alıyoruz. İş kazaları, meslek hastalıkları ve analık sigortası kanunu ile sigorta idaresi teşkilâtına bakacak kanun projeleri yürürlüğe girince, iş ve işçi hayatının düzelmesinde yeniden kuvvetli adımlar atmış olacağız.

Ticaret Vekillığının çalışma konuları, büyük ehemmiyetlerini muhafaza etmektedirler. Hükümet, Cihan Harbi devresinde, her memleketin başlıca varlığı olan stokları vücuda getirmek için, bu sene takdire değer neticeler elde etmiştir. İki sene evvel büyük şehirlerimizi günü gününe beslemek darlığında iken, bu gün Ticaret Vekillığının kontrolü altında stoklar biriktirilmişdir. Bu stoklar, bu memlekette hiç bir zaman görülmemiş, derecede ehemmiyetli miktardadır. Günü gününe beslenmek kaygısını çekmiş olan şehirlerimiz, kesiksiz bir intizamla ve uzun zamanlara yetecek ambarlarla beslenmektedir. Hükümetçe dağıtılan yiyecek tayınlarının artırılabilmesi de, kaydolunmağa değer bir muvaffakiyettir.

Pahalılıkla uğraşma başlıca Hükümet meselesi olmakta devam ediyor. Dış ticaret işi, Hükümetin üzerinde çok çalıştığı bir konudur. Hemen bütün Avrupa piyasasının kapanması ile güçleşen ticaret durumunu yeni tedbirlerle kolaylaştırmak ümidini muhafaza ediyoruz. Vatandaşlarımız bilmedirler ki, bütün istihsallerimizde fiyat ve maliyet meselesi, dış ticaretimizin başlıca konusu haline gelmiştir. Cumhuriyet Hükümeti, harp sonu ve harp sonrası devrinin memleket ekonomisi bakımından bu büyük meselesini düzenlemek için, bütün malî ve ekonomik alanlarımızda gerekli tedbirleri alacaktır. Henüz ne şekli alacağı belli olmıyan dünya ekonomisi icapları ile ve fiyatları ile olduğu kadar, kendi iç ve dış malî borçlarımız ve millî ekonomimizle ilgili olan bu meselenin tedbirlerini tedricî olarak ihtiyatla bulup tatbik etmeğe çalışacağız. Millî ekonomimizde müstahsili şimdiden her memlekete nispetle daha serbest bırakmak sayesinde geçirdiğimiz bir çok sıkıntılara karşılık olarak, biz harp sonrasının ekonomik sarsıntılına daha sağlam bir suretle dayanabileceğimize inanıyoruz.

Sayın Arkadaşları!

Münakale işlerinin memleket hayatının her alanında gösterdiği kesin tesir, geçirdiğimiz senelerde yüksek dikkatinizi çekmiştir. İkinci Cihan harbi esnasında münakale teşkilâtımızı arzu ettiğimiz kadar genişletip cihazlamak imkânlarımız mahdut olmuştur. Geçirilen tecrübelerin, geniş imkâna kavuştuğumuz ilk zamanlardan itibaren faydalı ve tesirli olacağını umuyoruz. Büyük Meclisin ilk imkânda karadeniz ve hava taşıtlarında, posta, telgraf, telefon ve radyo işlerinde süratle genişleme ve cihazlama yoluna gireceğine eminim. Elimizdeki vasıtaların kullanılması, ihtiyaçların nispeten derecede arttığı gözönünde tutularak düşünölmelidir. 1938 senesinde kara ve deniz vasıtalarıyla taşınan yolcu adedi 21 634 000 idi. Aynı vasıtalarla ve aynı senede 3 900 000 ton eşya taşındı. 1943 senesinde taşınan yolcu 44 800 000 ve eşya 8 600 000 tonu geçmiştir. 1944 rakamları daha artmış olacaktır. Büyük askerî taşımalar araya girince, münakale cihazımızın ne büyük mesuliyetleri başarmağa çalıştığı anlaşılır.

Postada, 1939 da taşınan 87 000 000 mektuba karşılık, 1943 senesinde 114 000 000 mektup götürölmüş ve 1939 senesinin 6 000 000 tergrafına karşılık, 9 600 000 telgraf çekilmiştir. Telefon hatlarımızın çalışması aynı şekildedir. Bütün bu hatlar gelecek tasavvurlarımıza ve ihtiyaçlarımıza göre çok azdır.

Havayollarımız ise, bütün memleketi kaplıyacak surette ve süratle kurulmak lâzımdır.

Radyoda şiddetle hissolunan ihtiyacı karşılamak için esaslı tedbirler aldınız. Yeni istasyonları süratle meydana getirmek için Hükümet dikkatle çalışıyor.

Münakale vekilliğimiz, kendi işlerinin yalnız her türlü taşıt ağlarını genişletmek olmadığını takdir etmiştir. Ehliyetli ve emniyetli personel yetiştirmek için gerekli tedbirleri almak yolundadır. Yeni kanunlar Büyük Meclise sunulacaktır. Münakale işleri bir de büyük milli ilgi meselesidir. Zamanın icapları olan kısımlar ve nizamlar milletçe, hepimizin faydası için alınmış zaruri tedbirler olduğunu kabul etmeliyiz. Hele bütün münakale vasıtalarımızın kendi öz malımız olduğunu düşünerek onları bu gözle değerli tutmalıyız. Bir şehirde kaldırım üstünde yürümekten, hava seferlerine kadar bütün münakale usullerine severek kendimizi uydurmak anlayışına varmalıyız. Bu hususta eksikli kaldıkça, yeni ve her çeşit münakale vasıtalarından ne kadar çok elde etsek de, yine medenî bir memleketin temel kudretli olan münakale intizamını meydana getiremeyiz. Gerek terbiye ve telkin ve gerek kanun bakımından çok gayrete ihtiyacımız vardır.

Sayın Arkadaşlar!

Nafia işlerini Türk milletine söylerken kullanacağım kısa cümlelerin ehemmiyetleri takdir olunacaktır ümidindeyim. Elazığ - Van demiryolunun 70 kilometrelik bir kısmında inşaatı devam ediyoruz. Yakında döşemeğe başlayacağız. Daha ilerideki tünelde ve köprülerde inşaat artmıştır.

Diyarbakır - Cizre hattında 159 uncu kilometrede Kurtalan istasyonu na vardık.

Tavşanlı şube hattı ile Zonguldak - Kozlu inşaatı tamamlanmıştır.

Sivas - Erzurum hattının uzatılmasına yakında başlıyoruz.

Yeni demiryollarının geçecekleri yerleri şimdiden tesbit ediyoruz.

İskenderun limanının inşaatı yakında bitecek ve bir iki ay içinde işletmeğe açılacaktır.

Trabzon ve Ereğli limanlarının önümüzdeki aylarda inşasına başlanacaktır.

Su işlerinde, son defa kabul buyurduğunuz 40 000 000 liralık ek tahsisatla eldeki program aksamadan devam ettiriliyor. Bu sene Salihli, Menemen, Nazilli, Tarsus, Adana ve Tokat bölgelerinde sulamağa geçilmiştir. Şimdiye kadar yalnız masraf etmekle geçen bu işleriniz, artık verimli devresine girmiş -bulunuyor. Eskişehir, Bergama ve Samsun dolaylarında dereleri düzeltme ve bataklık kurutma işleri tesirlerini göstermeğe başlamıştır. Binlerce dekar toprağımız işlenmek için meydana çıkmış ve millî sıhatten iyilikler görülmüştür.

Şose ve köprü işlerinde meydana getirilen eserler de az değildir.

Yapı ve İmar işleri geniş ölçüde devam ediyor. Geçen sene yapı işleri için 20 000 000 liradan fazla para harcanmıştır. Şehir ve köylerimizin planlaştırılması geniş ölçülere varıyor.

Canımızı yakan deprem yıkıntılarını tamir etmek için memleket çok takdire değer gayret göstermiştir. Bir çok felâket yerlerinde % 90 a yakın yapılar vardır. Nafiamız, deprem bölgelerindeki yeni yapıları fennî şekle sokmak için faydalı tedbirler almaktadır. Deprem felâketlerine karşı ilk ve acele yardımları devamlı surette hazır bulunduracak bir iktidara geliyoruz. Bütün bu işlerin dar zamanlarda ve Devletin büyük mali yükler altında bulunduğu sıralarda yapıldığını düşünmek, Cumhuriyetin verimli idaresini anlamak için yetecektir.

Nafiamızın, bildiklerimizden başka olan yeni, acele meselelerini hulâsa etmek isterim. Bunların başında elektrik işleri gelir. Memleketin endüstriyel, ekonomik, sosyal bakımdan büyük ihtiyacı olan elektrik kaynaklarını geniş ölçüde ve biranevvel vücuda getirmeliyiz. Bir defa bu teşebbüslere başladıktan sonra, bütün memleket hayatındaki derin tesirlerini hayretle göreceğiz.

Yol inşaatı şimdiye kadar olandan daha başka bir görüşle ele alınmak lazımdır. Motörlü vasıtalara karşı dayanıklı olan, demiryolları gibi memleketin her köşesine ulaşan ve daimî bakım ve tamir teşkilâtı üzerine oturan yol ağı, memleketin başlıca meselelerindendir.

Nafiamızda yapı işlerinin kontrolü ve düzenlenmesi çon genişletilmek ve çok kudretli bir hale getirilmek lâzımdır. Bu memlekette uzun zamanlar sürecektir hususî ve resmî şahıslara ait devamlı yapı işleri olacaktır. Nafianın yapı işlerinde toplanan Devlet kontrolü, bu engin millî çalışmayı çabuk ve faydalı kararları ve tedbirleri ile kolaylaştıracak şekilde cihazlanmalıdır.

Nafiamızın ilk fırsatta sağlamağa mecbur olduğu bir büyük mesele de, bütün işçilik hayatımızı teknik vasıtalarla donatmaktır. Yeni teknik vasıtalarla bezenmiş bir işçi takımı şimdiye kadar kullandığımız şekilde on kat işçiden daha çabuk ve daha çok eser vücade getirir. Yeni tertiplenmenin masrafları da, göze alınamayacak kadar çok değildir. Gelecek zamanların engin bayındırlık hamlelerini, ancak teknik vasıtalı işçi takımları ile başa-
rabilecekimizi esaslı olarak gözönünde tutmalıyız.

Arkadaşlar!

Sihhat teşkilâtımız, bir aralık korkulu şekil almış olan salgın hastalıklarla muvaffakiyetle savaşmıştır. Önümüzdeki sene ve harp sonrası seneleri de, salgınlar ihtimali, ilaç darlığı içinde geçecektir. Sıhhiye teşkilâtımızın ileriyi gören ve vatandaşları telkinleri ve tedbirleriyle hazırlayan çalışması yanında, vatandaşların da sıhhat tavsiyelerine yürekten yardımcı esirgememelerine birinci derecede muhtacız. Milletın sıhhatini umumî kanunlara ve geniş tesislere bağlamak politikası, Cumhuriyetin anlayışıdır. Önümüzdeki senelerde sıhhat politikamıza büyük gelişmeler sağlamak, kıymetli hedefimizdir. En uzak köşelerine kadar memleketi kavrayacak doktor teşkilâtı kurmak niyetindeyiz. Her nevi sıhhat kurumlarının istediği masrafları, bir programa bağlayarak, göze alacağız. Bütün köylerimizde ebe ve sağlık memuru bulundurmak için etraflı tedbirlere başvurduk. Yeni okullardan ve yeni fakülteden ihtiyacımızı karşılamak için esaslı yardımlar bekliyoruz.

Malarya ve öteki içtimal hastalıklarla mücadeleyle en yakın fırsatta bütün memleketi kaplıyacak bir mikyasta genişletmeliyiz.

Arkadaşlar!

Gümrük ve İnhisarlar Vekilliğimizin işleri gelişme ve ilerleme yolundadır. Gümrük işlerinde ehliyetli personel yetiştirme için tesirli tedbirler alınacaktır. Gümrük tarifesi meselelerini yeni ihtiyaçlara göre çözebilmek için şimdiden hazırlıklara başlanmıştır. Gümrük işlerimiz, kaçakçılıkla uğraşmak için teknik vasıtalar, memurların yetişmesi için kurslar ve dersler, bir çok yapı ve kurumlar şeklinde ve Gümrük Tarife Kanununda yeni hükümler halinde, bütün olarak ele alınmıştır.

İnhisarlar, Devletin büyük kurumu haline gelmiştir. Ehemmiyetli endüstri dalları kurmak, çiftçilerimizi korumak ve onlara yardım etmek bakımından inhisarlar takdir olunacak kıymet göstermiştir.

Bira ve şarap endüstrisinde ileriye alt ümitler kuvvetlidir. Bira yapımı 7 000 000 litreden 20 000 000 litreye, şarap 2 000 000 litreden 6 500 000 litreye yavaşmıştır. Yeni bira fabrikaları ve memleketin her tarafında nümune şaraphaneleri kurulmaktadır. Yemiş usareciliği ümit verici yoldadır. Ağır içkilerin kullanılmasını azaltmak ve bu yolda çalışarak büsbütün kaldırmak siyaseti, fennî ve içtimal tedbirlerle ve dikkatle takip olunuyor.

Tuz dağıtımında iyileşme vardır. Kahve ve çay ihtiyacı oldukça karşılanmaktadır.

Kibrit endüstrisinde yapım kusurları düzeltilmek için muvaffakiyetle çalışılıyor. İhtiyaç tamamiyle önlenmiş gibidir. Önümüzdeki zamanda sıkıntıya uğramamak için stok tedbirleri de alınmıştır.

Devlet İnhisarları 1939 da 8 500 000 lira masrafa karşı 50 000 000 lira alırken, 1944 de 17 000 000 lira masrafa karşı 185 000 000 lira tahmin edilmiştir ki, bunların Devlet bütçesindeki ehemmiyeti kolay anlaşılabilir.

Arkadaşlar!

Adliye işlerimiz yeni hamlelerle gelişme yolundadır. Teşkilâtın genişletilmesine ve onlara yeni vasıtalar verilmesine çalışılıyor.

Adli Sicil Kanunu ile hâkime yeni imkânlar hazırlanacak, Adli Tıp Kurumu kuvvetlendirilecektir.

Mahkûmları ıslâh etmek için, iş esası üzerine kurulmuş cezaevleri ehemmiyet verilecek bir muvaffakiyet göstermiştir. Gelecekte daha geniş ve daha verimli neticeler bekliyoruz.

Suçlu çocukların terbiyesine bakan kurum daha kudretli hale getirilecektir.

Ehliyetli adliye mensubu yetiştirmek için her türlü tedbirler bir arada takip olunacaktır.

Aziz Arkadaşlar!

Maarif işlerimiz yakın alâkanıza cevap verecek bir gelişme içindedir. İlköğretim meselesini memleketin büyük bir dâvası olarak ele almış bulunuyoruz. Köylerde bu seneki programa konan 1 750 okulu meydana getirmek için vatandaşlar ve idare mekanizmamızın bütün değerli unsurları var kuvvetiyle çalışmaktadırlar. Neticeler, yakın bir zamanda milletin takdirine arz olunacaktır. Köy okulları programının gelecek seneye düşen kısmını yapmak için şimdiden işe girişilmiştir.

Bu sene ilkokulların birinci sınıfına giren çocuklarımızın sayısı ehemmiyetli bir artma gösterecektir. Her halde 300 000 sularına varacağız.

İlkokullarda devam meselesini milletçe ve idarece daima gözönünde tutmak için bütün dikkatler uyandırılmıştır.

Yine bu sene köyler için meslekî teknik öğretimi verecek 200'e yakın bölge okulu açılmasına çalışılıyor. Bu, yeni bir ilerlemenin başlangıç müjdesidir.

İlköğretimde şehir ve kasabalarımıza dokunan okul yapısı meselesi kanun projesi halinde yüksek himmetinize sunulacaktır. İçtimai ve millî bütün gelişmelerin temeli olan ilköğretim işinin bu esaslı kanununu da yürürlüğe geçirmenizi yürekten dilerim.

Orta öğretimin geleceği için bir öntasarı hazırlanmıştır. Değerli öğretmenleri süratle yetiştirmek, orta öğretimin istediği tesisleri ve vasıtaları sağlamak mühim masrafa ihtiyaç gösterecektir. Milletçe bu fedakârlıkları göze almak için esas unsur, ihtiyacın hakkıyla takdir olunmasıdır. Bugün orta öğretim programları, zamanın ilerlemesi ve ihtiyaçlarıyla ilgili olarak çok ağırlaşmıştır. Çocuklarımızın öğrenimde en yüklü çalışmaları, orta öğretim devrindedir. Büyütmeden söyleyebiliriz ki, bu günkü orta öğretim programı, bizim öğrenme çağımızdakinden iki seneye yakın daha zengin- dir. Bu öğretimi hakkıyla verebilmek için değerli ve yeter sayıda mütehas- sıs öğretmenlerin az öğrenciyi karşlarına aldıkları, iyi vasıtalı okullara ih- tiyaç vardır. Ancak bu suretle, bilgisi temelli ve az kayıp veren öğrenci küt- lesi elde edebiliriz.

Yüksek öğretim kurumlarımızın eksiklerini tamamlamak için dikkatle çalışılıyor. Memleketin şiddetle muhtaç olduğu yeni kurumları vücade getirmek, geriye bırakılmaz bir ehemmiyet almıştır. Bu sene üniversite öğ- retim meslekî kanun lâyihası yüksek tetkikinize arz olunacaktır.

Teknik öğretim, kararlaşılan programı takip ediyor. Üç dört sene içinde, üç dört misli fazla neticeler aldığımız halde, henüz ihtiyacı bir dereceye kadar karşılayacak dereceden çok uzaktayız. Bir ehemmiyetli başlangıç olan eldeki programı önümüzdeki iki üç sene içinde tamamiyle yerine getirdikten sonradır ki, memlekette teknik öğretim temel atmış ve geniş bir ihtiyacın içine girmiş olacağız. Kız ve erkek, şehirli ve köylü teknik öğretim kurumları ve akşam sanat okulları, bütün orta öğretim kurumlarının ve öğrencilerinin bir çok misli olması lazımdır. İş bu görüşle kavranırsa meselenin büyükiğü gözönünde canlanabilir.

Güzel sanatlara Maarifimizin verdiği ehemmiyetin millî eğitimde büyük yeri vardır. Güzel sanatlar Türk milletinin iyi kabiliyetlerini meydana çıkartıp yükseltmek, büyük amacımızdır.

Maarifin yazı eserleri ve her alanda yayınları, çok muhtaç olduğumuz bir çalışmadır. İnsanlığın büyük mahsulleriyle millî kütüphaneyi zenginleştirmek, onları her seviyenin ve her kesenin erişebileceği bir şekilde yapılabilir, millî eğitimde en verimli tedbirlerdir. Maarif Vekillliğimiz, genç öğrencilerimizin insanca terbiye ile, geniş vazife ve vatan sevgisiyle yetişmeleri için yumuşak ve sert bütün tedbirleri gözönünde bulunduracaktır. Eminiz ki, Türk milletinin büyük istikbalî, çocuklarının en geniş sayıda ve en değerli yükseklikte yetişmelerine, bir de vatanda bayındırlık ve yeni zamanın ihtiyacına göre cihazlarına gayretlerinin en dar zamanlarda kesiksiz olarak devam etmesine bağlıdır.

Sayın arkadaşlar!

Cumhuriyet Maliyesi yüklü ve verimli senelerinden birini daha muvaffakiyetle geçirdi. İçinde bulunduğumuz yılın mali ödevleri de hafif değildir. Bu sene takdire değer en ehemmiyetli maliye işimiz, âdi ve fevkalâde bütçelerin bir arada ve bir cetvelde gösterilmesidir. Bütçe masrafları, milletın vergileriyle ve iç istikrazlar ile karşılanmağa çalışılmıştır. Türk milletinin İkinci Dünya Harbinde Devlet maliyesi için gösterdiği kabiliyet, fe-kâketlerden korunmasının ve millet hayatını emniyet ve illerleme yolunda yürütmenin başlıca temell olmuştur. Ne kadar ehemmiyetli vergiler ve ödevler konduğunu biliyoruz. Ancak Büyük Milletimizin vatanseverliği ve vergi ödemenin müstakil millet olarak yaşama şartlarından birisi olduğunu bilmesi sayesinde bugünün sert vazifelerini karşılayabiliyoruz. Maliyemiz, millet fedakârlığının cevabı olarak ihtiyaca yetişme, düzgün ödeme, içerde ve dışarda Devletın malî itibarını koruma muvaffakiyetlerini gösterebilir. Devlet tahvilleri, vatandaş nazarında büyük kıymetini muhafaza etmiş olmasından iftihar duyuyoruz. Şüphe yoktur ki, memleket

müdafaasının ve her türlü gelişmenin öz kaynağı, hazinedir. Vatandaşlar, hazine kuvvetini bugün için ve gelecek için başlıca dayanak tuttukça vatan daima daha ileri ve daha yüksek olacaktır *(Alkışlar)*.

Büyük Meclis, önümüzdeki sene içindeki sağlam bir maliye nizamını korumak yolunda gerekli tedbirleri alacaktır.

Hükümet, maliyede vukulu ve geniş Islâhat için bütün gayretlerini sarfedecektir. Ödevini iyi yürekle yerine getiren vatandaşa kolaylık göstereceği ve vergi borcunun tam ödemekten kurtulmak isteyenlere tesirli olarak karşı koyucu usuller durmadan aranacak ve düzeltilecektir.

Aziz arkadaşlar!

Cumhuriyet Ordusunun maddî ve manevî kudretini arttırmak için bu sene harcadığımız emekler de çok verimli olmuştur. Yüksek bir vazife aşkile Ordularımız yetişme ve cihazlanma yolunda takdirinize değer yeni kıymetler kazanmışlardır *(Alkışlar)*.

Cumhuriyet Ordularının vatana karşı en yüksek vazifelerini ifa etmelerini emrettiğiniz zaman, onların başarılarından büyük iftihar duyacaksınız *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*.

Arkadaşlar!

Dış siyasetimiz bu yıl içinde, ötedenberi kendimize çizdiğimiz umumî istikametın seyrini takip ederek yeni bir merhaleye varmıştır.

İngiltere ile ittifakımızın çerçevesi içinde olarak, Almanya ile ekonomik ve diplomatik münasebetlerimizin kesilmesine karar verdiniz. Bu tarihî karar, şumul ve tesiri itibarıyla, beklenen neticeleri vermiştir. Şüphesiz ki bu karar, milli iradenin çok önemli ve isabetli bir eseri olmuştur *(Alkışlar)*.

Cihan harbi Müttefikler lehine kesin neticeli safhasına girmiş bulunuyor. Gelecek sulhun insanlığa adaletli, küçük, büyük her millet için emniyetli bir devir getireceğini umuyoruz *(Alkışlar)*.

Milletlerin istiklâlini ve emniyetini koruyan yeni bir düzen kurmak için büyük devletlerin elbirliğiyle çalışmaya muvaffak olacağına inanıyoruz. Türkiye, milletler ailesinde saydalı ve yardımcı bir uzuv olarak elinde olan her gayretli sarfedecektir *(Alkışlar)*.

Büyük komşumuz Sovyet İttihadı ile münasebetlerimiz, yürürlüğünü karşılıklı olarak tanıdığımız ileri muahedelerin hükümleri içinde ve dost mahiyettedir *(Alkışlar)*. Sovyet komşularımızın geçirdikleri fedakârlık ve

kahramanlıkla dolu harp yıllarında, muahedelerle tesbit edilmiş olan münasebetlerimize dikkatle riayet ettik. Gelecek senelerin münasebetlerinin de dost komşuluk duyguları ve şartları içinde gelişeceğini umuyoruz.

Birleşik Amerika ile münasebetlerimiz ve temaslarımız ikinci cihan harbi esnasında daha artmış ve daha dostane olmuştur *(Alkışlar)*. İki memleket arasındaki münasebetlerin gelecekte daha geniş ve daha yakın olacağını ümit ediyoruz.

İngiltere ile ittifak münasebetlerimiz en güç imtihanlardan geçtikten sonra, taze ve canlı mahiyetini muhafaza etmektedir *(Şiddetli alkışlar)*. Memleketimiz, ittifaka büyük değerini vermekte devam edecektir *(Alkışlar)*. İki memleket arasındaki dostluk münasebetlerinin daima daha ileri olacağını umuyoruz.

Fransa'nın kurtuluşu memleketimizde umumî sevinçle karşılanmıştır *(Alkışlar)*. İstikbalde de Fransız milleti ile münasebetlerimizin geniş ve samimî olacağına eminiz.

Diğer bütün komşularımızla münasebetlerimiz dostçadır. İstirap ve felâket geçirmiş ve geçirmekte olan memleketlere yürekten sempati besliyoruz. Komşularımızın sıkıntılarından kurtularak normal gelişme ve ilerleme devrine girmelerini büyük sevinçle karşılayacağız.

Kahraman Yunan milletinin sûratle toplanıp kurtulduğunu ve büyük kabiliyetlerinin hakkı olan kalkınmayı tahakkuk ettirdiğini memnun olarak takip edeceğiz *(Şiddetli alkışlar)*.

Fedakâr Yugoslavya'nın yakın bir zamanda tamamiyle kurtulmuş olmasını en iyi dostluk duygularıyla temenni ediyoruz *(Alkışlar)*.

Balkan milletleri arasında eski ihtilâfların ortadan kalkarak sükûnetli ve itimatlı bir münasebet vücuda gelmesini, elimizden geldiği kadar kolaylaştırmaya çalışacağız *(Alkışlar)*

Aziz arkadaşlar!

Hic bir millete karşı gizli niyeti ve ihtilâflı meselesi olmayan Türkiye Cumhuriyeti, milletce maddî ve manevî alanlarda ilerleme gayretleriyle, milletler ailesi içinde dostluk ve iyi geçinme münasebetleri ile bir sulh ve istikrar unsuru olarak yaşamak azmindedir *(Şiddetli alkışlar)*.

Arkadaşlarım!

Devlet işlerini size açık olarak söylediğim Türkiye Cumhuriyeti, iç idaresine sağlam, demokratik ve millî bir siyaset takip eder. Bütün vatandaşlar için eşit bir adaleti, fikir ve vicdan hürriyetini samimî olarak esas

tutan bir anlayıştayız. Kanunlarımız memlekette dirliğı ve düzenliğı korumak için kuvvetli ve tesirlidir. Hükümet işleri Büyük Millet Meclisinin kesiksiz kontrolü altında, iç ve dış politikada her yapılan, milletin gözü ve bilgisi önündedir *(Alkışlar)*. Hiç bir hakikat Türkiye’de millettten gizlenemez.

Bu Devlet, en çetin bir harbi Büyük Millet Meclisinin daimi çalışması içinde bitirerek kurulmuştur. Büyük Millet Meclisi kürsüsünde Devlet ve millet işleri için Millet Vekillerinin söyledikleri, Büyük Meclisin kendi ni-zamnamesinden ve kanunlarından başka bir tesire tâbi değildir.

Bu kürsüden vakit vakit Hükümet icraatına karşı yükselen sözlerin her zaman tasvip ve takdir sesleri olmadığını gösteren örnekler sayısızdır. Millet murakabesinin şüphe götürmüylen delillerini, Büyük Millet Meclisinin çalışmalarında bol bol bulabiliriz. Türk milletinin sağduyusu ile Büyük Millet Meclisinin vatanseverliğı, doğru yanlış bütün tenkitlerin içinden vatan için hayırlı ve faydalı kararları bulmamıza imkân vermektedir. İdareimiz, bütün mânasıyle halk idaresidir. Bu idare, demokrasi prensiplerini Türkiye’nin bünyesine ve hususî şartlarına göre tekâmül ettirmektedir. Türkiye halk idaresinin amelî tedbirlerini bulurken, ilk günden itibaren taklit bir idareye düşmekten sakındık ve daima sakınacağız *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*. İkinci Cihan Harbinin başındanberi türlü değişmelere uğramış mahdud ve kararsız vatandaşlarda uyanan taklit prensiplere, Türk milleti şiddetle ve muvaffakiyetle karşı koydu. Harp sonunda ve sonrasında uyanmak istidadı gösterecek yeni taklit arzularına da, kesin olarak karşı koyacağız *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*. Türkiye’de halk idaresi, kesiksiz bir tekâmül yolunda yürüyerek durmadan yükselecektir. Emniyetle söyleyebiliriz ki, Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Hükümeti özel menfaat kaygılarının daima üstünde kalarak, bütün kudretlerini milletin menfaat ve faydası yolunda harcamak ehliyetini göstermişlerdir.

Aziz Arkadaşlar!

Büyük Türk Milleti, kendi hizmetinde çalışan evlâtlarını daima yürekten ve takdirle anacaktır *(Bravo, sürekli alkışlar, yaşı, varol sesleri)*.

* TBMM Tutanak Dergisi, İ : 1, 1.II.1944, C : 1, Sf : 2-8

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN 7 NCI DÖNEM 3 ÜNCÜ YASAMA YILINI AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1945

Sayın Milletvekilleri!

Büyük Millet Meclisinin yedinci döneminin üçüncü toplantısını açmakla bahtiyarım. Dışarda ve içerde, bütün güç şartların yaman etkilerine karşı, Türk milletinin kaderini selâmet yolunda yürütmek için, Büyük Millet Meclisinin harcadığı engin gayretlere şükranlarımı sunmak ilk borcumdur *(Alkışlar)*. Yeni toplantı yılının candan çalışmalarımızda daha verimli olacağına güvenerek hepimizi sevgilerle selâmlarım *(Alkışlar, sağol sesteri)*.

Cumhuriyet Hükümetinin memleket ve milletin hayrına olarak aldığı cesur kararları takdir buyuracağınıza şüphem yoktur.

Toprak Mahsulleri Vergisinin kaldırılması teklifinden gerçek bir sevinç duydum. Türk milleti dar zamanlarda kendinden istenen fedakârlıkların, ilk imkân bellirir belirmez, hafifletilmesi için Büyük Meclisin ve Cumhuriyet Hükümetinin gösterdiği dikkati farkedecektir.

İhracat vergisinin kaldırılması da, iyi bir teşebbüstür. Mahsullerimizin cihan piyasasında tutunması için Hükümetin durmadan tedbir arayaacağına güveniyoruz.

Yeni bütçede birkmiş dalgalı borçlara karşılık olarak ehemmiyetli bir ödenek konması, sağlam bir malî bünye için şifalı bir tedbirdir. Bütün bunlarla beraber, Cumhuriyet Hükümetinin memleketin imarına ve millî donatıma ödenekler ayırması, muvaffakiyetli tertipler sayılır.

Geçen toplantıda, uzun ve geniş tartışmalardan sonra, Toprak Kanununun kabul buyurdunuz. Çalışan çiftçinin kendi işliyeceği toprağın kendi malı olması prensipi, bu memleket için uzun zamandanberi kıymetli bir hayal idi. Toprak Kanununun adaletli, vukuslu ve mümkün olduğu kadar çabuk tatbiki ile bu kıymetli hayalin memleketi yükselten bir gerçek olduğu anlaşılacağı günleri ümitle bekliyoruz *(Alkışlar)*.

Yine geçen toplantıda kabul buyurduğunuz Orman Kanunlarıyla Türkiye'de orman rejimi fenni esaslar üzerine kesin olarak kurulmuş bulunuyor. Devamlı olarak ağaçsızlaşan vatanımızın hiç olmazsa altmış senedenberi beliren orman dertleri, zamanınızda asıl dâvalara, bağlanmıştı. İlerde memleketimizi yeşil yurt haline getirecek olan tedbirleri alan ve teşekkülleri kuran sizler ve yarınki nesiller için geçici sıkıntılara katlanan bugünkü Türk nesillerini, gelecek Türk evlâtları şükranla anacaktır.

Millî eğitim için sarfettiğimiz gayretler geniş verim devrine girmiştir. Millî eğitim alttan ve üstten her dalında Cumhuriyet Hükümeti kavrayıcı, geniş tedbirler almaktadır. Millet yakıcı bir susuzlukla millî eğitimin her safhasına büyük bir hasret gösteriyor. Sekiz on sene içinde Türk milletinin kültür ve eğitim işlerinde çok ileri bir dereceye erişeceğine kesin kanaatim vardır. Her şeyden evvel bu harp ve darlık yıllarında köylülerimizin okullarını meydana getirmek için harcadıkları gayretleri iftiharla gururlanarak huzurunuzda yâdetmek isterim *(Alkıışlar)*. Köylü vatandaşlarımıza, gösterdikleri anlayıştan, gayretten dolayı minnetlerimiz hesapsızdır.

Sayın Milletvekilleri!

Cihan barışının kurulması için çalışmaları biz de heyecan ile takip ediyoruz. Bu kadar felâket ve ıstıraptan sonra insanlığın Birleşmiş Milletler tarafından ilân olunan esaslar üzerine barış içinde yaşama gayesine kavuşabilmesi, bütün milletler için bugün tek emel olmuştur. Bu kesinhesap günlerinde Türkiye, adalet hissi olan her insana ve her cemiyete karşı, alını açık ve temiz vicdan ile bakacak durumdadır *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Türkiye'nin İkinci Cihan Harbindeki rolünü altı senedenberi türlü değişik durumlarda Birleşmiş Milletler, türlü açıdan görmüşler ve türlü teraziye vurmuşlardır. Müsaade buyurursanız, memleketimizin İkinci Cihan Harbindeki durumunu, henüz söylenemeyecek sırlara dokunmamağa çalışarak, bir kaç cümle ile tekrar gözönünden geçirmek isterim.

1939 ilkbaharında, ufuklar karardığı zaman, Türkiye kendi benzerleri içinde tek millettir ki, idealin doğru istikametini görerek açıktan İngiltere ve Fransa'nın yanında mevki almıştır *(Alkıışlar)*.

1940'ta Fransa düştüğü ve Britanya harbi başladığı zaman, İngiltere'nin kahramanlığını öven ve onun yanında bulunduğunu söyleyen tek millet, yine biziz *(Bravo sesleri ve alkışlar)*. Fransa ve İngiltere arasında siyasi münasebetlerin kesildiği ve Merselkebir ve Dakar muharebelerinin yapıldığı günlerde bulunuyoruz. Fransa ve İngiltere ile yaptığımız üçlü ittifak anlaşması, iki müttefikimiz arasındaki olaylar yüzünden bizi hukukça katî bir tarafsızlığa mecbur ediyordu. Buna karşı kendiliğimizden İngiltere ile ittifakımızın yaşamakta olduğunu ilân eden biz olduk *(Bravo sesleri, alkışlar)*. İttifak taahhütlerimizin bizi Sovyet Rusya ile hiç bir silahlı ihtilafa sevkedemiyeceğine, hususî bir protokolle kayıt altına almıştık.

1941 başında Rodos'tan Trakya'ya kadar, bütün Alman ve İtalyan kuvvetlerine karşı seferber olarak bekliyorduk. Hatırlamanızı isterim ki, bu zamanda Irak'ta bir Mihver Hükümeti kurulmuş ve Suriye'de Vişî Hükümeti İngiliz'lere karşı açıktan cephe almıştı. Her taraftan Mihverle sarılmış olan

Türk milletinin, bütün Avrupa'yı ellerinde bulunduran mağrurlara karşı yalnız kendi insanlarıyla ve son mali kaynaklarını tüketircesine fedakârlıkla istilâ yollarını kapanması, insaf ile hatırlandığı zaman, milletimizin yaptığı hizmetler ve göze aldığı tehlikeler takdir edilmek lazımdır (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*).

Sovyetlerde Almanlar arasında harb başladıktan sonra, bu harb için tarafsız bulunduğumuzu iki savaşkan tarafa hemen bildirdik. 1941 ve 1942 Sovyet Rusya ve İngiltere'nin Mihverin zorlamasına karşı çetin günler geçirdikleri zamanlardır. Bizim durumumuz, bu zamanlarda ne kıymetli haliz olmuştur, bunu yetkili savaşkanların dillerinden hikâye edeceğim.

Türkiye'nin durumunun Müttefikler için gerçekten faydalı olduğunu, Sovyet Hükümeti, Büyük Elçisi vasıtasıyla Dışişleri Bakanlığımıza, Sovyetlerin takdirlerini belirten tafsilat vererek 19 Ocak 1942 tarihinde resmen tebliğ etmiştir.

4 Aralık 1941 tarihinde Amerika Cumhurbaşkanı Türkiye'nin savunması, Amerika savunması için hayati bir ehemmiyette olduğunu beyan ederek, kendiliğinden ve bir sözleşme imza etmeksizin bize ödünç verme ve kiralamadan malzeme vereceğini ilân etmiştir. Amerika ile Ödünç verme ve Kiralama Sözleşmesinin imzalanması 23 Şubat 1945 tarihindedir.

İngiliz Hükümeti ise, birçok defalar takdirlerni bildirmiş ve 1943 başında İngiliz Başbakanı Adana'da daima iyi hatırlıyacağımız demecde bulunmuştur.

Şimdi Büyük Mecliste 1943 sonundanberi Türkiye hakkında başlayan tenkitlere cevap vermek isterim.

Bilirsiniz ki, Milletlerarası münasebetlerde Devletler arasındaki sırlar tek bir Devletin malı değildir. Yalnız, basit bir hakikatın ifadesi olmak üzere bize yapılan isnatların haksızlığını huzurunuzda belirtmek isterim.

Almanlarla Sovyetler arasında harb çıkmazdan önce, bizim Almanlarla Dostluk Andlaşması yapmış olmamız tenkit olunmuştur. İstanbul'un kapisına gelmiş olan Almanlar, Sovyet Rusya ile Saldırmazlık Andlaşması ile daha önce bağlanmışlardı (*Bravo sesleri*). Memleket, Mihverin bütün kuvvetlerine karşı yalnızbaşına dururken, Amerika harpte yokken, İngiltere bütün kuvvetlerini adaların Alman istilâsına karşı ayakta tutarken ve Sovyetler Almanlarla bir Saldırmazlık Andlaşması ile bağlı iken, Almanların bize saldırmıyacaklarını kâğıt üzerine koymayı reddetmemiz, bizden ne hakla beklenebilirdi? (*Bravo sesleri, alkışlar*). Hususiyle bu Andlaşmada Türkiye'nin ittifak ödevlerine bağlı bulunduğu açıkça zikredilmiş, önce ve sonra

bütün görüşmelerde Türkiye'den geçerek Almanların Suriye ve Irak'a yardımları kesin olarak reddedilmiş ve bu şartlar Almanlara kabul ettirilmiştir. Bu Andlaşma Almanlar için Türkiye hareketinin arzu ettikleri tarihe kadar sadece bir geciktirilmesi mahiyetinde olduğu, sonraki ve bugünkü işlemlerle meydana çıkmıştır. Fakat bizim için de bütün askerî tedbirlerimizin ve millî fedakârlıklarımızın yanında, nazik zamanları kazanacak bir vasıta olmuştur *(Bravo sesleri)*.

Sovyet Hükümetinin, "İngiltere'nin ve Amerika'nın", Türk durumunu takdir ettikleri tarihler, Almanlarla yaptığımız andlaşmadan sonradır *(Bravo sesleri)*. Demekki, bu andlaşma, Müttefik milletlerin vicdanında da, zamanında, zarurî görülmüş ve tenkitler, karagünler geçtikten sonra sunî olarak meydana çıkarılmıştır *(Bravo sesleri, sükreli alkışlar)*.

Almanlar Volga'ya kadar ilerledikleri zaman, bizim de kuvvetlerimizi Doğu sınırlarımıza çekerek Sovyetlere sıkıntı verdiğimiz, birçok yerlerde söylenmiştir. Hakikat milletlerce malûm olmasa bile, resmî Müttefik makamlarınca teferrüatıyla bilinmek lâzımdır ve hakikat bize isnat olunanların tamamıyla aksidir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Almanlar Volga'ya kadar ilerleyince, bizim savunma cephemiz, Rodostan Hepa'ya kadar genişlemiştir. Almanların bütün Karadeniz cephemize karşı ansızın bir harekete geçmeleri ihtimali, kuvvetlerimizi bütün Karadeniz cephesine yaymamıza ve hatâ Ankara'nın savunulması için burada, Başkentte, kuvvet toplamamıza sebep olmuştur. Bu ihtiyat tedbirlerinin yersiz olmadığını, son günlerde meydana çıkan Alman plânları açıkça göstermiştir *(Bravo sesleri)*. 1942 yaz sonunda, Sovyet Hükümetine Almanların Kafkas cephesini arkadan vurmak için Trabzon'dan ve Hopa'dan çıkarma yapmaları ihtimaline karşı, buralarda kuvvet topladığımızı ve memleketteki kuvvet yayımının sebebi bu olduğunu resmen tebliğ ettik *(Alkışlar)*. Ve karşılık olarak Sovyetlerden memnurluk duyguları aldık. Harb sırasında kuvvetlerimizin yayımı yalnız mihverè karşı olduğunu daha inandırıcı bir surette söylemek mümkün değildir.

Şimdi, Almanlar ve Japonlarla harb haline girmemizin tenkitlerine geliyorum. Harb ilânımız tesirsiz ve müttefik zaferi kesin mahiyet aldıktan sonra yapılmış olduğu söylenmektedir. Harb ilânımızın tesiri hakkında bir iddiamız yoktur. Bizim iddiamız, harb ilân etmezden önce senelerce süren kâbus devrinde göttüğümüz hareket hattının müttefiklerimizin zafetine yardım ettiği merkezindedir ve bundan ibarettir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Bizim, Almanlar ve Japonlarla harb haline girmemiz yalnız müttefiklerin isteği üzerine olmuştur. Onlar için herhangi bir ehemmiyeti var idi ki, bizden bunu istediler *(Bravo sesleri)*. Müttefik zaferi kesin olduktan sonra harb ilân

ettiğimiz bize söylenemez. Karanlık günlerde beraberlik; zafer günlerinde, ganimetten bir hisse almak dâvamız yoktu ki fırsattan istifadeyi düşünelim *(Bravo sesleri, sürekli alkışlar)*. Hareketimiz sadece müttefiklerin isteği üzerine ve onlarla beraberlik gereği yapılmıştır.

1944 Ağustosunda, münasebet kestiğimiz zaman, derhal harbe girmeyişimiz de tenkit olunuyor. Münasebet kestiğimiz anda, İngiltere ile aramızda yazı ile kararlaştıran durum şudur : Karar, filli savaşkanlığa doğru birinci adımdır. Türkiye'nin harbe girmesinin teferruatını Britanya Hükümeti sonradan bizimle görüşeceğini bildirmiştir.

O zamandan beri müttefiklerimiz bizden ellerindeki hazır kararın tatbikını istemediler.

Boğazlardan Rusya'ya gönderilecek yardım gemilerinin tarafımızdan geçirilmemesi, isnadına gelince, bu tamamıyla boş bir iddiadır *(Bravo sesleri)*. Bütün İkinci cihan harbi boyunca Türkiye'nin bu bahiste bir kusuru yoktur. Eğer müttefikler boğazlar yoluyla birbirlerine yardım edemedilerse, bu, bizim herhangi bir tesirimizden değil, mihverin Akdeniz yollarını denizden ve havadan 1945 senesine kadar kapalı tutabilmiş olmasındandır *(Bravo sesleri)*. Bu bahiste şunu arzetmeği de saydaly görüyorum ki, 1944 senesi Haziranında bazı Alman gemilerinin Karadenizden çıkmalarına İngiltere dikkatimizi çekti, Montrö Sözleşmesinin bir bağıcısı sıfatıyla itiraz etti. Montrö Sözleşmesinin sarıh hükümleri üzerinde açılan hukuk tartışması nihayet bir hafta sürdü ve bizim, İngilizlerle ittifakımızı ve birleşmiş milletler dâvasını gözönüne alarak, kesin ve radikal kararımızla tartışma bitti. İkinci cihan harbinde Montrö sözleşmesinin herhangi bir şekilde zararlı olduğunu söylemeğe imkân yoktur. Boğazların emniyetli ellerde olduğu ve bütün milletlerin menfaatine serbest geçidin hiç bir engel karşısında bulunmadığı sabit olmuştur *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Sayın Milletvekilleri!

Alman Siyaseti, İkinci cihan harbini, Birincinin devamı saymıştır. Gerçek şudur ki, Birinci cihan harbinde merkezi grup tarafında bulunan bütün devletlerden yalnız Türkiye'den başkaları, İkinci harbde de aynı safta bulunmuşlardır. Türkiye ise, Birinci cihan harbini her memlekettten fazla olarak, dört sene daha yüklenmiş. 1923'te barış yapabilmiş büyük bir imparatorluk kaybetmiş, hayatını ve millî sınırlarını kurtarabilmek için hesapsız felâketler geçirmiştir. İşte memleket onaltı sene sonra çıkan İkinci cihan harbinde türlü tehlikeleri göze alarak, açıktan açığa İngiltere'nin yanında ve Birleşmiş Milletler dâvasında kesin durum almıştır. Bu duruma karşı, eskiden kaybettiklerinden ve yeni ihtimallerden hiçbir şey istemeksizin,

elinden geldiği kadar faydalı olmağa çalışmıştır *(Bravo sesleri)*. Herhangi bahane ile, toprağı ve hakları üzerinde Türkiye'den bir şey istemek, en ufak bir insaf ile izah edilemez *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Biz geçen hâdiseleri ve haklarımızı Sovyet Milletlerine, İngiliz İmparatorluğu milletlerine ve Birleşik Amerika milletlerine anlatabilsek, milletlerin bizi haklı bulacaklarına asla şüphemiz yoktur *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Bu imkânı bulabilmek için bir hayal yapmıyorum. Sovyet, İngiliz ve Amerika milletlerinin içine girerek, bu geniş ummanlarda bir dâvayı işittirebilmek maddeten imkânımız dışındadır. Şu halde, büyük milletlerin bizim meselelerimizden doğru olarak haberli olabilmeleri, esaslı surette bu memleketlerde idare başında bulunanların adalet ve insaf hislerine bağlıdır *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Eğer bu hisler haklıkatten ayrılırsa, büyük milletler içindeki anlayışların mahiyetini kestirmek güçtür. Bütün bunlarla beraber, Birleşmiş Milletler Anayasasının prensiplerinin iyi ve samimi niyetlerle konulmuş olduklarına inanmak istiyoruz. Eğer insanlık hisleri gelecek dünya için temel tutulmak boş bir sözden ibaret değilse, Türkiye'nin yeni cihan barışı için faydalı bir unsur olduğunun teslim olunacağına inanıyoruz *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Açıkça söyleriz ki, Türk topraklarından ve haklarından hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız, ve şerefli insanlar olarak öleceğiz *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Sayın Milletvekilleri!

Dış münasebetlerimizin bugünkü halî şudur : Sovyetlerle aramızdaki Dostluk Andlaşmasının feshi üzerine, yeni esaslarda ve ciddi olarak iyileştirilmiş bir andlaşma yapmak için bütün gayretlerimizi sarfettik. Bu gayretlerimizin bugünkü neticesini biliyorsunuz. Hakikatlerin daha iyi anlaşılacağından, iyi komşuluk hislerinin galebe çalarak, iki memleket arasında iyi münasebetler kurulması ihtimalinden ümidimizi kesmiş değiliz. İmkânları daima iyi yürekle karşılıyacağız.

İngiltere ile ittifak münasebeti ile bağlıyız ve İkinci cihan harbi sırasında geçen türlü hâdiselerden sonra, İngiliz Milletinin bizimle iyi ve mütteflik münasebetlerini faydalı bulacağına inanıyoruz.

Amerika Birleşik Devletleri ile münasebeterimiz artan bir dostluk içinde gelişmektedir. Amerikanın Birleşmiş Milletler Anayasasının prensiplerini samimi olarak her millet için takip edeceğine güveniyoruz.

Bulgaristan'dan başlayarak Irak'a ve İran'a kadar bütün komşularımızın, bağımsız milletler olarak yaşamalarını ve kendileriyle iyi münasebette bulunmamızı istiyoruz. Harp felâketlerinden sonra dost Yunanistan'ın kalkınması ve yaralarını iyileştirmesi yolundaki gayretlerini yakın bir

sempati ile takip ediyoruz. Irak ile dostluk münasebetlerimizin gelişmesi ve derinleşmesi ihtimallerini memnurlukla karşılıyoruz. Arkadaşlar, Medeni bir millet ve Devlet olarak insanlık ailesinin çalışkan ve faydalı bir üzu olmaktan başka bir siyasi hedefimiz yoktur *(Bravo sesleri, alkışlar)*

Sayın Milletvekilleri!

Şimdi, müsaadenizle size iç politika durumumuzu arz etmek isterim.

Türkiye Cumhuriyeti, yirminci asırda, önceden hiç kimsenin ihtimal vermeyeceği ve tahmin edemeyeceği surette kurulmuş büyük ve kıymetli bir eserdir. Her mânasiyle bir ortaçağ kurumu olan imparatorluktan, modern, medeni ve bütün insanlık prensiplerini temel tutan bir Cumhuriyet doğmuştur *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Devletin karakterinin, bu kadar büyük değişiklikleri meydana getirebilmek için devrimci olması zaruridir. Bunun yanında bir temel olarak Cumhuriyetin bir halk idaresi olarak kuruluşu, yani demokratik karakteri esas tutulmuştur *(Bravo sesleri, alkışlar)*. İlk devirlerinde fesin yerine şapkanın giyilmesini ve Devletin lâyık bir Cumhuriyet olmasını ve lâtin harflerini, bütün bunları açık ve uzun tartışma ile kabul ettirmemizi insafli hiç kimse bekliyemezdi. Bütün bu devrimler yine bir diktatörlük rejiminin eseri olarak meydana gelmemiş, hepsi Büyük Millet Meclisinin kanunlarıyla kurulmuş ve tepkileri Büyük Millet Meclisinin denetleri ve hesap sormaları önünde yenilmiştir *(Alkışlar)*. Türkiye'de demokrasi usullerinin geçmişe ait hesapları yapılırken, bütün büyük devrimlerin 1923 ve 1939'a kadar meydana geldiği ve altı senedenberi de bir Cihan harbi içinde bulunduğumuz unutulmamalıdır.

Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir *(Bravo sesleri, alkışlar)*

Büyük Meclisin her deneti yanında milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki deneti, en ileri demokratik milletlerin hiçbirinden eksik kalmıyacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksikliğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hattâ iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevgiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.

Bununla beraber, Mecliste çokluğu teşkil eden Parti üyelerinin Hükümeti tenkitten Devlet ve millet işlerini denetlemede, hiçbir kayda, hattâ

hiçbir ölçüye bağlı bulunmadıkları herkesin gözü önünde bir gerçektir (*Bravo sesleri*). Memleketimizin hürriyet ve güvenlik içinde halk idaresini bütün şartlarıyla geliştirebilecek bir yolda ilerlediğini inançla söyleyebiliriz. Bu gelişme için her vatandaşın vazife ve sorumluluk duygusuyla ilgili olması birinci şarttır.

Demokrasinin her millet için müşterek prensipleri olduğu gibi, her milletin karakterine ve kültürüne göre birçok özellikleri de vardır (*Bravo sesleri*). Türk milleti kendi bünyesine ve karakterine göre, demokrasinin kendi için özelliklerini bulmağa mecburdur.

Söz ve yazı hürriyeti, şüphe yoktur ki, her halk idaresinin söz götürmez ortak temelidir. Her milletin kendi karakterine göre de, bir konuşma ve söze dayanma ölçüsü vardır. Bu ölçüyü hiç bir kitapta bulamayız ve hiçbir kitaba yazamayız (*Bravo sesleri*). Ancak, uygularken milletin neye dayandığını ve neye dayanmadığını öğrenebiliriz. Son zamanlarda tartışmalarımız, Alman harbinin bitmesiyle daha dünyada hiçbir bir şey kararlılık bulmadan, geniş bir ölçü almıştır. Günün pahalılığı ve derterli üzerinde süren şikâyetler, doğrudan doğruya Devletin temel idaresi üzerinde bir mesele şekline girmiştir. Gazetelerimizde en nazik dış meseleleri ve memleketin karşısında bulunduğu ağır ihtimaller önünde, milletin mâneviyatını zayıflatacak. Devletin varlığının kanunî temeli olan Büyük Millet Meclisi üzerinde bile saygılı denilemeyecek surette dil uzatılmıştır. Bu durumun vatandaşların haysiyet ve şerefini, ölçüsüzlerin oyuncağı haline getireceğinden ve dış politikanın fena ihtimallerine karşı memleketi zayıf göstereceğinden şüphe edilemezdi. Bu durumun, memleketi, içerdeki endişeli vatandaşlara ve dışardan seyreden Devletlere zayıf göstermesi, tabii bir şeydir. Bu memleketin aşırı ve ölçüsüz sözlere dayanamıyarak, mutlaka şurasından ve burasından atış çıkarması, tarihte geçirdiğiniz hakikatlerdendir. Türkiye'nin kuvveti ve istikrarı hakkında bir hüküm verebilmek için, memlekette ne çıkaracağını beklemek, seyirciler için anlaşılır bir şeydi. Bütün bu ıstırap verici ihtimallere karşı, Hükümetin ve Meclisin soğukkanlı ve sabırlı olması, ve memleketin yüksek anlayış göstermesi çok faydalı olmuştur (*Bravo sesleri, alkışlar*).

Geçirdiğimiz devrin geçirilmesi zarurî idi. Söz ölçüsünde rol alan vatandaşların faydalı ve zararlıyı kendilerinin anlaması için tatbik edilmesi ve zaman geçmesi gerekti. Hürriyet ölçüsünün başlıca muvazenesi olan halk eskârı da, ancak tatbikatı görerek ve vazife hissini kendi yüreğinde duyarak takdirini ayarlayabilirdi. Hürriyete tecavüzün ve anarşinin cemiyet duygusu ile ve kanun yoluyla sınırları ancak zaman içinde bulunacaktır.

Hürriyet ve demokrasi havasının yerleşmesinde cemiyetin vazife duygusu birinci unsur olduğunu söylemekte ısrar etmek isterim.

Cumhuriyete kadar Anadolu dağlarında eşkiya çoktu. Cumhuriyette eşkiyadan eser kalmaması, yalnız kanun ve takıp kuvvetlerinden ileri gelmemiştir. Vatandaşa tecavüz edenlere kayıtsızlık ve yataklık etmek, vatandaş için yakışmaz olduğu anlaşıldığından sonradır ki, eşkiyanın barınması ve yaşaması mümkün olmamıştır (*Bravo sesleri, alkışlar*). Vatandaş hakkına ve kanun inançlarına saldırış etmek istiyecek olanlar, yazı, cemiyet ve siyaset âlemine de girebileceklerdir. Cemiyetin vazife duygusu; eğer iyi ve doğru işlerse, bu güçlüklerle uğraşmak çok kolaylaşacaktır.

Şimdi, hürriyet ve demokrasi ile tecavüz ve anarji arasındaki unsurların kanun yolu ile bulunmasına geliyorum. Bir defa, hiçbir kanunun gü-rültü ile ve zorla Büyük Millet Meclisinden çıkarılmıyacağını her propaganda ve siyaset adamının bilmesi lâzımdır (*Bravo sesleri, alkışlar*). Kanunlar, Büyük Millet Meclisinde tam huzur içinde çalışılarak ve bunun için ne kadar zaman geçerse, hiç kimsenin bir şey söylemeğe hakkı olmıyarak, vicdanî kanaatle çıkacaktır. Ancak o zaman kanun memleketin ihtiyacına cevap olabilir (*Bravo sesleri*).

Sayın Milletvekilleri!

Bir ehemmiyetli devir geçiriyoruz. Benim görüşüme göre, bu devri önceden tahmin edemeyeceğimiz kadar kısa ve zararsız geçiriyoruz. Açık konuşmalara, tek veya toplu olarak alışacağımızı kuvvetle umuyorum. O zaman, millet hayatımızda geçirmek zorunda olduğumuz yolları arkamızda bırakmış olacağız ve kendimizde çok kuvvet ve güven hissedeceğiz (*Bravo sesleri, alkışlar*).

Son zamanlarda Basın Kanununun bir maddesinden ve diğer bazı kanunlardan çok bahsolunmuştur. Basın Kanununun maddesi, Hükümetin umumî politikasına aykırı olan yayınlardan dolayı, Hükümete gazeteyi kapatmak hakkını vermektedir. Nazarı olarak düşünülürse, Hükümeti serbestçe tenkit etmek hakkı gibi yazı hürriyetinin ilk şartı olan bir hak, Hükümetçe kapanma cezasına uğratılmak yüzünden, hakikatte mevcut değil demektir. Bu maddenin bu mânasıyla kalması savunulamaz. Onun kaldırılması ve gerekiyorsa, diğer tedbirler düşünülmesi zaruridir. Ancak, diğer taraftan, aynı maddenin Hükümet aleyhinde en insafsız ve ölçsüz sözlerin söylenmesine filliyatta mâni olmadığı göz önüne alınırsa, meselenin ilk bakışta görüldüğü kadar sade olmadığı, bir incelemeye lüzum olduğu kabul edilmek, hiç olmazsa, ihtimal verilmek lâzımdır (*Bravo sesleri*). Ben zannedirim ki, bu maddenin konulması devrim günlerinde Hükümeti

tenkitten kurtarmaktan ziyade, dış ve iç büyük meseleler karşısında bir savunma vasıtası olarak düşünölmüştür. Zamanında düşünölen ihtiyaçların bugün aynı ehemmiyette keskin olduklarını sanmıyorum. Herhalde, Büyük Meclisin esas prensipi kurtaracak ve bugün mevcut olduğu nispette savunma ihtiyacını koruyacak bir incelemeye girmesinde zaruret ve fayda görürüm. Bu maddenin konduğundanberi, hangi hallerde ve nasıl uygulandığını araştırmak, aydınlatıcı bir yoldur. Hattâ Büyük Meclis, yazarlarımızın geçmiş hâdîselerden örselenmeleri mahzurunun görmezse, şikâyet edilen maddenin uygulanma tarihçesini tek tek misallerle memlekete de neşredebilir.

Cemiyetler Kanununda ve Ceza Kanunlarında, sözü edilen maddeler 1938 Haziran kanunlarında konulmuştur. Diğer bazı kanunlarda da değışilecek yerler her zaman bulunabilir. Bu maddelerin iyileştirilmesinde, Partiler teşkiline, toplanma ve güvenlik haklarına karşı koyması ihtimali olan hükümler değıştirilmelidir. Bütün bu değışmelerde, memleketin güvenliğine, bünyesine ve ihtiyacına göre doğru ölçüler aranmalı ve bulunmalıdır. Meclis, tam bağımsızlık ve huzur içinde kendi vicdanî kanaatinin verimi olan doğru ölçüleri kanun şeklinde Hükümetin eline vermelidir. Bu ehemmiyetli işlerin tecrübeli ve vatansever ellerinizde iyi ölçülerle kararlaştırılacağını kuvvetle umuyorum.

Memleketin iç hayatında bu tedbirleri aldığımızdan sonra, yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene kadar geçecektir. Bu zaman, milletin yeni seçime bir hazırlık devri olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tâyin edecektir.

O zamana kadar bir karşı partinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun Meclis içinde mi, Meclis dışında mı, ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. Şunu biliriz ki, bir siyasî kurul içinde prensipte ve yürütmede arkadaşlarına taraftar olmıyanların hızla şeklinde çalışmalarından fazla bunların, kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları siyasî hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol; milletin menfaati ve siyasî olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur (*Bravo sesleri, alkışlar*). Siyasî kanaat ayrılıklarından dolayı vatandaşlarımız arasında düşmanlık olması için bütün kuvvetimizle çalışacağız (*Bravo sesleri, alkışlar*).

Sayın Milletvekilleri!

Memleketimizin siyasî hayatında gelişmeyi bu şekillerde düşünöyoruz. İç idareimizin hiçbir safhasını, içerde gürültüden korkarak ve dışarıya gösteriş ve kendimizi beğendirme gayretine düşerek düzene koymıyacağız. (*Bravo sesleri, alkışlar*). Büyük Millet Meclisinden çıkacak her kanun ve Türkiye'de

yürüyecek her nizam, Türk milletinin kendi iradesinden ve ihtiyaçlarından doğacak ve bütün vatandaşlar için adalet ve şefkat hislerine dayanacaktır *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Türk milletinin daima daha iyi ve daha ileri yollar da yürüyeceğine kesin olarak inanıyoruz. Büyük Millet Meclisi ileri ve iyi yolların daima birinci kılavuzudur *(Bravo sesleri, (Ayakta sürekli ve şiddetli alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, B : 1, 1.11.1945, O : 1. Sf : 2-8

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN
8. DÖNEM 1. YASAMA YILINI
AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1946

Sayın Milletvekilleri :

Sekizinci Büyük Millet Meclisinin Birinci toplantısını açıyorum. Milletvekillerini sevgiler ve saygularla selâmlarım. Türk Milletinin tek dereceli seçimle beliren iradesi, yeni Büyük Millet Meclisimizi vazifeye çağırmıştır. Memleketin içerde ve dışarda ehemmiyetli meselelerini, doğru ve sağlam tedbirlere bağhyacaksınız! Çalışmalarınıza, milletimizin her suretle yardımcı olacağına şüphemiz yoktur.

Cumhuriyet Hükümeti, memleketin malî ve ekonomik işlerini ön plâna almıştır. Hükümet bu yolda geniş ve esaslı tedbirlere cesaretle girmiştir. Dikkatli ve devamlı çalışmaların, zamanla, memlekette geçim şartlarını iyileştireceğine kuvvetle ümidimiz vardır. Türk parasının içerde ve dışarda hakikî değerlerini birbirine yaklaştırma teşebbüsünün, mahsullerimizi dış piyasalarda değerlendireceğini umuyoruz. Büyük Meclise takdim olunan yeni bütçe, memleketin bayındırlık ve savunma ihtiyaçlarıyla beraber, memurların geçiminde ve köy okullarının yapılmasında yardım tedbirleri düşünmüştür. Büyük Meclisin kıymetli incelemesinden geçtikten sonra, yeni bütçenin denk karakterini muhafaza ederek, memleketin birçok dertlerini hafifleteceğine güveniyoruz.

Maliyede ve ekonomide geniş ölçüde hissolunan bir iyilik vücuda gelmesi, zamana bağlı olduğunu takdir buyurursunuz. Herşeyden evvel, bütün dünyayı tesirinde tutan şartların iyiliğe doğru dönmesi, birinci derecede ehemmiyetlidir. Memlekette istihsalin artması gibi, milletler arasında ticaretin kolaylaşp genişlemesi, hususiytle milletlerarası siyasî durumda huzur ve emniyet teessüs etmesi, temel şarttır.

Sayın Milletvekilleri :

Dış politikada emniyet meselesi, şüphesiz ki bütün meselelerimizin en önünde bulunuyor. İkinci Cihan harbinin, milletlerarasında umumî bir barışla kapanması, her memleket gibi bizim için de en kıymetli arzudur. Barış Konferanslarını dikkatla takip ederken, memleketimiz, Montrö mukavelesinin tadilî mesesiyle karşılaşmıştır. Biz Montrö Sözleşmesinin, yeni şartlara uygun ve Montrö'nün açıkça söylediği usuller ve hudutlar içinde

iyileştirilmesi lüzumunu takdir ediyoruz. Sözleşmenin, milletlerarası bir konferansta görüşülmesini iyi niyetle alıyoruz. Türkiye'nin, toprak bütünlüğünü, egemenlik haklarını sağlayan esaslar içinde, bütün ilgililerin meşru menfaatlerini gözönünde tutan değişmeleri, geniş yürekle karşılayacağız. İkinci Cihan harbi içinde, Montrö Sözleşmesine tarafımızdan en büyük dikkatle riayet edildiğine tam bir vicdan istirahatıyla kanmış bulunuyoruz. Montrö Sözleşmesinin, Mihver Devletlerinin faydalarına olarak uygulandığı iddiası, açık bir surette haksızdır. Biz, hareketlerimizin hakem incelemesine ve hükmüne arzolanmasından çekinmiyoruz. Birleşmiş Milletler Antlaşmasında, bizim için ve bütün ilgili milletler için, boğazlar meselesinde de her türlü teminatı görüyoruz. Hep beraber, hükümleriyle bağlı olduğumuz Birleşmiş Milletler Antlaşmasının toprak bütünlüğü ve egemenlik hakları kayıtlarına riayet edildikçe, Sovyetler Birliği ile aramızdaki münasebetlerin düzeltilmesine ve iyileşmesine hiçbir engel olmamak lâzımdır. Sovyetler Birliği ile, dostça ve emniyetle iki komşu olarak münasebette bulunmak, ciddi ve samimi arzumuzdur.

Diğer bütün komşularımızla ve daha uzak memleketlerle münasebetlerimiz, dâvasız ve dostçadır. Aramızda, siyasi ve ekonomik münasebetleri genişletmek için her fırsattan istifade ediyoruz.

Milletimizin kıymetini hakkıyla takdir ettiği, bir ittifak antlaşmasıyla bağlı olduğumuz Büyük Britanya ile en iyi dostluk münasebetleri içinde bulunmakla bahtlıyız *(Alkışlar)*.

Birleşik Amerika ile temas ve münasebetlerimiz, yeni dünyanın bu büyük ve şanlı demokrasisi ile aramızdaki dostluğu hergün daha ziyade kuvvetlendiren karşılıklı gayret ve hamlelerle genişlemektedir *(Alkışlar)*.

Birleşmiş milletler teşkilâtının, bütün milletler için adalet ve eşitlik içinde tesirli bir barış vasıtası haline gelmesi için, medeniyet ve insanlık ülküsü güden milletlerin gösterdikleri ciddi gayrete, Türk milleti, azimle ve hayranlıkla katılmaktadır *(Alkışlar)*.

Fransa ile aramızdaki samimi dostluk, müşterek ideallere bağlılıktan doğan hızla, hergün yeni ve mesut tezahürler kaydetmektedir.

Yunanistanla münasebetlerimizin, dostluk ve güvenle dolu olan mahiyetini çok kıymetli tutuyoruz ve daima genişliyeceğine kuvvetli ümit besliyoruz *(Alkışlar)*.

Mısır ile aramızdaki münasebetlerin, dostluk içinde genişlemesi ümitlerini memnunlukla besliyoruz. Majeste Kralın, külfetsiz ve gayri resmî olarak, memleketimizin bir köşesini ansızın şereflendirmesinin, bu memleketin, Mısır milleti ve hükümdarına karşı olan engin sevgilerini meydana çıkarmıştır *(Alkışlar)*.

Lübnan Cumhuriyetinin sayın başkanını, seçkin bir heyetle misafir etmekten, bu sene memleketimiz, ayrıca sevinç ve şeref duymuştur.

Dost ve kardeş İran'ın mâruz kaldığı güçlükleri yenerek, yakın bir gelecekte, şanlı mazisine lâyük bir huzur ve gelişmeye mazhar olmasını candan temenni ediyoruz *(Alkıylar)*.

Arap memleketleriyle münasebetlerimizin, bahtiyar bir gelişme içinde, dostça ilerlemesi için ciddi bir arzu besliyoruz *(Brevve)*.

Komşumuz Bulgaristanla, barış ve huzur içinde, iyi münasebetlerimizin gelişmesini temenni etmekteyiz.

Sayın arkadaşlarımız;

Cihanda hakiki bir barışın kurulması, aziz dileğimizdir. Türk milleti, her milletin, bağımsızlık ve şerefle barış hayatına girmesini samimi olarak arzu eder.

Aziz Milletvekilleri;

Bu sene üç büyük seçim geçirdik. Bir çok güçlükler ve tecrübesizlikler içinde, aylarca, çetin tartışmalar oldu. Bu memleketin iyiliğini istemiyenler, seçim çekişmelerinin, memlekette karışıklıklar ve ayaklanmalar çıkaracağına ümit bağladılar *(Kahratunlar sesleri)*. Türk milleti, büyük bir milli imtihanı, muvaffakiyetle verdi ve memleketin kaderini ve daha iyi yolda yürümesini benimseyen vatandaşların vatanseverliği, her güçlüğü yendi. Memleketin idaresi, milletin vatanseverliğine dayanarak, her yerde huzuru ve kanunu muhafazaya muktedir oldu. En çetin tartışma günlerinde, memleketin huzurunu muhafaza edebilen idare cihazımıza yürekten teşekkür borcumuzdur *(Alkıylar)*.

Memleket idaresinde, iktidarın, serbest seçimle tâyin olunması, ve karşı fikir ve kanaatlerin memleket hayatında serbestçe söylenmesi ve tesir etmesiyle, halk idaresinin ileri merhalesi muvaffakiyetle kurulmuştur. Artık, Büyük Mecliste, belediye ve il idarelerinde, karşılıklı siyasi partilerle çalışıyoruz. Bu devrin feyizli bir surette işliyeceğine ve her yeni seçimin daha az sıkıntılı ve eksikler daha ziyade düzeltilmiş olarak geçeceğine inanıyoruz.

Şimdi bütün gayretimiz, fikir ve parti ayrılıklarının vatandaşlar arasında düşmanlık yapmamasına yöneltilmiştir. Memleketin muhtelif yerlerinde, muhtelif zamanlarda, vatandaşlarımızla yakından temas ediyoruz. Hiç kimse, düşmanlık istemiyor. Vatandaşlar arasında saygı ve güven, ufak dikkatlerle muhafaza edilebilecek kadar köklüdür. Hususiyetle dış tehlike karşısında, her partiden vatandaşlar şuurlu bir vatanseverlik duygusu içindedirler. Siyasi partiler hayatı bu yolda geliştikçe, memleketin hürriyet

içinde ilerlemesi, büyük kuvvet aldıktan başka, bu hal, memleket müdafası için de geniş teminat olacaktır. Bağımsız veya bir siyasi partiye mensup vatandaş, karşı parti mensuplarının elinde bulunan hükümetin, cumhuriyet hükümeti olarak vazife görebileceğine inandıkça, yeni siyasi hayatımız temelleşecek ve feyizlenecektir. Biz, vatandaşlarımızla temaslarımızda, hep bu esasları anlatmağa çalışıyoruz ve pek iyi anlayışla da karşılaşıyoruz.

Millî hayatın gelişmesinde güç olan safha, siyasi fikir ihtilâfları perde-i arkasında karışıklığı, vatandaşları birbirine düşürmeyi hedef tutacakların, açık ve örtülü faaliyetleridir. Eğer, vatanseverliği temel tutan ve bu mecliste şerefle milleti temsil eden siyasi partiler ve bağımsızlar uyanık olurlar ve partiler üstündeki memleket dâvalarını kavramakta ve birbirlerine yardım etmekte anlayış gösterirlerse, memleketi kötü niyetlere karşı koruyup, hürriyet içinde ilerleteceğimize hiç şüphem yoktur *(Bravo ve alkışlar)*.

Sayın Milletvekilleri;

Vatansever çalışmalarınızın ve Türk milletine kıymetli hizmetlerinizin, Sekizinci Büyük Millet Meclisi tarihine şeref vereceğine yürekten inanıyoruz *(Sürekli alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 1.11.1946, C : 2, Sf : 3-5

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN
8. DÖNEM 2. YASAMA YILINI
AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1947

Sayın Milletvekilleri;

8 inci Büyük Millet Meclisinin İkinci Toplantısını açmakla şeref duy-
maktayım. Yüksek Kamutayı sevgi ve saygılarla selâmlarım *(Alkışlar)*.

8 inci Büyük Millet Meclisinin millet mukadderatını eline aldığı gün-
den bu yana, dünya ahvali, insanlığın özlediği barış ve güveni sağlayacak
dereceye erişmekten henüz uzak olduğu gibi, Avrupa'nın ekonomik duru-
mu da önümüzdeki aylar içinde bütün milletleri gitgide daha fazla endi-
şeye düşürecek bir mahiyet almaktadır.

Büyük Meclisin ve Cumhuriyet Hükümetinin bu şartlar karşısında ilk
kaygısı, herşeyden önce memleketin selâmet ve emniyetini, her zamanki
gibi, gözönünde bulundurmak olacaktır *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Bu sebeptendir ki, yüksek tasvibinize sunulmuş bulunan yeni yıl bütçe-
sinde, gelirin büyük kısmının Millî Savunma ihtiyaçlarına ayrıldığını göre-
ceksiniz. Millî Savunmaya ayrılmış olan ödeneğin, gelecek yıl içinde bütün
ihtiyaçlara yetmemesi ihtimalini de Hükümet, gözönünde tutmaktadır. Va-
tan bütünlüğünün ve millet bağımsızlığının dayancı olan Cumhuriyet or-
dularını modern silâh ve cihazlarla daha çok kuvvetlendirmek yolundayız
(Sürekli alkışlar). Yurt müdafaasında, Kahraman Ordumuzun, şanlı mazisine ya-
kışan şekilde, vazifesini yapacağına inanımız tamdır *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Sayın Milletvekilleri;

Cumhuriyet Hükümeti bugünkü iç ve dış şartların elverdiği imkânlar
nispetinde, memleketin ekonomik işlerini ve bunların başında geçim zor-
luğu meselesini ön plâna almış bulunuyor. Hükümetçe başvurulacak sü-
rekli tedbirlerin ve milletçe gösterilecek anlayış ve yardımların bu çetin ko-
nuda verimli olacağını umuyoruz.

Harb faciasının neticeleri olarak en zengin memleketlerde dahi tazyi-
kını artıran ve bütün dünya milletlerini her bakımdan türlü fedakârlık ve
mahrumiyetlere katlanmak zorunda bırakan eşsiz sıkıntılar, bizi de mil-
letçe ve devletçe hayatın her sahasında, daha ciddi tasarruf gayretlerine
götürecek bir dereceye varmıştır.

Sayın Milletvekilleri;

Memleketin ekonomik kalkınması, aynı zamanda dünyanın karşılaştığı çeşitli yoksunluklar, istihsalın artırılması dâvasına her zamandan fazla önem veriyor. Bunun içindir ki, tarımda, endüstride, madenlerimizde rasyonel ve makineli çalışma usullerini sağlayacak mali ve teknik her vasıtaya başvurarak, bu alanlarda istihsalı mümkün olduğu kadar fazla-
laştırmak, Cumhuriyet Hükümetinin en ehemmiyetli görevi olacaktır.

Endüstri ve maden işletmelerimiz verimlerini artırmakta devam etmişlerdir. Yurttaşlara yeni iş sahaları sağlayacak olan kalkınma programımızı süratle gerçekleştirmek zorundayız.

Çiftçiyi topraklandırma işine dikkatle, adaletle devam edilecektir. Cumhuriyet idaresinin temel umdelerinden saydığımız bu işe, gereken yerlerde başlanmıştır.

Her sahada çalışan işçilerin yaşama seviyelerinin yükseltilmesi, çalışanlarla çalıştıranlar arasında, karşılıklı menfaat istismarına meydan vermeyen ahenkli işbirliğinin sağlanması ve bu suretle Türk Demokrasisinin sosyal adalet idealine doğru gelişmesi, Hükümetçe üzerinde durulması gereken esaslı tedbirlerdir.

Vergi sistemimizi, bu arada gümrük tarifesini düzeltme ve iyileştirme yolundaki çalışmalar devam edecektir. Büyük Meclise sunulmuş olan Gelir Vergisi tasarısının, değerli incelemeleriniz neticesinde kanunlaşması, bu sahada hayırlı bir adım olacaktır.

Yurt içinde salım bir fiyat seviyesine ulaşabilmek için ithalât ve ihracatımızın, dünya piyasalarının müsaadesi nispetinde, serbest dövizle yürütülmesine, çeşitli istihsal ve ulaştırma vasıtalarının ve halk kütlelerinin ihtiyaç maddelerinin tahditsiz ithaline çalışılacaktır.

Adalet işlerinin kolaylık ve sadellekle görülmesi için usul kanunlarında gerekli değişiklikler yapılmak üzere tasarıları hazırlanmıştır. İlk mahkemelerle Yargıtay arasında "Üst mahkemeler" kurulması, halkın adalet cihazına olan güvenini artıracak ve ihtiyaçlarını karşılayacaktır.

Doğu ve Güney illerinde başlanmış olan demiryolu inşaatı ilerlemektedir. Ele alınmış olan limanların yapılması işlerine devam ediliyor. Yolların modern usullerle yapım ve bakımına ehemmiyet verilecektir.

İkinci Dünya Harbi yıllarında yıpranan ulaştırma vasıtalarını yenilemek için harcanan gayretler verimini göstermeğe başlamıştır. Ulaştırma ihtiyaçlarımızı memleket içinde karşılamak için gerekli endüstrinin kurulmasına hız verilmiştir.

Halka daha iyi bir tıbbi bakım temin etmek üzere bu yıl içinde yeni hastaneler açılmış, mevcutlara yeni yataklar ilave edilmiştir. Koruyucu hekimliğin müspet neticelerini köylere kadar ulaştıracak sağlık plânı ve sağlık sigortaları tasarıları Yüksek Meclise sunulacaktır.

Köylerde öğretimin yapılması faaliyeti devam ediyor. Bu yıl Köy Enstitülerinden iki bine yakın öğretmen iş başına gönderilmiştir. Okul binası inşasında güçlük çeken köylüye yardım olmak üzere genel bütçeden illere ödenek ayrıldığı gibi, öğretmenlere toprak temini yerine, yeter ücret sağlanmış, kendilerinin okullardaki uygulama bahçeleri topraklarından faydalanmaları esas kabul edilmiştir. Bütün ilk öğretim maaşlarının genel bütçeye alınması, eğitim teşkilâtı bakımından hayırlı olacaktır *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

İller idaresini Anayasanın yetki genişliği ve görev ayrılığı esaslarına göre yeniden düzenlemek, mahallî idarelerimize yükledikleri hizmetleri başarmağa imkân verecek kaynaklar sağlamak, Hükümetin, ehemmiyetle üzerinde duracağı konulardır.

İç idaremizde türlü emniyet teşkillerini birleştirerek tek bir Cumhuriyet zabıtası kurmak yolundaki çalışmalar önümüzdeki yıl bitecek ve gerekli tasarılar Büyük Meclise sunulacaktır.

Sayın Milletvekilleri :

Dış politikada başlıca amacımız, dünyada barışın gerçekleşmesine hizmet etmek, milletlerin hasretle bekledikleri müşterek güvenin yerleşmesine elimizden geldiği kadar yardımda bulunmaktır *(Alkışlar)*. Hiç kimseye karşı tecavüz emel beslememekteyiz; fakat, toprak bütünlüğümüze, haklarımızı karşı herhangi bir tecavüz emel beslenmesine de asla müsaade etmeyeceğiz *(Asla sesleri, sürekli alkışlar)*. Bu, bizim türlü imtihanlardan geçmiş dürüst ve açık siyasetimizdir. Bu siyaseti takip ederken, Türkiye Cumhuriyeti, milletlerarası dostluk, anlaşma ve işbirliği gayretlerine devam etmek yolunda hiçbir fırsatı kaçırmıyacaktır. Bunun içindir ki, bütün milletlerin susadıkları dünya barışını sağlamak ve medeniyetî tam bir yıkıntıdan korumak vazifesini üzerine alan Birleşmiş Milletler Kuruluna samimî olarak bağlı bulunuyoruz *(Alkışlar)*.

Sayın Milletvekilleri :

Milletlerin hak ve hürriyetleri uğruna atıldığı harbde en ağır fedakârlıklara katlanmak yüzünden bugün çetin zorluklarla karşılaşan, bu güçlükleri yenmek için hergün yeni yeni mahrumiyet ve fedakârlıklara göğüs geren müttefiklerimiz Büyük Britanya ile münasebetlerimiz, müşterek ideal ve menfaatlerin perçinlediği kuvvet ve samimiliği muhafaza ediyor *(Bravo sesleri, sürekli alkışlar)*. Asil İngiliz milletinin, yüksek meziyetleri sayesinde bu savaştan da kısa zamanda muzaffer çıkacağına asla şüphemiz yoktur *(Alkışlar)*.

Amerika Birleşik Devletleri ile sıkı dostluk bağlarımız hergün daha fazla kuvvetlenmektedir *(Alkıylar)*. Türk milletinin, dünyanın bu köşesinde, samimî ve inanılır bir barış unsuru olduğunu, ve Türkiye'nin meşru müdafaa imkânlarının artmasıyla dünya sulhunun da sağlanacağını takdir eden Büyük Demokrasinin, bize yardımda bulunmak kararını vermesi, sulh alanındaki eşsiz gayretlerinin yeni bir delilidir *(Alkıylar)*. Bu yardım Anlaşmasını oy birliği ile kabul buyuran Yüksek Heyetiniz, bütün Türk milletinin teşekkür duygularına tercüman olmuştur.

Aramızda iyi münasebetler bulunmasını samimî olarak dilediğimiz halde, Sovyetler Birliği tarafından haksız tarzlara uğramaktayız. Geçmiş ve bugünkü hâdiselerin doğru ve adaletli olmıyan şekillerde görülmesi ve gösterilmesi aşkâr bir surette haksız olan istekler ileri sürülüyor. Bu unsurların ortadan kalkmasını temenni ederiz.

EMİN SAZAK *(Eskişehir)* — *Lânet ederiz.*

CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ (Devamla) — Fransa ile uzun geleneklere dayanan dostluk münasebetlerimiz, harb sonrası devrinin yeniden verdiği imkânlar sayesinde, siyaset, ekonomi ve kültür alanlarında gittikçe artan mesut bir gelişme içindedir *(Alkıylar)*.

Kendisiyle dostluk bağlarını sıkılaştırmak arzusunu beslediğimiz yeni İtalya'nın sulha kavuşarak, milletlerarası layık olduğu önemli yeri almakta bulunduğunu memnuniyetle görüyoruz *(Alkıylar)*.

Dost ve kardeş İran Devleti ile münasebetlerimiz, karşılıklı anlayış ve ahenk havası içinde günden güne gelişmektedir *(Alkıylar)*.

Afganistan ile ilk gündenberi aramızda kurulmuş derin dostluğun daima samimî bir hava içinde devam ettiğini bildirmekle bahtiyarım *(Alkıylar)*.

Dünya barışının istikrarı bakımından, biran önce sükûna kavuşmasını elzem görerek candan dilediğimiz dostumuz ve komşumuz Yunanistan ile münasebetlerimiz, her zamanki gibi, karşılıklı bir inan ve sevgiye dayanmaktadır *(Alkıylar)*.

Asırlarca beraber yaşadığımız bütün Arap Âlemi ile kardeşçe münasebetlerimiz hergün, her sahada genişlemektedir *(Alkıylar)*. Mısır milletinin uğradığı âfet dolayısıyla Türk Milletinin duyduğu acıyı huzurunuzda ifade etmeyi vazife biliriz *(Alkıylar)*.

Hâşimi Şark - ül - Ürdün Devletinin Sayın Hükümdarı Majeste Kural, bu seneki ziyareti ile memleketimize sevinç ve şeref vermişlerdir *(Alkıylar)*. İki memleket arasındaki samimî münasebetler, metni ifân edilmiş olan bir dostluk muahedesinin akdi ile bir kat daha kuvvet ve inkişaf bulmuştur *(Alkıylar)*.

Hindistan ile Pakistan'ın hür milletler câmiasına katılmalarını derin bir sevinçle karşıladık. Bu iki Devletle siyasî münasebetleri sùratle teslis etmek yolundayız *(Bravo sesleri)*. Hindistan ve Pakistan devletlerinin kendi huzur ve sadetlerini temin ederken, milletlerarası barış ve dostluk ideallerinin tahakkuk ettirilmesi uğrunda da değerli hizmetler yapacağına eminiz *(Alkışlar)*.

Sulh andlaşmalarının yürürlüğe girmesiyle gerek komşumuz Bulgaristanla, gerek diğer Balkan devletleriyle münasebetlerimizin verimli bir yola girmesi dileğindedyiz.

Aziz Milletvekilleri;

Hükümetin siyaseti ve memleketin çeşitli meseleleri üzerinde şimdiye kadar söylediklerimi, Cumhuriyet Hükümeti, Büyük Meclise her fırsatta izah edecektir. Memleketin dış ve iç politikası üzerinde düşüncelerimin bir hulâsasını da yapmak isterim.

Dış politika üzerinde siyasî partilerimizin mutabakat halinde bulunmaları memleketin selâmeti için büyük kuvvet olmuştur *(Alkışlar)*. Türk milletinin; mevcudiyetini korumak yolunda ve dış politika meselesinde ayrılık göstermediğinin ve göstermeyeceğinin dünyaca bilinmesinden vatan fayda görmüştür ve fayda görecektir *(Alkışlar)*. Memlekete bu itibarı ve emniyeti temin eden iktidarda ve muhalefetteki siyaset adamlarımıza tebriklerimizi ifade ederiz *(Alkışlar)*.

İç politikada demokratik gelişmenin büyük bir ilerleme gösterdiğini kaydetmekle bahtiyarım. Eminiz ki, geçirdiğimiz sene zarfındaki gelişmeyi demokrasi tarihimiz ehemmiyetli ve hayırlı bir devre olarak yâdedecektir.

Bizim açık görüşümüze ve kesin kanaatimize göre, vatandaşlarımız siyaset faaliyeti esnasında kanun yolundan ayrılmamak kararındadırlar *(Bravo sesleri)*. Vatandaşlarımızın siyaset mücadelesi yaparken birbirine düşman haline gelmelerini memleketimiz için en büyük tehlike sayıyorum *(Bravo sesleri)*. bu tehlikeyi önlemek için, iktidar ile muhalefet içindeki, en büyükten en küçüğe kadar, bütün iyi niyetlerin siyasi faaliyetlerimize hâkim kalmalarını temenni ederiz *(Bravo sesleri)*. Biz gayretlerimizi, iyi niyetin muvaffak olmasına ve emniyetin sağlam kalmasına hasredeceğiz *(Alkışlar)*.

Kanun içinde siyasî faaliyetlerin daha ne gibi teşekküller ve safhalar meydana getireceğini bilmeyiz. Ancak memnuniyetle söyleyebiliriz ki, demokratik hayatımız, iki ana parti ile şimdiden kurulmuştur. Bundan sonra demokrasi, bu ana partilerin karşılıklı çalışmaları içinde gelişecektir. Şimdi idare mekanizmasının siyasî partilerle münasebetlerini sağlam ve sarsılmaz kanuni temeller üzerine yerleştirmek birinci derecede ehemmiyetlidir. İdare cihazımız vazife yaparken, siyasî partilerden birinin ve her-

hangi bir siyaset adamının iltizam veya sitemini düşünmiyecek derecede kuvvetli olacaktır *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Bunun için, idare adamlarımızın kanunî partilere karşı eşit bir surette tarafsız ve adaletli olmasında ne kadar ısrar etsek yerindedir *(Alkışlar)*.

Yüce Türk Milletinin Aziz vekilleri;

Büyük Millet Meclisi vatanda kanun idaresinin başlıca kaynağı, başlıca teminatıdır. Büyük Millet Meclisinin çalışmaları, memleketimizin meseleleri için, daima, en isabetli tedbirleri bulacağına yürekten güvenmekteyiz. Memleketin iç ve dış emniyeti, demokratik inkişafımız ve ekonomik sahalarda iyileşmemiz, bu seneki ve gelecek senelerdeki çalışmaları ile, 8 inci Büyük Millet Meclisine, milletimizin hâturasında mümtaz bir mevki verecektir *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 1.11.1947, C : 7, Sf : 2-5

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN
8. DÖNEM 3. YASAMA YILINI
AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1948

Sayın Milletvekilleri!

Sekizinci Büyük Millet Meclisinin Üçüncü Toplantısını açıyorum. Yüce Kamutayı sevgi ve saygılarla selâmlarım.

Sekizinci Büyük Millet Meclisinin büyük başarılarla dolu iki çalışma yılından sonra Üçüncü çalışma yılma gidiyoruz. İkinci Cihan Harbinin yarattığı acılar giderilmiş değildir. Milletlerarası güven de henüz yerleşmemiştir. Dünya olayları millî savunmamız için her zaman gösterilen uyanıklığın artan bir dikkatle muhafaza edilmesi hususundaki kararımızı kuvvetlendirmiştir. 1939 yılındanberi her an artmış olan yurt savunması ihtiyaçlarını kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin gereken ölçüde karşılayabilmesi için milletçe girişilen sedakârlıklar büyük olmuştur. Önümüzdeki yıl bütçesini hazırlarken de Cumhuriyet Hükümeti, egemen varlığımızın koruyucusu olan şanlı ordumuz ihtiyaçlarının tatmin edilmesini göz önünde tutmuştur *(Bravo sesleri)*.

Dost Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin şükranla karşıladığımız askerî malzeme yardımları silâhlı birliklerimizin modern teçhizatla takviye edilmesine geniş ölçüde hizmet etmekte ve sistemli bir eğitimle gelişmesini sağlamaktadır *(Alkışlar)*.

Millet sağlığının korunması, ekonomik kalkınmamızın arsız olarak devam ettirilmesi, Doğu illerimizin acele ihtiyaçlarının karşılanması zaruretleri, Cumhuriyet Hükümetinizi bu yıl bütçesine sağlık, tarım ve yol işlerimiz için geçen yıllara nazaran daha geniş ölçüde ödenek koymağa sevk etmiştir.

Sayın Milletvekilleri;

Cumhuriyet Hükümetinin içinde bulunduğumuz yıl bütçesi üzerinde aldığı tasarruf kararları semereli sonuçlar vermiştir. Yeni yıl bütçesi de bu tasarruf zihniyeti içinde hazırlanmış olmakla beraber yapılan kısıntılar, yurt savunması ve iktisadi kalkınma icaplarının gerektirdiği ödenekleri karşılamaya kâfi gelmemiş ve Cumhuriyet Hükümeti yeni kaynaklar aramak zorunda kalmıştır.

Sayın Milletvekilleri,

Büyük hamle yapmak zorunda olduğumuz yol dâvasını Hükümetimiz önemle ele almış bulunmaktadır. Şose ve köprülerimizin motorlu ve ağır nakli vasıtalarının her mevsimde geçmesine yarar bir hale getirilmesi programa bağlanmış ve bu programın uygulanmasına başlanmıştır. Limanlarımızın inşa ve ıslahına da önemle devam etmekteyiz.

Endüstri ve maden istihsalımız bu yıl da artmakta devam etmiştir. Zonguldak havzasının makineleştirilmesi işine hızla çalışılmaktadır. Havzanın işletme emniyetini sağlayacak olan Çatalağzı büyük elektrik santrali, kısmen faaliyete başlamıştır. Raman'daki petrol arama çalışmalarımızdan bu yıl müspet ve ümit verici neticeler aldık. Bir yandan arama işlerine ve petrol rezervelerimizin tespitine devam ederken, bir yandan da Raman'da bir işletmeye geçme imkânları üzerine şimdiden çalışılmaya başlanmıştır (*Birano suları*). Bol ve ucuz enerji sağlayacak bölge elektrik santrallerinin tesisi, endüstri ve maden sahasındaki programlarımızın gerçekleştirilmesi yolunda azimle ilerlemekteyiz.

Zirai kalkınmamızda Avrupa Kalkınma Plânından azami derecede faydalanmaya çalışıyoruz. Bu yardımdan elde edeceğimiz ziraat âletleri, makineleri, mücadele vasıtaları ve ilaçlar ziraatimize büyük faydalar sağlayacaktır. Topraksız çiftçiye toprak dağıtılması faaliyetine devam edilmektedir. Halkımızın yakacak ve kereste ihtiyaçlarını karşılamak üzere orman kanununda gerekli tadilleri prensipten fedakârlık etmeden, yapacağız.

Çalışma hayatının düzenlenmesi ve işçilerimizin ve ailelerinin refahlarını artıracak ve çalışma güçlerini emniyet altına alacak tedbirlerin alınması iş hayatındaki faaliyetimizin esaslarını teşkil ediyor. İşçi sigortaları arasına ihtiyarlık ve hastalık sigortalarının katılması bu yolda alınmış olan tedbirleri tamamlayacaktır.

Dış ticaretimizin geliştirilmesi konusunda tedbirler alınmakta ve ithalâtımızın ödeme gücümüzü aşmıyacak bir hadde tutulmasına dikkat edilmektedir.

İç ticaret sahasında, müstehlik ile müstahsil menfaatlerini uzlaştıracı tedbirlerin geliştirilmesi Hükümetimizin devamlı meşgalelerindedir.

Yurdun ekonomik ve malî hayatına müessir olan kaçakçılığın önlenmesi hususunda Hükümet esaslı tedbirler almak yolundadır. Yakında Büyük Meclise bir kanun tasarısı sunulacaktır. İsabetli kararlarınızla kesin şeklini alacak olan bu tedbirlerden hayırlı neticeler beklemekteyiz.

Yurtta ucuz, sûratlı ve iyi işliyen bir ulaştırma şebekesinin kökleşmesi ve geliştirilmesi çalışmalarına ve bu arada yurt içinde deniz ticaret filomuzun kuvvetlendirilmesi, hususi şilepçiliğin geliştirilmesi yolundaki gayretlerimize devam ediyoruz.

Salgın hastalıklarla savaş aramız devam etmiş, bilhassa sıtma savaşından iyi sonuçlar alınmıştır. Mevcut hastanelerimize yeni yataklar ekledik, yeniden yaptırdığımız hastane, doğumevi ve sağlık merkezleri yakında halk hizmetine açılacaktır. Bütün dünya memleketlerini ciddi surette meşgul eden verem âfeti ile daha geniş ölçüde savaşmak, veremli vatandaşları âcil bakım ve tedaviye kavuşturmak için gerekli tedbirleri almak Hükümetinizin önemle ele aldığı meselelerdendir.

Ortaokul ve liseslerimizde öğretim programlarının ıslahı ve bu okullara öğretmen yetiştirilmesi konuları üzerinde çalışmaktayız. Bu yıl, yeniden elli iki yerde ortaokul açılmıştır. Eğitim ve öğrenime susamış olan halkımızın bu alanda kısa zamanda mesafeler alması demokratik hayatın yurdumuzda sağlam temeller üzerinde gelişmesinin en esaslı bir teminatıdır. Endüstrileşme dâvamızda muhtaç olduğumuz teknik elemanları hazırlayan teknik öğrenim kurumlarını bütçe imkânları buldukça çoğaltmaya gayret ediyoruz. İlimî çalışma ve araştırmaların temel vasıtası olan millî bir kütüphane kurulması dâvası gerçekleşme yoluna girmiştir. Bu yıl Başkentimizde açılan millî kütüphanenin ilim hayatımızda hayırlı tesirleri kısa zamanda görülecektir.

Adalet işlerinin daha iyi bir şekilde yürütülmesi için kanunlarda ve kuruluşta gerekli görülen değişiklikler üzerinde bir zamandanberi yapmakta olduğumuz çalışmalar sona ermiş, Hukuk ve Ceza Mahkemeleri usullerine ve ticaret kanununa ait tasarılar Büyük Meclise sunulmuş bulunmaktadır. Vatandaşlar arasında devamlı bir anlaşmazlık konusu teşkil eden gayrimenkul ihtilâflarını kısa ve sade yoldan halletmek imkânlarını hazırlıyacak olan tapulama kanun tasarısı da yüksek huzurunuzda sunulmuştur. Üst mahkemelerin kurulmasına ait hazırlıklar tamamlanmak yolundadır.

İlletimizin genel ve özel idarelerini anayasamızın yetki genişliği ve görev ayrılığı prensibine göre yeni baştan düzenliyen ve mahalli idarelerimizin muhtariyet esaslarını ve malî kaynaklarını, daha iyi ve başarılı vazife görecek hale getirmeyi hedef tutan tasarılarından bir kısmı geçen yıl yüksek huzurunuzda sunulmuştu. Köy ve Belediyelerimizin kalkınmasını sağlayacak olan tasarılar üzerinde çalışılmaktadır. Cumhuriyet zabıtasının birleşik bir kuvvet haline gelmesi ve demokrasi idaresinin icap ve ihtiyaçlarına uygun bir tarzda teşkilâtlandırılması hedefimizdir.

Sayın Milletvekilleri!

Millî ihtiyaçlarımızın, adaletli ve müsmir bir malî sisteme, az masrafla iyi işliyen bir idare kuruluşuna dayanmadan karşılanmasına imkân olmadığını takdir ediyoruz. Bu yönden malî meselelerimizin daha esaslı bir

hâl tarzına bağlanması zaruretî kesin ve açıktır. Bir yandan vergi sistemimizi adaletli ve verimli bir hale koymak yolunda yürürken, öte yandan kadro giderlerinin ve istihlâke harcanan giderlerin esaslı şekilde indirilmesi yollarının da araştırılması ve bulunması malî politikamızın ana istikametidir. İki yıldan beri dikkatli çalışmalarımızla kanunlaşmak yoluna girmiş olan gelir vergisinin vergi sistemimizdeki inkulâba hayırlı bir başlangıç olacağına inanıyoruz. Bu yıl içinde bu verginin kanunlaşacağını umuyoruz. Yakında incelemelerinizi sunulacak olan emeklilik kanun tasarısının 1949 yılında kanunlaşması da hem kadro giderlerinde tasarruf sağlanmasına, hem de emekçilerimizin daha refahlı yaşama şartlarına kavuşmalarına hizmet edecektir *(Bravo sesleri)*.

Sayın Milletvekilleri!

Dünyanın hasretle beklediği hakiki barış haline kavuşabilmek için sarfedilen bütün gayretlerin bu sene zarfında da umulan neticeyi sağliyanadığını esefle müşahede etmekteyiz.

Biz umumi ve devamlı bir barışın Birleşmiş Milletler camiası içinde barışsever milletlerin azimli hareket etmeleri sayesinde temin edilebileceği kanaatindeyiz. Türkiye Birleşmiş Milletler teşkilâtı içinde kendisine düşen vazifeyi sadakatle yapmaktadır ve bu yolda devam edecektir *(Alkışlar)*. Avrupa Kalkınma Programının, buna katılan bütün milletlerin gayretli çalışmaları ve Amerika Birleşik Devletlerinin yardımı ile mesut neticeler vereceğine inanıyoruz.

Bütün sulhsever demokrasiler ve bunların başında müttefikimiz Büyük Britanya ve yakın dostumuz Amerika Birleşik Devletleri ile işbirliği yapmaktayız *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Sovyetler Birliği ile iyi olmasını samimiyetle arzu ettiğimiz münasebetlerimizde yeni bir gelişme ifade edecek durumda değiliz.

Fransa ile eski dostluğumuzun ve iyi münasebetlerimizin kıymetli bir nişanesi olarak *(Süreklî alkışlar)* bugün sayın Fransız Parlamento Heyetini aramızda görmekte bahtlıyız.

Komşularımız Yunanistan, İran, Afganistan ve Arap Birliği Devletleri ile dostluk münasebetlerimiz memnuniyet verici bir samimiyet havası içinde inkişaf etmektedir *(Alkışlar)*. Komşularımızın hepsi ile iyi geçinmek hususundaki samimî kararımız, bu kararın tatbiki yolunda gösterdiğimiz bütün gayrete rağmen dilediğimiz semereyi vermemektedir.

İtalya Cumhuriyeti ile dostluk münasebetlerimizin gelişmesine hususî bir kıymet veriyoruz *(Alkışlar)*.

Sayın Milletvekilleri!

Şurasını da belirtmek isterim ki; kendi imkânları dâhilinde Yakın Doğunun istikrarına çalışmak suretiyle dünya barışının teessüsü uğrunda tam bir gayret sarfeden Türkiye, her ihtimali göz önünde tutarak, toprak bütünlüğünü korumak ve millî bünyesini türlü tecavüzlere karşı kuvvetli bulundurmak hususunda lâzımgelen uyanıklığı göstermektedir *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Sayın Milletvekilleri!

İç politikamızda son bir yıl zarfında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. 1945 yılındanberi geçirdiğimiz tecrübeler, Türk Milletinin demokratik bir idareyi eksiksiz ve sarsıntısız ayakta tutabileceğini kesin olarak ispat etmiştir *(Alkışlar)*. Demokratik hayatın serbest münakaşa ve zıt fikirleri, uzlaştırma yolunda gelişmesini, partiler üzerinde yapacakları hayırlı tesirlerle vatandaşlar kolaylaştıracaklardır. Büyük Millet Meclisinin kudretli ellerinde Türk Demokrasisi devamlı yükselmeler kaydedecektir *(Bravo sesleri)*.

Sayın Milletvekilleri!

Demokrasi olgun toplulukların ayakta tutabileceği bir rejimdir. Serbest münakaşa hayatını devamlı kılabilmenin değişmez şartı birbirinden farklı fikirler besleyen vatandaşların siyasî karşılaşmalar yüzünden düşmanlığa sapsmaksızın meseleleri geniş bir zihniyetle mütalâa edebilmeleridir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Siyasî parti olarak ve fert olarak Cumhuriyet kanunlarına dafma riayetkâr olmayı esas umde saymak lâzımdır *(Bravo sesleri)*. Demokrasi nin ve Devlet mevcudiyetinin baş şartı kanunlara riayetten ayrılmamak, ayrılmayı düşünmemektir *(Bravo sesleri)*.

Sayın Milletvekilleri!

Hükümetiniz, demokratik gelişmenin sağlam temeller üzerinde tamamlanması için vatandaşlar arasındaki ahengi korumak ve Cumhuriyet kanunlarına eksiksiz riayeti sağlamak hususunda, her zaman olduğu gibi bugün de, uyanıktır ve uyanık kalacaktır *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Sayın Milletvekilleri!

Cumhuriyetin 25 yılını Türk Milleti büyük başarılarla geçirmiş ve iki cihan harbinin sarsıntılarından kudret ve itibar ile çıkmıştır.

Büyük Millet Meclisi milletimizin hafızasında Cumhuriyetin şeref ve muvaffakiyetini temin eden temel âbide olarak yaşamaktadır *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Sekizinci Büyük Millet Meclisimiz vatanın emniyeti üzerinde bütün dikkatlerini toplarken, her memleket gibi bizde de hüküm süren ekonomik sıkıntılara çare bulmak için uğraşmaktadır. Bu ağır meselelerle beraber, memleketin siyasî hayatında demokrasi tekâmülüne milletçe temel-

den bir kıymet verdiğimiz düşünülürse, Sekizinci Büyük Millet Meclisinin çalışma senelerinin çok yüklü olduğu kolaylıkla kavranabilir. Asıl Türk Milleti gayretlerinizin kadrini bilecek ve sizlere yürekten yardımcı olacaktır
(Sürekli alkışlar, bravo sesleri).

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 1.11.1948, C : 13, Sf : 4-7

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN
8. DÖNEM 4. YASAMA YILINI
AÇIŞ KONUŞMALARI

1 Kasım 1949

Sayın Milletvekilleri;

Sekizinci Büyük Millet Meclisinin Dördüncü Toplantısını açıyorum. Yüce Kamutayın Sayın üyelerini saygularla selâmlarım *(Alkışlar)*.

Milletlerarası münasebetler alanında geçen yıla kıyasla her hangi bir düzelme olmamıştır. Dünya durumu Sekizinci Büyük Millet Meclisinin memleket mukadderatının ağır fakat o ölçüde şerefli sorumlunu yüklediği 1946 yılında olduğundan daha iyi değildir. Yurt savunması konusunda çok uyanık ve titiz bir gayrete olan ihtiyaç azalmamıştır. Büyük Meclisin geçen yıl kabul buyurduğu kanunlar Millî Savunma teşkilâtımızın askerî yeni icaplara göre düzenlenmesi işine girişmek imkânını sağlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin yakın dostluğunun devamlı bir belgesi halini almış olan askerî yardım, semerelerini vermektedir. Şanlı ordumuz yüksek güveninize İyakatini mütemadiyen artırmaktadır *(Alkışlar)*. Geçen yıllarda olduğu gibi 1950 bütçesinde de, Millî Savunma masrafları Devletin en yüksek sarfiyat kalemini teşkil eder halde yüce Kamutaya sunulacaktır.

Sayın Milletvekilleri;

Bir taraftan Millî Savunma ihtiyaçları, öte taraftan yurt kalkınmasının - araya giren harb yılları sebebiyle - yavaşlayan seyrini hızlandırmak hususundaki azmimiz, 1950 bütçemizi daha mütakâmil bir esas ve şekille tanzim etmemiz zaruretini artırmıştır. Geçen yıl Büyük Millet Meclisten çıkan kanunlarla, vergi sistemimizin ıslahı yolunda geniş hamleler yapılmıştır.

Sayın Milletvekilleri;

Avrupa Ekonomik İş Birliği Teşkilâtı vasıtasıyla Avrupa milletlerine yapılan para ve teknik eleman yardımının 1949 - 1950 devresinde memleketimize ayrılan kısmından, istihsalı artırma ve kalkınma işlerimizde göze görünür neticeler beklemekteyiz. Gerek Dünya Bankasından, gerek Ekonomik İş Birliği İdaresinden istenilen teknik eleman yardımı, kalkınma davamızın yürütülmesinde başlı başına ehemmiyet taşıyan faydalar sağlıyacaktır. Ekonomik gelişmeyi rasyonel esaslara göre hızlandırmak için, millî ihtiyaçların tümünü kavrayacak bir umumî Devlet plânı meydana getir-

mek zaruridir. Bu hedefe varmak için Hükümetçe girişilen teşebbüslerin önümüzdeki yıl zarfında semere vereceğini ummak yerinde olur.

Tarım, yol, maden istihsalı alanlarında geçen yıl başlamış olan makine ile çalışma ve teçhiz tatbikatı önümüzdeki yıl da devam edecektir. Petrol aramalarının Raman bölgesinde katı ve müspet neticeye varması üzerine, işletmeye geçmek için ilk hazırlıklar tamamlanmıştır. Bir tasfiyehane kuruluncaya kadar ham petrolü iç piyasamızda çeşitli şekilde kullanmak için tertipler alınmasına girişilmiştir. Demiryol lokomotiflerinde ham petrol yakma tecrübeleri şimdiden müspet netice vermiştir.

Büyük Meclisin geçen çalışma yılında kabul buyurduğu ödenekle doğu illerimizde çeşitli konularda alınan teşebbüsler umulan neticeleri vermeye başlamıştır. Sağlık, tarım, eğitim ve yol yapımı için ayrılan paralarla bu yıl görülen işler aynı usulü bu illerimiz kalkınuncaya kadar yürütmeyi teşvik edici mahiyettedir.

Geçen Ekim mevsiminin müsait gitmemesi buğday mahsulünü daraltmış olduğu göz önünde tutularak, çiftçimize 140 bin ton kadar tohumluk temin edilmiştir (*Bravo sesleri*). Ayrıca, kışı uzun süren bölgeler için bazı merkezlerde yemeklik hububat stokları hazırlanmıştır. Halkımızın başlıca gıdasını teşkil eden ekmek hususunda her hangi bir sıkıntıyı önlemeye son derecede ehemmiyet veren Cumhuriyet Hükümeti dışardan buğday getirmek için her fedakârlığı göze alarak tedbirlerini vaktinde almıştır. Ekonomik işbirliğince istihlak maddelerine ayrılan ödenekten geniş ölçüde buğday satın almak mümkün olmuştur.

Gelecek yıllarda emin bir mahsul durumuna kavuşmak için, tarım alanında çeşitli tedbirlerin tatbikına geçilmiştir. Makineleşmenin yanında, tohumların ıslahına da gereken ehemmiyet verilmektedir. Orman işlerimizde, memleketin orman varlığını koruyucu ve artırıcı esasların, halkımızın ve bilhassa ormanlar içinde ve civarında yaşayan vatandaşlarımızın ihtiyaçları ile adaletli ve rasyonel bir tarzda düzenlenmesi yolundaki devamlı gayretler, Yüce Kamutayın isabetli kararları ile en muvafık şeklini alacaktır.

Toprak Kanunundaki bazı hükümlerin tadilî maksadıyla hazırlanmış olan tasarı Büyük Millet Meclisin Komisyonlarında incelenmektedir.

Yollar idaresine yeni bir şekil verecek olan kanun tasarısı Büyük Meclise sunulmuştur. Su işlerimize yeni bir düzen getirecek olan sular kanun tasarısı da yakında Kamutaya sunulacaktır.

Geçen yıl kabul buyurulan ihtiyarlık sigortası kanunu yürürlüğe girmiştir. Büyük Meclise sunulmuş olan iş mahkeleri, iş kanunu tasarıları ile,

sunulmak üzere bulunan Hastalık Sigortası Kanunu kabul buyurulduğu takdirde, iş hayatını düzenlemek, sağlık ve emniyet içinde tutmak, işçilerimizin daha huzurlu çalışmasını sağlamak hususundaki gayretler iyi semereler vermiş olacaktır. Özel teşebbüsün yurt kalkınmasındaki veriminin gelişmesi için teşvik edici çareler üzerinde durulmaktadır. Bu konuda Ekonomik İş Birliği ve Dünya Bankası eksperlerinin bir müddettir devam eden incelemeleri sonunda yapacakları tavsiyelerden de faydanılacaktır. Devlet işletmelerinin daha rasyonel çalışması için sarfedilen gayretlere hız verilmiştir.

Tütün müstahsilinin % 5 lerinden hâsil olan sermaye ile kurulacak müessesenin kanun tasarısı yakında Büyük Meclise sunulacaktır. Tuz istihsalını ıslah eder yabancı memleketlere fazla miktarda tuz ihracında bulunmak üzere harekete geçilmiştir.

Ulaştırma alanında deniz ticaret filomuza geçen yıl katılan gemilerle kaydedilen gelişme, ilerisi için güzel ümitler uyandırmıştır. Deniz eşya nakliyesinde armatörlerin Devlet Denizyollarıyla eşit şartlara tâbi olmalarını sağlayacak kanun tasarısı Büyük Meclise sunulmak üzeredir.

Vatandaş sağlığını koruma yolundaki çalışmalar her gün yeni başarılar kaydetmektedir. Sıtma savaşı katî neticesine doğru hızla gelişmektedir. Verem mücadelesinin Yüce Kamutayın geçen yıl kabul buyurduğu kanun ile yeni bir safhaya girdiğini memnurlukla belirtmek yerinde olur. Kimsesiz çocukların himayesi hakkındaki kanunla da hayırlı bir yola girilmiştir. Yurdun muhtelif köşelerinde açılmakta olan yeni sağlık müesseseleri vatandaş sağlığını koruma işini ilerletecektir.

Bu yıl ilkokullarımızdan 133 bin çocuk mezun oldu, 700 köy yeniden okula kavuştu, ilköğretim kadrolarına 2500 öğretmen katıldı. Köy Enstitülerinde ve öğretmen okullarında öğrenci sayısı artırılmıştır. Bu yıl, çoğu halkın yaptığı binalarda olmak üzere, 76 ilçe merkezinde yeniden ortaokul açılmış ve bu suretle 235 kasabamız ortaokula kavuşmuştur. Ortaokul programları müşahhas ve hayati bilgilerle takviye edilmiştir. Lise tahsili 41 il merkezinde temin edilmiştir. Meslekî ve teknik okullarımız günden güne artan bir rağbet karşısındadır. Bu müesseselerimizin feyizli tesirleri umumî hayatımızda şimdiden kendini göstermeye başlamıştır. Milli Savunma, Bayındırlık, Tarım, Sanayi ve Madencilik alanlarında süratle makineleşmeye doğru gittiğimiz bu devirde, sanat okullarımızın varlığı kurtarıcı bir rol oynamakta ve bizi bu okulların hayati ehemmiyeti üzerinde ısrarla durmaya sevk etmektedir.

Üniversitelerimiz muhtariyet rejimi içinde inkişaf etmekte ve kendilerine düşen memleket vazifelerini benimsemektedirler.

Devlet emniyet ve huzurunu pekleştirmek için, aşırı sağ ve sol cereyanlarını, sılâhla işlenen suçları önlemek ve bu sil ve hareketleri kâfi bir müeyyide altın almak maksadıyla, ceza kanununda ve zaviyelerin kapatılması hakkındaki kanunda değişiklikler yapan kanunlar Yüce Kamutayca kabul edilmiş, yürürlüğe girmiştir. Ticaret hukuku mevzuatımızı bugünkü ihtiyaçlara intibak ettirecek Türk Ticaret Kanunu tasarısı Büyük Meclise sunulmuştur. Seri ve teminatlı bir adalet sağlanması yolundaki tekâmülün son neticelerini ihtiva eden Hukuk ve Ceza muhakemeleri Usulü kanunlarında değişiklik tasarısı da yüksek huzurunuza sevkolunmuştur.

Basın Kanununun her bakımdan demokratik esas ve şartlara uygun bir hale getirilmesi hedefini güden tasarı üzerindeki incelemeler bitmiştir. Yakında Büyük Meclise sunulacaktır.

Son yıllarda geniş ölçüde gelişen hava münakalesini ilgilendiren hükümler tedvin edilerek, Türk Hava Seyrüsefer Kanun tasarısı meydana getirilmiş ve Büyük Meclise sevkedilmek üzere bulunmuştur.

Adli sicil teşkilâtı işlemeye başlamış ve Ceza Kanununun tekerrüre ait hükümlerinin ilk defa olarak gereği gibi tatbıkına imkân hâsıl olmuştur. Köylü vatandaşların esaslı şikâyet konularından biri olan, bir çok hukukî ihtilâfların ve suçların âmilleri arasında mühim bir yer işgal eden asırlık tapusuzluk derdini bertaraf etmek üzere basit ve seri bir şekilde, tekniğin en ileri metodları ile ve yerinde tatbiki temin edici usul ve esaslara göre hazırlanan Tapulama Kanunu tasarısı Büyük Meclise sunulmuştur. Bundan başka, gayrimenkullerin intikalinde kanunî formaliteleri kolaylaştıran bir kanun tasarısı ile, Medenî Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki devirde on veya on beş yıllık devamlı tasarruflara dayanılarak tapu senedi verilmesi ve tapu tahdit işlerini bîdayette dahî yargıcın takdir ve yetkisine veren kanun tasarısı yakında Büyük Meclise sunulacaktır. Tapu teşkilâtını bucaklara kadar götürmek hususundaki tasavvurlar da proje haline getirilmektedir.

Büyük Meclisin geçen yıl kabul ettiği İller İdaresi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun idari hayatımızda hayırlı tesirlerini şimdiden göstermeye başlamıştır. Özel İdareler Kanunu da Yüce Kamutayca kabul edildikten sonra, daha güzel neticeler elde edilmesi beklenmektedir.

Memleket asayışı, iç emniyet ve huzur yerindedir. Demokratik hayatın hür düzeninin icabı olan mevzuat, batı demokrasilerindeki emsali yolunda hazırlanarak Büyük Meclise sunulacaktır.

Şehir ve kasabalarımızın medenî tesislerini tamamlama yolundaki çalışmaları hızla gelişmektedir. İller Bankası vasıtasıyla şimdiye kadar 78 şehir ve kasabanın içme suyu ve 102 kasabanın elektrik tesisi için 50 milyon lira sarfedilmiş veya sarfedilmeye bağlanmıştır. Ayrıca, 71 şehir ve kasabanın su ve 38 şehir ve kasabanın da elektrik tesisleri için 37 milyon liralık iş eksiltmeye çıkarılmıştır.

Sayın Milletvekilleri,

Birleşmiş Milletler Kuruluna candan bağlılığımız devam etmektedir. Bu kurulun, kendisinden beklenen gayelere, yakın gelecekte erişeceğinden ümidimizi kesmedik.

Avrupa Devletlerinin, bugünkü kararsızlık içinde yarını hazırlamak hususundaki gayretleri verimli olmaktadır. Sulhu korumak, Avrupa'nın maddî, mânevî bakımlardan kalkınmasını ve ilerlemesini temin edecek sıkı iş birliğini sağlamak maksadıyla kurulan Avrupa Konseyi, istikbal hakkında cesaret verici bir ciddiyetle işe başlamıştır. Bu Avrupa câmiyası içinde yerini almış olan Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Devletleri arasında müspet iş birliğinin en hararetlî yardımcısı olmaya çalışmaktan geri durmayacaktır.

Mütteflikimiz Büyük Britanya ile sıkı ve samimî münasebetlerimiz devam etmektedir *(Alkıışlar)*. Bu münasebetler, sulhun muhafazası uğrunda sarfedilen gayretlerde daima verimli olmakta ve her iki milletin müşterek menfaatlerine ve anlayışlarına uygun olarak inkişaf etmektedir. Türkiye için tarihî ve millî bir kıymet almış olan bu ittifaka bizim gibi, Büyük Britanya Hükümetinin de her fırsatta büyük değer verdiğini görmekte bahtıyarız *(Alkıışlar)*.

Büyük ve eski dostumuz Fransa'nın Türkiye ile 1939 ittifakının yürürlükte olduğunu bize teyit ettiğini biliyorsunuz *(Alkıışlar)*. Fransa Dışişleri Bakanı, Parlâmentonun geçen 26 Temmuz içtimainda da bu hususu ilân ederek, bu ittifaka Fransa tarafından harfiyen rıyet edileceğini, bunun hem Fransa için bir şeref taahhüdü, hem de sulh dâvasına hizmet olduğunu beyan etmiştir *(Bravo sesleri, alkışlar)*. Bu sözlerin aramızdaki ittifak muahedesi hakkında Türkiye'nin de düşüncesine tam uymakta olduğunu Büyük Meclis huzurunda arz etmek isterim *(Alkıışlar)*.

Büyük Devletler arasındaki ve Avrupa'daki kudretli mevkil gittikçe artan Fransa'nın bu hareketi, iki memleket arasında gelenek halini almış olan dostluğun değerlenmesine ve siyasi sahada çok kıymetli olabilecek iş birliğinin gerçekleşmesine yeni bir hız verecektir.

Amerika Birleşik Devletleri ile dostluk münasebetlerimiz Büyük Meclisin bildiği şekilde inkişaf etmektedir *(Alkıylar)*. Dışişleri Bakanımızın geçen Nisanda Vaşington'u ziyareti esnasında yaptığı temaslar dünya sulhunun korunması için iki memleket arasında esasen mevcut dostluk ve anlayışın mesut gelişmesi bakımından yeni bir merhale kaydetmiştir.

Başkan Truman'ın bu münasebetle bize gönderdiği hususi mesaj, Amerika'nın Türkiye'ye göstermekte olduğu yakın ve dostane alâkanın bizi derinden mütehassis eden en güzel vesikasıdır *(Alkıylar)*.

Akdeniz komşumuz Cumhuriyet İtalyası ile dostane iş birliği siyasetine ve bu siyasetin gelişmesine büyük önem vermekteyiz.

Sovyetler Birliği ile iyi olmasını samimiyetle arzu ettiğimiz münasebetlerimizde, bu sene dahi yeni bir gelişme ifade edecek durumda değiliz.

Menfaatlerimizde ve hattâ mukadderatımızda beraberlik olan komşumuz Yunanistanla en sıkı dostluk ve iş birliği münasebetlerinin devamına ve bu hakkı dostluğun milli kütlelere maledilmesine büyük önem vermekteyiz *(Alkıylar)*.

İran Devleti ile en samimi münasebetlerimiz devam etmektedir ve bu dostluğun daha verimli olması için her fırsattan istifade etmekteyiz *(Alkıylar)*.

Afganistan ile en samimi münasebetlerimizin dostça devam ettiğini memnurlukla kaydederiz *(Alkıylar)*.

Kendileriyle uzun asırlar beraber yaşamaktan doğan gayet tabii ve derin yakınlık duygularıyla bağlı bulunduğumuz Arap Devletlerinin emniyet ve selâmetleri Türkiye için de hayati bir meseledir *(Bravo sesleri, alkıylar)*.

Bu bakımdan Cenup komşularımızın kuvvetlenmelerini ve ilerlemelerini büyük bir hazla takip etmekteyiz *(Alkıylar)*. Arap Birliği devletleriyle siyasi münasebetlerimizin karşılıklı itimada ve Orta Doğu'da hayırlı iş birliğine dayanan bir hava içinde gittikçe daha fazla inkişafı, halis emelimizdir.

Yeni Alman Federal Cumhuriyetinin kurulmasını Avrupa için siyasi ve ekonomik bakımdan bir istikrar ve kalkınma unsuru saymaktayız *(Alkıylar)*. Yakında Avrupa Konseyine katılabilmesini de temenni ederiz.

Pakistan ve Hindistan Devletleriyle siyasi münasebetlerimizin ve İstiklâl Savaşından beri başlayan dostluğumuzun artmasına büyük ehemmiyet vermekteyiz *(Şiddetli ve sürekli alkıylar)*.

Yeni doğan İsrail Devleti ile siyasi münasebetler açılmıştır. Bu devletin Yakın Doğu'da bir barış ve istikrar unsuru olacağını ümit ediyoruz.

Yakın Doğu'da barışın ve güvenin yerleşmesi, hepimiz için kıymetli bir dilektir.

Yugoslavya ile ticaretimizin karşılıklı olarak genişletilmesi için yapılmakta olan müzakerelerin iyi neticeler vereceğini ve memleketlerimiz arasındaki münasebetlerin gelişmesine yarayacağını ummaktayız.

Bulgaristan'la münasebetlerimizi devletler hukukunun asgari prensiplerine uygun bir hale getirmek için bile güçlük çekmekteyiz. Gayretlerimiz karşılıksız kalmaktadır.

Sayın Milletvekilleri,

Memleketimiz dört yıldan beri demokratik hayatın feyizleri ve hastalıkları içinde yaşamaktadır. Türkiye tarihinde ilk defa olarak çok partili hayat tabii bir şekil halinde kök salmaktadır. Yine ilk defa tatbik olunan tek dereceli seçim, iç ve dış hâdiselerin çok yüklü olduğu bir devirde millet mukadderatının sorumlunu Sekizinci Büyük Millet Meclisinin şerefli omuzlarına yüklemiştir (*Bravo sesleri*). Üç yıldır almakta olduğumuz isabetli kararlar, Cumhuriyet Hükümetlerine işaret ettiğiniz yol, yurdumuzun dış emniyet ve selâmetini korumuştur. Türkiye Batı Medeniyet ve kültür ailesi içinde her an biraz daha yükselen bir âbide hüviyeti ile dündük, hür ve müstakil benliğini itibar içinde yaşamaktadır (*Şiddetli alkışlar ve bravo sesleri*). Dünyayı sarsan kasırgalar ortasında, Türkiye'nin rehberi daima yüksek insanlık ideali olmuştur. Kendimiz ve dostlarımız için olduğu kadar bütün milletler için de kalplerimiz yalnız iyi ve temiz dileklerle doludur (*Bravo sesleri*).

İç politika alanında ise, arkada kalan son üç dört yıl, memleketimizin tarihinde belli başlı dönüm noktalarından biri olarak yer alacaktır. Sekizinci Büyük Millet Meclisi ve onun güven ve ilhamı ile iş gören Cumhuriyet Hükümetleri yurttan tam bir hürriyet ve demokrasi düzenininin kök salması için geniş adımlar atmaktan çekinmemiştir (*Bravo sesleri*). Çok partili münakaşa hayatının ilk devirlere mahsus hastalıklarından emniyet içinde geçmeye çalışıyoruz. Büyük Meclisin ve Hükümetlerinin yerinde ve zamanında aldığı isabetli kararlarla bu hastalıkların rejimin bünyesini sarsmasına meydan verilmemiştir. Bilhassa siyasi içtihat farklarının, bazı politikacılar da, vatandaşlar, arasına düşmanlık tohumları saçmak meylini artırması karşısında milletçe gösterilen mukavemet yürekten övülmeye lâyıktır (*Bravo sesleri, alkışlar*). Siyasî hayatta her hastalık tedavi edilebilir. Fakat, aynı milletin fertleri arasına sokulan düşmanlık bir defa yerleşti mi, onu söküp atmak nesiller sürebilir (*Bravo sesleri*).

Bu sebeple, siyasi faaliyetlerimizin salim mecrasını kaybetmemesi, hele parti usullerimizin düşmanlık yaratmaması için senelerden beri çalışıyoruz. 12 Temmuz Beyannamesi böyle bir gayretin mahsulüdür. İktidarla muhalefetin karşılıklı mesuliyetlerini ve mânevi taahhütlerini ifade etmek için yazılmış ve iyi neticeler vermiştir. Bu beyannamenin tek taraflı bir borç senedi telâkki edilmesi, mahiyetine ve hakikate tamamiyle aykırıdır (*Bravo sesleri*). Bunu sadece okumak, iki taraflı manasını kavramaya kâfidir (*Alkışlar*).

Siyaset cereyanları bir defa şiddet yolunu tuttuktan sonra, nihayet, seçimde zor kullanma ihtimalinin belirmesi, memleketimiz için bir talihsizlik olmuştur. Bu haller siyasi bünyemizden silinip kayboluncuya kadar ıstırapları ve siyasi hayatımızdaki zehirli testirleri devam edecektir. Yeni rejimin kurulmasında ve gelişmesinde, güç de olsa, tabii sayılmak lâzım gelen bu tekâmül safhaları, ancak, vatandaşın sağduyusu ile atlatılabilecektir (*Alkışlar*). Türk vatandaşınının düşmanlığı toptan reddetmekle demokratik hayata, çok partili sisteme yeni bir canlılık vermeleri büyük teminat olmuştur (*Bravo sesleri*). Kanunların müdafaası ve memlekete teveccüh edecek tehlikelerin önlenmesi bizim başlıca vazifemizdir (*Bravo sesleri*). Şüphe yoktur ki, bu vazifelerin ifasını temin eden vasıtaların başında kanuna riayet edilmesini icabında hatırlatmak ve tehlike mahiyetindeki hâdiseleri vatandaşa söylemek ve anlatmak gelir (*Bravo sesleri*). Biz tecrübeli ve iyi niyetli bütün vatandaşları da bu yolda yardıma davet ederiz (*Bravo sesleri*).

Sevizinci Büyük Millet Meclisi son çalışma yılında da, demokratik sistemi kuvvetlendirici kararlarını tam bir isabetle alacaktır. 1950 de yapılacak olan ikinci tek dereceli umumî seçimin, geçen tecrübelerden de faydalanmış olarak, ilmin ve memleket zaruretlerinin icabettirdiği yenilikleri kavriyan bir kanunla yapılmasını sağlamak Yüce Kamutayın bu seneki en mühim işlerinden biri olacaktır.

Seçim Kanunu hususunda şu noktalar bilhassa ehemmiyetlidir : İyi niyet sahibi fakat vesveseli vatandaşların yüreğinde dahi seçimde hile imkânı olmadığı inancını yerleştirmelidir (*Bravo sesleri*). Bunun için ne kadar tedbir alınsa, yerindedir. Seçimde zor kullanma ihtimali kesin olarak önlenmelidir. Haksızlığa karşı müdafaa kışvesi altında vatandaşın kendisi hakkı yerine getirmeye kalkması, memleketin halini ve âtisini karanlık ve kanlı ihtimallere götürebileceğine Büyük Meclisin dikkatini çekmek vazifemdir (*Bravo sesleri, alkışlar*).

Seçime kadar, seçim esnasında ve yeni Meclis gelinciye kadar memlekette selâmet ve huzuru korumak için vatandaşın zihninde can ve malının emniyeti hakkında kati bir inanç muhafaza etmek Hükümetin başlıca vazifesidir.

Oyunu vermek üzere sandık başına gelecek kadın erkek her seçmenin tam bir serbestlik ve her hangi bir tecavüz, tazyik veya tehdit korkusuna düşmeksizin vatandaşlık hakkını kullanmasını sağlamak şarttır (*Bravo sesleri*).

Sayın Milletvekilleri,

Siyaset hayatımızın içinde bulunduğumuz gelişme devrinde dikkatimizi üzerinde topladığımız prensipleri sade ve açık şekliyle hulasa etmek isterim. Birincisi, demokratik rejim, muhalefet müessesesinin emniyet içinde çalışmasına bağlıdır (*Bravo sesleri, alkışlar*). Kanunlar bunu temin ettiği kadar, bu meshumun bir tabii anlayış olarak memlekette yerleşmesi lâzımdır. Bu uğurda gayret ve tahammül göstermek daha ziyade iktidara düşer (*Doğru sesleri*). İkincisi, siyasi faaliyetler kanun içinde kalacaktır (*Bravo sesleri, alkışlar*). Kanun dışına çıkma istidatları kanun içine sokulacaktır. Hususiyle türlü şekil ve tevîl altında kanun dışına çıkma teşvikleri ve tertipleri şiddet cereyanları içine kolaylıkla sızar. Üçüncüsü, vatandaşların birbirinin boğazına sarılmalarına, her halde ve kesin olarak, mâni olmalıyız (*Bravo sesleri, alkışlar*). Usulde ve gayede düşmanlık yolu, içeri ve dışarı siyasetin hiçbir ihtimali ile kıyas edilemeyecek ölçüde milletimizi ve memleketimizi felâkete götürür. Kanun müeyyidelerinden ve Hükümet vasıtalarından başka olarak, vatandaş bu konuda uyanık tutmak için arasız çalışmak lâzımdır. Dördüncüsü, bir dış tehlike karşısında vatandaş birliğini korumak, vatan müdafaasının temel şartıdır. Bunun için memleketin dış politikası üzerinde vatandaş bilgili ve anlayışlı bulundurmak hususi dikkat ister.

Aziz Milletvekilleri,

Sekizinci Büyük Millet Meclisinin çalışma devri iç ve dış politikaların müstesna güçlüklerini yenmek ve meseleleri cesaret ve uzak görürlükle ele alarak büyük ilerleme hamleleri yapmakla geçmiştir. Güç şartlar içinde memleketin kalkınması için sarfettiğiniz gayretler geniş semereler verecektir. Sekizinci Büyük Millet Meclisi, giriştiği büyük ıslahat ile ve memlekete iç ve dış politikalarda yeni ufuklar açması bakımından, tarihte mümtaz bir mevki alacaktır.

(*Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar*)

DIŞ POLİTİKA İLE SİYASİ VE ASKERİ MESELELER HAKKINDA BAŞBAKANA GENSORU AÇILMASINA İLİŞKİN ÖNGÖRÜŞMEDE YAPTIKLARI KONUŞMA

1 Aralık 1950

22 . XI . 1950

T. B. M. M. Yüksek Bakanlığına

Dış politika ve memleketin siyasi ve askerî emniyeti meseleleri hakkında Büyük Millet Meclisinde umumî bir müzakere açılmasını temin etmek üzere bu meselelere dair İktüzük hükümlerine göre Başbakandan Gensoru açılmasını arz ve teklif ederim.

Malatya Milletvekili
C. H. P. Meclis Grubu
Başkanı
İsmet İnönü

Muhterem arkadaşlar, İktüzüğün 157 nci maddesinin ilk fıkrasını aynen okuyacağım :
“Bir mesele hakkında Başbakana veya Bakanlara gensoru açılmasını teklif eden bir milletvekili Başkana gensoruyu gerektirecek işi açıkça gösteren bir önerge verir.

Bu önerge Kamutayda okunduktan sonra kabul edilmesi yahut reddedilmesi görüşmesiz gösterme oyu ile kararlaşır.”

Biz zannediyoruz ki, gensoru hakkında görüşme her hangi bir suretle açılmadan onun Büyük Meclisin reyine konulması lâzımgelirdi. Madem ki, bu hususta bir müzakere açılması fiili olarak Büyük Millet Meclisi tarafından tasvip buyurulmuştur. Bu husustaki fikrimizi söyleyeceğiz.

Dış politika meseleleri hakkında Hükümetten gensoru istenmek: gensoru için gerekçe ve kâfi sebep söylemek demektir. Dünyanın her yerinde umumî müzakere açılmaları böyle muayyen meseleler üzerinde tahrik edilir. Bundan fazla olarak bizim takririmizde meseleyi aydınlatacak ve görüşme esaslarını tavzih edecek işaretler vardır.

Dünyada bugün harb sahasında ve siyaset sahasında büyük hadiseler vukubulmaktadır. Bu hadiseleri...

BAŞKAN — Paşam, müsaade eder mısınız? Yalnız esasa girmeden usul meselesi hakkındaki noktâ nazarınızı lütfediniz, onun üzerine bir karar alınacaktır.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Başkan müsaade ederse, mevzu içinde bulunuyoruz. Benden evvel usul hakkında müzakereyi açmış olan arkadaşımızın arzu ettiği cevabı verdim, onu izah edeceğim.

Gensoru açılması için ileri sürülen sebebin açık olmadığı iddia edilmiştir. Şimdi bu sebebin açık olduğunu arz ediyorum.

Dünyada büyük hâdiseler oluyor. Bu hâdiselerin Türkiye'nin siyasi ve askeri emniyetine tesiri var mıdır; bunu öğrenmek istiyoruz. Eğer varsa buna karşı Hükümetin mütalâaları ve karşı tedbirleri nelerdir? Bunlar üzerinde konuşmak istiyoruz *(Takrirden önce buntor yok sesleri)*.

Muhterem arkadaşlar; vaziyet budur. Önergemizin içtüzüğün aradığı şartlara uygun olduğu zannındayız. Bunun kabul edilmesi veya edilmemesi Büyük Meclisin Yüksek takdirine kalmıştır.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 1.12.1950, C : 3, B : 13, Sf : 4-5

**ERZİNCAN DEPREMİ NEDENİYLE YAPILAN YARDIMLARLA
AVUSTURYA'DAN ALINAN PREFABRİK EVLERİN FİYATLARI
HAKKINDAKİ SORU MÜNASEBETİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA**

3 Ocak 1951

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Söz isterim.

BAŞKAN — *Niçin söz söylemek istiyorsunuz?*

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Şahsım mevzu bahis oldu.

BAŞKAN — *Buyurun.*

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Hatip, Erzincan felâketinden dönerken oyun oynadığımızdan bahsetti. Diğer bir zat da, Erzincan'a giderken 70 bin lira harcırah aldığımdan bahsetmişti. Bunların hepsi yalandır.

Arkadaşlarım; memleket büyük tehlikeler karşısındadır, bu milletin tehlikeleriyle uğraşması ihtimali vardır *(Soldar, gurultüler, andede selevi)*

ABDULLAH GEDİKOĞLU (Ankara) — *Biz de biliyoruz.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Eğer bir memlekette iftira rejimi hüküm sürerse tehlikelerle uğraşmaya hiçbir milletin gücü yetmez.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 3.1.1951, C : 4, B : 25, Sf : 10

1951 YILI BÜTÇE KANUNU'NUN TÛMÛ HAKKINDA YAPTIKLARI KONUŞMA

19 Şubat 1951

Muhterem arkadaşlar, bütçe görüşmesi sebebiyle Büyük Meclis-te umumî müzakere açılmış oluyor. Bu kıymetli fırsattan istifade ederek umumî siyaset hakkında görüşlerimizi arzedeceğiz.

Her meseleden evvel memleketin müdafaası için askerî siyaset üzerinde durmak lüzumuna kanîliz. Dünyanın bugünkü şartları içinde bizim askerî siyasetimizin esaslı ve çok sade bir düşünceye dayanması lâzımdır. Memleketimizin Üçüncü Cihan Harbine karışması mukadder ise ve bu hal bizim bir tecavûze uğramamızla başlayacaksa, karadan ve denizden bütün cephelerde tecavûzler birden ve ansızın başlayabilir. Aynı zamanda memleket içi hava taarruzlarına uğrayabilir. Hattâ Başkentimiz ilk günde bu taarruzlar içinde kalabilir (*Soldan guluşmeler*). Böyle bir halde : Seferberliğimizi tamamlamak, ilk taarruzlara karşı koymak, talim ve terbiyesi yerinde, kâfi bir kuvvete ihtiyâç gösterecektir. Hiçbir taarruz. Yaz ve Kış, hiçbir mevsimde, askerî mevcudumuzu zayıf, hususiytle talim ve terbiyemizi acemi bulmamak lâzımdır. Bu şartlar altında seferberliğimizi tamamlamak mecburiyetinde kalacağız. Bu mülâhazalarla daha iki üç sene kararsızlık ve buhran içinde geçecek dünya askerî şartları önünde siyasetimizi tâyin edebiliriz.

İki senelik hizmet üzerine istinat eden hazar ordumuz terhisler ve acemi terbiyesi devirlerinde de zayıf bulunmamak icabeder. Son altı ay, askerî bakımdan hakîkî bir tehlike içinde geçmiştir. Önümüzdeki yaz başında yeniden terhis ve yeni efradın hazırlanması devrine gireceğiz. Endişe ederiz ki : Eğer Yazın bir hâdise kopacaksa hazırlıksız bulunmalıyız. Hazerî ordunun talim ve terbiyesi bakımından muhtaç olduğumuz şey, iki senelik ordumuzun daima muallim bulunmasıdır. Müddetini dolduran bir sınıf kâmil terhis olunursa, ordu, altı ay müddetle bir sınıf üzerine istinat edecektir. Müddetini dolduranlar iki defada terhis olunursa, sefer ordumuz bir buçuk senelik mevcuda istinat edebilir. Ne bir senelik ne bir buçuk senelik ordu mevcutları bizim ihtiyacımıza kifayet etmez. Diğer taraftan âni bir taarruz ihtimaline mâruz kıtaların ne kadar olgun mevcutlu bulundurulması lâzımgeldiğine dair beynelmîlî neşriyat Hükümetin gözünden kaçmamış olmalıdır. Hükümet terhis ve acemi terbiyesi üzerinde arzettiğimiz mülâhazalara göre hazar ordumuzun Yaz ve Kış her mevsimde muallim

İki sınıf üzerine istinat edeceğine dair bize tatmin edici bir cevap verirse kendisine müteşekkîr olacağız. Biz askeri bakımdan o halde olmalıyız ki, Türkiye'nin hiçbir mevsiminde kolay ve çabuk muvaffakiyet istihsal edilebilir bir hedef olmadığında hiçbir şüphe kalmamalıdır. Bu nokta da çok ehemmiyetlidir.

Memleketimiz bir taarruzun ilk günlerinde kendi kuvvetleriyle kalacaktır. Dostların ve mütteliklerin gerek asker, gerek siyasi salâhiyetlileri bizi yalnız bırakamayacaklarını her vesile ile söylemektedirler. Bu sözlerin kıymet ve ehemmiyetini takdir ediyoruz ve bunlar için müteşekkîrız. Ancak Cumhuriyet Hükümetinin hakkıdır ki bir taarruza uğradığımız zaman bize yardım edeceklerini söyleyen dostlar, ne şekilde yardım edebileceklerini şimdiden kendisine söylesinler. Hükümetin bu hususta bütün gayretlerini sarfettiğine şüphemiz yoktur. Ancak bu gayretlerinden müspet neticeler almış ise, teferruatını bilmemize lüzum yoktur, ama milleti ferahlatacak umumî hatlarla da olsa birkaç kelime söyleyebilirlerse çok makbule geçecektir.

Dış politikada en mühim mesele, beynelmîlî taahhüt âleminde ne vaziyette olduğumuzu memleketin dosdoğru bilmesidir. Hayale müstenit ihtimaller üzerine dış politikamızı istinat ettirmekten ciddi olarak sakınmalıyız. İçinde bulunduğumuz medeniyet ve demokrasi âleminde müstahak olduğumuz derecede alâka görmediğimizden şikâyet ediyoruz. Beynelmîlî tesanüdün icaplarından memleketimiz daha çok faydalanmalıydı. Hiçbir hükümetin kudreti kendi dostlarına bile arzu ettiklerini her zaman yaptırmaya müsait olamaz. Ama bir tesanüdün, herkesin iktidarında olan asgarî imkânlarını dostlarımız bize estirgememeli idiler.

Ahdî anlaşmalardaki eksikleri tamamlamak için ihtiyacımız mütema-diyen tehir olunmaktadır. Hele son muhacir meselesinde, içinde bulunduğumuz Avrupa Konseyinden, ahdî ve mânevî rabitalarla bağlı olduğumuz büyük dostlardan, fiilî ve maddî bir yardım görmedik. Göreceğimize dair de ümit verici deliller bilmiyoruz. Hükümet, bu meselelerde, müspet netice elde etmek için sarfedeceği gayretlerde bütün Meclisin ve bütün milletin kendisine müzaharet edeceğinden emin olmalıdır.

Kore'de çok fedakârlığa mal olan ciddi bir harb içinde bulunuyoruz. Askerimizin vazifelerini ifade gösterdikleri yüksek kıymet haklı iftiharımızı mucip olmaktadır. Şehitlerimizi ve gazilerimizi ruhlarımızın bütün muhabbetiyle tebci ederiz. Türk askeri kendisine nerede vazife gösterilirse o vazife uğrunda vatani için çalıştığını ve vatan için şehit olduğuna emindir. Aziz canını feda eden bir kahraman, içerde, dışarıda nerede bu rütbe-ye ererse, orada en büyük şeref mertebesini kazanmış olur.

Askerin vazifesi dışında kalan siyasi sebepler ve mucipler Hükümetin ve Büyük Millet Meclisinin yetkileri içindedir. Tekrar etmek mecburiyetindeyiz ki, harb kararı gibi büyük milli kararlarda Hükümetin ve Büyük Meclisin yetkileri arasında hiçbir tereddüde mahal vermemek, milletvekilleri olarak bizim başlıca vazifemizdir. Hükümetin silâhlı kuvvetlerimizi kullanmak için ne taahhütler aldığını Büyük Meclisin, taahhüt tatbika konmadan evvel, bilmesi lâzımdır. Büyük vatan müdafaası meselelerinde millî birlik ancak bu suretle temin olunabilir. Büyük Meclisin hiçbir sebep ve suretle olup bitti karşısında bırakılmıyacağını Hükümetten tekrar işitirsek vazife ve mesuliyet duygusu önünde kendimizi vicdan istirahatında bulacağız.

Bir Hükümetin beynelmîlê münâsebetlerde Büyük Millet Meclisinin haklarına dikkatli olması o Hükümet için tereddüt ve zayıflık ifadesi değil, ciddiyet ve kuvvet işaretidir.

İç politikamız üzerinde görüşlerimizi söyleyeceğiz.

Bu politika üzerinde çekişmelerimiz henüz sükûnet bulmamıştır. Bugünkü hal, bizim verimli ve feyizli çalışmalarımızı tehir etmekte ve kısırlaştırmaktadır. Demokratik rejimde iç politika meselesi, siyasi emniyet kelimesine hülâsa olunabilir ve bunun tek şartı, iktidarda bulunan Hükümetin sınırlarına hâkim ve sakin olması ve dönem sonundaki seçimin neticesi ne olursa olsun, onu sükûnetle karşılayacak istidatta olmasıdır. Hükümeti böyle sakin ve müsterih bir ruh haleti içinde görmüyoruz. Kendisinin çektiği ve muhalefette bulunan siyasi teşekküllere çektiği ıstıraplar bu yöndendir ve hepsi beyhudedir *(Soldan gürültüler)*.

Türk milleti senelerden beri yabancı radyoların taarruzlarına mukavemet ediyor. Türk milletinin sınırlarını kendi radyolarımızın partizan propagandalarıyla ayrıca yormak, en hafif tâbirıyla haksız ve günahdır *(Sağdan, bravo sesleri)*.

Muhalefette bulunanların türlü ceza usulleriyle yıldırılması gayreti millî enerjiyi açıktan israf edecektir. Zaten ağır olan siyasi havanın yeni ceza müeyyideleriyle, ne teklif edenlerin, ne okuyanların anlayamayacakları müphem suçlarla tehdit edilmesi âkibetinden korkulur teşebbüslerdir.

Vatandaşlar arasında şüphe, ittiham ve uzaklık doğuracak teşebbüslerin, ne iktidara, ne muhalefette bulunanlara zarardan başka birşey getirmeyeceğine asla şüphe etmemelidir. Muhalif milletvekillerini seçmiş olmaktan başka bir hareketi olmıyan koskoca vilâyetler halkının, siyasi haklarının ıstırapı içinde yaşatılması büyük haksızlıktır *(Soldan : Allah Allah, ne olmuş, neresi bunaları öyle şey yok sesleri)*. Bu halde bulunan vatandaşların kanun tanımıyanlara yardımcı olacağını beklemek boştur.

Umumiyetle Devlet memurlarının kendilerini emniyette hissetmeleri, Devlet çarkının arızasız işlenmesi için ilk şarttır. Hükümet memurlarımızın umumiyetle haklarından emin olarak çalışmağa, medenî bir devletin hukuki prensiplerine ciddî olarak güvenmeğe lâyık olduklarını teslim etmelidir *(Soldan, propaganda sesleri)*. Hükümetin Devlet teşkilâtına hayırhah bir müşfik gözü ile bakması için kâfi zaman geçmiştir. Hükümet, kanuni muhalefet partilerinin, bu milletin hakkı ve Devletin esas uzuvları olduğunu samimiyetle kabul etmelidir. Aksî mülâhazalar ve sakat görüşlerin telâşlı tedbirleri kendisine hiçbir fayda vermez. Memlekete çok ıstırap getirir.

Hükümetin iktisadî politikasından bahsetmek için müsaadenizi istirham ederim. Bütün dünyada iktisadî düzen ufukta olan karanlık ihtimallere göre ayarlanmaya başlamıştır. Hükümette süren harb içinde bulunduğumuzun ve ufuktaki karanlık ihtimallerin hiçbir iktisadî delilini göremiyoruz. Liberal veya güdümlü ekonomi takip eden hiçbir memlekette böyle bir kayıtsızlık görülmemiştir. Biz zannediyoruz ki, müstahsil ve müstehlik, işçi ve büyük çiftçi bütün vatandaşların ihtiyaçlarını ayarlıyacak bir ekonomik nizamın vakti çoktan gelmiştir.

Muhterem arkadaşlar, Hükümetin malî politikası ve bütçe tekniği hakkında mülâhazalarımızı ayrıca arzedeceğiz *(Soldan şiddetli alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 1.2.1951, C : 5, B : 45, Sf : 213

RESMÎ DAİRELERİN SİYASÎ PARTİLERE BEDELSİZ MAL DEVREDEMEYECEKLERİNE İLİŞKİN YASA NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

6 Ağustos 1951

Sayın arkadaşlar huzurunuzda bulunan ve iktidar partisinin bir komisyonunca hazırlanan tasarımın anahatları şunlardır :

A) Eski Türkocaklarından devralınan binaları yeni Türkocaklarına malediyor (*Soldan, öyle bir şey yok sesleri*) veya tadilat ile intifaiyi vermeyi düşünüyor.

B) Halkevlerini fiilen ilga ediyor.

C) Hazineye intikal ettirdiği halkevlerinin dağıtma ve kullanma yetkisini Bakanlar Kuruluna veriyor.

D) Halk Partisine teberru ve satma şeklinde geçen bazı emvalin tasarrufunu tanımıyor.

E) Hazineye intikal ettirdiği halkevlerinin, yapılmış veya yapılmakta olsun, kendilerini aldıktan sonra borçlarını Halk Partisine yükliyor ve menkul malları hukuk prensipleri dışında mütemmim cüzü addediyor.

F) Mevcut mevzuatın ve geçmiş Büyük Millet Meclislerinin muamelelerini tek parti devrinin cebir ve nüfuzu mahsulü sayarak bunların mutaber olamayacaklarını iddia ediyor.

G) Bütün bu muamelelerin Anayasa hükümlerine ve yargı salâhiyetine uymaması sebebiyle vahim bir Anayasa ihlâli olduğunu itibara almıyor.

Şimdi bu mevzuları birer birer tahlil edeceğiz. Bundan önce halkevleri meselesi üzerinde aylardan beri Hükümet ve partimizin salâhiyetlisi arasında geçen müzakerelerin netice vermediğini Büyük Meclisin bilmesi lüzumuna kanılız.

Biz çok partili siyasi hayata girdikten sonra halkevlerinin bütün siyasi partileri memnun edecek surette kullanılması çaresini aradık (*Soldan götürülür*).

BAŞKAN — Rica ederim sükunetli muhafaza edelim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhalefet partisini, taleplerini ve düşüncelerini bildirmeye açıktan açığa gayret ettik. O zamanki muhalefet partisi hem şikâyetlerine devam etti hem arzularını bildirmedi. Bu suretle, partiler mutabakatı ile bir hal şekli bulmak teşebbüsümüz akim kalmıştır.

Halk Partisinin 1947 kurultayında halkevlerinin bir tesis yapılarak idaresini prensip olarak ilân ettik. Bunu tahakkuk ettirmediğimiz başlıca sebebi yine muhalefet partisi ile bir anlaşmaya varmak imkânı bulunmamasıdır (*Gülüştürmeler, götürülür*).

Demokrat Parti İktidara geldikten sonra halkevleri meselesi üzerinde Hükümetle müzakere açılmıştır.

Anayasa hükümlerine ve mevcut mevzuata uygun olarak hareketin esas tutulması ve halkevlerinin bir tesis halinde ve siyasi partiler üstünde kalacak bir idareye tâbi olarak bütün vatandaşların istifadesine konulması Başbakanla Grup Başkanvekilimiz arasında prensip itibarıyla takarrür etmiş ve bu mutabakata uygun olarak tarafımızda bir tesis projesi verilmiştir. (31 . 1 . 1951)

Bu proje nihai karara bağlandıktan sonra Halk Partisine karşı öne sürülen iddialar tasfiye edilmiş olacaktır.

Uzun gecikmeden sonra mukabil proje aldık, (11 . VI . 1951) ve buna süratle gene bir proje ile cevap verdik. (20 . VI . 1951) Ondan sonraki safha elimizdeki kanun teklifinin ansızın meydana çıkmasıdır.

Bu kanun teklifi Hükümetle aramızdaki müzakerelerin müspet bir neticeye varması ihtimali zaten olmadığını açık bir surette gösteriyor. Bizim projelerimizin esas Halkevlerinin vazifelerine devam etmesi idi. Bu kanun teklifinden anlıyoruz ki, esas maksat Halkevlerinin ilgası imiş. Biz projemizde tesis fikrini esas tedbir tuttuk. Bu teklifte görüyoruz ki, Halk Partisinin tasarrufunda olan halkevlerinin Hazineye intikali ve bunların Bakanlar Kurulu emrine bırakılması arzu ediliyormuş.

Tarafların hedefleri arasındaki bu uzaklığın, halkevleri meselesinin bir anlaşma ile halledülmesine, imkân bırakmaması tabii bir şeydir. Bir anlaşma ile büyük bir meselenin hallindeki geniş faydalar yerine fevkalade bir kanun ile müsadere yoluna gidilmesinin mahzurlarını memleketimiz uzun yıllar çekmek zorunda kalacaktır *(Soldan gurûrluklar, öyle şey yok asileri).*

Kanun teklifinin ana hatlarına geçiyorum :

Eski Türk Ocaklarının binalarının Halk Partisine intikali bu ocakların salâhiyetli temsilcilerinin ve salâhiyetli teşekküllerinin rızaları ve muvakkatları dâhilinde kanunlar hükümleri içinde vukubulmuştur. Bu intikal muamelesinin Atatürk'ün cebri ile rıza hilâfına vukubulduğu iddiası her hangi bir hukuki, itibara mazhar olamayacak kadar haksızdır. Eski Türk ocakları, Millî Mücadelenin zaferinden sonra Halk Partisi Hükümetinin geniş yardımı, teşviki ve alâkası ile bütün memlekette yayılmıştır. Türkocaklarının istediği her mülk emvali metrukeden, ya bedelsiz veya az bir bedelle tercihan verilmiş ve Türkocaklarının masrafları da Hazinesin geniş yardımlarını görmüştür.

Bu yardım, teşvik ve alâkada Atatürk'ün bizzat Hükümetin gayretlerini geçecek derecede idi.

Bu devirde büyük inkılâplar oldu. Yedi senelik tecrübe inkılâp esaslarını yayıp anlatacak ve memlekette inkılâplarla ahenkli olarak geniş kültür birliğine dayanan Milli cemiyeti temin edecek bir teşekkülün eksikliğini gösterdi.

Bu esnada, Atatürk Türkocağı liderlerini topluyor; ocakların faaliyetleri üzerinde saatlerce müzakere cereyan ediyor. Neticede Atatürk ile Türkocağı liderleri ocakların faaliyetine son verilmesine karar veriyorlar. Halbuki bu muamele komisyon müzakerelerinde cebir ile mal iktisabı şeklinde tasvir edilmiştir. Elimizdeki kanun teklifinin gerekçesinde de Türkocaklarının devri işi bir gasıp muamelesine örnek olarak zikrolunmuştur.

Cebir ile mal gasbı suretiyle Atatürk'e tevcih olunan iftirayı reddediyoruz *(Sağdan alkışlar, bravo sesleri)*.

Bu iftirayı bir kanun teklifi ile Türk mevzuatında tesbit etmeyi protesto ediyoruz *(Sağdan bravo sesleri, alkışlar)*. Fertleri ve hükmi şahsiyetleri cebrederek onların emvalini almak bir suçtur. Böyle bir suç işlenmiş ise bu suçun mesulü Atatürk olamaz. Mesuliyet, zamanın Başvekili olarak bana teveccüh eder *(Sağdan alkışlar)*. Ben bu mesuliyetin hesabını vermeye hazır ve muktedirim *(Sağdan alkışlar, bravo sesleri)*.

Kanun teklifinin, halkevlerini fiilen ilga etmesi memleketi yirmi sene-den beri ona hizmet eden büyük bir içtimai kültür müessesesinden mahrum kılmaktadır. Halkevleri bu memleketin büyük bir ihtiyacına cevap veriyordu. Vatandaşları, ayırıcı değil, birleştirici bir kültür birliği içinde yetiştiriyordu. Toplanma yeri, mütevazı bir kütüphane ve türlü içtimai hizmetler içinde güzel sanatlar terbiyesi için merkez oluyordu. Yetişen sanatkarların halkevlerinde okuyup yazma öğrenenlerin ve türlü kollarda kültürlerini artıranların sayısı hesapsızdır. Toplu hayata yüz yıllardır alışmamış cemiyetimiz için kadın ve erkek konferans, konser ve aile toplantılarına imkân verilmiştir. Hususiyile inkılâp esaslarını anlatmak ve korumak işini halkevleri başlıca vazife edinmişti. Halkevleri salonlarından siyasi partilerin eşit haklarla geçici olarak istifade etmeleri daima mümkün idi *(Soldan öyle olmadı sesleri)*. Çok partili devirde bütün partilere eşit muamele yapacak bir idare altında halkevlerinin hizmetleri daha geniş olacaktı. Halkevlerinin hizmetlerini vatandaşlar ihtiyaçlarını uygun bulmuşlar ve Büyük Millet Meclisleri bu hizmetleri takdir etmişlerdir.

İnkılâp mevzularında bugün vukubulan esef verici hâdiseler göz önüne alınırsa hem 20 sene evvel halkevlerine olan ihtiyacın şiddeti hem âti için halkevlerinin daha büyük gayretle çalışmaları lüzumu kolayca kavranmış olur.

Halkevlerinin lağvı yersiz, haksız bir yıkımdır. Halkevlerinin partiler üstünde bir tesis yerine Bakanlar Kurulunun intifa hakkına dağıtmasına ve kullanmasına bırakılması haksız tasarruf olduktan başka, bu binaları münhasıran iktidar partisinin siyasi arzusunu kullanmak yolunu açmaktadır (*Asla sesleri, gürültüler*). Halk Partisine teberru ve satma şeklinde yapılan muameleler haksız ise mevcut mevzuat bunu temizlemeye kâfi olmak lâzımgelir. İsnat olunan yolsuzlukların tabii mercii olan adalet yolu ile halline gidilmemesi ise, kanun teklifinin adaletle münasebeti olmadığının delilidir. Zira yolsuzlukları mahkemede ispat etmek için iktidarın en ufak ümidi olsa idi Anayasayı ve hukukun umumi prensiplerini çiğniyecek yerde adalet yolunu ihtiyar etmesi tabii olurdu.

Rakip siyasi partiyi adalet teminatından mahrum etmek teşebbüsünün kurmaya çalıştığımız demokratik rejimi iflâh bulmaz bir hale düşürmesinden ciddi olarak endişe etsek yeridir. İktidar partisi rakibi olan muhalefet partisine, kanun teklifi gerekçesinde görüldüğü üzere, her bir suç olan fiiller isnat ediyor. Ve bu isnatları hakikat farzederek müsadereye gidiyor. Rakip siyasi parti bu isnat edilen fiillerin bir hayal mahsulü olduğunu, tasarruflarının Anayasaya ve kanunlara uygun bulunduğunu müstakil Türk yargıçları önünde ispat etmek hakkından - ki bu hak da Anayasa ile temin edilmiştir - fevkalâde kanunla mahrum ediliyor.

Böyle bir kanun teklifinin adaletle ilgisi vardır denemez.

Müsadere ile Hazineye intikal ettirilen halkevlerinin yapılmış ve yapılmakta olsun, inşaat ve sair borçlarını Halk Partisine yüklemek hiç kültürü olmıyan bir insanın ilk anda anılabileceği kadar haksız ve adaletsiz bir muameledir (*Soldan sola sesleri*). Halkevlerine tahsis olunan paralardan tahsis mevzuu haricinde sarfiyat yapıldığı iddiası bir mahkeme kararına dayanmadıkça maksatla uydurulmuş bir efsane mahiyetinden kurulamaz.

Mevcut mevzuatın ve geçmiş Büyük Millet Meclislerinin muamelelerini tek parti devrinin cebir ve nüfuzu mahsulü sayarak bunların muteber olmayacaklarını iddia etmek ebedi Devlet mefhumunun icaplarını ve temüllerini reddeden bir telâkkidir. Bir Devlette mevcut kanunların ve hususiyle Büyük Millet Meclisi icraatının iktidar değişmesi ile itibardan düşmesi, mahzurları sayısız ve hukuk dışı bir yol açmaktır. Hattâ mutlâkiyet devrinin mevzuatı ile vatandaşlara temin olunan haklar o devrin hitamı ile hükümden düşmezler. Hattâ Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi, bir Devlet dağılıp yeni devletler kurulursa, eski idarenin temin ettiği kanunî haklar yeni devletlerde muteber olagelmıştır; İmparatorluktan ayrılan yeni devletler eski maaşlıların haklarını, eski Devletin diplomalarını,

içeriye ve dışarıya karşı yapılmış olan mukavelelerini ve eski devletin kanunları ile temin olunan tapularını ve tasarruf haklarını tanımışlardır. Bugün bile aransa yeni devletlerde imparatorluğun hâlâ carî olan kanunlarına rasgelmek mümkündür. 9 uncu Büyük Millet Meclisine kendilerinden evvelki Büyük Millet Meclislerinin icraatını tanımamak teklifini getirmek devlete devam ve istikrar mefhumlarını kökünden tahrip edecek bir teşebbüstür.

Rakıp siyasi partiye kendi zamanında, kendi menfaati için çalışmış olmak ithamı, bir adalet merciiinin ilâmına istinat ettirilmedikçe yeni siyasi iktidarın haksız bir isnadından ibaret kalır. Senelerdenberi ve bugün Halk Partisi, Halkevleri ve Halkodaları şeklinde kendi tasarrufunda bulunan ve 200 milyon lira değerinde olduğu söylenen binaları, vazifelerine devam etmek şartıyla ve tesis yapmak suretiyle millete maletmek teklifinde bulunduğu meydanda iken o partiye servet ihtirası isnat olunmasını hiçbir vatandaş ciddiye alamaz. Tarihçe sabittir ki, müsadereye giden siyasi kudretlerin hepsi mahkemelerden kaçınmışlar ve böyle gerekçeler öne sürmüşlerdir.

Bütün bu muameleler Anayasanın ihlâli mahiyetindedir. Bu muameleler iktidar partisinin rakıp siyasi partiyi Anayasa teminatından mahrum etmesi teşebbüsüdür. Kanun teklifi Anayasa komisyonunda serbest tetkik olunmamıştır; çokluğu teşkil eden iktidar partisi üyeleri grup kararı ile arzu edilen reye daha evvel bağlanmışlardır. Bu şartlar altında komisyonların B. M. Meclisine sundukları raporlar manen mualleldir *(Vah vah sesleri)*.

Anayasa, yargı vazifesini müstakil mahkemelere vermiştir. Kanun teklifi müstakil mahkemelere ait olan vazifeyi kendisi ifa etmek iddiasındadır. Hareket baştan aşağı, usul olarak ve esas olarak, Anayasanın vahim bir surette ihlâlidir.

Biz, Büyük milletimizin sağ duyusuna, adalet duygusuna ve memlekette emniyetin ve kanun idaresinin hâkim olmasını gaye ittihaz ettiğine yürekten inanmış bulunuyoruz. Hepimizin vazifemiz büyük milletimizin asil vasıflarına lâyık olacak şekilde hareket ve hizmet edebilmektir *(Sağdan alkışlar)*.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, B : 109, 6.8.1951, Sf : 582

8 EKİM 1952 TARİHİNDE BALIKESİR'DE CHP MENSUPLARININ YAPMAK İSTEDİKLERİ AÇIK HAVA TOPLANTISINDA MEYDANA GELEN OLAY NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

28 Kasım 1952

Muhterem arkadaşlar, bir sözlü soru münasebetiyle benim adımdan, mesul bakanlar muhtelif şekillerde bahsettiler. Demokrasilerde, hükümetlerden istizah yapıldığı görülür, fakat hükümetlerin muhalefet partisi liderini Meclis kürsüsünde, halk efkârında olduğu kadar, Meclis kürsüsünde de mesuliyetsiz, ölçüsüz olarak itham ettikleri görülmez. Bizim Hükümet bize bunu reva görüyor.

Biz kanunlara göre hakkımız olan bir vazifeyi yaparken, kanunların teminatı altında bulunduğumuzu zannederken, tecavüze uğradık. Bu tecavüze karşı kanundan beklemeye hakkımız olan himayeyi görmedik. Şimdi buna karşı mesul Bakan, Başbakan adına, diyor ki; halktan vukubulan tecavüz haklıdır, yerindedir *(Soldan böyle sey söylemedi sesleri)*. Böyle bir hukuk telâkisi görülmemiştir. Biz ve bütün vatandaşlar, kanunların bize verdiği himaye haklarını istifade olunur bir meşru hak olarak tanıyor. Hükümet bunu bizden esirgiyor. Hükümet, benim İzmir'de söylediğim, muhtelif yerlerde yaptığım beyanatı münakaşa mevzuu yapmak istiyor. Bunu yapmak istiyorsanız ve Mecliste konuşmak istiyorsanız bunun usulü vardır. Gensoru talep ettik. Bütün iç politikada her mevzuu enine boyuna konuşmak istedik. Hükümet bunu kabul etmedi *(Meclis karşı sesleri)*. Hükümet Mecliste beyanatta bulunmamıştır. Efkarı umumiyeye intikal eden parti gurupu müzakerelerinde Başbakan'ın iç politika hakkında gensoruyu tasvip etmediğini öğrendik *(Soldan Meclis kabul etmedi sesleri)*. Ekseriyet grupundan Büyük Millet Meclisine intikal eden karar, gensorunun reddi ile neticelendi. Cevap verilmemeyi temin ederek söz söylemek kolaydır *(Sagdan bravo sesleri)*. Eğer bizimle bir münakaşa yapmak, memleketin iç politikasını enine boyuna görüşmek için fırsat vermeye Hükümetin cesareti varsa... *(Soldan var sesleri)*. *(Sagdan alkışlar)*. Bu Mecliste müzakere açılmasını ve vatandaşları huzursuz eden bütün iç politikayı ve emniyet meselelerinin görüşülmesini çok arzu ederiz. Şimdi, gensoru açılmadan benim üzerimde münakaşa açılıyor. Mevzu nedir? İzmir'de yaptığım beyanat, muhtelif yerlerde yaptığım sorular. Siyasî partiler halk içinde toplantılar yaparlar ve kendi kanaatlerini, fikrilerini kendi anlayışlarına göre izah ederler, mukabil partilerin böyle bir münakaşa mev-

zuunda neticeye varmasına imkân yoktur. Büyük Millet Meclisi nihayet siyasi partilerin münakaşalarını halledebilecek bir yer de değildir. Ama mutlaka söylenen sözler doğru mudur, değil midir? Bunun üzerinde hesap ister gibi bir muameleye beni muhatap tutmak isterseniz hepsine ben cevap vermeye hazırım. İzmir'de söylediğim sözlerin hepsi doğrudur, hepsi kanaatin mahsulüdür, hepsini cümle cümle ispat, teyit etmeye muktedirim *(Sağdan alkışlar)*.

Arkadaşlar, yalnız o kadar değil, bu sözler iç politika hakkında, dış politika hakkında, memleketin bütün meseleleri hakkında görüşlerimizi, şahsî görüşlerimizi, siyasi partimizin görüşlerini vatandaşalara anlatmak hakkımızdır, bir; vazifemizdir, iki; tecavüzle bizi menetmeye kalkışanlara karşı kanunu tatbika memur olanlar bizi himaye etmeye mecburdur, üç *(Sağdan bravo sesleri)*. *(Sağdan alkışlar)*. Eğer bu memlekette kanun varsa *(Soldan Sizin zamanımızdakiinden daha iyi var sesleri, gürültüler)*.

Eğer hareketleriniz ve siyasi partileriniz; kanunun bize taahhüt ettiği bu himayeyi temin edecekse, bu memlekette nizam vardır, kanun vardır, emniyet vardır *(Soldan kanun, nizam, emniyet zamanımızdakiinden daha kuvvetlidir sesleri)* *(Sağdan alkışlar)*. Eğer mesuliyeti olmiyan bir Hükümetin elinde bizim haklarımız temin olunmıyacaksa, Büyük Millet Meclisi o Hükümetin hakkından gelecektir *(Sağdan alkışlar)*. Büyük Millet Meclisini, kendi hususî parti tertiplerıyla vazifesinden menetmek tertîbi daima muvaffak olamaz. Bu tertiplerde nihayet Hükümet iflâs edecektir *(Soldan şiddetli gürültüler)*. Bizim kanaatimiz budur. Varsa Hükümetin cesareti... *(Soldan şiddetli gürültüler)*. İzmir'deki nutkumun her cümlesi mahzû hakîkattir *(Soldan, şiddetli gürültüler, sağdan bravo sesleri)*.

Tekrar ediyorum size; Hükümet irticacı okşamaktan kendisine kuvvet geleceğini zannetmiştir *(Soldan, şiddetli gürültüler)*.

HİMMET ÖLÇMEN *(Konya)* — İrtica var diye dîni yok ettiniz!..

BAŞKAN — Hattbîn sesi işitilmiyor efendim.

İSMET İNÖNÜ *(Devamlı)* — Hükümet, uzun zamanlardan kalan, büyük kültür müessesesi olan Halkevlerini kapamıştır. Bu bir geri harekettir, geri irtica hareketidir *(Soldan gürültüler)*.

BAŞKAN — İsmet İnönü mevzuun dışına çıkıyorsunuz.

İSMET İNÖNÜ *(Devamlı)* — Değerli arkadaşlar, eğer bir iktidar sahibi kanun yolundan ayrılır ve zulüm yoluna sarparsa, kendisini kanun dışına atmış olur. Zulüm yolu, iktidarda bulunan hükümetleri muvaffak etmiyecek olan yanlış bir yoldur *(Sağdan alkışlar)*. Benim sözlerim şudur : Türklerin nihayete kadar zulme boyun eğeceklerini zannetmek yanlış bir hesaptır *(Soldan gürültüler)*.

Şimdi arkadaşlar, tasavvur edin; kanun çiğneniyor, kan dökülüyor, siyasi bir toplantı menediliyor *(Soldan, gürültüler)*. Valiler, Hükümet memurları, vatandaşları himaye ile mükellef olan insanlar vazifelerini ifa etmiyorlar. Sonra Hükümet buraya geliyor, bu bir millî infialin eseridir, diyor. Biz bütün bu hareketleri izah ediyoruz. Hükümetten izah istiyoruz *(Şiddetli gürültüler, tahrik ediyorlar sesleri)*. Kanunun hâkim kılınmasını istiyoruz, bunun için vatandaşları vazifeye davet ediyoruz.

BAŞKAN — İsmet İnönü kendi mevzuunda konuşun, sadet dışına çıkıyorsunuz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Konuşmaya mecburum. Ya benden bahsetmezsiniz, yahut bahsederseniz ben de kendimi müdafaa ederim. Aksi halde, yani buna müsaade etmediğiniz takdirde Büyük Millet Meclisinin salâhiyetlerini takyit etmiş, zulüm ile hakkı tahdit etmiş olursunuz *(Soldan şiddetli gürültüler)*. Beni söyleteceksiniz, söyleyeceğim *(Sağdan şiddetli alkışlar)*. Dinleyin arkadaşlar, İzmir nutkumun esası nedir? Zulme misal olarak, temel olarak neyi söylüyorum? Bir muhalefet partisini hususî bir kanunla bertaraf etmek teşebbüsü zulümdür *(Soldan şiddetli gürültüler)*. *(Sağdan alkışlar)*.

BAŞKAN — İnönü, mevzuun dışına çıkıyorsunuz. Üçüncü ihtardır, sözünüzü kesiyorum *(Gürültüler)*.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bir muhalefet partisini hususî bir kanunla bertaraf etmek teşebbüsüne, bu zulüm tehdidine karşı vatandaş hakkını müdafaa edeceğiz *(Sağdan alkışlar)*, *(Soldan gürültüler)*.

Muhterem arkadaşlar; bir Devlet Bakanı ve Başbakan evvelâ beni B. M. Meclisine karşı mütadımız olan ve mecbur olduğumuz hürmet vazifesinde kusur etmiş olmakla itham etmek istediler. Bu ithamı reddederim. B. M. Meclisinin karşısında nasıl konuşulacağını bilirim ve hiçbir zaman Büyük Millet Meclisine Devlet Bakanı ve Başbakan gibi muamele etmek seviyesine düşmem.

Şimdi, mevzu bahis olan mesele, benim beyanatım üzerine açılmış bir münakaşadır. Bu beyanat iç politika üzerinde umumî görüşme açılmasıyla bütün meselelerin tetkik edilmesiyle hallolunabilir. Buna yanaşmıyorlar.

BAŞBAKAN ADNAN MENDERES *(İstanbul)* — Kim yanaşmıyor.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — B. M. Meclisi gensoru teklifini kabul etmedi diyorlar. Söylesinler, taraftar mıdır? *(Soldan; Meclis kabul etmedi sesleri)*.

Matbuatta intişar eden haberlere göre kendileri gensoru açılmasına mümanaat etmişlerdir.

İkincisi, zulüm üzerinde açılmış olan münakaşayı genişletiyorlar. Bu iki şıktır :

1. Zulüm yoktur, esasını söylüyor.

2. Benim yaptığım zulümlerden bahsediyor (*Soldan : Doğru sesleri*). Benim yaptığım zulümlere dair söylediklerinin hepsi yalandır (*Soldan : Doğru doğru sesleri, gürültüler*). Hepsi baş İftira tertipçisi olarak kendilerinin aile toplantılarında büyük memleket propagandası olarak hazırladığı çirkin tertiplerden birer tanesidir (*Gürültüler*). Zulüm yapan adam dalkavuşa muhtaçtır ve dalkavuşa itibar eder. Başbakan, benim deham, benim ırşadımınla, memleketi ihya ediyor, diye yazılı yazılarla B. M. M. kürsüsünden bana hitap eder ve yazardı. Ben, bunların hiçbirisine asla iltifat etmezdim (*Sağdan : Bravo sesleri*).

Bütün bunlar arasında, arzettiğim gibi ben bu dalkavukluğa ve madahlığa iltifat etmiş olsaydım, içinde bulunduğumuz demokrasi rejimini bu memlekete getirmiş olanlar arasında bulunmazdım. Bu memlekete bugünkü demokrasiyi getirmiş olanlar içinde dalma bulundum ve başlıca çalışanlar arasında kaldım (*Sağdan : Bravo sesleri*) (*Soldan : Allah için sesleri*).

Şimdi tarihî hâdiseler karşısında işleri bu derece mugalataya sokmak ve bir taraflı olarak, radyosu ile, taraftar gazetelerle mütemedî propagandalarla bunlara inandırabileceğini zannetmek, kendisinin zavallı bir anlayışdır. Ayıldığı zaman nerede olduğunu görecektir.

Arkadaşlar, ben İzmir'deki nutkumda zulme misal olarak muayyen bir mevzuu söylüyorum (*Ne imiş sesleri*). Demokratik bir rejimde muhalefet partisi, hususî bir kanunun tehdidi altında yaşıyorsa, zulüm var demektir. Söylesin Başbakan... (*Soldan hangi kanun? sesleri*). Muhalefet partisi aleyhine hususî bir kanun çıkarmak, bununla muhalefeti bertaraf etmek, onun hakkında muamele takip etmek teşebbüsü var mıdır? Bu teşebbüs yürürlükte midir? Bu teşebbüs çıkacak mıdır? (*Soldan çıkacak, çıkacak sesleri*). Söylesin.

Hükümet olarak, parti lideri olarak, muhalefet partisi aleyhine hususî bir kanun çıkacaktır; muhalefet bugün mer'î olan kanunların tesiri ve teminatı altında değil demektir.

HİMMET ÖLÇMEN (*Konya*) — *O paraları hangi kanunla topladın?*

İSMET İNÖNÜ (*Devamla*) — Böyle bir tehdit vâkı ise, muhalefet partisinde bulunan vatandaşlar zulüm altında yaşıyacaklar.

MURAD ÂLİ ÜLGEN (*Konya*) — *Yant isyan edecekler.*

İSMET İNÖNÜ (*Malatya*) — *Vatan hizmetlerinin en büyüğü sizinle mücadele etmektir* (*Soldan gürültüler, sağdan alkışlar*).

Başbakan, mütadı olduğu üzere, bir tez tertip eder, bana veya muhalefet partisine mal eder, sonra onunla mücadele eder. Şimdi öteden beri söylediği bir sözü burada tekrar edeyim :

Biz; milleti yalnız biz idare ederiz, bizden başkası idare edemez kanaatini taşıyormuşuz. Bu, sadece bir iftiradır. Eğer hakikaten buna ciddi olarak inanıyorsa kendisini böyle bir yanlış telâkkiden tedavi etsin.

Gerek şahsı, gerek partisi bu memleketi idare etmek için tek mercidir, tek ehliyet sahibidir kanaatinde olan insanlar, ellerinde bulunan kudret ile mücadele ederler, içinde buldukları devri tekemmül ettirip bugünkü hale getirirler mi? Kendisi demokratik rejime girmeyi ve eski rejimden bu hale geçip milletin hayatında bir idare kurulmasını nasıl telâkki ederse etsin, tarihi hâdise budur ki; C. H. P. Cumhuriyet devrinde yaptığı ıslahatın bir sonuncusu olarak bu memleketin idaresini demokratik tekâmüle mazhar etmiştir.

Şu halde memleketin idaresinin yalnız kendi ehliyetine muhtaç olduğu telâkkisini yaşamamıştır. Böyle bir telâkkiden tamamıyla muarradır.

Şimdi, memleketi yalnız biz idare ederiz telâkkisini bize mal ederek söylediği sözlerin hepsi beyhude zahmettir, baş iftiradır ve kendisi için sadece acz ifadesidir.

Bunu bir iki defadır söylüyor : 1946 da seçildim mi, seçilmedim mi? 1946 da seçildim *(Soldan : Hayır hayır seçilmedin, yalancı, sesleri)*. Dinleyin, dinleyin, dinleyin.

8 inci Büyük Millet Meclisi kanuni bütün mânasıyla seçildi, geldi ve vazifesini ifa etti *(Soldan garibüleri)*.

Şimdi dinleyin. 1946 da ben Ankara'dan seçildim.

MURAD ÂLİ ÜLGEN *(Konya) — Seçilmedin Paşam.*

İSMET İNÖNÜ *(Malatya) — O zamanki Ankara Valisi bugünkü idarede de validir. Seçilmedin, edilmedin diyeceklerine mahkemeye verselerdi.*

HİMMET ÖLÇMEN *(Konya) — Seçilmedin zabıtlar var.*

İSMET İNÖNÜ *(Devamla) — Onu neşretsınler. Yoksa şimdi hatırlarına gelen her hangi bir şeyi, şu tarzda olmuştur, bu tarzda olmuştur, diye indî bir hükme bağlıyarak yürüttüğü muhakemenin kıymetli yoktur. Bunları istirdat olarak söylüyorum. Hukukî düşünmeye alışsın, alışsın buna.. *(Soldan : Güllüşmeler)*.*

İstizah üzerinde çok duruyor. Şöyle olmuştur; biz iki defa istizah takriri verdik. Bunlardan birisi : Meclise danışmadan, Meclise ait olan kararı Hükümet tasahup edip, kullanarak Kore Harbine girdik *(Soldan : Bunun münakaşası yapıldı sesleri)*. Memleketin emniyeti, dış meselesi üzerinde umumî bir görüşme açılsın, dendi. Kabul etmediler. Demek ki, dış mesele üzerinde bir harb

kararı verildiği gün, umumi müzakere açılmasını istedik, kabul etmediler. İki buçuk sene sonra kendi beyanlarıyla, memlekete verdikleri telaşlarla iç politika meselesi mühim bir mevzu halini aldı. Bunun üzerine umumi bir münakaşa açılın, dedik. Onu da kabul etmediler. Hükümetin hangi işine mâni oluyor musuz? Bu Hükümet, iç ve dış politika üzerinde muhalefetin talebi üzerine umumi müzakere açar mı, açmaz mı? (Soldan : Usulünde teklif etmek lâzım). Bu, bir zihniyet meselesidir. Bu Başbakan, Hükümetin iç politikası, dış politikası üzerinde muhalefet umumi müzakereye girişmek niyetinde değildir. Bu anlayış antidemokratiktir.

Muhalefet, zulüm olarak birçok mevzu söyliyebilir. Adaleti, istiklâl ve emniyet içinde işletmeyen her teşebbüs bir zulümdür.

PERTEV ARAT (İzmir) — Var mı böyle bir şey?

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Vardır. Başbakanın bilmesi lâzımdır ki; biz memlekette isturabın, şikâyetin ifadesiyiz. Bu yanlışları, meseleleri millet kürsüsüne, halkın önüne getirmek vazifesindeyiz. Bu vazifeyi ifa edeceğiz, bu vazifeyi meşru olarak karşılamaya mecburuz, buna alışacaktır. Tek Parti devrinin en iyi yetişmiş olanlarından birisidir (Sağdan : Gültüşmeler) Halk Partisinin sıhatli olarak getirdiği demokratik rejime bir türlü alışmamıştır (Gültüşmeler)

Arkadaşlar, Başbakanın zihninden geçen, tekrar eski tek parti devrine dönmektir (Sağdan : Bravo sesleri). Çünkü o devirde, kendisi vaktiyle yaptığı gibi, kendisine de birtakım insanlar dehasından, dirayetinden, büyük hasletlerinden bahsederek yazarlar. O, onları nasıl kullanır? Bugün nasıl kullandığını görerek anlıyoruz (Sağdan : Bravo sesleri).

Şimdi muhalefet, mevcut olan kanunların teminatı altında mıdır, değil midir? (Soldan : Kahkahalar). Muhalefet Partisi her hangi bir suç işlediği zaman, her hangi bir borç meselesi, alacak meselesi karşısında muhatap olduğu zaman, mevcut kanunların teminatı içinde muamele görecektir midir? Başbakanın bütün sözlerinden anlaşılıyor ki; bu Meclis isterse; kendisi burada söyledi; hususi bir kanun çıkarabilir. Muhalefet Partisi aleyhinde her hangi bir mesele için, ihtiyaç için hususi bir kanun çıkarılması ihtimali mevcut olduğu müddetçe, o memlekette muhalefet emniyet altında değildir, o memlekette siyasi emniyet yoktur. Siyasi emniyet olmayan rejimde zulüm vardır (Sağdan : Bravo sesleri, alkışlar).

(Başbakan Adnan Menderes'in konuşmasına cevaben)

Mevcut kanunların teminatı altında yaşamıyoruz. Muhalefet için hususi kanunlar çıkmıştır ve çıkmak üzeredir; hattâ çıkacaktır.

Burada Cumhuriyet Halk Partisinin paracıkları için münakaşa yapıyormuşuz gibi bir oyun yapmak istiyorlar. Başbakan C. H. Partisinin kaç

parası olduğunu, senelerden beri, kuruşuna kadar bilir. İktidara geldiği günden beri Maliye müfettişlerini göndermiştir. Baştan nihayete kadar mevcudu nedir, nereden gelmiştir, nereye gitmiştir? Malûmudur. Mevzuubahis olan mesele C. H. Partisi aleyhine Borçlandırma Kanunu ile siyasi suikast tertibidir. İhtilâl yapacaklar, (kalkın ey ehli vatan) diyorlar. Bu, tertipler alarak, türlü tedbirler altında hususi bir kanun çıkararak bu müesseseyi bertaraf etmek gayretidir. Bu Başbakan, Hükümeti, böyle bir karar vermiştir ve bunun tesiri altında tedbir aramaktadır. Siyasi emniyet olarak söylemek istediğimiz budur. Şimdi, bu münakaşalar uzıyacak mıdır? Sürmesin. Uzlaştırıcı sözler söyledim, iyi karşılamadılar, iyi karşılasaydılar, diyorlar. İyi karşılanacak, ciddi olarak politikaya bir istikamet verecek, muhalefet partilerinin emniyetini tehdit ve tahdit etmek zihniyetinden vazgeçtiğine dair bir söz söylesin, böyle bir istikamet tutsun, bugün emniyet olur, huzur olur ve memlekette demokratik hayat büsbütün yeni ve feyizli istikamete girer. Bugün dahi söylemiyor. Halk Partisinin aleyhinde hususi bir kanun çıkarmak ihtimali vardır.

AHMET KAVUNCU (Kütahya) — 1950 Belediye seçimleri.

BAŞKAN — Hatibin sözünü kesmiyelim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bir rejim vatandaşları, bir vatandaş olan Cumhuriyet Halk Partisini, suçlarından, borçlarından, hareketlerinden dolayı, mevcut kanunların teminatına, emniyetine bağlamış ise hukuk rejimidir (Saldan : Gülüşmeler). Eğer muhalefet partilerinin, Hükümette bulunan bakanlar tarafından, suç addedilen hareketleri için arkadaşlarına hususi kanunlar çıkartmak teşebbüsleri mümkünse, o devirde, o memlekette emniyet yoktur ve Başbakanın hangi istikamete gitmek istediği meçhuldür (Saldan : Gülüşmeler) (Saldan : Doğru sesleri).

Şimdi arkadaşlar; bir noktanın gayet açık olarak bilinmesi lâzımdır. Bu memlekette, uzun bir tekâmül eseri olarak kurulmuş olan demokratik rejim, Cumhuriyetin büyük bir ıslahatı olarak gelmiştir. Bu, yaşıyacaktır. Bu rejimi millet kendisine mal etmiştir. Muhalefet partileri demokratik rejimin yaşaması için esas unsurlardır. Bilmek lâzımdır ki, iktidarda bulunan parti, demokratik rejimi yaşatacak asıl unsur değildir. Asıl unsur, iktidar partisi kendi karşısında muhalefet partilerinin bulunmasına, çalışmasına imkân veriyorsa, imkân vermemek onun elinde değilse, o zaman demokratik rejim mevcuttur. Bunu anlatamıyoruz Başbakana. Kendisi, beyanatımızı, hareketlerimizi, kendi telâkkisine göre suç sayıyor. Suç saymaya hakkı yoktur. Suç sayma hakkına malik değildir. Suç, hâkimin vereceği kararla tebeyyün eder. Hâkimin vereceği cezadan yüz kat fazla ceza ile, kendi tertipleriyle, kendi iftiraları ile ve tezvirileriyle muhalefet partilerini cezalandırmaya çalışıyorlar. Buna hakkın yoktur. Bu yanlış bir yoldur.

Hukuk yolu değildir. Bu yolda çalışırken, muhalefet partilerine hukuk dışı muamele etmeye çalışırken, kendilerini hukuk dışına atmak istiyorlar. Bunu anlatmak istiyoruz.

Bir noktada nazari olarak birleşiyoruz : İftira, tezvîr rejiminden memlekete hayır gelmez. Biz, iftira ve tezvîr rejiminin fenalıklarını memlekete anlatmak için mücadele ediyoruz. Başbakan, iftira ve tezvîr usullerinin fena olduğunu söylüyor. Şimdi bütün kendi yetiştirdiği vasıtalarla, kendi sözleriyle, kendi tertipleriyle bu memlekette yalnız benim aleyhimde; parti aleyhimde, muhtelif şahıslar aleyhimde söylenenleri değil, yalnız benim aleyhimde kendi söylediklerini, adamlarına söylettiklerini...

BAŞBAKAN ADNAN MENDERES (İstanbul) — *Yok öyle şey.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Memlekette teşkilâtına yaydırdıkları, anlattıkları sözleri hatırlasınlar. Çünkü, eskâri umumiyenin bunlar taze hâ-turalarıdır.

Şimdi, gelmiş, bize ileri, geri isnatlarda bulunuyorlar, memlekette bugünkü rejim yürüyecektir. Başbakan istesede istemesede yürüyecektir (*Soldan gülmeler*). Bu Hükümet, çok teessûf ediyorum ki, iktidar partisi içinde bulunan ifrat zümresinin içindedir ve başındadır (*Sağdan alkışlar*). İktidar partisi, büyük ekseriyetle bütün ifrat hareketlerinden uzaktır.

Demokratik rejimin yürümesi tabii bir haldir. Bunun, milletin elde ettiği, alıştığı bir idare sistemi olduğunu kabul ederse, bunun zıddına hareket etmekten sarfınazar eder.

Halk Partisi Balıkesir'de tecavûze uğruyor (*Soldan tecavüz yok sesleri, öyle şey yok sesleri, ne yaptık? sesleri*). Manisa'da tecavûze uğruyoruz. Başbakan hemen İzmir nutku akabinde, ortada bir suç vardır mealinde beyanat yapıyor.

Biz hakkımız olan bir açık toplantı yapmak ve orada konuşmak üzere Balıkesir'e gelyoruz, bir kuvvet darbesiyle menedilyoruz. İşte burada bir siyasi emniyet var mıdır, yok mudur? Takdir ediniz. Bütün bu hareketlerine rağmen taraftarlarına söylettikleri sözlerle siyasi emniyetimizi tahdit etmekte, tehdit etmekte, ihlâl etmektedir.

Memlekette siyasi emniyet aleyhinde isnatlar yapmaktan, siyasi partiler aleyhinde isnat yapmaktan sarfınazar etsin. Bunlardan sarfınazar etmeye samimi olarak karar verdiği gün, bir günde bu memleketin umumi havası başka türlü istikamete gider. Çok emek çekilmiştir. Yüz senelik emeklerin mahsulü olan bir idare içine girmişizdir. Bu idarenin samimiyetle muhafazası hepimizin vazifesidir. Başbakanın kendisinin evhamdan, fena âdetlerden, fena tecavüzlerden ve alıştığı fena sözlerden koruması lâzımdır (*Sağdan alkışlar*).

* TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 28.11.1952, C : 17, B : 10, Sf : 376-393

**5 EKİM 1952 TARİHİNDE İZMİR'DEKİ NUTKU
HAKKINDA HÜKÜMET GÖRÜŞÜNÜN AÇIKLANMASINA
İLİŞKİN SÖZLÜ SORU MÜNASEBETİYLE
YAPTIKLARI KONUŞMA**

15 Aralık 1952

(İzmir Milletvekili Pertev Arat'ın konuşmasına cevaben)

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Şahsıma sataşıldı, söz isterim.

BAŞKAN — Sözlü soru münasebetiyle Malatya Milletvekili İsmet İnönü söz istemektedir. Riyaset Divanı sözlü sorudan mütevellit bir sataşmanın vukuunu kabul etmemektedir.

Direniyor musunuz?

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Evet.

BAŞKAN — *Direnmemektedir. Oyunuza arzedeceğim. İsmet İnönü'ye sataşıldığı ve bu itibarla konuşmasına müsaade edip etmediğinizi oyunuzda arzedeceğim.*

Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Malatya Milletvekili İsmet İnönü.

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Muhterem arkadaşlar, bahis mevzuu olan mesele, halkevlerinin kapanmasıyla millî kültürde büyük yeri olan bir müessesenin kapatılmış olmasıdır. *(Soldan, Allah, Allah sesleri)*. Birçok millî kültür müessesesi çöle çevrilmiştir, dedim. Bunu bu kürsüden tenkid eden arkadaşlar tahsis olunduğu hizmetleri sayıyorlar ve çöle dönmediğini söylüyorlar. Mektebe tahsis olunanlar var, resmî dairelere tahsis olunanlar var; adalet binalarına, âmme hizmetlerine tahsis olunan binalar var. Şüph yoktur ki, Hazineye intikal eden devlet binaları amme hizmetlerine tahsis olunacaktır. Mesele, halkevlerinin ifa etmekte oldukları halk eğitimi vazifesinin *(Soldan, hâşâ, hâşâ, öyle bir vazifesi yoktur sesleri, gurultular)* Yetişmiş insanlara halk eğitimi vermek üzere kurulmuş ve 20 sene muvaffakiyetle tecrübe geçirmiş... *(Soldan gurultular)*. Bir müessesenin çöl haline çevrilmesidir. Bir mektep kapatılır, onun kadar ihtiyaç olan meselâ bir hastane, memleketin ihtiyacı olan bir hastane haline getirilirse hastane olarak da faydalı bir iş görmüş olur, fakat mektep vazifesi iptal edilmiş olur. Mektep vazifesi başkadır, hastane vazifesi başkadır.

Şimdi arkadaşlar, hâdiseler, yetişmiş insanların eğitiminin halk içinde umumî eğitiminin dalmî olarak Devlet tarafından yapılmasındaki faydayı, zarureti, göstermiştir, göstermektedir. Bunların kapanması hata olmuştur. Bu, geriye gitmektedir, irticadır, yanlışır. *(Soldan gurultular)* Hâdiselerle bu keyfiyet sabittir. İnşaf ediniz *(Soldan gurultular, on beş sene evvel kapandı sesleri)*

Burada, yaşlı insanlar kültürleri için muhtaç oldukları devayı buluyorlardı. *(Soldan nerede sesleri)* Bu memleketin, cemiyetin, kadınları, erkekleri kolaylıkla toplanamazlardı. Halkevlerinde cemiyetin kültürel ve içmîal toplantıları için güzel salonlar kitaplıklar bulunuyordu. Bunları feda etmek büyük yıkımdır. Bu müesseseler yalnız memlekette değil, bütün dünyada bir buluş olarak, Türklerin halk eğitimi için çok başarılı bir buluş olarak, kaybolunmuştur. Bu hata tamir olunacaktır. *(Soldan ne zaman sesleri)* Bakınız...

BAŞKAN — *İsmet İnönü, sadet dışına çıkıyorsunuz.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bugün kanlı hâdiselere giren gençler görülmüyor. Bunlar, dalâlete düşmüştür, yanlış yola sapmıştır ve bunu tedavi edecek müessese yoktur. Halkevleri, bu gibi delâlete düşmek istidadında olanları dalmî olarak terbiye eden müessese idi.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 15.12.1952, C : 18, B: 17, Sf: 265

1953 YILI BÜTÇE KANUNUNUN TÜMÜ MÜNASEBETİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

16 Şubat 1953

Muhterem arkadaşlar, Bütçe münasebetiyle, söz almaktan istifa ederek, memleketin umumî politikası üzerinde düşündüklerimizi arzedeceğiz:

İç politikada, partiler arasında bir emniyet buhranının yarattığı çekişme devrinin kapanmasını C. H. P. Grubu, memnurlukla karşılar.

İktidarla muhalefet arasında, normal ve medeni münasebetler bulunacağı ve muhalefete kanunun verdiği yaşama ve çalışma haklarının muhterem tutulacağına Sayın Başbakan tarafından birbirini teyideden beyanlarla açıktan ifade edilmesi, demokrasi hayatımızda, yeni bir gelişmenin başlangıcına işaret etmektedir.

Bu gelişme, memleket için hayırlı ve faydalı olacaktır. Türkiye'de, demokrasi hayatında, muhtelif parti mensuplarının birbiri ile dost kalarak her halde birbirine düşman olmaksızın, çalışıp yaşayabilecekleri ümidi kuvvetlenmiştir. Bu hal, siyasi hayatımızda kararlılığı ve güvenliği ve devletimizin kuvvet ve itibarını artıracaktır. Bu sebeple iç politikadaki, emniyet havasının, bugünün feyizli bir tezahürü olduğunu ifade etmek isteriz.

İktidarla aramızda hallolunacak ehemmiyetli meseleler vardır ve olacaktır. Bu meseleleri umumî eskâr önünde, münakaşaya devam edeceğiz. Netice alamadığımız mevzularda haklı olduğumuzu, seçmenlerimize anlatmaya çalışacağız.

Sayın Başbakanın idareimizi, partizan tesirine karşı korumak için açılan vaziyet almasını tebrikle karşılarız. Halin emniyeti için, Hükümetin, bu istikamette sebat ile çalışması ve şikâyetleri itbara alması lazımdır. Daha genç devrinde iken, demokrasimizde partizan âdetlerinin yerleşmemesi ancak bu suretle mümkündür.

Bu meselenin rejimin geleceği için de, büyük ehemmiyeti vardır. Çünkü, iktidar değişmesinin partiler üzerinde endişe yaratmaması, birinci derecede idarede, partizan hareketlerinin hicran bırakmamış olmasına bağlıdır.

Partiler arasındaki münasebetlerin medeni olmasından, yalnız hal için değil, gelecek için de tam bir huzuru sağlayan neticeler alacağımız muhakkaktır.

İç politikada inkılâplar ve büyük ıslahatla meydana gelen, yeni cemiyet ve heyet tarzımızın müdafaaı için girişilen mücadeleyi doğru ve lüzumlu buluyoruz.

Cumhuriyetimize temel olan telâkkilerin medeni cemiyetimiz için, hayati ehemmiyeti vardır. Vatanımızın bütünlüğünü ve Devletimizin medeni hüviyetini temin için milletimizin aziz nesilleri, sayısız seferlerde ve en son İstiklâl Harbinde ve ondan sonraki uzun devrelerde, hesapsız canlar ve emekler harcamışlardır.

Türlü nişanlar altında gizlenecek gerilik rejimin, vatandaşları ayırıcı ve vatanın bütünlüğüne kasteden parçalayıcı cereyanları, muvaffak etmeye çalışmak, dini siyasete alet etmeye mâni olmak Hükümetin vazifesidir. Bu yollardaki çalışmalarında, Hükümeti desteklemek borcumuzdur
(Alkışlar)

Bu umumî mülâhazalardan sonra, iç politikada günün meselesi olarak ehemmiyetli bir mevzuata gireceğiz.

Bugünlerde yeni mahkemeler teşkilî gibi ihtiyaçlarla, bir defaya mahsus olarak, bütün yargıçların teminatlarının, kısa bir müddet için kaldırılması teşebbüsü vardır.

Böyle bir hareketin tamir edilmez mahzurlarını, Büyük Meclis huzurunda, kaydetmek mecburiyetini hissediyoruz.

Siyasî hayatımızın, bâzı zamanlar haşın olan safhaları içinde, yargıçlar, netice olarak, selim bir vazife hissi ile, cemiyetin nizamını ve milletin adalete güvenini kurtarmışlardır. Yargıçlarımızın bu çalışmalarını bir adalet mücadelesi itibarında görmek yerindedir. Yargıçlar, bu çalışmalarında vakit vakit, siyasi partilerden her birini ayrı ayrı memnun etmemişlerdir. Yargıçları, mesleklerinin şerefli olduğu kadar güç olan ve çok kimseyi memnun etmeyen tecellilerinde bir gün teminatsız kalmak ihtimaliyle karşı karşıya bulundurmamak, manevî huzur bakımından, son derece zararlıdır. Teminatı kaldırmak, yargıçları siyasi ve idari makamların takdirine teslim etmeyi asla tecrûbe etmemeliyiz. Fevkalâde ve geçici bir ihtiyaç karşısında bulunsak bile yargıçların vazife almalarını, yine büyük yargıçlardan kurulan heyetlere tevdi etmek mümkündür.

Muhterem arkadaşlar

Dış politika üzerinde fikirlerimizi söylemek için yüksek müsaadenizi isteriz.

İlkönce Ortadoğudan bahsedeceğiz :

Ortadoğudaki, yakın komşularımızı müşterek savunma tertibine inandırmak için, Cumhuriyeti Hükümetinin sabırla çalıştığını memnurlukla görüyoruz.

Ortadoğuda, savunma meselesinde, hususiyle bizim yakın komşularımızın, kendi rızalarıyla, müşterek savunma tertibine girmeleri verimli bir politikanın esasıdır.

Komşularımızdan, Türkiye'nin hudutları dışında hiçbir emeli olmadığını tecrübe ile sabit olduğunu düşünerek, Cumhuriyet Hükümetinin gayretlerini iyi yürekle karşılamalarını beklemek hakkımızdır. Hep beraber aynı tehlikeli ihtimallere mâruz bulunuyoruz. Müşterek savunmanın hepimiz için kıymeti ve menfaati müsavi sayılır. Bir bütün olarak, müşterek sulh tertiplerinde mütteliklerimizle beraber bulunmamızı, bizim vaziyetimizin kendileri için de, mümkün ve açık olduğunu anlamalarını isteriz *(Brovo sesleri)*.

Balkan Paktı :

Varlıklarını korumak kararında olan Yunanistan ve Yugoslavya ile beraber bulunmamızı, menfaatlerimiz icabettiriyor. Münasebetlerimizimizin gelişmesini ve sulh cephesinde beraber bulunmamızı memnurlukla karşılarız.

Ahdî bakımdan, nazık olan nokta, Türkiye ile Yunanistan'ın Batı Demokrasileri ile olan ittifak icaplarının yeni Balkan Paktı ile ihtilâfa düşmesini temin etmektir.

Atlantik Paktı :

Atlantik Paktı içindeki durum, son zamanlarda türlü şekilde tartışma konusu olmuştur. Bizce, en mühim hâdise, Atlantik Paktı Başkomutanının, hazırlıkların ilerlemediğinden şikâyet ettiğinin, hattâ bu yüzden istifadeceğinin, şayi olmasıdır.

Lizbon Konferansında, Akıdların, taahhüt ettiklerini tahakkuk ettirmediklerinden bahs olunmuştur. Avrupa'daki yayınlardan öğreniyoruz ki, Lizbon Konferansında, Türkiye ve Yunan kuvvetleri hariç olarak Akıdların 1952 de 50 tümen ve 4 000 uçak hazırlamalarına karar verilmiştir.

Konferansın, askerî olmayan kararları arasında şu maddeler görülüyor :

1. Umumi iktisadi gelişmeyi teşvik etmek,
2. Sağlam bir vergi, maliye ve para politikası ile enflasyonu önlemek,
3. Avrupa memleketlerinin dolar kazançlarını artırarak, tediye muvazenesinin iyi bir surette halli ile ithalâtı korumak.

Bu kararlar, bize de istifade verirse, müşterek savunma için Türkiye'nin katlandığı büyük fedakârlıklar bir dereceye kadar hafiflemiş olur.

Memnun olduğumuz cihet şudur : Türkiye, bu vaziyetin icaplarını kavramakta, bir târlize mâruz kalmamıştır. Aksine, Türkiye, müşterek savunma için, herkesin üzerine düşen vazifeye tam hazırlanmasını isteyecek haklı bir durumdadır.

Batı Avrupa'da sağlam bir savunma cephesinin bir an önce kurulması, Üçüncü Cihan Harbinin önlenmesi ve dünya sülhünün korunması demektir. Cumhuriyet Hükümeti, Türkiye'nin katlandığı büyük fedakârlıklarla müttefiklerin gözünde hakkıyla ve tamamıyla değerlendirecek durumdadır.

Avrupa Savunma topluluğu yüzünden çıkan güçlükler, bizim için, ayrıca ıstırab ve şikâyet konusudur. Büyük sulh dâvası için, bu müşterek savunma cephesinin kurulması, hayati bir ehemmiyet taşıyor. Cumhuriyet Hükümetinin bu yolda hepimizin aynı fikirde olduğunu bilerek, güçlükleri yenmeye çalışmasını temenni ederiz *(Alkışlar)*.

Uzakdoğu hâdiselerinden yeni safhalar çıkacağını gazetelerde görüyoruz. Hükümet, Büyük Meclise bilgi verecek durumda ise memnurlukla karşılıyoruz.

Bizim fikirlerimiz şudur : Cihanın dört köşesinde büyük menfaatleri olan, müttefiklerin, muhtelif meselelerde kendilerine göre, görüş ve kavrayış şekilleri olabilir. Ancak bir noktada, müttefikler mutabık olmalıdır. Müşterek savunmanın temeli Avrupa'da bir sağlam cephenin bir an önce kurulmasına dayanmalıdır.

Türkiye, Avrupa Savunma Cephesinde en ağır yükü taşıyor. Ekonomi ve maliyede fedakârlığı en ileriye vardırmaıştır. Vücuda getirdiği ordu, Millet ve Hükümet olarak, büyük vazife hissini eserlidir. Türk Ordusu, medeniyet cephesinin nazik noktasında ve büyük müttefiklerden, nispetle, ayrı mevkidedir. Bu ordunun ihtiyaçları, birinci derecede dikkatli çekmek lâzımdır. Hükümetten bu meseleyi müttefikler gözünde lâıyk olduğu ehemmiyetle canlandırmasını isteriz. Gördüğümüz askerî yardım, üzerimize düşen vazifenin ehemmiyetiyle mütenasip olmalıdır.

Bu yolda Hükümetin bütün çalışmalarıyla beraberiz.

Muhterem arkadaşlar,

Başlıca ekonomik meselelerimiz üzerinde fikirlerimizi söyleyeceğiz:

Memlekette, istihsalın artışını mesut bir hâdise olarak görüyoruz. Ziraat hayatımızdaki ehemmiyetli olay, son senelerde, makineleşmenin gittikçe artmış olmasıdır.

Şurası muhakkaktır ki, makineleşme, zirai bünyemizde yerleşmektedir. Bunun için lâzım olan tedbirleri almak, artık bir daha geri dönülmek lâzım gelen bir zaruret olmuştur. İstihsal faaliyetine giren traktör ve aletlerin tabii ömürlerini emniyet altına almak yolunda ve makineleşmenin iktisadi ve içtimai hayatımızda doğurmak istidadında olduğu meseleler üzerinde Hükümetin dikkatli duracağını ümit ediyoruz.

Bu arada dikkati çeken bir nokta şudur:

İstihsal boluğunun mâkûl neticesi ucuzluk ve ferahlık olmak lazım iken, bunun yerine, geçim şartlarında sıkıntı görüyoruz. Pahalılık meselesini, ehemmiyetli bir konu olarak Hükümetin ele almasını çok lüzumlu buluruz. Neşredilen fiyat endekslerinin geçimin hakiki durumunu aksettirecek surette tekâmül ettirilmesine ihtiyaç vardır.

Memleketin endüstri hayatında, lüzumlu ve sûratlı bir gelişmenin temin edilmesi ihtiyacında ısrar ediyoruz. Halkı büyük mîkyasta çiftçi olan bir medeni milletin dahi endüstri ile teçhiz olunmasının asgarî ve en lüzumlu bir ölçüsü vardır. Biz, bu ölçüyü henüz temin etmiş değiliz. Onun için temel sayılacak, endüstri tesislerini kurmaya ehemmiyet vermeye mecburuz.

Endüstri kurumları, bizim tarım mahsullerimiz için de bir teminattır. Meselâ, iplik ve dokuma hususunda Türkiye henüz büyük mîkyasta ithalâtçıdır. Bütün ihtiyaçlarımızı kendi pamuğumuzla sûratle temin etmek için yapılacak bir program, endüstriyel faydalarından başka, pamuk satışında mâruz bulunduğumuz güçlükleri ehemmiyetli nispette azaltır.

Gerekli endüstrinin tesisi işi her şeyden evvel bir program meselesidir. Mûtehasıslarına hazırlattırılmış iyi bir endüstri programı, devlet ve hususî teşebbüs sahalarını mâkul bir surette ayırabilir. Program, yalnız içerden değil, dışarıdan malî imkânların bulunmasını da kolaylaştırabilir.

Program fikrinin zaman kazandırıcı kıymeti üzerinde ayrıca durmak isteriz. Memleketimizin, endüstri ve enerji tesisleri ile cihazlandırılmasında görülen gelişmeler, senelerce evvel yapılan teşebbüslerin mahsulüdür.

Hükümetin şimdiden kararlaştıracağı tedbirlerin faydalarını da seneler sonra idrak edebileceğimiz düşünülürse, bunların sûratle programa bağlanması ihtiyacı anlaşılmış olur.

Senenin en mühim ekonomik hâdîsesi, ticaret ve tedliye muvazenesinde meydana çıkan açık ve bunun neticesi olarak, Ticaret hayatımızda hâsıl olan huzursuzluktur.

Bu durumun baskısı altında, hükümetçe acele ve zarurî olarak alınan tahdit tedbirleri, ticaret hayatımızın sarsılmasına, milletlerarası ticaret mü-nasebetlerimizde zararlı akislerin doğmasına sebep olmuştur.

Tedliye muvazenesinin temin olunabilmesi, bir çok memleketler gibi, Türkiye için de öteden beri büyük mesele mahiyetindedir. Gelecekte de bu keyfiyet daimî bir dikkatin konusu olacaktır. Açığın baskısı altında tahdit ve sunî muvazene tedbirlerine gitmek, nihayet bir mecburiyettir.

Zararlı olan cihet, tediye muvazenesini emniyette imiş gibi, alâkadarlara her türlü teminatı verdikten sonra, ansızın tahditlere girişmektir. Önümüzdeki sene, evvelden iyi hazırlanmış programla, ithal rejimini vaktinde kararlaştırıp ilân etmek ve ilân olunan usulde sadakatle durmak kesin ihtiyacımızdır.

Hükümetin bu meseleyi, lâayık olduğu ehemmiyetle göz önünde bulundurmasını bekleriz.

Altın mevcudumuz için söyleyeceğimiz şudur :

Altın milletlerarası tediye vasıtası olarak sağlam bir kudret kaynağı ehemmiyetini muhafaza etmektedir.

İstihsal vasıtalarını ve ekonomik tesisleri elde etmek için açık tediye muvazenesi ile çalışarak, uzun vâde içinde muvazene aramak yolu, kendi imkânlarımızla temini güç olan usullerdendir.

Biz, bu son dört beş sene içinde, geniş mikyasta dış yardım ve istikrazla fevkalâde imkânlar bulduk. Eğer, tediye bilânçosunda ve bütçede, muvazene fikrinin şimdiden esaslı bir prensip addetmezsek, dış yardımların ansızın daralması veya kesilmesi halinde, güç buhranlarla karşılaşırız.

Muhterem arkadaşlar,

Elimizdeki bütçenin giderleri iki milyar yûzyırmı üç milyonu göstermektedir. Bütçe giderlerinde ehemmiyetli bir artırma göze çarpıyor. Çok şükür, millî gelirimizde yükselme vardır. Ancak, gerek ticarette gerek bütçede, kazancımızdan daha çok masraf etmeye temayülümüz bizi ihtiyatsız bir duruma düşürebilir. Malî bünyede ıslahat programı durgunluğa uğramıştır. Bizim maliyede büyük ihtiyacımız vatandaş mükellefiyetinin adalette tevziini temin edebilmektir. Uzun senelerden gelen bu ihtiyacı ancak devamlı ıslahat fikri ile karşılayabiliriz.

Hükümetin para kıymetini muhafaza etmek kararında olduğunu her fırsatta öğreniyoruz. Çok kıymetli olan bu teminatın gerektirdiği tedbirler üzerinde hükümetin dikkatli durmasını bekleriz.

Muhterem arkadaşlar,

Bütçenin her bölümünde fikirlerimizi sırası geldikçe arzedeceğiz. (Alkışlar)

* TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 16.2.1953, C: 20, B: 44, Sf: 320

**1950 YILINDAN İTİBAREN AĞRI VE KARAKÖSE'DE
TAMİR EDİLEN CAMİLERE İLİŞKİN SORU ÖNERGESİ
NEDENİYLE YAPTIKLARI
KONUŞMA**

18 Kasım 1953

(Devlet Bakanı Celal Yardımcı'nın konuşmasından sonra)

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Adım geçti, söz istiyorum.

REİS — *Ne hakkında İnönü?*

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Adım geçti, cevap vermeye mecburum, partiye de tarziler yapıldı, partim adına cevap vermeye mecburum.

REİS — *Arkadaşlar, müsaade buyurun. İnönü adının geçmiş olmasından bir, partisine satışıldığı noktasından iki, söz söylemek istemektedir.*

Riyaset Makamı sözlü soru müesseset dâhilinde böyle bir söz vermek için satışmayı vârit görmemektedir (Soldan "konuşsun" sesleri).

İNÖNÜ, *direniyor musunuz? (Direniyor sesleri).*

Rey Yüksek Heyetinize aittir. İnönü'nün iddiasına vârit görerek ve satışmayı kabul ederek söz verip verilmemesini reyinize arz ediyorum : Söz verilmesini kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Buyurun efendim.

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Muhterem arkadaşlar; bir sözlü soru geniş miyasta bir parti propagandası şeklini aldı. Bu meyanda Halk Partisine mensup hatiplerin muhtelif vesilelerle muhtelif yerlerde konuşmalarına Hükümet Bakanı; Devlet Bakanı cevap verdi. Bu meyanda benden de bahıs etti. Bir defa sözlü sorunun mevzuu bu kadar mübalâgaya değmezdi. Gayet basit bir şeydi *(Soldan gürültüler).*

REİS — *Susunuz efendim, hatip devam etsin.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Devlet Bakanının dîni siyasete alet etmesinden bahsolunmuştur. Devlet Bakanının söylediğine göre birtakım mazbatalar uydurulmuştur. Kendisinin söylemediği sözler kendisine isnat olunmuştur. Söylemişse kanunun sarîh hükümlerine göre kanun dışı hareket etmiştir. Devlet Bakanı Hakkında iftira mahiyetinde mazbatalar uydurulmuşsa uyduranlar suç işlemiştir. Bunların hepsi bir nokta ile hallolunur, adalet merciine verilir. Adalet merciinin vereceği hüküm beklenir. Binaenaleyh adalet merciine müracaat edilerek böyle bir suç işlenmiş midir diye kanunî takibata geçilmiş midir? Adalet merciince, "böyle bir suç işlenmemiştir ve yapılan mazbatalar imzalar uydurulmuş" denmedikçe, siyasi çoğunlukla verilen hükümler adaleti ve vatandaşın vicdanını tatmîn

etmez. Mesele açıktır ve Devlet Bakanı bir suç işlemiş olmak ithamından kurtulamaz.

Şimdi de Halk Partisi hakkında söylediklerinden bahsedeceğim. Geniş mikyasta muhtelif vesilelerle parti propagandaları yapıyor. Hatipler muhtelif yerlerde, kendi ölçüleriyle konuşuyorlar ve hitap ediyorlar. Muvaffak olanlar, eksik olanlar her yerde görülebilir. Yalnız şayanı ehemmiyet olan nokta şurası ki. Hükümet namına Devlet Bakanı parti propagandası yapıyor, bunu Meclisde söylüyor ve propagandaya konu olarak muhalefet aleyhinde sarfettiği sözleri bütün dünyanın hayreti önünde açıklıyor ve B.M.M. den bunun için tasvip istiyor. Hakikaten hayret uyandıracak bir vaziyet (*Sağdan, gülüşmeler*) Tasavvur ediniz. Halk Partisi bu memlekette muhalefeti temsil eden bir büyük siyasi teşekküldür. Siz o Halk Partisine iyi niyetli değildiniz diye vatanda nasıl propaganda edebilirsiniz?. Sonra bunu Hükümet namına birisi yapıyor. Hükümet namına yapıyorlar. Ve bunu B. M. Meclisinden tasvibini istiyorlar, hayret olunacak bir cürrettir.

Şimdi arkadaşlar, bundan da fazlasını söyleyim (*Soldan : Gürültüler*).

REİS — *Kesmeyin efendim, söz ü kesmeyin devam etstin.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Daha fenası dolaşıyormuş.. Halk Partisi ile millet arasında ki açıklığı daha çok açmaya çalışıyormuş. Kendi sözü.

Siz B. M. Meclisi karşısında mesul insansınız. Koskoca bir partinin millette arasını açmak değil, beş vatandaşın diğer beş vatandaşla arasını açmaya çalışsanız büyük bir suç işlemiş olursunuz (*Sağdan bravo sesleri, alkışlar*). Suçların B. M. M. huzurunda bu kadar pervasız ilân olunabilmesi görülmemiş bir şeydir.

AKİF SARIOĞLU (*Antalya*) — *Her gün zehir saçıyorsunuz, kulağınız işittirmiyor mu?*

REİS — *Müsaade buyurun.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bir ufak târiz de şöyle yaptılar : Meclis kürsüsünde bazı arkadaşlar söz söylemişler ve Halk Partisinin prensip partisi olmadığını bu suretle müşahade etmişler, soru sahibi hakkında bizden muamele beklemişler.

B. M. M. kürsüsünde hiçbir hatip söylediği sözlerden dolayı mesul değildir; hiçbir muamele yapılamaz. Bunu bilmesi lâzımdı.

Şimdi benim kanaatime geliyorum.

İnönü demiş ki, dış emniyet meselesi ve savunma üzerinde hassas bulunuyoruz.

Anlântik Paktına girdiğimiz için ordu meselesi, dış emniyet kalmamıştır.

BAŞVEKİL ADNAN MENDERES (*İstanbul*) — *Öyle bir şey yok.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Keşke bu akıldan dünyada gece gündüz dış emniyet, memleket müdafaası meselesi ile uğraşan birçok vatandaşa ve Devlet adamlarına da biraz hisse düşse idi herkes sükûnetle yatardı.

Dış emniyet meselesi bugün bütün dünyanın başlı başına meşgul olduğu çok mühim bir meseledir. Buna çare bulamıyorlar. Buna çare bulmak için devletler, devlet adamları gece gündüz bütün melekelerini sarfediyorlar. Biz bu memlekette buna emîn bulunuyoruz ki, birinci derecede mesuliyet mevkiinde bulunan Devlet adamlarımız memleketin dış emniyeti ve memleketin müdafaası için gece gündüz dikkatle meşgul ve endişelidirler. Bu hususta endişeli olmıyan bir millet yoktur. Bakanı "bu mevzu üzerinde hassas ve dikkatliyiz" dediğimiz için bizi suçlu buluyor. Bu hiçbir ciddiyet ve mana ifade etmez. Yalnız kendi zayıflığını gösterir. Yalnız Hükümet namına vatandaş karşısında bu memleketin dış emniyeti ve müdafaası için düşünülecek, çalışılacak, dikkat edilecek mevzu yoktur denmesi Hükümet için millet vazife anlayışının zayıflığına, bütün dünyaya karşı Türk milletinin büyük dünya meselelerini ne kadar zayıf ve hafif gördüğüne işyaret olur diye üzüntü mevzuundur. Temenni ederim ki; Başbakan arkadaşlarını büyük emniyet meselelerinde memleket müdafaa meselelerinde daha hassas bulunmaya, daha dikkatli bulunmaya hususiyyle vatandaşlara karşı daha ölçülü konuşmaya teşvik eder.

Arkadaşlar, görüyorsunuz ki esaslı noktalara cevap vermeye çalıştım.

İktidarın yaptığı işleri söyleyen ve geçmiş iktidarın bu işleri yapmadığını iddia eden propaganda yerlerine tema etmiyorum. Devlet Bakanı Büyük Millet Meclisi kürsüsünü partiler arasında bir propaganda yeri vaziyetine soktu : Onu bu yolda takibetmeyi Büyük Millet Meclisine olan hürmetimle telif edemem (Sağdan : Bravo sesleri, süreklî alkışlar)

REİS — Devlet Vekili.

DEVLET VEKİLİ CELÂL YARDIMCI (Ağrı) — Muhterem arkadaşlar; ben. Büyük Millet Meclisi huzurunda her hangi propaganda sebebiyle konuşmuş değilim. Ben sadece kendimi müdafaa ettim.

Muhterem arkadaşlarım; bir muhalefet liderinin, bu kürsüyü parti propagandalarının yeri haline getirmemek hususundaki sözlerini senet ittihaz ediyorum. Bundan böyle, maksadı mahsusla, tezliil ve tezyif maksadıyla soru getirip, sorunun cevabını aldıkları halde, soru ile hiç alakası olmadan evvelden hazırlanmış tezliil ve tezyif nutuklarını burada okumak itiyadından lütfen vazgeçtinler. Hiç olmazsa şu kürsüde söylemek mecburiyetinde kaldıkları sözlerin hatırı için bunu yapınlar (Soldan Alkışlar).

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Söz istiyorum.

REİS — Ne sıfatla. Parti Bakanı sıfatıyla mı?.. (Sağdan "ne sıfatla olur mu?.. sesleri)

Buyurun.

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Sayın Başbakanın temas ettikleri mevzu-
lara kısa kısa cevap vereyim.

Evvelâ dış emniyet meselesinde ve ordu meselesinde bizden daha çok
hassas bulduklarını ifade ettiler. Onları bu mevzularda hassas görmek
bizi yalnız memnun eder. *(Sağdan alkışlar)*

Bizim de hassas olmamız tabii bir hâdisedir. Kendileri türlü mütefak-
kertiplerine, hazırlıklarına, siyasi tertiplere karşı olarak bütün dünyada em-
niyetin esefle söyliyeyim ki teessüs etmediğini ifade ettiler. Bizim de İstan-
bul'da beyanatımızda işaret etmek istediğimiz nokta bundan ibarettir. Ken-
dilerini tekzip eden biz değiliz, arkadaşı. Biz dış emniyet ve ordu mesele-
sinde hassas bulunduğumuz için bizi tenkid ettiklerini bu kürsüden ifade
ettiler. Demek ki biz yanlış bir şey söylememişiz. Başbakan bana cevap ver-
miyor, kendi arkadaşına cevap vermiş oluyor. Bu kürsü parti propoganda-
sı için kullanılıyor. Hükümetin icraatını üç beş senelik icraatını Ağrı'da bi-
raçık hava mitinginden bütün teferruatı ile buraya nakletmek elbette bir
parti propogandası cümlesindedir. Pek sıkıştığı zaman Başvekil derhal
benim Devlet Reisi iken yaptıklarını iler sürmekten cesaret ve mesnet alır.
Bu, onun için hem yanlış taktiktir, hem aleyhinde bir delildir. Beyaz trenle
dolaşmışım. Beyaz treni ben almadım. Devlet Reisi için beyaz tren alın-
mış, ben hazır buldum. Devlet Reisi olarak kullandım.

Bugünkü politikacılar dünkü Devlet Reisinin beyaz trenle dolaşması-
nı. Dolmabahçe Sarayında yatmasını propoganda mevzuu yapmıştır. Yan-
lıştır. Yarıntki politikacılar da bugünkülerin tayyarelerle dolaştığını, bilmem
hangi sarayda yattıklarını propoganda edeceklerdir. *(Soldan hangi sarayda seler?)*

Bu bir hastalıktır ki, bugünkü iktidarın rical ile siyaset hayatımıza gir-
miştir. Bakalım kaç senede ve hangi nesiller tarafından tasfiye edilecek ve
salim bir mecraya girecektir. Beyaz tren hikâyesi bu.

Propagada meselesi. Evet ben dolaşırdım ve vatandaşlarıma siyasi öğüt-
ler verirdim. Ne öğütü verirdim? Demokratik nizam yeni teessüs ediyor :
Muhalefet var. "Kardeşçe, eyi geçinin, birbirinize iyi muamele edin, ara-
nızda düşmanlık olmasın." Ben bunu derdim. Bugünkü rical de dolaşılıyor.
Celâl Yardımcı Bey söyledi : "C. H. Partisi ile Milletın arası açıktır, bunu
daha çok açmaya çalışacağım" Diyormuş *(Soldan gürültüler).*

Şimdi Başbakan dolaşılıyor? : Başbakanın dolaşırken C. H. Partisi hak-
kında söylediklerini hepimiz hatırlarsınız. Hepsini memleket bilir. Sonra
birşey söyliyeyim : Arkadaşlar, siyasi havanın böyle gerildiği zamanlarda

birinci derecede iktidarda, mesuliyet mevkinde bulunan insanlar dolaşıkları zaman yumuşatıcı, uzlaştırıcı sözler söylemeye mecburdurlar. Bu vazife iktidara düşer. Bu vazife ne kadar ciddiyetle yapılırsa memleketin siyasi hayatında o kadar sükûnet olur.

Aksini yaptığı nispette kendisi bir şey kazanmaz, fakat memleketin siyasi hayatı karanlığa doğru gider. Başbakan ne yaptığını bilir insanlar olduğunu söylüyor, bizim de gördüğümüz odur. Hiçbir şey tesadüfî değildir. Başveklî iktidar ve muhalifleri hakkında birşeyler düşünüyor, bir şeye karar vermiştir. Bunların mesuliyetini üzerine alacaktır. Türk milleti huzurunda, tarih huzurunda yaptığının mesuliyetini üzerine alan insanlar olarak hesap vereceklerdir, cevap vereceklerdir. Ben temenni ederim ki verdikleri kararlar, takibettikleri yollar salim olsun, memleketin hayrına olsun, hissiyatına kapılmasın. Hiçbir an hatırdan çıkarmamalıdır ki, bu rejim bir iktidarın daimi olarak orada kalmasının tilsimini bulamamıştır. Bugün iktidarda olan yarın mutlaka düşecektir; kaç gün, kaç sene sonra ise. İnsanlar yalnız iktidarda oldukları zaman değil, düştükleri zamanlarda da şerefle, viedan-huzuru ile vatandaş arasında göğsünü gere gere dolaşacak vaziyette olmalıdır *(Sağdan :Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)*.

(Başbakan Adnan Menderes'in konuşmasından sonra devamla)

Anlaşıyor ki, Başbakan birikmiş birçok hicranları bugün tasfiye edecek. Tasfiye edebilirsek çok iyi bir şey. Evvelâ vasıtaların münakaşasından başlayayım. Bu yaz trenle dolaşmak antidemokratiktir, tayyareyle dolaşmak demokratiktir.

Arkadaşlar, iş başında, mesuliyet üzerinde bulunan insanların vazifeleri olduğu gibi o vazifelerini ifa etmek için binecekleri vasıtalar vardır. Beyaz trenle dolaşmakla, tayyare ile dolaşmak aynıdır. Arkadaşların tayyareden bahsetmeleri Başbakan buna binemez demek için değildir. Hava vasıtası gibi kara vasıtaları da iş başında bulunan insanların emrindedir. Birini alırsınız, ötekisini alamazsınız diye tenkid edilirse tenakuz içine düşülmüş olur. Biz beyaz trenle dolaşırken öğüt vermişiz ve Demokrat Parti artık bastırılamaz ve bertaraf edilemez bir hale geldikten sonra bunu yapmışız. Hâtıraları tamamıyla yanlış. Ben, 1947 de 12 Temmuz Beyanname-sini yazdım ve onu mûtaakıp bütün memlekette, her tarafta partiler arasında iyi münasebet ve eşit muameleyi söylemeye çalıştım. Kendi beyanlarıyla, kongrelerinde ve muhtelif vesilelerle olsun vâkı kendi beyanlarıyla, kendi salâhiyettar beyanlarıyla sabittir ki, bu dolaşmalarım kendi partilerinin teşekkülü ve inkişafı için faydalı olmuştur. *(Soldan : "Asla", "yah yah" sesleri, gülüşmeler)*. Bugün de eğer sınırlarına hâkim olur salim yolu tercih ederse vatandaşlar arasında eşitlik, iyi muamele tavsiye etmesinden memleket

istifade eder. Onun ağzından çıkan sözler partizan cereyanları kuvvetlendirmemeli; bilâks partizan cereyanları, salâhiyet sahibinin sözleri, cesaretsizliğe düşürmelidir. Başbakanın memleket, rejim haklı olarak bunu bekliyor. Kendisi aksini yapıyor.

Muhalefetin iktidar aleyhine yaptığı propagandadan pek şikâyetçi. Gazeteleri sabahtan akşama kadar söylüyorlarmış. Kaç gazete ve bu gazeteler ne söylüyorlar?

Bizim söylediğimiz, muhtelif vesilelerle temas ettiğimiz meseleler, sadedir.

Biz, radyoda propaganda yapmayın diyoruz. İnsaf ediniz, yalnız parti propagandası yapmakla kalmıyorlar. Başbakan açıktan ilân ediyor; sabahtan akşama radyo başında oturacağım, fikirlerimi, cevaplarımı söyleyeceğim : İtham ediyorsunuz, isnadatta bulunuyorsunuz.

Biz, aynı vasıta ile izah etmek, cevap vermek, sözleriniz yanlıştır, demek imkânını bulamıyoruz. Bunda adaletsizlik vardır. Onun için her gün bahsedeceğiz; bir adaletsizlik vardır, buna her zaman mâruz bulunmaktayız. Elbette muhalefet her gün, "adaletsizlik vardır, tecavüz vardır, düzeltilmesi lâzımdır," diyecektir.

Şimdi hatırlı hayalda yok iken Mecliste bir müzakere açıldı. 30 mevzu üzerine temas ettik. İnsaf ediniz bu Mecliste vakit vakit umumî görüşmeler iç ve dış politika üzerinde umumî görüşmeler olursa bundan daha az yorgunlukla daha çok vuzuhla birçok meseleler aydınlanır. Halbuki Mecliste istizah için umumî görüşmeyi kabul etmezler. Ve Başbakan bunu kabul etmemenin mümessilidir. Bundan şikâyet etmiye mecburuz ve her gün devam edeceğiz. Bu Mecliste murakabe lâzımdır, memleket meselelerinin görüşülmesi lâzımdır, diyoruz.

Kore meselesi kendisince pek hicran olmuş.

Arkadaşlar; Kore denilen mesele, bu memleketin bir harbe girmesi meselesidir. Ve bu harbe iktidar Büyük Millet Meclisine danışmadan girmiştir. İnsaf ediniz. Ve o zaman bunu Başbakan müdafaa etti, dedi ki, "Bu harb ilânı değildir, sulhün vasıtasıdır." Hayır, 3 sene dünya boğazına kadar kan içinde yüzdü.

Sonra, Büyük Millet Meclisi karar verdi, dedi. Meclis daha evvel harb kararını vermemişti.

Ben bir iki defa meseleye temas ettim. Dediğim bir tek şey vardır, harb kararı bundan sonra Meclise sorulmadan verilmesin. Hükûmete bunu de-dirtmedim. Hükûmet bunu demezse hergün bunun üzerinde ısrar edeceğim. Bu memleketin bir gün harbe girmesi mukadder ise o kararı an-

cak Büyük Millet Meclisi verecektir. Siz geleceksiniz, anlatacaksınız, Büyük Millet Meclisinin kararını alacaksınız ve eğer imkânı varsa, karşınızda anlayış bulursanız memleketin bütün siyasî partilerini bu harb kararında birleştirmeye çalışacaksınız. Ama nihayet mesuliyet sizdedir. Buna teşebbüs ediniz, etmiyorsanız, teşebbüs etmellsiniz. Ve bir harb kararı beraberliğini temine çalışmalısınız. Çünkü harb için milletin tahsis edeceği kuvvetler, maddî, mânevî enerji tam olur, eksik olmaz. Ama bir kısmı ihmâl edersen harb üzerinde münakaşayı kendi hareketinle meydana getirirsen memleket müdafaası ancak bundan zarar görür. Mesele bundan ibarettir. Başbakan bugün de söylesin, Kore kararını vermek anladım ki, Büyük Millet Meclisinin salâhiyeti dâhilindedir, biz Hükümet olarak acele ettik, hata ettik, bundan sonra yapmıyacağız desin, memleket için büyük bir teminat olur, kendisini tebrik ederim. Bu, bir.

İkinci :

Arkadaşlar; biz, "Dış emniyet meselesinde, dış meselelerde Büyük Millet Meclisi ile çalışın" diye ısrar ediyoruz. Şimdi sizlere bir misal vereyim. evvelce de söyledim, münakaşa açmak istemedim, bu hususta ısrar ediyorlar, bir misal söylüyeyim.

Sovyet Rusya 1945 te Türkiye'den, Şarktan ilçeler istedi, boğazlardan üsler istedi. Kaç senedir bu politikanın mücadelesi içindeyiz. Sovyet Rusya geçenlerde verdiği bir nota ile bu talebinden vazgeçtiğini söyledi. Sovyet Rusya'nın bizden toprak istemediğini, İstanbul'dan üsler istemediğini vazgeçtiğini, nereden haber aldınız? Monte-Karlo radyosu ilan etti, oradan bizim gazetelere aksetti. Duydunuz. Büyük Millet Meclisiyle çalışmayı vazife edilen bir Hükümet böyle bir hâdiseden Büyük Millet Meclisini haberdar etmez mi? 30 Mayıs'ta Sovyet notasını aldık. Biz, gazetelere akse-den haberler üzerine mütalâalarımızı söyledik. Takriben 23-24 Temmuz'da Büyük Millet Meclisi tatil kararı verdi. İki aya yakın bir zaman geçiyor. hükümet böyle bir hâdiseden Büyük Millet Meclisini resmen haberdar etmemişti. Bizim iddiamız, Büyük Millet Meclisi ile dış politika meselelerinde beraber bulunmamızdır. Büyük Millet Meclisinin irşadından istifade etmeli, hele onun salâhiyetine çok dikkat ve riayet etmelidir. bunu Hükümete anlatmaya çalışıyoruz. Bunu anladıkları, tatbik ettikleri gün kendilerine yalnız müteşekkîr oluruz.

Şimdi yapılan propagandalardan kendilerini üzecek, eyahut vaziyeti, rejimi tehlikede gösterecek ne var? Bizim uğradığımız muamelenin binde birini biz yapmıyoruz *(Sağdan, bravo sesleri)*.

Haberi var mıdır, yapılanlardan? Yazılanların hepsini görüyorum, ama zannediyorlarsa ki, bir partinin en yüksek kademesinden en küçük ocağına kadar bütün söylenenleri partinin başkanı kontrol edebilir. Buna imkân yoktur, bir. Kontrol etmeli mi? Buna lüzum yoktur, iki (*Soldan, gürlütüler, Genel Sekreteri sesleri*).

REİS — *Müsaade edin efendim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Benim beyanata bakmalıdır. Demin ne diyordu; biz demokratik rejimi, Demokrat Parti iktidara gelirse iki senelik, genç bir insan olarak bu memleketi idare edemez kanaatinde imişiz. Böyle propağanda ediyormuşuz. Böyle propaganda edenler, böyle söylemiş olanlar bulunabilir. Benim sözümü esas tutacaksa; ben bunun tamamıyla aksini söyledim. İzmir'de 1948 de 1949 da dolaşım. Orada; bugün muhalefette bulunan Demokrat Parti içinde bu memleketi idare edecek devlet adamları vardır dedim. Ben bu kanaatteyim. Bunu söyledim : İzmir'de. Şimdi benim sarıh beyanlarıma her hangi bir ocakta veya bucakta bir arkadaşımızın söylediği sözü karıştırmak imkânsızdır.

Rakamlar veriyoruz diyorlar. Rakamlar vermiyorlar arkadaşlar. İşte : Başbakanın dikkatinden kaçan ve zararı tesirini lâıkiyle ölçemediği nokta burasıdır. Ben , bu memlekette bir iktisadi buhrandan bahsettim. Hattâ böyle bir buhran olduğunu zannettiğimi söyledim.

Harici ticaret vaziyetinde, verdikleri rakamlar vatandaşta her türlü itimadı selbetmiştir. (*Soldan : Yah yah sesleri*) Altın meselesi, döviz meselesi bunlar, mütehassis ve fen adamları tarafından söylenmektedir. Şimdi bir memlekette sayısız tüccarlar ve birçok memleketlerle ticaret yaparlar, borçlarını ödyemezler o memleketler protesto ederler. Yahut "Buna dikkatinizi celbederiz, bu memleketin itibarına dokunuyor buna bir çare bulunuz" diyen bir muhalefetin bu ifadesini bile reddetmeye kalkşıyorlar. Bu doğru mudur? Bizim bu müdahalemizle memleketin itibarı kurtarılmaktadır (*Soldan : Ooo sesleri*).

Arkadaşlar, bir Hükümet sayısız milletlere borçlu olur, o milletler türlü şekilde şikâyet ederler. O Hükümet kendi milleti karşısına çıkar, borcumuz yoktur, her şey tamamdır diyebilirse âlem "Bu nasıl memlekettir?" der. Düpedüz tüccarın bildiği; milletin bildiği, bütün dünyanın bildiği bir hakkatı, düpedüz aksini Hükümet kendi millete karşı haykırabilirse, bunasillettir, derler. Bu memlekette hakkatı söyleyecek tek bir insan yok mu? Derler. Bu memlekette muhalefet partisi yok mudur, derler.

Bir memlekette yanlış bir söz söylendiği zaman; o memlekette, hayır hakkat budur diyecek bir muhalefet varsa o memlekette muamelede bir

istinat nokta var demektir. Çünkü hakikatlar milletten gizlenmeyecek demektir. Bu, millet için büyük kuvvettir. Ve büyük itibardır.

Mali itibar, ticari itibar nedir? Müttehassıslar diyorlar ki, Merkez Bankasının verdiği hesaplar vazih değildir. Kanun vuzuhu emreder. Yazıyorlar.. Bunda ne var? Dış ticarete açığımız var, ödeyemiyoruz diyorlar. Sınırlanıyorlar, bu sözden. Yanlış iki cibetten : Bir defa kendisini hakikat dışı, hakikatın zıddı bir istikamete sevk etmiş oluyor; ondan sonra işin içinden çıkamıyor. Her gün söylediği bir evvelki söylediğinden daha mütenakız oluyor. İkincisi, bu bir memleket için bir kusur, bir ayıp değildir. Dünyada dış ticaret açığı veya dolar açığı bulunmayan memleket pek azdır. Her memleket bu sıkıntı içindedir. Bunun türlü sebepleri vardır. Bu sebepleri herkes tedavi etmeye çalışır. Bunun çaresi doğruyu söylemektir. Söylediğimiz zaman Hükümet dese ki, "Evet şikâyet vardır, tediye de müşkülât çekiyoruz, şudur budur ama şöyle yapacağız, böyle yapacağız" iş biterdi. Bunu söylemiyor. Hakikati memleketten gizlemek sevdasındadır. Yanlıştır, hatalıdır.

Arkadaşlar, bir kelime daha söyliyeyim :

1946 ya kadar nasıl idare ettiğimizi söylüyor. Sözleri birbirini tutmaz ki. 1946 ya kadar hep beraber idare ettiğimizi dün söylüyordu. Şimdi 1946 da olanlardan, geçmiş hâdiselerden yalnız beni mesul tutuyor. Ben her mesuliyeti kabul ederim.

Düşüğü zaman, insan, göğsünü kabartarak gezmelidir dedim. Bunun bizim kuvvetimizden değil, kendilerinin musamahasından olduğunu ifade etmek istediler. Hayır, kendilerinin musamahası değildir.

Af Kanununu çıkardık dedi. Af Kanunu bizim için değil, kendileri için çıktı *(Soldan gürültüler, ooo sesleri)* Evet, evet Af Kanunu benim için çıkmadı. Geçmiş hâdiselerin her birini mübalâğa ile her türlü iftira ile hem eskârı umumiye karşısına, hem mahkemeler karşısına getirmek için bütün düzenleri, ve tertipleri kendileri yaptılar. Af Kanunu ile bizim bir alâkamız yoktur; bu bir...

MUSTAFA EKİNCİ *(Diyarbakır) — Dosya geliyor.*

İSMET İNÖNÜ *(Devamla) —* İkincisi, evet vatandaşlar arasında dolaşmamız, kurmaya çalıştığımız iş içinde mütevazı bir insan olarak bu büyük eseri vücuda getirmek için canla başla çalıştığımız rejimin tabii bir neticesidir, kendimize güvenmemizi, her türlü hesabı vermek, her bareketin içinden şerefle çıkacak vaziyette olmamızın neticesidir, iki...

İnsanlar iktidara geldikleri zamanın şâsaalarıyla ölçülmez, insanlar düştükleri zamanki itibarıyla ölçülür. *(Sağdan, alkışlar).*

Başbakanı beğendirmek için gayret edecek değilim. Ne kadar takdir ediyorlarsa, kendilerine aittir. Şimdi meselelere gelelim :

Kore meselesini her vesile ile meydana çıkarıp, bizim başımıza bir tenkid mevzuu olarak açan kendileridir (*Soldan Allah için vesileri*). Bugün de Kore meselesine, kendileri de bahsettiği için girdim. Sonra Büyük Millet Meclisi ile beraber çalışılmadığına misal olarak söyledim.

Rusların bize verdiği nota meselesi; bu hususuta da niçin kendim teşebbüs alıp söylememişim. Hüsnü telâkki etmezler arkadaşlar, bu zihniyetle olanlar hüsnü telâkki etmezler. Kendimi o kadar vazife içinde gördüm ki, onlara hacet bırakmaksızın fikirlerimizi umumî efkâra arzettim.

Biz vaziyeti nasıl mütalâ ediyorsak olduğu gibi memleketin tenkidine arzettik. 1,5 ay geçti. B. M. Meclisi, Montekarlo'dan aldığı malûmatla iktifa ederek kaldı.

Bundan sonra arkadaşlar Af Kanunu meselesinde bizim, benim şahsan hiç istifade etmediğim aşıkârdır. Biz istifade etmediğimize göre kendi saflarında istifade edenleri araması lâzımdır.

AHMET KOCABİYİKOĞLU (*Balıkesir*) — *Devlet Retliğini meşru olarak mı yaptır?*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — İktisadî mevzu üzerinde Başbakanın her vesile ile yaptığı geniş propaganda izahlarını bu kürsüden bir defa daha dinledik. Bunların cevapları vardır. Bunun mütahassısları vardır, vesileleri vardır. Bunlara ayrı ayrı cevap veririz.

Şimdi mühim bir şey : Bugün Başvekilli dış tediye meselesinde “güçlük vardır.” sözüne bir ucundan getirmiş bulunuyoruz. Bu bir terakkidir. Ümit ederim ki, bundan sonra memlekette dış tediye muvazenesinde, dış ticarete, malî itibar meselesinde hakikatı söylememeyi değil, hakikatı söyleyerek vaziyeti olduğu gibi anlatmayı tercih ederler. Bizim bu meselede muhalefetimiz vardır. Malî itibar meselesinde kendi tenkidimizi fazla kıymetlendiriyor değiliz. Bizim iddiamız şu : Bu memlekette harici tediye aksaklığından dolayı ıstırap çeken geniş bir ticaret âlemi vardır. Bunun dış âlemi, alacaklıları da vardır. Bunun karşısında Hükümet “Borcumuz yoktur, sıkıntı yoktur.” iddiasındadır. Bu yanlıştır. Söylediğimiz budur. Bu hakikatı memlekete söylemek lazımdır.

Şimdi arkadaşlar, söz Ağrı'da dinî siyasete alet etmek iddiası ile başlayan bir münakaşadan çıktı. O münakaşadan buraya kadar bütün meseleler açıktır. Dinî siyasete alet etmişler midir? Etmedik, diyorlar. Bir kısım vatandaşlar zabıt tutarak bu suçlar işlenmiştir, dediler. Etmemişlerse ya-

pılan zabıt bir iftira veskasıdır. Bunları adalet halleder. Adalet halletmedikçe mesele açıktır...

MECDET ALKİN (Kütahya) — *Adalet Vekili geldi, söyledi.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Başbakanın bütün söylediklerini iki noktada hulâsa edeyim; ondan evvel biz iktidardan çekilir çekilmez Sayın Cumhurbaşkanını ile görüştüğüm zaman söylediğim söz buraya tekrar ettiler, kendileriyle konuştuğum zaman da söyledim. Görüştüğüm zaman dedim ki : “İktidar değişti, birtek istediğimiz vardır, sizden. Muhalefet olarak bizim İktidarda iken size verdiğimiz emniyetkadar emniyet isteriz.” (Soldan, gurultular) Reiscumhura söylediğim bundan ibarettir. Başbakana söylediğim de bundan ibarettir. Bu yersiz. İüzumsuz bir endişenin ifadesidir. diyebilir misiniz? İşte 3.5 sene sonra bugün burada mevzu bahis olan mesele bundan ibarettir.

Bir Başbakan ki; “İhtilâl rejimi ile iktidara geldim ve ihtilâl rejimi hüviyetini muhafaza edeceğim.” diyor, bu zihniyet mevcut oldukça bu istenilen emniyet teessüs edemez. Bu noktayı burada halletmek lâzumdur (Soldan : “Öyle şey söylenmedi, nereden buhdun?” mesleri) Başbakanın buraya gelip, ihtilâl rejimi ile geldik, ihtilâl rejimi içinde idare ediyoruz, sözünü değiştirir de, - kendilerine münasip olan şekliyle söylüyeyim- “Yanlış anlaşılmalıdır hukuk devletiyiz, hukuk devleti kaide ve prensipleri haricine çıkmayacağız.” derse güçlüğün, ışın yüzde sekseni derhal hallolunur.

İkincisi; dış politika meselesinde biraz ucundan kendisine kurtulacak yol bulmaya çalıştı. İnsandır, hata edebilir, bâzi eksiklikleri olabilir, bunu Meclis halleder. Hata ihtimalini kabul ediyorum.

Kendileri gelecekler, diyecekler ki, harbe girmek salâhiyetinin Mecliste olduğu kaldesine riayet edeceğiz. Gelsinler bu sözü söylesinler. Bu şekilde dış ve iç emniyet meselesi yüzde seksen hallolunur (Sağdan, alkışlar).

* TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 18.11.1953, C: 25, B: 6, SF: 311-330

CHP'NİN HAKSIZ İKTİSAPLARININ İADESİ HAKKINDAKİ KANUN MÜNASEBETİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

14 Aralık 1953

Pek sayın arkadaşlar, önümüzdeki kanun tasarısı, Cumhuriyet Halk Partisi adındaki meşru siyasi teşekkülü itham ediyor, ceza kesiyor ve tatbik ediyor.

Karşısında bulunduğumuz hâdise, Büyük Millet Meclisinde adalet mercii vazifesini gördürmektir. Öyle bir adalet mercii ki, muhakeme ettiğini dinlemiyor. Kendi yargı âzasının, yani Büyük Millet Meclisi üyelerinin hür vicdanları daha önce Grup kararlarıyla tasmin edilen bir hükme bağlanıyor.

Bu kanun tasarısı; ruhiyle metniyle, her türlü usuliyile Anayasaya aykırıdır. Bu tasarı hukuk prensiplerine, insan haklarına, Cumhuriyetin itibarına kasdetmek hareketidir (*Sağdan, bravo sesleri*). Bu kanun tasarısı, iktidar başında bulunanların Büyük Millet Meclisine karşı bir zorlama teşebbüsüdür (*Sağdan, bravo sesleri*).

Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi, kendinden evvelki Büyük Millet Meclislerinin icraatını tanımamak yoluna sevkediliyor. Bu hareketin Devletin devamı ve istikrarı konusunda vahim mahzurlarını tahmin etmek güç değildir.

Cumhuriyet Halk Partisinin maddî varlığının müsadere edilmesi filli, bizim için, tasarının hiç ehemmiyeti olmayan tarafıdır (*Soldan, gülüşmeler*).

Biz, hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız. Açık-tan tatbika başlanılan yeni rejimle vatandaş sorgusuz, müdafaasız mahkûm edilmektedir (*Soldan, böyle birşey yok, sesleri, gürültüler*) Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum (*Soldan, gürültüler*). Suçluların telâşi içindediniz (*Sağdan, alkışlar, bravo sesleri*), (*Solda : Gürültüler "Meclisi tahkir etmiştir" sesleri*).

Türk âdetine göre hareket edelim. Türk âdetine hükme mâruz bir kişi 400 kişiye karşı şkrini söyler : Türk âdetinde dört yüz babayığit bir kişiye hücum etmez!.. (*Soldan gürültüler*) (*Sağdan bravo sesleri*)

HİMMET ÖLÇMEN (Konya) — 20 milyona rest çektiğin günleri hatırla!..

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Vasiyet ve tesis hakları ve tasarrufları ilga olunmaktadır.

Tamamiyle hukuk dışına çıkmak yolunda olan bir iktidara karşı son sığınma yeri olan Büyük Millet Meclisi. Adaletsizliğin vasıtası haline getirilmek isteniyor. (*Soldan şiddetli gürültüler*)

Teşebbüs, vatandaş hakkına ve muhalefete karşı pervasız zülüm yoludur. *(Gürültüler)* Hareketlerinizin vasıflarını teşhirden niye korkuyorsunuz?

Zulüm yolunun zararları ve tehlikeleri üzerinde kâfl derecede sözler söylenmiştir.

Muhterem arkadaşlar,

Sizi, Grup kararınızla bağlı olarak adalet hükmü vermeye mecbur olmaktan dolayı ıstırap içinde inleyen vicdanınızla yalnız bırakacağız *(Soldan gürültüler, vicdanınızdan eminiz sesleri)* Biz, Türk milletinin yolunda hizmetlerimize devam edeceğiz. İktidarın açmak kararında olduğu adaletsiz yoldan, zulüm yolundan büyük milletimizin az zararla kurtulması için bütün kabiliyetlerimizle ve tam vatan severlikle çalışacağız. Hususiyile dünyanın büyük emniyetsizlik içinde ve Türk vatanının ağır tehlike karşısında bulunduğu bir zamanda *(Soldan "eskinden daha iyiyiz" sesleri, gürültüler).*

Vatan tehlikesinden bahsolunurken insan merak eder, sözün sonunu dinler.

İktidarın mesuliyet duygusundan bu derece mahrum olarak vatandaş hukuk dışı bir devre açması, ayrıca eseflere lâyıktır *(Soldan gürültüler).* Bütün tevellimiz, milletimizin yüksek vatanseverlik hissiyle bu yeni rejimden büyük seçimlerle kurtulmaya muvaffak olmasıdır.

HİMMET ÖLÇMEN (Konya) — Sana bu millet bir ders daha verir.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Sizi Türk Milletine karşı mesuliyetlerle başbaşa bırakıyoruz *(Soldan gürültüler).*

İki esas milletın hâterasında daima basiret dersi olarak kalacaktır. İktidarda bulunan bir siyasi partinin rakibi olan siyasi partiye karşı yaptığı isnat ve ithamı, bağunsuz bir mahkeme hükmüne arzetmeye cesaret edememesi, ithamının haksız ve iftira olduğunu riyazi delildir *(Sağdan alkışlar).* Hukuk dışında harekete karar vermiş olan bir iktidar, düşmemek için meşru olmayan her vasıtaya başvuracak yoldadır *(Soldan şiddetli gürültüler, "Tebliğünüz acıyorum" sesleri, "Onu ancak sen yaparsın" sesleri).*

Tarihi şanlı hizmetlerle dolu olan Cumhuriyet Halk Partisi, bugün uğracağı muamele ile yüksek bir şeref yoluna, vatandaş her şeyden önce hukuk devleti kurmak için çalışma yoluna girmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi bugün vatandaş gözünde vatan selâmetinin başlıca ümidi olduğunu bir daha anlamıştır *(Sağdan bravo sesleri, şiddetli alkışlar) (Soldan şiddetli gürültüler).*

ABDULLAH GEDİKOĞLU (Ankara) — Sahtekâr, sahtekâr! 1946 yı unuttun mu?

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Işıktan korkuyorsunuz! *(Soldan asla sesleri, gürültüler).*

AKİF SARIOĞLU (Antalya) — *O milyonlar nereden çalındı?*

REİS — *Müsaade buyurun efendim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — 400 babayığit bir kişiye hücum etmez. Türk âdetinde bu yoktur. Lütfen dinleyin.

Vatandaşın bizim için beklediği ümitlere lâyık olacağımıza söz veriyö-

FUZ (*Sağdan şiddetli alkışlar*)

(*Soldan gürültüler ve kapak sesleri arasında Halk Partili mebusları salonu terkettiler*)

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 14.12.1953, C: 26, B: 17, Şf: 169-170

7 KASIM 1954'TE YAPILAN MUHTAR SEÇİMLERİNE İLİŞKİN SÖZLÜ SORU MÜNASEBETİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

15 Kasım 1954

(Bursa Milletvekilli Hulusi Köymen'in konuşmasından sonra)

Muhterem arkadaşlarım, son yapılan muhtar seçimleri üzerinde Büyük Millet Meclisi huzurunda bir müzakere tertib edildiğini görüyoruz (Soldan terlip değil sesler). Yapılan neşriyat münasebetiyle grup başkanının bu münakaşayı doğrudan doğruya Cumhuriyet Halk Partisi ile tahrik etmesi devam edecek müzakere için tabii bir sebep olmuştur.

Şimdi ana iktidar partisinin muhterem grup başkanının bir noktaya dikkatini celbetmek isterim.

8 Kasım günü bir hususî gazete, hususî müessese olmuş bir gazete seçimler hakkında neşriyat yapmış. İş ne münasebetle Cumhuriyet Halk Partisinin bir muhakemesi şekline sokuldu, anlamak mümkün değildir? (Garantöler)

Asıl mühim olan başka bir nokta var; 8 Kasım günü neşriyatından dolayı Halkçı gazetesi mahkemeye verilmiştir. Verilmiş mi, verilmemiş mi? Bir taraftan mahkemeye sevk olunan bir müessesenin ayrıca Büyük Millet Meclisinde muhakeme edilmesi nasıl bir harekettir?

Arkadaşlarım, içinde bulunduğumuz rejimin çok esef verici bir tezahürü olarak adaletin istiklâli mevzuunda mütemadî gösterilen riyetsizlik, dikkatsizlik Meclise de intikal etmemelidir. Bu, yanlış bir şeydir arkadaşlar, buna müsaade etmeyiniz arkadaşlar.

Mahkemede muhakemesi görülmekte olan her hangi bir hâdisenin Büyük Millet Meclisinde ayrıca bahis konusu edilmesi suretiyle hâkimler üzerinde tesir yapmaktan ihtiraz edilmesi lâzımdır. Bunu vekillere, grup başkanına tavsiye etmenizi istirham ederim.

Şimdi arkadaşlarım, memleketin iç politikasında umumi ahenk arzu edilmeyecek kadar gergindir. Bunu artırmakta fayda yoktur. Çok şükür, çok kuvvetli, çok itibarlı olan memleketimizi demokratik yolda da itibar kazandıracak bir istikamette yetiştirmeye, geliştirmeye çalışmalıyız.

Şimdi bütün söyleyeceklerimi, böyle bir yapıcı zihniyetle sizin takdirinize arz etmek isterim. Esas mevzua gelyorum.

Yedi Kasım günü yapılan seçimler üzerindeki münakaşa nerede toplanıyor?. Seçim emniyeti mevzuu üzerinde toplanıyor.

Seçim emniyeti üç kısımda mütalâa olunur.

Seçimden evvelki, seçim esnasındaki hâdiseler ve seçimden sonraki vakalar...

Seçimden evvelki hâdiseler, şüphe yoktur ki memlekette huzuru ve seçim emniyetini ciddî bir şüphe içinde, bunaltıcı bir hava içinde bırakacak şekilde cereyan etmiştir *(Soldan : Nerede sesleri, gitrültiler, misal ver sesleri)*.

İnsaf buyurun arkadaşlar, Kırşehir vilâyeti arzu etmediğiniz bir tarzda rey kullandığından dolayı lâğvedilmiş değil midir? Anadolu'da ve bil-hassa böyle uzun zamanlardan beri vilâyet merkezi olarak yaşamış olan bir kasabada, o vilâyetin lâğvından dolayı uğranılan elem, zarar ve mânevî ıstırap sonsuz olmuştur *(Soldan "onun bununla alakası yoktur" sesleri) (Sağdan : Bravo sesleri, alkışlar)*

Şimdi bakınız netice ne olmuştur?. Kırşehir vilâyeti merkezinde. Kırşehir kasabasında zannediyorum, 74 veya 76 muhtarlık vardı. Kırşehir'in siyasi hüviyetini biliyorsunuz; bunların çoğu muhaliftler. Bu seçim neticesinde Kırşehir'de iki muhtarlık bağımsız olarak kalmış 72 veya 74 muhtarlığın hepsini Demokrat Parti kazanmıştır. İnsaf edin arkadaşlar *(Sağdan, alkışlar)*

Bu neticeyi, Kırşehir'de bulunan vatandaşların içinde buldukları ruh haletinin, korkunun ve ıstırabının tesirinden başka bir suretle mânalandırmaya imkân var mıdır?. Bu bir.

Ondan sonra arkadaşlarım; size, bu memleketin bugün iç politika bakımından en büyük meselesini arz etmek isterim. Bugün siyasî hayatımızda itimat havası ve yeni bir istikamete gitmek ümidli birdenbire parlıyabilir. İki şey yapınız; biri, Kırşehir'i tekrar vilâyet yapınız *(Gülüşmeler, nasîl olur sesleri)*.

Lütfediniz arkadaşlarım. Bir kasaha halkına reyinden dolayı ceza tertibedilmesi ortaçağda yapılan işlerdendir. Bunu Demokrat Partiye lâyık görmeyiniz. Bunu Cumhuriyet Hükümetine lâyık görmeyiniz. Kırşehir'in çektiği ıstırapta, bütûn memleket müşterektir. Kırşehir vilâyetinin bugünkü seçiminde, gelecek seçimde; seçime girerken emniyetli bir havanın hâsıl olması için, korku havasının mutlaka bertaraf olması lâzımdır.

HÜSEYİN BALIK *(Zonguldak)* — Paşam, bu memleket öyle şeyleri dinlemez.

REİS — Hüseyin Bey lütfen müdahale etmeyiniz.

HÜSEYİN BALIK *(Devamla)* — Bütûn Türkiye'yi taziyik altına aldınız, millet sizi dinlemedi. Dinlesiydi sizi ıktıdarda bırakacaktı.

REİS — *Hüseyin Bey lütfen karşılıklı konuşmayınız.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi arkadaşlar, ikinci meseleye geçiyorum. Bugün bu memleketin müşterek olan başlıca dertlerinden birisi de adli istiklâl meselesidir.

Arkadaşlar; mahkeme istiklâlini, hâkim teminatını lütfen behemehal ve süratle tamir ve ıslah ediniz.

RAUF ONURSAL (İzmir) — *Daha nasıl istiklâl olsun?*

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Bunsuz seçimde emniyet olmaz, bunsuz vatandaş hayatında huzur olmaz, bunsuz hiçbir siyasi konuşma olmaz. 7 Kasım'da muhtar seçimlerine girerken bütün seçmenler başlıca bu iki taziyik altında bulunmuşlardır. Bakınız Kırşehir'de neticeyi söyledim. Muhterem Hulusî Köymen Kırşehir'de eskiden çokluk D. P. aleyhindeydi, şimdi 76 da 74 ünü kazandık diye uzun boylu iftihar edebilir ama, hakikat ve ana sebepler acıdır; düşünülürse kendileri de muztarip olacaklardır. İkincisi; adalet teminatı meselesini süratle halletmek lâzımdır. Halbuki takip olunan siyaset bunun tamamen aksinedir. Nitekim mahkemeye şikâyet edilmiş bir mevzu için bugün burada ayrıca müzakerede bulunuyoruz.

FEYZİ BOZTEPE (Ordu) — *Bu, gensoru değildir.*

REİS — *Karışmayınız.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Adalet mevzuunda giderilmesi çok temenni ve arzu edilen ihtiyaçlar bulunduğu halde seçime girdik.

Seçim günü hâdiseler ve vakalar olmuştur. Bunları gazeteler yazdılar. Halkçı Gazetesi de yazdı. Şimdi Halkçı gazetesi C.H.P. il başkanlarının muhtelif yerlerde hikâye ettikleri birçok hâdiseleri yazıyor. Şimdi arkadaşlar bu hâdiseler tetkik edilir, mahiyetlerine göre tefsir edilir ve bunlar usulü dairesinde, kanun dairesinde takip olunur. Nihayet her cemiyette olan vakalardır. Bunların yüz kızartıcı olanları da, olmıyanları da kanun dairesinde hal olunur ve seçim üzerinde vatandaşın şuurunda devamlı bir tesir yapmaz. Onun için hâdisenin mahiyetine bakmak lâzımdır. Benim, bu hâdiseler içinde ehemmiyetli gördüğüm nokta şudur; İstanbul'da rey puslalarının içine konacak, gazetelerin yazdığına göre, şikâyet mevzuu olan yüze yakın mühürlü zarflar, mahallî Demokrat Parti başkanının evinde, zannedirim Firuzâğa'da, yakalanmış.

Şimdi arkadaşlar; bu hâdiseler mühim bir hâdisedir. Vekiller eğer C.H. Partisine taarruz dâvası yerine bunu ele almış olsalardı mesele yoktu. Biz bunu beklerdik. İktidar partisi bu mevzu üzerinde ehemmiyetle dursaydı münakaşanın yarısı kapanırdı. Mühürlü zarfı kim mühürlüyor ve sandık başkanına kim veriyor? Zarf sayılıyor, sandık başında verilecektir. 1954 seçimlerinde bu mühürlü zarfların fena kullanıldığına dair çok rivayetler

iştirilmiştir. Birçok yerlerde keyfiyet, tevatür şudur : Mühürlü zarflar daha evvel seçmenlere dağıtılıyor. (Soldan : Gürültüler). Bu tevatür efendim, söyleniyor. Şimdi bunlar sandığa atılırken sandıkta alınmış olan mühürlü zarf iade ediliyor. Ama elde vesika yok. Bunu bir şikâyet mevzuu yapmaya kanunen imkân yoktu ve olamazdı. Bu kadar ağır tertipler her zaman, arzu edildiği zaman tespit edilen hususlardan değildir. Yalnız bu vahim hareketin bir misalinin İstanbul'da bileğinden tutulmuştur. Demek ki, böyle bir usul seçimde kullanılmıştır, kullanılmaktadır (Soldan : Gürültüler). Şimdi hükümete, grup başkanına, "hâdiseler arasında böyle bir vakia vahimdir, çok ehemmiyetlidir." deseşydım, hükümet de, "mutlaka takibedeceğiz ve önliyeceğiz." deseşydı o zaman müşkülâtın yarısı, hattâ hepsi ortadan kalkardı ama, bu gibi hâdiselere ehemmiyeti yoktur demek, böyle vakaları teşvik etmek demektir. Bu, yanlıştır.

Şimdi arkadaşlar, size seçimden sonraki vakaları söyleyeyim; bu da seçime girerken havanın ağırlığı kadar ehemmiyetli bir şeydir : Her yerde Cumhuriyet Halk Partisi listesinde kazanmış olan muhtarlar ve idare heyetleri, meclisleri istifaya icbar edilmektedir (Soldan : "Öyle bir şey yok sesleri", "misal ver" sesleri). İstifaya icbar edilmektedir. Bu hareket yanlıştır. Merzifon'da hükümet, linyit kömürü dağıtıyor, muhtarları çağırıyor, köyünün veya şahıslarının kömür alabilmeleri için Cumhuriyet Halk Partisinden istifa etmeleri lâzım olduğunu söylüyorlar (Soldan : "Hadiseleri size yanlış aksettiriyorlar" sesleri).

Şimdi arkadaşlar; Büyük Meclis'in, memlekette adalet mevzuunu her türlü sarsıntıdan masun tutmayı hedef bilen Büyük Meclis'in böyle vakaları üzerine almaması lâzımdır. Bir tek salım hareket hattı vardır : Bunlar doğru ise Hükümet takibedecek, tasvip etmiyoruz deyip suçluların cesaretini kıracaktır; aksi olarak teşvik edici bir cephe alması doğru olmaz.

Şimdi arkadaşlar Merzifon'da böyle olmuştur. Bilecik'te böyle olmuştur. Bigadiç'te böyle olmuştur. Çağırılıyor ve istifaya icbar ediliyor.

Size bir köylü mektubu okuyayım diyor ki : (Bizim etrafımızda 28 köy var, 24 ünde de Halk Partisi bağımsız olarak kazandı. Bunları hep demokrat olarak gösterdiler (Soldan : "Bu ne demek paşam, öyle şey olur mu? Hâlid seni oyatıyorlar" sesleri). Alelusul partiden istifa etsek mi, yoksa olduğu gibi duralım mı? Cevabınızı temenni ederim (Soldan : Güllüşmeler, gürültüler, alkışlar).

Köylü böyle yazıyor (Soldan : Güllüşmeler). Dinleyin, size başka bir mektup yerini, bir çıkıntıyı okuyayım : "Seçime girerken partimiz namına girmedim, bağımsız olarak girdim. Böylece malûmunuz olsun. Yalnız ben değil, o civardakiler de bağımsız olarak girdiler." (Soldan : Gürültüler, güllüşmeler).

RAUF ONURSAL (İzmir) — Sen mektup almışsın biz oralardan geldik.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Hava bu. İnsafla düşünün kendi kendinize kaldığınız zaman. Zorla kazanmak. Bir kısım politikacılar da bu fikir var : “Bunları, yani muhaliflerin hepsini bertaraf etmeli, kuvvetle muhalefeti ezmeli ve partiyi kazandırmalı” diyorlar *(Soldan : “O senin zamanında idi, şimdi böyle zorbalık yok” sesleri)*. Evvelden bunu yaptık diyorlar, sonunda böyle yaptık, muvafak oluyoruz. Ama bunu arzu etmeyenler buna bir çare ararlar.

Vaziyet hulâseten şudur arkadaşlar :

Ankara’da polis mektebi civarında bir sandık, memur evleri allelerinin bulunduğu yer, 1954 seçiminde bu sandığa 400 seçmen iştirak etmiştir. Ve dört yüzü de reylerini Halk Partisine vermişlerdir. Olabilir. Bu sefer muhtar seçiminde bu sandığa 4 kişi iştirak etmiştir. İkisi Halk Partisine, ikisi de Demokrat Partiye vermiştir. Hulûsî Köymen Bey bu parlak seçim emniyetinden dolayı iftihar etsin!

Şimdi arkadaşlar, 1946 seçimlerine geliyorum. Ne olmuştur 1946 da?

(Soldan, gürlütüler, gülüşmeler)

Şimdi arkadaşlar; 1946 bizim tek dereceli seçime girdiğimiz ilk tecrübedir. Tasavvur ediniz 1946 yılında bir hücreye girip rey vermek usulünü bu memlekette bilen yoktu.

RAUF ONURSAL (İzmir) — Siz biliyordunuz, millet biliyordu.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — O tarihte seçim kanunlarının en iptidaisi carî idi.

Şimdi bir mülâhaza söylüyeyim : Seçim Kanunu eksik olur, fazla olur, iptidai olur, müttekâmil olur. Fakat zamanla tekâmül eder. Aslıolan seçimin dürüstlüğüyle yapılmasıdır. Bizim münakaşa etmek istediğimiz budur. Şimdi ne diyor Hulûsî Köymen Bey? Falan yerde dala asılmış, sonra seçim sandıkları delinmiş, çalınmış, şöyle olmuş, böyle olmuş *(Gülüşmeler)*. Bunların hepsi, ne yapılmış ise hepsi, suç olarak yapılmıştır ve takibolunmuştur arkadaşlar *(Soldan gülüşmeler)*. Hulûsî Köymen Bey gibi, mevcut olan seçimin fena şartlarını Meclis kürsüsünde kimse müdafaa etmemiştir *(Soldan gülüşmeler, gürlütüler)*.

Müsaade buyurun, tekrar ediyorum, ne yapılmış ise suç olarak yapılmıştır. Muhterem arkadaşlarım, seçim mevzuunda ve insanların seçilmesinde geçen Mecliste olduğu gibi, bu mecliste olduğu gibi, gelecek Meclislerde de daima şikâyet ve itiraz edilenler olacaktır. Bu, umumî seçim sisteminin doğruluğunu zedelemeyahut bir dereceye kadar zedeler.

Şimdi dikkat ettim, 8 inci Meclis olarak ne meydana çıkmış ise hepsi takip olunmuştur *(Soldan gürlütüler, “Kaç kişi mesul oldu” sesleri)*. 1946 seçimi için, seçime itiraz eden söylenebilecek olanlar ne olursa olsun seçilenlerden büyük

bir çoğunluk doğru olarak seçilmiş ve meşru olarak vazife görmüştür (Soldan : "Asla, asla" sesleri, şiddetli gürültüler). Evet, evet (Soldan : "Vilâyetlerde reyler çalındı, bizzat sizin emrinizle yapıldı" sesleri)

Başbakan son söylediği nutkundu, İsmet İnönü başta olmak üzere yüz elli kişiye yakın insanlar seçilmemiştir, diyor (Soldan : "Öyle değil mi?" sesleri)

Öyle değil arkadaşlar.

Ben bizzat o zaman Demokrat Parti Başbakanı olan Cumhurbaşkanı'na sordum, siz bu Mecliste çoğunluğun meşru olarak C.H.P. nde bulunduğu kanaatinde misiniz, değil misiniz? (Soldan gürültüler). Bana şu cevabı verdi : "Biz kâfi aday bile gösterememiştik, erken yapılmıştı. Elbette çoğunluk sizdedir." (Soldan : Gürültüler)

Şimdi dinleyin. Benim bu vaziyeti müdafaa ederken söylemem lâzım gelen ve şahsımı ilgilendiren bir mevzu vardır. Ben seçildim mi? (Soldan : "Seçilmedin" sesleri, gürültüler).

Arkadaşlar, Büyük Millet Meclisinin çoğunluğu o zaman beni vazifeye seçti. Şimdiye kadar, sekiz seneden beri yapılan tertip ve istiralar, gösterilen bütün gayretlere rağmen benim seçilişim aleyhinde söylenenlerin hiçbirisi itibar kazanmamıştır. VIII inci Büyük Millet Meclisinin hukuki vaziyeti, itibarı ve meşruiyeti üzerinde söylenen sözler kâmilan çürümüştür (Soldan : Gürültüler), (Sağdan : Alkışlar).

Şimdi arkadaşlar, bunları niçin söylüyoruz, münakaşanın mevzuu nedir. Sekiz Kasım günü bir hususi gazete muhtar seçimleri hakkında konuşmuş, bunu vesile itihaz ederek bu müzakereyi açıyoruz. Nereye gidecektir, onu söyler misiniz bana? 1946 da tek dereceli seçimi getirdik, o kanunun eksikleri vardı. Tatbikatından birçok şikâyetler oldu. Biz bunu tekâmül ettirdik. 1950 de tekâmül etmiş bir Seçim Kanununu vücuda getirerek vatandaşlara arz ettik. Bu kanunu Demkorta Parti iktidarı tatbik etti. Şimdi dinleyiniz. O günden beri 1950 de bizim seçimde tatbik ettiğimiz kanun, o günden beri durmuş mudur, ilerlemiş midir, gerilemiş midir? (Soldan ilerlemiş sesleri). İnsaf ediniz, o kanun tanınmaz bir hale gelmiştir, gerilemiştir. seçim emniyeti baltalanmıştır (Soldan yalan, yalan sesleri). Bakınız. Trakya'da bu sefer vatandaşlar bilmiyor kanunu; elindeki listeyi beğenmiyor, D.P. listesinde bir kişi bırakıyor, diğerlerini siliyor sandığa atıyor. Kanun bu silmeyi tanımıyor. Hepsini silinmiş, bir kişi kalmış, fakat yine D.P. nin listesi kabul edilmiş oluyor. İnsaf ediniz. Seçim Kanunu bu hale gelmiştir. Silebilir vatandaş ama bu muteber değildir. Bunun neresinde ciddiyet vardır? (Soldan : Kanunlar için böyle konuşulmaz sesleri).

Bir de, bu seferki seçim işinde de teyyüt etti, nasıl mühürlü zarflar meselesi ilk defa olarak bileğinden yakalandı ise bir de başka bir şey ya-

kalandı. Kapalı zarf sandığa atılırken hangi partiye verildiğini sandık başında oturanlar biliyorlar ve isterlerse not edebiliyorlar. Evet, sandığa rey atılırken karşıda oturan bunu biliyor. Nasıl biliyor, anlatayım : Kâğıtlar çok farklıdır, başka başka hacımdadır. D. P. nin kâğıtları büyük hacımdadır, zorla zarfa giriyor ve içeri atılırken görülen müşkülât adamın hangi partiye rey verdiğini gösteriyor.

BAŞVEKİL ADNAN MENDERES (İstanbul) — *Allahtan kork! Yalan o kadar kolay değil, kork Allahtan. Allah seni vuracaktır. Allahtan kork!*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Sükûnet, sükûnet, lütfedin dinleyin. Şimdi arkadaşlarlar...

BAŞVEKİL ADNAN MENDERES (İstanbul) — *Allahtan kork yahu.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bunda kanuna aykırı bir şey yoktur. Kimse bundan dolayı suçlu görülemez. Çünkü, herkes kendi partisinin rey pusulasını serbest olarak zarfa koymak salâhiyetindedir. Binaenaleyh göze çarpan hâdise, kanun eksikliğidir. Demek ki, kanun da tamamlanacak bir yer vardır. Bakınız nasıl?

Bâzı memleketlerde, tecrübesiz ilerlemiş olan memleketlerde, okuyup yazması kâfi olan memleketlerde rey pusulaları tek kâğıttır.

REİS — *Faşam mevzuun dışına çıkmayınız.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bağımsızlar, parti adayları hep bir kâğıda yazılır. Bu kâğıtlar hükûmet tarafından basılır ve vatandaş gizli hücrede o isimlerden istediğini alır ve geride kalanlarla kâğıdı sandığa atar.

REİS — *Size sadece Halk Partisine vâkı târtizlere cevap vermek için söz verildi. Yeni bir seçim kanunu müzakeresi çerçevesinde değildir.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Lütfederseniz konuşurum.

REİS — *Mevzuun dışına çıktığınız takdirde sözünüzü keseceğim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi arkadaşlar, biz belki bütün adayları bir kâğıt üzerine yazıp atamayız ama bu rey pusulalarının hepsi bir hacımda, bir ölçüde hükûmet tarafından, adaleti temsil edenler tarafından hazırlanabilir. Bu suretle bir gizlilik şüphesi de ortadan kalkmış olur. Bunları bir istitrad olarak söylüyorum.

Şimdi arkadaşlar, sükûnetle düşününüz. Türkiye gibi hakikaten itibarlı ve kuvvetli bir memleketin iç politikasında huzursuz bir vaziyet görülmesi zararlıdır, yanlıştır. Memleketin kuvvetini beyhude yere lüzumsuz çekişmelere feda ediyoruz, israf ediyoruz. Yeri yoktur, lüzumu yoktur, sebep de yoktur.

Sonra emin olunuz arkadaşlar, her türlü münakaşa olabilir ama demokratik rejimin cereyanı içinde bütün vatandaşları huzur içinde yürütebilecek olan bir iç siyaset dışarıda da bize çok kuvvet verir.. Çok itibar verir. Buna ihtiyacımız vardır arkadaşlar. Bu memleket, bin seneden beri tehlikeler ortasında bulunan bir şanü şerefle dolu ada halinde yaşamaktadır. Her zaman büyük hâdiseler karşısında bulunacaktır. En büyük kuvvet içerdeki huzurdan gelir. Aynı tezi şiddet taraftarı olan hükümet erkânı da söylüyor. Zorla susturarak seçildikten sonra, zorla istifa ettirilerek bir sükunet temin etmenin faydası yoktur, bunda kuvvet yoktur, bilâkis bize büyük zararı vardır. Bunların içinden çıkabiliriz.

(Başbakan Adnan Menderes'in konuşmasına cevaben)

Muhterem arkadaşlar, Başvekil benim konuşmama cevap verdi. Canı yalancı, millî jurnalcı, bunun gibi sözler kullandı. Ben eminim ki kem söz sahibinindir ata sözü hatırımızdadır. Bütün bu sözleri Büyük Meclis huzurunda, Büyük Meclise karşı hürmet duygusuna uygun bulmadım *(Soldan : Doğru söyledi, ezileri)*. Kendisini bu mevzuda takilbedemem. Yetişme tarzım ve Büyük Meclise saygım Mecliste bu uslûpta konuşmama mânîdir.

Şimdi mevzua geliyorum; ben muayyen fikirlerden bahsettim, bunlara cevap vermiyor, 1946, 1945 ve 1943 ilâhîr... Sonra ben Devlet Reisi iken Başvekil olmuş olanlarda, onların her birinde tenkid edecek mevzular bulabilirsiniz. Bunları, rahmete kavuşanlar ve sağ olanları bugünkü mevzumuzla hiçbir alâkası olmıyan bahis dışı sözler telâkki edeceğimizde şüphem yoktur *(Soldan Bağlarında seni vardı sesleri)*.

Şimdi arkadaşlar; Başvekil iktisadî mevzularda ve seçim esnasında söylenen sözler üzerinde müzakere mi açmak istiyor? Böyle bir hususî gazetenin beyanatı münasebetiyle sınırları bozulmuş çirkin bir şekilde her meseleyi mevzu bahis etmenin ne bir faydası, ne de memlekete bir hayrı vardır. Eğer iktisadî meseleleri bahis mevzuu yapmak istiyorlarsa bir genso ru açarı, geçen Mecliste de bunu istedik vermediler ve uzun boylu konuşuruz.

Şimdi arkadaşlar, bir noktada ısrar edeceğim. Bugün geçen hâdiselerden müteessir olduğunuza şüphem yok. Bunu hepimizin yüzünde okuyorum *(Sağdan : Gülüşmeler)*. Ama sebep, vesile, kendisidir. Tecavüz ediyor. Bir insanın ağzına gelmemesi lâzım gelen sözleri söylüyor. Bunlara hiçbir zaman gitmem. Memlekette huzuru temin etmeliyiz. Benim teklifim budur *(Soldan : Gülüşmeler)*. Başbakan veyahut iktidar nüfuzluları öyle tecavüz kelimeleri kul-

lanıyorlar ki o kelimeleri size iade ediyorum deseniz, mahkeme karşısında, bu günkü kanunlarla suçtur. Böyle bir cemiyet olmaz arkadaşlar. Savunma imtiyazı olan iktidar mensupları insafa gelmelidir. Cemiyetlerde böyle bir imtiyaz olmaz *(Soldan : İmtiyaz değil sesleri)*.

Benim bilhassa dükkatinize arz etmek istediğim bir esaslı dert var; diyorum ki, Adalet üzerinde B. M. Meclisi kürsüsünde tesir edilmemelidir. Bunu Başbakanı nasıl anlatalım? *(Soldan : Mugalâta yapıyorsun sesleri)*. Dostları var, kendisini sevenleri var *(Soldan : Bütün Türk milletini seviyor, sesleri)* Bunu kendisine anlatıp, adalet denilen müesseseye tesir etmek yanlış bir harekettir, demeli, bunu kendisine nasıl anlatmalı?

Diyorlar ki, burada Halkçı gazetesini muhakeme etmiyoruz. İnsaf buyurunuz, siz hâkim olunuz, bu kürsüden, neşriyatıyla içeride ve dışarıda bin türlü fenalıklar yaptığı söylenmektedir. Bu sözleri de B. M. Meclisinin bir çoğunluğu da tasvibettiğini görüyoruz. Hâkim bu dâvayı mütalâa edecek, hüküm verecek hâkim serbest midir? *(Soldan : Dâva nedir diye sesleri)* Hususiy-le Adalet Bakanı onun karşısında elinde istediği zaman emekliye ayıracak, savcılığa çevirip sonra azledecek kanuni salâhiyeti var. *(Soldan : Nasıl bunları bilirsin sesleri)*.

Bakın arkadaşlar; adalet hislerinize iltica ederim, gazeteciler mahkemede hüküm giydiler *(Soldan : Kötüleşmedi sesleri)* Gazeteciler, uğradıkları bu hükümlerin haksız ve isabetsiz olduğu kanaatindedirler. Kanunen temyize müracaat ettiler. Hüküm katliyet kesbetmemiştir, halen dâvalar hâkimlerin ellerindedir.

Hükümet programı olarak Büyük Millet Meclisinin açılış nutkunda bu kararların isabetinden, kanunların isabetle tatbikından bahsedilmiştir. İnsaf etmez mısınız? Ne yapsın vatandaş, mağdur vatandaş, sanık olan vatandaş?

Bir mahkemede giydiği hükmün isabetsizliğini iddia etmektedir, yüksek mahkeme karar verecektir.

Burada en yüksek salâhiyet sahibi, mevki sahibi zat, ele alıyor, karar isabetlidir diyor. Bu bir tesirdir, tehdittir, adaleti ihlâldir. Bunun yapılmasına müsaadeniz olmamalıdır.

Şimdi arkadaşlar, ben tekrar size diyorum ki, bugün bu memleketin başlıca dâvası *(Soldan : Kırşehir sesleri)* Hâkimlerin teminatının tamamlanmasıdır. Bir memlekette hâkim, Adalet Bakanının salâhiyetlerinin tehdidi altında, hâkim Büyük Millet Meclisinin kürsüsünde Başbakanın ve salâhiyetlilerin ithamları ve tesirleri altında nasıl vazife ifâ eder?

Şimdi arkadaşlar; Başbakanın muhalefete neler söylediklerini, ne ağır şeyler kullandığını ifadelerini tekrar okuduğunuz zaman anlayacaksınız. Bu zihniyetin faydası yoktur. Kendilerinin ne kadar muztarip olduğunu oturduğum yerden görüyorum ve acıyorum *(Soldan : Gülüştürmeler)*.

İstirabının sebebi; muhakemesinin bozulmuş, sınırlarının bozulmuş olmasındadır. Bu düşmanlık politikasından vazgeçmek lâzımdır. Başvekil düşmanlık politikasını bir siyaset olarak terk ettiği zaman memlekette münasebetler, vatanda huzur ve sükûn çok kuvvetlenir.

Tekrar ediyorum. Kırşehir vilâyetini iade ediniz arkadaşlar. Siyasi hayatımızdan bu lekeyi silmeliyiz.

Vatanda seçim emniyeti, her türlü huzur ve emniyetin muhafazası, adaletin tesir altında, tehdit altında bulunmadığına itimadetmeye müstenittir. Bunu temin ediniz arkadaşlar.

İktisadi mevzularda bir müzakere açmak istiyorsa onu ayrı bir mevzu olarak Büyük Millet Meclisinde enine boyuna konuşuruz. Şimdiye kadar iktisadi mevzularda söylediklerinin hiçbirisi isabetli çıkmamıştır *(Soldan : İnce sesler)*. Evet hiçbirisi isabetli çıkmamıştır. Ve bunun neticesi olarak vatandaşın hayatı her gün daha çok ıstıraba gitmektedir. Size arz ettiğim sözlerde Başbakanın üslubundan eser olmadığını fark etmişsinizdir. Eğer Cumhuriyet Halk Partisi muhalefeti bu kürsüde nasıl konuşmak lâzım geldiğini Başbakana öğretebiliyorsa bu hizmet büyük hizmettir *(Sağdan : Alkışlar)* *(Soldan : Gülüştürmeler, gürültüler)*.

(Başbakan Adnan Menderes'in cevabi konuşmasından sonra)

İSMET İNÖNÜ — Başvekil bize bâzı fikirler ve niyetler isnadediyor, kendisine söyleyeceğim ki bu yanlıştır. Bu sebeple söz istiyorum.

REİS — *Buyurun.*

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Muhterem arkadaşlar, sükûnetle görüştüğümüz zaman vaziyeti daha açık görebiliyoruz. Başbakanın kendisine bizim tarafımızdan söylenmiş olan sözleri hakaret olarak tekrar etmesi, hiç olmazsa en hafif tâbir ile mübalâğa etmesidir diyeceğim.

Şimdi bakınız, bugün Mecliste karşı karşıya konuşuyoruz. Onun benim hakkımda sarfettiği sözler hafızanızda; benim kendisine karşı sarfettiğim sözler meydandadır.

Şimdi arkadaşlar, Başbakanın beyanatı kendisinin ıstırap içinde bulunduğunu göstermektedir. Sözlerden müteessir olmuş. Hareketlerinin kâfi derecede beğenilmediğine üzülüyor. En mühimmi kanun çıkıyor; bu kanunu muhalefetin tanımadığını söylüyor. Bu, yanlış arkadaşlar *(Soldan : Kırşehir Kanunu sesleri)*.

Bu memlekette demokratik bir memlekette B. M. Meclisinden çıkan her kanun, kayıtsız, şartsız mutadır, muteberdir *(Soldan : Kırşehir Kanunu sesleri)* Bunun üzerinde münakaşa olmaz. Bunun üzerinde münakaşa var zannetmesi tamamiyle yanlış bir anlayıştır, bir hatadır. Bizim aleyhinde bulunduğumuz, bir kanun B. M. Meclisinde kabul olunduktan sonra o kanunun yürürlüğü hakkında, nüfuzu hakkında hiçbir vatandaşın tereddüt göstermesi doğru değildir. Buna kimsenin hakkı yoktur. Her vatandaşın hakkı, beğenmediği, mahzurlu bulduğu kanunun değişmesi için kanun içinde mücadele etmesidir *(Soldan : Alkışlar)* Bunu Başvekilin ayırdetmesi lâzımdır.

Çıkmış olan bir kanun, kendi teklifi olarak çıkmış olan bir kanun hakkında söz söylenmesi sınırlarını bozuyor. Yanlıştır. Bu, hem kendisine, hem de memlekete ıstırap veriyor. Böyle bir vehmin, tedavi kabul etmez bir vehmin ıstırapları hem kendi hayatını hem de memleket hayatını perişan etmektedir *(Soldan : Gülmeler)*.

Arkadaşlar, bu, tedavi olmaz bir dert değildir. Kendisi sıhhatı yerine getirir. Basit birtakım prensipleri kendi haysiyetine ve sınırlarına tesir etmesi mümkün olmıyan tabii hâdiseler addeder, ondan sonra sükûna kavuşur.

BAŞVEKİL ADNAN MENDERES *(İstanbul) — Doğru. stz öyle yaptınız.*

İSMET İNÖNÜ *(Malatya) —* Parti başkanı olarak, Hükümet reisi olarak huzursuzluğu her hâdisede nasıl çıkarır, bilirsiniz. Muhalefeti türlü hak-sız ithamlar altında bulundurmaya çalışır. Bu doğru değildir. Geçmiş zamanlarda münasebetleri normal hale koymak için çok çalıştığını söylüyor. Her çalıştığı zamanda bizden iyi mukabele görmüştür *(Soldan : Görmedik, misal verin sesleri)*. Tasavvur ediniz ki C. H. Partisi aleyhinde kanun çıkmıştır. Şerefine tecüvüz edilmiştir. Varlıkları müsadere olunmuştur. *(Soldan : Gürültüler, Allah Allah, sesleri)*. Müsadere olunmuştur *(Soldan : Gürültüler)*. Biz bu hâdiseleri her türül medeni münasebetleri kıran katı bir adım telâkki etmedik. Bir parti, bu kadar tecrübeli, bu kadar görgülü ve bu kadar fedakâr olabilir.

Başbakan, bütün geçmiş zamanda bir noktada aıdanmaktadır. Başbakan mevkiinde bulunan bir zat ve her hangi bir insan, sözlerini, tutulması veya tutulmaması ehemmiyeti olmıyan bir nesne telâkki etmemelidir. Biz, hukuk devleti esası üzerinde kendisiyle mütabakata vardır; bir hukuk devleti rejiminde muhalefet ne vazife görürse ondan fazla bir şey istemiyoruz, dedik. Ama sözünde durmadı, birşey istemiyoruz dedik, sözünde durmadı *(Soldan : Ne yaptı sesleri)*. Hukuk devleti prensiplerine aykırı olarak Kanunlar sevketti, hareketler yaptı, seçim esnasında söylenen sözleri tekrar ediyor. İnsaf buyursunlar, kendi söylediklerinin kendi tecüvüzlerinin hiç tesiri ol-

maz, hiç mânası olmaz. Marifet mi telâkki ediyorlar? Bu zihniyet tedavi olunmadıkça cemiyetin siyasi hayatına huzur gelmez. Benim mâruzatım budur. Hükümeti tanımıyorlar, böyle bir şey mevzu bahis değildir. Biz bu Devlete, bu rejime inanmış insanlarız. Bunun selâmeti, medeni bir Devlet olarak yaşaması için herşeyden evvel Hükümetin. Büyük Millet Meclisini pürüzsüz olarak çalışması, kanunların pürüzsüz işlemesindedir, kanaatindeyiz. Ama muhalefet olarak, hür vatandaş olarak, program sahibi insanlar olarak beğendiklerimizi, doğru zannettiklerimizi, doğru zannetmediklerimizden ayırmak vazifesindeyiz. Demokratik memleketlerde hükümet her hangi bir meseleyi müdafaa ettiği zaman herkes muhalefetin aynı meselede ne fikirde olduğunu bilmek ister. O fikir, Hükümetin fikirlerinin zıddı olabilir. Bundan muhalefetin aleyhine Başvekilin söylediği hükümleri çıkarmak yanlışdır, haksızdır ve memleketi salim olmayan bir yola sevk etmeye müncer olur.

Şimdi, cemiyetin hal olunmaz meselesi yoktur. Seçimde korkuyu kaldırmak lâzımdır. Kendi zamanında şöyle yaptı, böyle yaptı, korkuttu gibi 1945 ve ondan sonraları için beni ithama çalışıyor. İthamı esassız, haksız ve faydasızdır (*Soldan : Gölüşmeler, esaslıdır sesleri*). Biz bugünkü vaziyeti daha iyiye götürmeye çalışmalıyız.

Arkadaşlar, bu gidişi beğeniyor musunuz : (*Soldan : Beğeniyoruz sesleri*). Vatandaşlar, vatandaşların bir kısmını düşman sayarak (*Soldan : Ne münasebet sesleri*). Maişetlerinde, umumî hayatlarında, Mecliste onu kahretmeye çalışmalarını doğru buluyor musunuz? Bu yanlışdır, haksızdır. Kendilerine itimat etsinler. Huzur gelmiş bir hava içinde münakaşalarımızı, muhalefet tenkidlerimizi yapar ve el birliği ile vatanın selâmeti ve itilâsına ait dilekelerimizi tahakkuk ettirmeye çalışırız. Kendilerine sükûnet tavsiye ederim (*Soldan : Alkışlar*).

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 15.11.1954, C: 2, İ: 4, Sf: 72-90

BURSA MİLLETVEKİLİ HULÛSİ KÖYMEN VE İKİ ARKADAŞININ TBMM'NİN 1 KASIM TARİHİNE KADAR TATİLE GİRMESİ HAKKINDAKİ ÖNERGESİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

21 Mayıs 1955

(Başbakan Adnan Menderes'in konuşmasından sonra)

Muhterem arkadaşlarım, Başvekilin uzun hitabesini dinledik; tatlı olması için lütufkâr gayret gösterdiler, bunu memnuniyetle karşıladık. Keşki meselelerin mahiyeti, kelimelerin hakiki mânası ve Başvekilin bizzat takibettikleri maksatlar da bu kadar mâsum ve tatlı olsa idi.

Şimdi Meclisin tatile girmesinin tehir edilmesini temenni eden arkadaşınıza cevap verirken, iç politika meselelerinde bazı mevzulara temas ettiler. Bu vesile ile iç politika hayatımızda yeni tedbirler mevzuu bahis olmuş oluyor. Bunda isabet vardır; sükûnetle bir defa daha siyasi hayatımızda huzur ve emniyet şartlarını mutalââ etmekte yalnız fayda bulunabilir.

Muhterem arkadaşlarım, mevzuları tam bir insicamla, teselsülle ifade edemezsem lütfen beni mâzur görünüz.

Muhtelif meseleleri, Başvekilin kendi anlatışını bizim öne sürdüğümüz dâvalar için en kuvvetli hüccet sayıyorum. Bilmiyorum, Başvekil burada mı idi? Bundan evvelki uzun bir oturumda bir Af Kanunu münasebetiyle mahkeme kararlarının ve adli meselelerin bu kürsü üzerinde görüşülmemesine dair Demokrat Partinin Muhterem Milletvekilleri çok istifadelî tavsiyelerde bulunmuşlardı. Bugün Başvekilin iç politikada kendi açtığı bir dâvadan dolayı, dâvanın mahiyetini bu kürsüden teşrih ederken deliğe tıklmasına ferman buyuran, adalet mekanizması üzerine her türlü tesirleri âzami derecede yapmak için gayret gösteren bir ifade tarzı gördük. Doğru buldunuz mu? *(Soldan gürlütüler).*

Arkadaşlar, dava açmışsınız "Bir zatı âlikadrın damadı olmak istediğini yazmak için o yazara bir salâhiyet vermez" miş.

Bir zatı âciz ve mütevazının damadı olmak Başvekilin hışmına uğrayıp onu Meclis kürsüsünden, behemehal mahkûm ettirmek için gayret sarf etmek doğru olur mu? *(Sağdan bravo sesleri) (Soldan, "öyle bir şey yok" sesleri, gürlütüler).*

Bunu ben bana taallük eden haksız bir tecavüzün rıyazı bir delilî olarak söylemiyorum. Biz bunu, Yüksek Meclisin şefkatını, dikkatini celbetmek için ortaya attığımız mevzuun, yani bu hâkim teminatı ve bağımsız adalet meselesini halletmeden lütfen ayrılmayınız, acele tatil gitmeyiniz dememizin ne kadar katî bir ihtiyaç olduğunu gözünüzle gördüğünüz bir misal olarak veriyoruz. Tekrar bundan evvelki yaptıkları gibi Meclis kürsüsünden hâkime direktif verdiler, adalete emir verdiler ve arzu ettikleri hükümlerin mutlaka verileceğini yanında bulunan Adalet Bakanı arkadaşına temin ettirdiler.

Şimdi arkadaşlarım; bunları kendilerinin bugünkü müzakerelerimizle alâkası olmıyan hususi bir mevzuu tahrîk etmeleri üzerine söylüyorum.

Arkadaşlar; (rejim meselesi vardır.) mevzuunu devam ettirdiğimizi söylüyorlar. Evet bunu tekrar ediyoruz, çünkü hakikaten bir rejim meselesi vardır arkadaşlar. Vatandaşa Adalet Vekilinin tesiri ve tehdidi altında bulunmıyan bir tek adalet mercii, en yüksek adalet mercii göstermek Büyük Millet Meclisinin en mühim vazifelerinden değil midir? Bir tek adalet mercii gösteremiyoruz *(Soldan gürültüler)* Adalet Vekilinin tesirinden masum olan bir tek adalet mercii vatandaşa gösteremiyoruz! *(Soldan gürültüler)* Sükûnetle dinliyelim.

Bizim adalet teminatı, hâkim teminatı mevzuu... Arkadaşlar; hâkim teminatı mevzuu umumi bir mevzudur, geniş bir mevzudur. İlim heyetleri tarafından tetkik edilmiştir. Anayasalara girmiştir. Geniş bir tedbir, yani tedbirler cümlesini bünyemize kabul ettirmek istiyen bir mevzudur. Ama bunun asgarisi vardır, bizim acele olarak Büyük Meclisten iltifât iltirham ettiğimiz mevzu bunun asgari haddini tayin etmektir. Temyiz Mahkemesi hâkimlerinin ve Devlet Şûrası âzalarının Adliye Vekili tarafından 25 seneyi doldurdu diye emekliye ayrılması teminatla ne suretle kabili teliftir? Devlet Şûrası ve Temyiz Mahkemesi hâkimleri hiçbir zaman bu kanuna tâbi olmamalıdır. Demek ki, adalet meselesi, adalet istiklâlî üzerinde serdettiğimiz, parti olarak, şahıs olarak öne sürdüğümüz dâvaların asgarisidir; elzemdir, âcildir, vatandaşın bütün ihtiyaçlarının en önünde gelen mübrem bir şeydir. Bunu kabul etmek istemiyorlar. Güzel.

Seçim için ısrar ettik. Seçime giriyoruz, İnsaf ediniz arkadaşlar.

Muhtar seçiminde dolaşılıyor, siz şuna rey verirsiniz köyünüze şu olacak, bu olacaktır. Yoksa başınıza bu belâ gelecektir, deniyor *(Soldan, şiddetli gürültüler)*.

OSMAN KAVRAKOĞLU *(Rtze)* — Paşam o, sizin devrinizde idi. 40 bin köyde tek muhtarlık vermediniz bize.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlarım, siz burada hataları düzeltmek için, murakabe etmek için bulunuyorsunuz ve bunu mükemmelen yapıyorsunuz. Seçim esnasında şu köyde, şu kasabada, burada böyle söylenmiş, böyle tehdidedilmiş ise; sizin için, Büyük Millet Meclisinin muhterem âzaları için mühim olan malûmat almak ve tedbir almaktadır.

Şimdi bunu şunun için söylüyorum. Bunu yapıyorlar, niçin yapabiliyorlar. Ortada koskoca bir facia var : Kırşehir faciası (*Soldan : Gürültüler, sağdan alkışlar*) İnsaf ediniz. Vatandaşlar hücreye girecek reyini verecek. Hükûmetin arzu etmediği, bir istikamette ve muhalif olarak rey kullandığı takdirde bir vatandaş kitlesi toptan tecziye edilecektir. Bu haksızdır, adaletsizdir, seçimin emniyetinden zerre bırakmayan bir tedbirdir (*Sakız çilniyorsun, zıfı çilniyorsun sesleri*). Her şeyi söylüyor diyorlar, dikkat ediyor musunuz? Muhterem Başbakanın daralttıkça huzuru artmıyor, daraldıkça mikyası daha küçülüyor. Bugünkü basının halini pekâlâ her hakikati, her şeyi söyleyebiliyor manzarasında görüyorlar (*Soldan : "Öyle değil mi?" sesleri*). Tazyik tedbirlerini tatbik ede ede o kadar yelleştirmiş, o kadar söz söylemez hale getirmiştir ki bunun içinde eğer bir genç yazar bir yerde birşey yazmış ise onun hakkından nasıl gelineceğini Büyük Millet Meclisi kürsüsünden itibaren bütün memlekete telkin ediyor, tavzih ediyor ve ferman ediyor. Bunlar yanlıştır arkadaşlar.

MEHMET ÖZBEY (*Burdur*) — 33 vatandaşı nasıl öldürdün Paşa!

REİS — Müdahale etmiyelim efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — 33 vatandaşı mı? Bir misal vereyim. Bugün oldu, bundan evvelki görüşme mevzuunda öne sürüldü : Bir otomobil kazasında bir kişi ölüyor, bir vatandaş felâkete uğruyor. Kazaya sebebiyet veren hakkında mahkeme hükümünü vermiş, fakat suçlu iki seneden beri Almanya'dadır (*Ne olmuş sesleri*)

OSMAN KAVRAKOĞLU (*Rize*) — Usul Kanununda sarahat vardır, infaz tehirlenilebilir...

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Mahkeme hüküm veriyor, iki sene sonra, bugün suçlunun af kararı getiriliyor. Bugünkü devir bu! 33 vatandaş bir ordu kumandanının emriyle gadre uğruyor, ordu kumandanı mahkemeye veriliyor ve tard ediliyor. İki devir arasındaki farkı gördünüz mü? (*Gürültüler*).

REİS — Sükuneti muhafaza edelim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi bizim rejim derdimiz vardır. Adalet zedelenmiştir. Hâkimler Adalet Bakanının tesirine maruzdur. Bunun yıkıcı tesiri bütün içtimai hayatımızda hissedilmektedir. Basın böyledir. Şimdi kendilerinin anlattığı ne imiş? Şimdi kendilerinin anlattığı; ilkokulları, Hükümet erkânı ile münasebet temin etmiş, ya evvelce olmuş veya halen mevcut insanların gazetesine abone etmişler ve gazeteler tomar tomar, açılmadan okullarda duruyormuş. Cumhuriyet gazetesi bunu neşretti. Ne var bunu yazmakta? Vaka olmamış mıdır olmuş. Ama bunu yazdın mı haysiyet ve şeref kırıcı bir isnat yapmış olmaktan mahkemeye gider ve ceza görürsünüz. Nedir isnat? Olmıyan bir şeyi söylemektir. Olmuş bir şey, haysiyet ve şereflı kırar bir şeyse onu yapan masun, söyliyen maznundur. Matbuatın ispat hakkı mevzuu işte bu kadar mühim ve Büyük Meclisın üzerinde hassaslyetle durması lâzımgelen bir noktadır. Sonra meselenin ehemmiyeti o kadar umumî şuura mal olmuştur ki biri birinden haberi olmıyan Demokrat Partinin gúzide ázası Halk Partisinin teklif hazırlıyan arkadaşları ile ayrı ayrı aynı mevzuu teklif ettiler. Pekâlâ matbuatın esaslı bir meselesini halleden çok saydalı bir fırsat olurdu bu. Komisyona havale olunur, orada gelen teklifler birleşir, hükümet noktaf nazarını söyler, bu suretle basının mühim bir derdi hallolunurdu. Bunu kabul etmiyen kimdir? Bunu yalnız Muhterem Başvekil arzu etmediler Demokrat Parti ve Halk Partisi grupları istiyorlardı. Muhterem Başvekil böyle arzu ediyorlar ki bu gibi müeyyideler kaldıkça matbuat daha iyi yola gelir.

Muhalefeti kendileri, birçok vazife ile tanzif ediyorlar, fakat yaptıklarını beğenmiyorlar diyorlar. Bu hangi hareket hattının tatbıkıyla oluyor. Mesele, mutlaka, Meclisın içinde muhtelif siyasi partilerin ruhunda pek ziyada kuvvetlenmiş ve adetâ kuvvei karibeye gelmiş müşterek bir derd halinde elimize gelmiş bulunmaktadır. Bunu tahakkuk ettirmeye fırsat bulamadık.

Arkadaşlar Üniversite muhtariyetinin pek basit bir mesele olmadığında şüphe etmemeliyiz (*Eski derdleri tazeleniyor sesleri*). Siyasi hayatta türlü hislerin ve her günkü kırınlıkların tesiri altında çekişmekteyiz. Siyasi hayat sınırları geren bir hayattır. Bunun içine ilmin teskin edici ve yol gösterici ışığı girmiyor. İnsaf etmez misiniz?

Arkadaşlar, eğer memleketin tanınmış hocaları, ilim adamları "bir kör döğüşü halindeyiz. Adalet teminatı hakkında siz böyle diyorsunuz, onlar böyle diyor, matbuat böyle diyor. İlimde bunun yeri şudur." derse biz bundan ne zarar görürüz? Bilâkis sükûnete geliriz.

Başbakanın bu kadar geniş meşguliyetleri içinde hocaların üzerinden Üniversite Kanunu, bu demoklesin kılıcı kalkarsa çok istifade edileceğine veyahut çok ışıklar bulunacağına katı olarak inanıyoruz. Cemiyetimiz üniversite muhtariyetinin kaldırılmış olmasından hakikaten ciddi zararlar görmektedir. Halen görmektedir. İstikbal için de bunun zararı daha çok olacaktır.

Şimdi arkadaşlar, iktisadi hayat; iktisadi hayatta çektiğimiz müşkül-ler artık gözden kaçmıyor, pahalılık artmaktadır. İktisadi buhranın memleketimizi nasıl bir ızdırap içinde bunalttığını hepimiz biliyoruz. Niçin böyledir. Başvekil bunun yalnız iktisadi meselelere tâbi olduğu kanaatinde midir?

BAŞVEKİL ADNAN MENDERES (İstanbul) — Şimdi izah edeceğim...

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Hükümet Meclisle beraber çalışmadığı, murakabe edilmediği için iktisadi meselelerde hiçbir mevzuu ciddi olarak ele alıp tetkik ettiremezken, pahalılık yoktur, kalkınma vardır, ıstıra kabiliyetimiz artmıştır, hayat seviyemiz yükselmiştir onun refahı içindediniz diye telkin etmektedir. Bütün Millet ızdırap içindedir, bunu pekâlâ biliyorlar ama bunu bırakıp kalkınma işini konuşuyorlar.

Muhterem arkadaşlar; Meclis murakabesi Meclis'in yardımı olmadıkça Hükümetin muvaffak olmasına imkân yoktur.

Muhterem Başvekil suaal sormadan her istediğini yapacak, ondan sonra buhran zamanlarında...

BAŞVEKİL ADNAN MENDERES (İstanbul) — Sen yaptın onları, kendi zamanında.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Evet buhranlı zamanlarında Meclise gelecektir. Bunlar yıpranmış usullerdir.

Şimdi ciddi meseleleri mütalâa edelim arkadaşlar (Soldan gülüşmeler, "şimdiye kadar olanlar ciddi değil miydi?" sesleri).

Muhterem arkadaşlar, Başvekil Meclis kürsüsünden mahkeme meselelerini tetkik edip hâkimlere ceza telkin etmek usulünden vazgeçecek mi, vaz geçmiyecek mi? Bu bir. Vatandaşa hâkim teminatını halz tek bir merci, tek bir adalet merclî göstermek niyetinde midir, değil midir? Lütfen söylesinler : Basın Kanununda hiçbir değişiklik yapmayacaklarına, ispat hakkı tanımayacaklarına, üniversite muhtariyetini bugünkü gibi bırakacaklarına, bugünkü demokratik rejimde olmıyan bütün bu şeyleri ele almaya lüzum görüyorlar mı, görmüyorlar mı? Gruptaki beyanatlarında bu rejimin hiçbir tarafını değiştirmeyeceğiz diyor. Bugün söyledikleri de aşağı

yukarı, yanlış anlamadımsa, budur. Değilse tashih edilmesini isterim. Bugünkü söylediklerinden anladığım, hiçbir şeyin değişmeyeceği mecalindedir.

Şimdi arkadaşlar, bakınız ne diyorlar. Başvekilin sıcak muhiti ile görüştüğümüz zaman telkin ettikleri hava şudur : “Evvvelâ iklimi yaratalım, medeni münasebetler kuralım, demokrasinin iklimini kuralım, bunlar Allah yapısı değil, ama hepsinin sırası var...” Ne vakit sırası? *(Sağdan, alkışlar).*

Şimdi arkadaşlar, Muhterem Başvekil ile samimî olarak bir şey söyleyeceğim, muhalefet partisi olarak : İyi münasebetleri, vazife münasebetlerini, partiler arasında medeni münasebetler tesisini samimî olarak istiyoruz. Bir seneden beri bu münasebetlerin en zehirli noktalara kadar çıkmasına yalnız kendi hareketleri saik olmuştur. Bir seneden beri, seçimden beri hükümeti sükûnetten ayıracak hiçbir teşebbüste bulunmadık. Ama yalnız hükümettir ki, yalnız Başvekilidir ki, ilk günden beri çıkan kanunlarıyla, hareketleriyle Meclis kürsüsündeki geniş tecavüzleriyle bu havayı âzami derecede gerginleştirmişlerdir. Ondan sonra bu havayı yuşumatmak için partiler arasında münasebeti iade etmek için lütufkâr davrandılar. Teşekkürle kabul ettik. Bu havanın devam etmesinde yalnız faide görürüz.

Muhterem arkadaşlar, karşılıklı siyasi partiler olarak iyi münasebetler tesisinin hükümetin de maksadı olduğu anlaşılıyor. Bizim de maksadımız vardır ve şudur; memleket meselelerini ve bunların başında rejim meselelerini görüşerek tatlı dille ve iyi münasebetle halletmek belki daha kolaydır. Biz bunun için istiyoruz. Başvekil de iyi münasebet istiyor ama; rejim meselelerinde hiçbir şey değiştirmemek için bizim rızamızı almak üzere... Bunu biz asla kabul etmeyiz. Başvekil kurmuş olduğu rejime iyi münasebetler havası içinde bizden rıza ve teslimiyet istiyor. Biz hükümetle, iktidar partisiyle Başvekil ile iyi münasebetler havası içinde detlerimiz rejim meselelerini kendilerine kolaylıkla anlatalım ve müşterek çare bulalım, diye istiyoruz. Görüyorsunuz ki, bu mevzuda taraflar zıt maksat takibetmektedirler. Biz bir meseleyi halletmek istiyoruz, onun için vasita arıyoruz, onlar hiçbir meseleyi halletmek istemiyor, onun için tedbir alıyorlar. Evvelâ bu usulden çok mahirane, hiç kimsenin anlayamayacağı, kadar ince işlenmiş olan bu usullerden (pek iddia etmeyi sevdikleri samimiyetle kendilerine söyleyeyim ki), vazgeçmeleri lâzımdır.

Şimdi arkadaşlarım, Başvekil tatlı sözleri arasında en ağır tehditleri beyanda ihmal buyurmadılar. Birtakım şiddet tedbirleri düşünüyormuşuz, tekrar tekrar düşünmeliymişiz, onun üzerinde alacakları birçok tedbirler varmış. Başvekil almak istediği tedbirleri fazlasıyla almıştır. Bundan son-

ra da alabilir. Başvekili bugün, ne Demokrat Parti Grubu, ne umumi efkâr, ne matbuat olarak yürüdüğü yolda durduracak, itidale sevk edecek hiçbir kudret kalmamıştır *(Soldan, şiddetli gürültüler, ayak patırdıları) (Sözünü geri al sesleri).*

ZEKİ ERATAMAN *(Tekirdağ)* — Biz paşaların iradesiyle gelmedik buraya. Biz milletin reyile geldik

SOLDAN BİR SES — Paşam milleti inkâr edemezsin. Sözünü gert al.

İSMET İNÖNÜ *(Devamla)* — Muhterem arkadaşlar *(Soldan, şiddetli gürültüler) (Sözünü geri al sesleri).*

ZEKİ ERATAMAN *(Tekirdağ)* — Biz milletin reyile geldik buraya.

MUHİTTİN ÖZKEFELİ *(Samsun)* — Sözünü geri alsın. Retsbey *(Sıra kapakları gürültüleri, lânet olsun sesleri, şiddetli gürültüler).*

REİS — İsmet Paşa *(Gürültüler)* İsmet Paşa, Meclis bu sözlerinizi Heyeti Umumiyeye hakaret telâkki ediyor. Tuvzih buyurmanızı rica ederim.

İSMET İNÖNÜ *(Devamla)* — Büyük Millet Meclisine tecavüz fikri hiçbir zaman hatırımdan geçmemiştir *(Gürültüler).* Tecavüz telâkki ettiğiniz her hangi bir kelime, cümle varsa derhal sılmeye hazırım. Bunu size arz ederim.

Muhterem arkadaşlar; ben size siyasi ve içtimai bünyemizdeki vahim bir yarayı teşrih etmeye çalışıyorum.

Şimdi arkadaşlar; iktidarda bulunan partinin muhterem milletvekilleri muvaffakiyet için...

BAŞVEKİL ADNAN MENDERES *(İstanbul)* — Hakaret vâkidir, sözünü geri almıyor, buna Meclis tahammül edemez.

REİS — İsmet Paşa, Efendim : Meclis, Başvekili Grup dahil, Meclis dahil durduramaz sözünü mutlak mânada Meclise ve millete hakaret telâkki ediyor. Lütfen bunu izah ediniz. *(Soldan, geri al sesleri)*

İSMET İNÖNÜ *(Devamla)* — Silinmesini arzu ettiğiniz nedir? Basın, Hükümet üzerinde murakabe yapma imkânından mahrum haldedir. Benim telâkkim böyledir. Eksikleri vardır, bu eksikliklerin düzeltilmesi lazımdır *(Soldan gürültüler)* İspat hakkından bahsediyorum. *(Hakaret etti sesleri, gürültüler)* İspat hakkından bahsediyorum. İspat hakkı tanınmadıkça...

REİS — Divanın tuvizh ediliş edilmediğini bilebilmesi için lütfen sükûnetle dinliyelim.

İSMET İNÖNÜ *(Devamla)* — Bir noktayı izah edeyim. Bu nokta nazarda Demokrat Parti milletvekilleri kadar Halk Partili milletvekilleri de aynı kanaattedir. Başvekili matbuat rejiminin bu tarzda kalacağını ilân ediyor ve ısrar ediyor. Binaenaleyh birçok insanlarla birlikte ben o kanaatteyim ki, Başvekili matbuatın murakabesi altında bulunmak vaziyetinde değildir. Türk milleti kendisinden dâvacıdır.

REİS — *Grupun Başvekilini durduramayacağı sözünüzü geri almanızı bilhassa rica ediyorum.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — *Başvekil iddiasında söylüyor, kendisi çıkardığı kanunları geri almıyacaktır, vazgeçmiyecektir. Başvekil kanun çıkaramaz, ancak teklif edebilir (Soldan gürültüler). Müsaade buyurun efendim (Sözünü geri al, Meclise hakaret edemezsin sesleri).*

REİS — *Arkadaşlar, İsmet İnönü falan falan kanununun Başvekil tarafından çıkarılmak itenmediği hakkındaki sözünde ısrar ediyor. Bu kanunların Başvekil tarafından çıkarılmakta olduğunu iddia ve Meclise karşı bir hakaret teşkil eder. Bu itibarla bu yoldaki sözlerini geri almadıkları takdirde sözlerini kesmeye mecbur kalacağım (Sağdan : Gürültüler, bağırışmalar). (Reis Halk Partisi tarafına hitaben): Hakkınızda muamele yaparım (Sağdan : Yap, ne duruyorsun sesleri) (Soldan gürültüler, bağırışmalar).*

İsmet Paşanın sözünü geri almasını bekliyoruz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — *Kanunu Büyük Millet Meclisi çıkarır. Başvekil kanun çıkarır sözünü söylemişsem bu bir zühuldür. Başvekil kanun çıkaramaz. Ancak Başvekil, Hükümet, hattâ milletvekili kanun teklif eder. Kanunu B. M. Meclisi çıkarır. (Soldan, "Meclise hakaretini geri al" sesleri)*

NAMIK GEDİK (Aydın) — *Reis Bey, İsmet Paşanın hakareti ve Meclisin temayülü ma'lumdur. Hakkında karar almanız lazımdır (Soldan, gürültüler ve sıra kapaklarına vurmalar)*

REİS — *(İsmet Paşaya hitaben) Gerek milletvekilleri tarafından ve gerekse Halk Partisi tarafından Yüksek Meclise sevk edilen kanun teklifleri vardır. Bu kanun teklifleri usulü dairesinde encümenlere havale edilmiştir. Henüz encümenlerde kanuşulmuş ve karara bağlanmış heyetli umumiyeye gelmiş, ret ve kabul edilmiş olarak tebellür etmiş birşekil yokken, bugün Başbakan bu kanunları çıkarmıyor, diyorsunuz. Bu Meclisi yok addetme ve hakaret etme mahiyetindedir. Bunları geri almadığınız takdirde sözlerinizin devamına müsaade etmiyeceğim (Gürültüler) (Başvekilini durduracak kuvvet yok dediler, geri alın sesleri).*

Lâtfen geri alınız almadığınız takdirde devamına müsaade etmiyeceğiz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — *Neyi geri alayım?*

REİS — *Demizin söylediklerinizi.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — *(Başvekil kanun çıkartır) sözünü söylemiş isem geri alıyorum (Tamam, sesleri) (Geri aldı, sesleri).*

REİS — *Arkadaşlar, İsmet İnönü Meclise atfedilen hususu beyan ve bunu geri aldığı ifade ediyor. Binaenaleyh buradaki cümleler zabıttan silinecektir.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — *Benim sözlerim silinemez. Onlar kalır, tashihim yazılır, zühul etmişsem bu da aynen dercedilmek suretiyle tashih edilir. Benim ifadelerim üzerinde kimse tasarruf edemez.*

Okuyayım : (Başvekil yanlış bir istikamette yürüyor. Onu ne Meclis, ne basın, ne de hiçbir kudret durduramaz.) Demişsem yanlış zaptolunmuştur.

Başvekil yanlış istikamettet gidiyor, onu ne Meclis grubu, ne basın ve ne de bütün kudretler durdurmaya kıfayet etmiyor.) olacaktır *(Şiddetli gürültüler) (Sıra kapaklarına vurmolar, "aynı şeyi tekrar ediyor" sesleri) ("özünü geri alsın" sesleri)*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Ne istiyorsunuz arkadaşlar?. Sizi memnun etmek isterim. Bu cümleyi geri alıyorum *(Soldan, bravo sesleri)*.

Şimdi arkadaşlar, mevzu üzerinde hassasiyetle durmanızı çok rica ederim. Bir rejim meselesi vardır, bu rejim meselesine âcil tedbirleri Büyük Millet Meclisini tatil e girmeden evvel alması lâzımdır. Buna ihtiyaç vardır, bu yapılmalıdır.

Başvekilin bizim partimiz için düşündüğü ciddi tedbirler bir vehimden ibarettir. Bizden ne korkusu var? Serin kanlı ve daha müteyakkız olursa doğru yolları bulacağız arkadaşlar. Yanlış, haksız yoldadırlar, Adalet Meclis kürsüsünden emir vermek iddiasındadırlar. Bu zararlıdır, bunlar zararlı hareketlerdir *(Soldan, gürültüler)*. Bunları sizin takdirinize ve ibretli tetkiklerinize arz ediyorum. Eğer memlekette siyasi huzur, siyasi emniyet tesis olunacaksa, tesis etmeyi Başvekil ciddi olarak istiyorsa Hükümetin rejim için alınacak tedbirleri hakkında ciddi bir karar vermesi lâzımdır. Avutucu, oyalayıcı her türlü hâyide usullerden vazgeçmesi lâzımdır *(Sağdan, alkışlar)*.

(Başbakan Adnan Menderes'in konuşmasından sonra cevaben)

İSMET İNÖNÜ — Muhterem arkadaşlar. Başvekil beyanında bize attığı birçok evhamı ileri sürüyorlar. Bunların üzerine binalar kurarak bir takım hayalâta dalıyorlar. Ben bunları münakaşa edecek değilim Bu münakaşalardan, vakit vakit dikkatle ve ibretle ve heyecanla ve ıstırapla dinliyeceğimiz bu münakaşalardan müspet bir netice çıkaralım : Adalet teminatı. Adalet teminatını tatilden evvel hâkime verelim, hiç olmazsa Temyiz âzaları, Devlet Şûrası âzaları Adalet Bakanı tarafından tekaüde sevk edilmesin

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 21.5.1955, C: 7, İ: 79, Sf: 616-630

BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN KURDUĞU HÜKÜMETİN PROGRAMI NEDENİYLE

16 Aralık 1955

Muhterem arkadaşlar; B. M. Meclisinin iktidar grubu içinde birden bire bütün İcra Vekillerinin istifaya mecbur edilmeleri neticesinde Başvekil Bay Adnan Menderes de istifaya mecbur olmuştur. Bu münasebetle yeni bir hükümet karşısında bulunuyoruz. Hükümetin istifasına müncer olan münakaşalar, malî ve iktisadî siyaset yüzünden çıkmıştır. Hakikatta ise , malî ve iktisadî siyasetle beraber her sahada cemiyetimizin içinde bulunduğu siyasi huzursuzluğun bütün unsurları harekete geçmiştir.

Garplı mânası ve prensipleriyle demokratik rejim ve çok partili siyasi hayat Türkiye'de kurulabilir mi, yerleşebilir mi? Bu sual, hususiyetle son iki seneden beri içerde ıstıraplı, dışarda meraklı bir şüphenin konusudur. Benim kaanatımcı, son olaylar demokrasiyi katî olarak selâmete çıkaracak bir istikamete bizi yöneltmiştir. Bir bakıma hâdiseler muğlaktır. Gam değil, Cemiyet olaylarının pürüzlü ve muğlak olması asıldır. Ehemmiyetli olan demokrasiyi koruyacak başlıca vazife sahiplerinin yani bugünkü durumda Büyük Millet Meclisindeki bağımsız veya iktidar ve muhalefete mensup milletvekillerinin çetin vazifeleri ifa edecek kararda olmalarıdır. Milletimiz içinde her nesilden ve her meslekten büyük bir vatandaş kitlesi zaten bu azimdedir. Bu hal, güçlükleri yenmek için çok ümit vericidir.

Türklerin sert görünen siyasi çekişmelerini, Büyük Millet Meclisinin bütün milleti farksız olarak düşünen tedbirleri sayesinde halledebilmele-ri, milletimizin kendine güvenini ve devletimizin kuvvetini ve itibarını çok yükseltecektir.

Biz, Cumhuriyet Halk Partisi olarak, iktisadî ve siyasi huzuru tesis etmeye çalışacak, güvenilir, ciddi hamleleri yürekten beklemekte kararındayız.

Şimdi Hükümetle bugünkü çetin dâvaların tahliline çalışacağız :

Muhterem arkadaşlar;

Takibolunan malî ve iktisadî siyasetin hatalı ve mahzurlu olduğu artık tereddüt götürmez bir surette meydandadır. İktisadî alanda kalkınma dâvası yani ziraatte gelişme sıral sahada bir an önce teçhiz edilme memleketin imarında eksiklerini ve ulaştırma vasıtalarını tamamlama, tabiat zenginliklerimizi işletme ihtiyacını takdir etmeyen ve bu ihtiyaçları mut-

laka karşılamaya lüzum duymıyan yoktur. Yalnız bugünkü nesiller değil hiç olmazsa 100 seneden beri siyasilerimiz bu dâvaları biliyorlardı. Meselelerin ehemmiyeti amelî tarafındadır. Bin ihtiyaç eldeki mahdut vasıtalar ve imkânlar içinde sıraya konacak yani israfsız ve verimli bir plan içinde meseleler gittikçe artan bir sûratle halledilecektir. Böyle bir hesap ve plân sûratle halledilecektir. Böyle bir hesap ve plân kalkınma faaliyetinin esasını teşkil etmezse teşebbüsler yalnız hayal kırıklığı yapmaz cemiyetin hayatı da hadsiz hesapsız ıstıraplara ve sıkıntılara mâruz kalır. Bugün işte böyle bir çıkmazdayız. Halbuki iktisadî kalkınma için son sekiz seneden beri, şimdîye kadar görmediğimiz bir kolaylık elimizde idi. Biz 1947 den beri dış yardım görüyoruz. Askerî yardım ve başında Marshal yardımı adını alan kolaylıklar bugüne kadar devam etmektedir. Bay Adnan Menderes'in plânsız ve israflı iktisadî siyaseti hem kendi kaynaklarımızı hem dışardan gördüğümüz yardım imkânlarını son derece zayıflatmıştır *(Soldan, gurultular)*. Hasta iktisadiyatımızın ârazını kısaca sayabiliriz.

Hayatî ehemmiyette olan ithalât mallarındaki darlık, memleketi ihtiyaca yeter miktarda hammaddeden ve yedek parçadan mahrum etmiştir. Birtakım fabrikalar tamamen veya kısmen faaliyetlerini tatil etmeye mecbur olmuşlardır *(Soldan, misal misal sesleri)* İlaç gibi en vazgeçilmez maddelere kadar sıkıntısı çekilmekte olan istihlâk eşyasının adlarını birer birer saymaya imkân yoktur.

Bu darlıkların da araya girmesiyle fiyatlar durmadan yükselmektedir. Yükselmeler hem ithalât hem ihracat maddelerinde hem dâhilde istihsal edilip dâhilde istihlâk olunan maddelerdedir. İthal maddelerindeki artışlar da para kıymetine ait bozukluklar neticesi uğranılan zorluklar dolayısıyla haricî ticaretimizin meselâ meşhur Doğu - Almanya'sıyla olduğu gibi iki taraflı anlaşmaya tâbi memleketlere kaymasına da mühim bir mevki vermesidir. Bu da içeride fiyatların yükselmesine daha başka bir âmil olmaktadır. Memlekette, iktisadî düzen temelinden alt üst olursa sıkıntıya ve pahalılığa çare bulunamaz bir durum hâsıl olur. Memlekete gelecek her mala ihtiyaç olduğu için iki taraflı anlaşmaların ağır şartlarını tüccar kabule mecbur kalıyor. Arada ezilen geniş vatandaş kitlesidir.

Hele dar ve sabit gelirli için çok ehemmiyet ifade eden gıda maddelerine alt fiyatlar, vatandaş bunaltacak derecede yükselmekte devam ediyor.

Dış ticaret açığımız beş yıl önce, 62 milyon idi. 1955 Ekiminde 10 aylık borç, 482 milyon olmuştur. Yani senelik açık dokuz misline çıkmıştır.

Haricî ticaret ve haricî tediyeye muvazenesi bakımından Hükümetin vaziyete hâkim olmaktan çok uzak olduğu aşikârdır. Ödüyemediğimiz haricî borçlara dair olarak dost devletlerle yapılan mukavelelerin de ahkâmına riayet edilmediği gazetelerin günlük havadisleridir. Bu haberler, Hükümet tarafından tezkîp edilmiyor.

Bu can sıkıcı hâdiseler karşısında Bay Adnan Menderes'in en son aldığı ve en tesirli sadığı tedbir ise, radyoda vatandaşa hayat pahalılığı olmadığını vekillere söyletmek ve sakat siyasetini, iktisadî sahada millî istiklâl mücadelesi rengine boyamaktır.

Bu maksatla açılan kampanya henüz hafızalardadır. Memleketin ve vatandaşın ıstıraplarına tercüman olan siyaset adamlarını ve gazeteleri, kanun içi ve kanun dışı tedbirlerle susturmak da bu kampanyanın en birinci hedefi idi. Vatandaşın geçim şartları ile istihza eden kampanya söndü. Fakat, vatandaşların ızdırapları ve hayat pahalılığı gittikçe artarak devam ediyor.

Dünyanın gözü önünde serilip yatan hakikatlere karşı Bay Adnan Menderes'in meydan okur pervasızlıkları cidden hayret vericidir. Borçtan bunaldığımız ve alacaklıların bizi sıkıştırdığı sırada Başvekil Adana'da bütün dünyaya karşı, dış ticaretten kimseye borcu olmadığını ilân ediyordu. Bu hallerin alacaklılar ve seyirciler üzerinde ne kadar soğuk ve gayriciddî bir tesir yaptığı tahmin olunabilir.

Bay Adnan Menderes'in kimse tarafından tedavi çaresi bulunamamış olan enflasyon hevesi, tabîi ve ruhi neticeleri ile maliyemizi ve paramızı vahim bir şekilde tahribetmiştir. Daha üç beş gün evvel Başbakan adına kürsüde konuşan Maliye Vekili, bedelsiz ithalât teşebbüsünden bir zarar hâsıl olmadığını söylüyor, doların bu yüzden 8,35 liradan 10 liraya fırlamasını bahse bile değerli bulmuyordu.

Paramız beş seneden beri, sistemli bir kayıtsızlığın kurbanı olmuştur. Serbest dolar, son günlerde 11 liranın etrafında dolaşmaktadır. Para derdi büyük mîkyasta itimat tesirinin altındadır. Bay Adnan Menderes, Başvekil bulunduğınca Türk parası tehlikeden kurtulamaz. *(Soldan: gürültüler, Allah Allah sesleri, siz mi düzelteceksiniz sesleri)*

REİS — Efendim, hatibin sözlerini sükûnetle takibetmenizi rica ederim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bütün bu haller itibarımızı yaralamıştır. Her surette bizim dostumuz olan muhitlerde bile bizi âcil sıkıntıdan kurtaracak bir istikraz imkânı bulamıyoruz.

Hem istikraz yapılırsa ne olacak?. İstikraz bir plân üzerinde tesbit edilmiş verimli bir ihtiyacın temini için yapılırsa faydalı olabilir. Yoksa enflasyoncu, israfçı ve hesapsız bir idare elinde ilk önce borçların bir miktarı verilecek, sonra aynı şekilde devam eden iktisadî israf daha büyük bir istikraza ihtiyaç gösterecektir. Osmanlı tarihinde Mahmut Nedim Paşa ismindeki sadrazamın mali siyaseti nihayeti nihayet Dünyunu Umumiye şeklini almış, vatanın bundan kurtulması, yetmiş sene sürmüştür. Ben şahsen bu uğurda tam yirmi sene uğraştım *(Soldan gelişmeler, ne yaptınız sesleri)* Bay Adnan Menderes memleketi tekrar bu yolların başına götürüyor *(Soldan : hangi yolun başına sesleri)*.

Adnan Menderes Hükümeti mütehasşis vatan evlâtlarının iktisadi ve ilmi sahada sadece fikirlerini yazmalarına bile tahammül edemiyor. Vazife aşkı üniversite mensuplarımızın nasıl kıyasıya takibedildiği gözlerimizin önündedir.

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — O sizin devrinizde idi Paşam, yanlış olmasın.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Milletvekili Feridun Ergin sırf fikirlerinden dolayı yalnız memleket içinde değil, Avrupa Konseyi içinde dahi takibedilmiştir. Bu hareketlerden memleket mânevi, siyasi ve tabii olarak iktisadi sahada çok zarar görüyor.

Muhterem arkadaşlar,

İçinde bulunduğumuz mali ve iktisadi güçlüklerin cenderesinden millette kurtulmanın ilk şartı. Bay Adnan Menderes'in çekilmesidir *(Soldan, oo-oo, sesleri, gelişmeler)*. Vatandaşa ve umumiyetle iktisat ve maliye âlemine hilâfi hakikat beyanda bulunmaktan dikkatle çekinen bir siyaset adamı, derhal içerde ve dışarda, muhakkak olarak lehimize bir hava yaratacaktır *(Sağdan, bravo sesleri)*.

Mali ve iktisadi şikâyetlerimizi söylerken, umumî ıstırapın zehrini artırmamak için Büyük Millet Meclisinin elkoymak üzere bulunduğu sistimal hikâyelerine temas etmek istemiyorum *(Soldan, et, et sesleri)*. Suçlar Büyük Millet Meclisi tarafından tabii neticelerine yöneltilecektir. Adalet önünde çok kimsenin temize çıkmasını temenni ederim *(Soldan, başta zatî öliniz sesleri)*. Yalnız şunu söylemeye mecburum ki, hatalı, yıkıcı iktisadi ve mali siyaset, tahammül dışı darlık ve pahalılık yaratırsa, bu hal bulanık su arayan madeten veya manen zayıf istidatları çok teşvik eder. Herkesin gözü önünde cereyan eden taşkınlıklar ise, pahalılık içinde kıvranan vatandaşın mânevî ıstırapını son dereceye çıkarmaktadır. Geçen Hükümetin iktisadi ve mali siyasetinin son durumu budur. Bugün tahammül dışı görünen darlık ve sıkıntı, eğer Bay Adnan Menderes Hükümet başında kalırsa, daha büyük

bir felâket olacaktır *(Soldan, gülüşmeler)*. Vatandaş malî ve iktisadî çıkmazdan kurtulmayı, İktidar partisinden yeni bir siyaset adamımızın himmetinden bekliyoruz.

Muhterem arkadaşlar,

Biz ciddi bir rejim buhranı karşısındayız. Anayasa tadili dâhil olarak demokrasiyi bütün teminatı ile tahakkuk ettirmek. Onuncu Büyük Millet Meclisine nasib olmalıdır.

Siyasi partilerin seçime girmeleri maddeten imkânsız bir haldedir.

OSMAN KAVRAKOĞLU *(Rtze)* — Müstakiller kazanıyor, Paşam, neden bahsediyorsunuz?

İSMET İNÖNÜ *(Devamla)* — Bay Adnan Menderes'in 2 Mayıs 1954'ten sonra getirdiği kanun tadilleri serbest seçim bırakmamıştır. Son belediye seçimlerinde kalemden başka bir vasıta ile yazı yazmak imkânı, ciddi bir hukuk meselesi gibi tetkik konusu olmuştur *(Sağdan, gülüşmeler)* Türk cemiyetini bu seviyeden kurtarınız. 1954 seçimlerine girerken tatbik olunan kanuna avdet, ilk ele alacağımız çaredir.

OSMAN KAVRAKOĞLU *(Rtze)* — Programda var Paşam.

İSMET İNÖNÜ *(Devamla)* — Halbuki tecrübe daha ileri islahatın lüzumunu da göstermiştir. Kurşehir tehdidinden Türk seçmenini halâs etmenizi bütün vatandaş heyecanla sizden bekliyor *(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)*

Adalet istiklâlî tereddüt götürmez acele bir ihtiyaçtır. Bay Adnan Menderes'in elinde ve son kanunlar içinde hâkim, çok insafsız bir tehdidin dâimî tesiri altındadır *(Soldan, öyle şey yok sesleri, gürültüler)*. Daha üç gün önce, eski Adalet Bakanı bu sıfatıyla söylemesi ve yapması caziz olmadığını belirttiği söz ve hareketi, Genel İdare Kurulu âzası olarak yaptığını bildirdi. Adalet Bakanının gözü önünde İstanbul savcısı siyasi propaganda nutukları verdi. Diyarbakır'da istifaya mecbur ettiği bir hâkimin şikâyeti üzerine devlet Şûrasının verdiği ilâmı, Adalet Bakanı olarak tanımadı.

OSMAN KAVRAKOĞLU *(Rtze)* — Sizin zamanınızda yurtiyorlardı Paşam.

İSMET İNÖNÜ *(Devamla)* — Bu haller, hâkim teminatını tahrîbeden kanunların ve bilhassa mahkemeleri tesir altında bulundurmaya çalışan sakat rejimin vasıflarıdır.

Üniversiteler, genç yaşlısı ile, idealistler heyecanı içinde, ilim hürriyetini müdafaa mecburiyetine düşmüşlerdir. Basın tekrar can havliyle vatan vazifesini baskıdan kurtarmaya çabılıyor. İdarenin ve radyonun taraf-sızlığı, hiç eskimeyen taze bir dert halindedir.

Pek muhterem arkadaşlarım,

Millet işlerinde isabet ve selâmetin çaresi bütün ıslahatın mesnedi ve anahtarı, Büyük Millet Meclisindedir. Büyük Millet Meclisinde mebusların her türlü tehditten masun bulunmaları, şartların başındadır. Milletvekillerinin emniyeti bahsinde en ağır endişeler, bilhassa İktidara mensup mebusların üzerinde toplanmıştır.

Hoşa gitmeyen mebusların önce partiden tardedilmesi, sonra çıkarılan veya ayrılan mebusların mebusluktan iskat edilmesi ihtimali, Büyük Millet Meclisinin vicdan huzuru ile çalışmasına imkân bırakmaz.

Bay Adnan Menderes'in İskat hakkı şeklinde, bütün millet önünde meydana çıkan milletvekillerine kâsıt teşebbüsüne karşı koymak, her milletvekilinin Anayasa borcudur *(Soldan, bravo sesleri, alkışlar).*

Büyük Millet Meclisinin kendi dışından her hangi bir siyasi teşekkülün tehdidi altına düşmesine, bütün gayretimizle mâni olmalıyız.

Muhterem arkadaşlar,

6/7 Eylül vukuatının dürüst bir bilânçosunu şimdiye kadar Örfî İdarenin tahkikatından öğrenemediğimizi ümid ediyorduk. 3 aylık çalışma sonunda hiçbir hakikat söylenmemiştir. Bu hal, ciddi bir vazife gayreti ile izah edilemez. Bu kısır neticenin hususi ve umumi sebepleri vardır. Fakat ilk önce 6/7 Eylül vakasından sonra dış politikadaki durumu arz edeceğim :

Her şeyden evvel şunu söylemeliyim ki, Yunanistan'la dost ve müşterek müdafaa cephesinin sadık azası olmak menfaatlerimize uygundur. 30 senelik tecrübe göstermiştir ki, milletlerimizin mâzinin tesirinden kurtularak dostluk yapmaları da mümkündür. Dostluğu korumak için nâhoş vaziyetlerin açıkça tahliline tahammül edebilmeliyiz.

6/7 Eylül'den sonra Yunanistan bu vukuatı aleyhimize haksız ve mübalâğalı bir surette istismar etmiştir *(Bravo sesleri)*. Yunanistan Kıbrıs dâvası sebebiyle, Türkler aleyhinde son derece kışkırtıcı bir tehdit ve tahrik siyaseti takibetmiştir. Biz milletçe, Kıbrıs Türklerinin kaderinden ve NATO azası olarak ve Orta-Doğuda emniyet ihtiyacı tesiri ile, ciddi bir endişe içindeyiz.

Başbakanın 24 Ağustosta hemen hemen harbden bahseden alârm işareti, iç ve dış politikamızı son derece gergin hale getirmiştir *(Soldan : Siz de larvi bediyordunuz, sesleri)*. Kıbrıs Konferansında ise Taraflar, ifrattan kurtulamamışlardır.

6/7 Eylül vukuatı Yunanistan için müstesna bir fırsat teşkil etti. 28 Ağustosta Kıbrıs'ta katliâm hikâyeleri ile itibarı sarsılmış olan komşumuz, derhal memleketinde bütün vukuatı menedecek tedbirler almış ve bizim Hükümetimizi 6/7 Eylül vukuatının yükü altında bırakmıştır.

Avrupa Konseyinin içtimaında, Yunanistan kendi tahrik ve tehditlerinin ve Kıbrıs'taki terörist teşebbüslerinin tesirini unutturmaya çalışarak, Türkiye hakkında ağır ithamlarda bulunmuştur. Gerek tabii temaslarda, gerekse NATO içindeki çalışmalarda Yunanistan bizimle münasebetlerini âdeta kesmiş bulunuyordu.

Muhterem arkadaşlar;

Dış politika meselelerinin selâmetle müdafaası için, her şeyden evvel malûmat sahibi olmak lâzımdır. Dış politikada menfaatlerimizi müdahale edebilmek için, milletçe bütün kuvvetlerimizden istifade etmeye mecburuz. Yunanistan 4 aydır bütün iç ve dış cihazlarıyla ve bütün gazeteleleriyle çalışıyor. Biz Türkiye milletvekilleri, Türk matbuatı bâdiseleri bilemıyoruz. Bizim hükümetimiz Büyük Meclise malûmat vermez; gazetele-
rin hakikatları söylemesine imkân bırakmaz. Örfî İdare Komutanına, Yunanistan aleyhinde söz söylenmesini dehşet verecek şekilde menettirir. Elimize geçebildiği kadar yabancı gazetelerden öğrendiklerimizi size elemle arz edeceğim.

Avrupa Konseyinde murahasalarımız bir taraftan Yunanlıların ithamı pençesinden memleketimizi kurtarmaya canla başla çalıştılar; bir taraftan da Bay Fatin Rüştü Zorlu'nun kanunsuz hareketlerinin menfi tesiri altında çırpındılar.

Yunanistan NATO Konseyinde de aleyhımızde çalıştı. Sonra Yunanistan bize karşı iki açık, bir de netice alarak üç talep ileriye sürmüştür :

1. 6/7 Eylül hâdiselerinden dolayı mânevi tamir;
2. Bundan sonra maddî tazminat;
3. Bunlar yapıldıktan sonra münasebet tesisi.

Kendiliğinden beklemedikleri netice de, Kıbrıs meselesinde hayati alâka ve menfaatlerimizin feda edilmesidir. Hattâ bugün bile, Yunan gazetele-
rinde, uğradığımız târizlerin pek ağır olduğunda şüphe edilemez.

Bay Adnan Menderes Hükümetinin tedbirleri şunlardır : Türk milletini Örfî İdare vasıtasıyla habersiz bırakmak, B. M. Meclisinde kendisi zaten malûmat vermemek âdetindedir.

Yunanlıların istediği mânevi tamir, yani tarzıye için, Bay Adnan Menderes Büyük Elçi vasıtasıyla tebliğler yapmış, memleket içinde nutuklar söylemiştir. Fakat Yunanistan bunları kâfi görmedi. Nihayet 24 Ekim 1955 te İzmir'de fevkalâde tarzıye merasımı yapıldı. Bütün dünyada Bay Çavuşoğlu'nun bayrak çekmesi resimlerle tesbit olunurken, mâsum Türk milletinin yüreğine de en acı bir zehir akıtılıyordu.

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — *Oru stz aktattınız şimdî bu ifadenizle.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, insanlar arasında fert ve cemiyet, millet ve devlet olarak özür dileme âdeti vardır. Özür dilemenin ölçüsü ve usulü son derece nazık bir takdir meselesidir. 24 Ekimde İzmir'de yapılan muamele, milletlerarası hâdiselerde, emsali görülmemiş derecede haksız bir ölçüdedir. Haksız ve mübalâğalı merasım usulleri milletimizi yaralamıştır ve çok zararlı olmuştur. Bunun gibi 6/7 Eylül hâdiselerinin asıl mesullerinin süratle takibi yerine, içlerinde pek çoğu tabiatıyla mâsum olan binlerce zavallı vatandaşı hapiste çürütmek de yanlıştır. Bunlar adalet gayretleri değil zararlı ziyası gayretlerdir. Bu hallere düşer olmamızın birinci derecede sebebi, Hükümetin hiç olmazsa Büyük Millet Meclisi kürsüsünden ifade ettiği gafletten suçlu olarak manen mahkûmiyeti reddedecek kudrette olmamasıdır *(Sağdan, bravo sesleri).*

İkinci sebebi. Hükümetin meseleyi, Büyük Millet Meclisine getirmek cesaretini gösterememesidir. Eğer Büyük Millet Meclisi toplu bulunsaydı, 24 Ekim hâdisesi vukubulmazdı *(Sağdan, bravo sesleri).*

Büyük Millet Meclisini Ekim başında toplantıya çağırarak için, Büyük Meclis Başkanına, o zamanki Reisicumhur Vekili sıfatına da sığınarak çok ıstırham ettim. Teklifimizin abes olduğu cevabı verilerek Büyük Meclis 24 Ekimden önce hazır bulundurulmamış ve bu suretle İzmir merasımı sağlanmıştır.

Muhterem arkadaşlar, şimdî Yunanistan maddî tazminatın peşindedir. Hükümetin ne düündüğü bir gün ansızın meydana çıkacaktır. Benim her türlü vasitadan mahrum şartlar içinde edinebildiğim bilgiler bunlardır. Vaziyette bir dereceye kadar teselli veren taraf Türk milletinin kusuru olmadığıнын medeniyet âleminde ve müttefik milletler nezdinde anlaşıl-maya başlamasıdır.

Muhterem arkadaşlar, biz dış politikada NATO İttifakının sadık azası olmak ve Orta - Doğuda İngiltere ve Amerika ile sulhü korumakta işbirliği yapmak siyasetini inanarak takibediyoruz. Bağdat Paketi ile Orta - Doğu siyaseti bir sistem haline gelmeye başlamıştır. Bu sistemin işlenmesi ahden NATO'daki vecibelerimize bağlıdır. NATO tertibi demokrasi cephesinin temel taşıdır; Garbi - Almanya'nın iltihakı ile kesin bir ehemmiyet kazanmıştır. NATO içinde Almanya meselesi öteden beri saflar arasında başlıca ihtilaf konusu idi. Son zamanlarda heyecanlı dikkatler tekrar burada toplanmıştır ve bugün ümitler kritik nokta üzerinde sallanmaktadırlar.

Cenevre'de Temmuzda toplanan zirve seviyesinde konferanstan mad-dî olmaktan ziyade ruhi olarak geniş bir yatışma ve âti için ümitlenme

havası yayılmıştı. Kasım sonundaki vekiller konferansında ümitler kırılmış, hattâ son zamanlarda soğuk harb dalgaları artmıştır. Bununla beraber senelerden beri Garp Cephesindeki çalışmalar nihayet Almanya'nın silâhlanmasına imkân vermiş ve bu silâhlanma başlamıştır. Siyasî neticesizlik buharını yanında askerî kuvvetlenmenin kıymeti göze çarpıyor. Eğer bu hal yakın bir patlamaya sebep olmazsa sulh cephesi kuvvetlenmiştir.

Balkan cephesi muğlak bir manzara aldı. Yugoslavya'nın ittifakı askeri mahiyetten çıkardığı söyleniyor. Eğer dostluk sağlam kalırsa bu da bize değerlidir. Yunanistan ile münasebetlerimiz acınacak bir haldedir. Otuz seneden beri Türk ve Yunan milletlerine mazinin unutulmaz elemelerini unutturabilmiş olan basiretli siyasetin her iki tarafta tekrar itibara gelmesini temenni edelim. Son günlerde Yunan gazeteleri tekrar çok taşkın ve tecavüzkâr olmuşlardır. Yunan Hükümetinin şiddetli notalarından ve Marta kadar mühlet verdiğinden bahsediliyor. Hükümet kendi grubunda olsun bilgi veriyor mu? Bilmiyoruz. Ancak Büyük Millet Meclisine bilgi vermek mecburiyetinde olduğunu hatırlatmak isteriz.

Gene bu günlerde İngiltere Avam Kamarasında Kıbrıs meselesi görüşüldü. Kıbrıs halkının kendi mukadderatını tayin etmek hakkı prensip olarak tanınmış olduğu ve yalnız zaman meselesinin müzakere edildiği nesriyattan anlaşılıyor. Eylül haftasından beri işlerde esaslı değişme ve gerileme var. Bizim Hükümetimizin 6/7 Eylül vukuatının baskısı altında ses kısılmış durumda olduğu esfle görülüyor. Biz esaslı ihtiyaçlarımızı tekrar bildirelim. Kıbrıs'ta Türk halkının emniyeti temsili hakları ile halecan içinde ilgiliz.

Kıbrıs bizim hayati emniyet mevzuumuzdur. Vaktiyle de bu hayati sebep ile İngiltere'ye bırakıldı. Bugün yine bu hayati ihtiyaç onun İngiltere elinde bulunmasını icabettirdiğine kaaniz. Bu hudutlar içinde bir hal çaresini İngiltere'nin nasıl bulacağını yakından endişe ile takib ediyoruz.

Orta - Doğu'da Arap âleminin büyük kısmının Bağdat Paktına aleyhtar olmasına teccsül ederiz. Hele Suriye'nin bizden uzak ve bize karşı olmasının sebebi anlaşılır bir gaflet değildir.

Orta - Doğu'da Arap - İsrail sulhü temin edilmedikçe hiçbir şey yapılmış olmaz. Güç mesele hudutlar üzerinde anlaşmayı temin etmektir. Bundan sonra muhacirler derdi hal yoluna girebilir. Ondandır sulhün ve emniyetin müşterek bir tertibe bağlanmasına Amerika'nın meyil gösterdiğini işitiyoruz. Bu iyi bir ihtimaldir. Her halde farksız olarak bütün âlakalılara hiç bir sebeple kuvvete müracaat edilmemesinin iyice anlatılması icabeder.

Bağdat Paktına Pakistan'ın ve İran'ın katılması ile bu Pakt ehemmiyetini ve tesir sahasını genişletmiştir. Tabii ilk ağızında Türkiye'nin mesuliyeti de pek ziyade genişlemiş oluyor. Amerika'nın iştiraki ve NATO ile müşterek işleme imkânı tahakkuk etmedikçe esaslı bir açık vardır.

Muhterem arkadaşlar; bütün bu ittifak manzumesi içinde vecibelerimizi ve haklarımızı birinci derecede düşünürken dikkat edeceğimiz esaslı nokta sergüzeşt arayan tahrikçi bir müttefik görmekten dikkatle sakınmaktır. Biz Hükümetin metotları ile beraber değiliz.

Dış politikada prensipler kadar metotların da ehemmiyeti vardır. 24 Ağustos'ta Yunanistan'a hemen hemen harb ilânı ağızının kullanılması on beş gün sonra dostumuz ve müttefikimize karşı söz söyleyecek vatandaşın cehennem ile tehdit edilmesi, ve 24 Ekim'de İzmir'de görülmemiş tarzde merasimine mahkûm olmak ve nihayet Arap - İsrail münasebetlerini herkesi halecana düşürdüğü ve sulh çaresi arandığı günlerde hudutlara koşup bir tarafı açıktan iltizam eden teşvikler yapılması Büyük Millet Meclisi karşısında mesuliyetini hatırlamayan Bay Adnan Menderes'in sakat siyasetinin farikalarıdır (*Saldan, gürültüler*). Belâ çıkarmaya hevesli görünen müttefikten nihayet dostlar da vebadan kaçır gibi sakınırlar.

Biz Avrupa Konseyine de dâhiliz. Bu teşekkül demokrasi rejminde bulunan Avrupa devletleri içindir. Bizim Hükümetimiz bu teşekküle kâfi derecede dikkat göstermiyor. Kısaca hatırlatalım ki bu çok yanlış bir harekettir.

Dış politikada metotlarını endişe ile takib ettiğimiz Hükümetin Büyük Millet Meclisi tarafından salâhiyet hudutları içinde tutulmasına katli olarak lüzum vardır.

Hükümet, dış meselelerimizde umumî efkârın ve gazetelerin aydınlatılmasından ve yardımlarından istifade etmiyor. Hele Büyük Millet Meclisinin bilmesinde ve desteklemesindeki büyük kuvveti hiç takdir etmiyor. Yakıştırıp her şeyin altüst edilmesini, ya susup ve susturup kendi aklı içinde çabalamayı ihtiyar ediyor. Bunlar sakat gidışlerdir. (*Saldan, bravo sesleri*)

Muhterem arkadaşlar;

6/7 Eylül vukuatının iç politikadaki tahlili büsbütün başka mahiyet arz eder. Üç aylık tahdikattan henüz bir netice söylenmemesinin hususi sebebi, Örfî İdare Komutanının kanunî vazifesini anlayış ve tatbik ediş şeklidir. Örfî İdare Komutanı kanun içinde harekete mecburdur. Ankara'da Örfî İdare İlân olunmasındaki siyasi maksadın, muhalif partilerin siyasi faaliyetine ve 6/7 Eylül hâdiseleri üzerinde kimsenin durmasına imkân bırakmamak olduğu anlaşılmıştır. Halbuki 7 Eylül sabahı, en yüksek salâhi-

yet sahipleri, yerli ve yabancı bütün gazetecilere, Örfî İdarenin iç politika vasıtası olarak kullanılmayacağını taahhüt etmişlerdir.

Örfî İdare Komutanı, daha da ileri gidiyor, kapattığı gazetelerin sahiplerine, Türkiye içinde her hangi bir yerde gazete çıkarmayı da yasak etmiştir. Bu, bir yeni kanun hükmüdür. Örfî İdare Komutanının yeni kanun hükmü koymaya sahâhiyeti yoktur.

Örfî İdare Komutanı askerî hâkimlere, doğru zannettiği cezaları hükmetmeleri için emir veremez. Hâkimlerin tahliye kararı verdiklerini alıkoynamaz. Örfî İdare elinde mevkuf bulunan binlerce vatandaş, en iptidal insanlık ve hukuk şartlarından mahrumdurlar. İşittiğimize göre, cinnet ve intiharlar oluyor.

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — O, zamanı devletinizde olmuştur.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Büyük Millet Meclisinden bir komisyonun mevkupların hallerini teftiş ve tahkik etmesine acele olarak lüzum vardır.

ZÜHTÜ URAY (Aydın) — Sadet harici konuşuyor.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Örfî İdare Komutanı, kanunun bir maddesine göre, İcra Vekilleri Heyeti tarafından ittihaz ve tebliğ edilen emirleri ve ilân edilen sair tedbirleri takip ve icra eder. Komutan, bu maddeye yapışarak vekillerin emirlerini ifaya mecbur olduğunu sanıyorsa, kendisini mesuliyete sevk ediyor. İcra Vekillerinin heyetçe kararları lâzımdır, bir. Böyle bir kararın İcra Vekillerinin kanunî salâhiyetleri içinde olması tabii bir kaidedir, iki.

Örfî İdare Komutanının gazetecilere şifâhen vâkı olan ilk tebliğini size okusam, anlayışının veya hükümetten aldığı talimatın aşırı derecede kansuz mahiyeti hakkında bir fikir edinilebilir.

Bir tek maddesi hakkında size malûmat vereceğim, günün mevzuu olduğu için Örfî İdare Komutanı Nurettin Aknos'un İstanbul gazete sahip ve mesullerine topluca ve şifahi olarak verdiği direktiflerin birinci maddesi : Büyük Millet Meclisi müzakereleri halkı heyecanlandıracaksa, yayılmayacaktır (*Garantiler*). Nitekim 12 Eylül Büyük Millet Meclisi Başkanı, bizim bu havadisî olarak verdiğimiz tahrir üzerine Büyük Millet Meclisi müzakeratı âleni buyurmuşlardır. Tekrar bugün haber alıyoruz ki, bugünkü Meclis müzakeratını gazetelerde neşrettirmemek arzusundadır. Bu arzu kanununa aykırıdır. (*Soldan garantiler*). Teşekkür ederim. Meclis müzakeratının Anayasa hükmüne göre neşrolunmasına iltizam buyuruyorsunuz. Ümid ederim Örfî İdare Komutanı da bunu işletmiştir.

6/7 Eylül hâdisesi karşısında İstanbul valisinin durumu da, dikkati çekecek mahiyettedir. 6/7 Eylül'ün İstanbul'da ilk göze çarpan mesulu İstanbul valisi ve ilk önce vazifesine nihayet verilecek zat da o olmalıydı. Bunun yapılmamasının sebebi, tahlile muhtaçtır. Demek Hükümet en büyük idare ve zabıta âmiri ve icabında askeri kuvvetlere hâkim olan valiye bir kusur atfedemiyor. Hattâ valinin vakadan sonra istifa ettiği ve bunun kabul olunmadığı söyleniyordu. Bu husus son günlerde açıktan teyidedilmiştir. Şaylalar bu halleri şu şekilde izah ediyor : Vali, hâdisenin tertibi zamanında itiraz etmiş, vahim neticelerin önlenemeyeceğini söylemiş, büyük askeri kuvvetleri daha 6 Eylül'den evvel istemiş, en nihayet kendisine Patrikhane gibi bir iki yerin muhafazası ile alâkadar olması söylenmiştir *(Saldan, gürültüler ve bunun mürettebi kimmiş sesleri)*. Bu vaziyette olan valiye, pek hatalı olan Hükümet, hesap sormaktan elbette çekinecektir.

İzmir valisinin yerinde bırakılmasına ise hiç bir izah bulunamıyor. Bunun mesuliyeti ihtimalinden bahsedecek gazeteyi Örfî İdare Komutanı hemen kapama ve hapis ile karşılar. İzmir'de 6 Eylül'e dair bir tek mîsal söyleyeyim. 6 Eylül akşama doğru İzmir İtfaiyesi fuara gelir, bir pavilyon önünde durur. Neye geldiklerini soranlara mâsum neferler, yangın çıkacak da onu söndüreceğiz derler. Bu marifetlerden hesap vermesi lâzım gelen İzmir valisi 24 Ekim'de bayrak çekilirken, İzmir halkının yüzüne acaba nasıl bakabildi *(Saldan, bravo sesleri)*.

Bir vakanın suçlusu olması melhuz olan kimsenin emrinde, o vakanın hakikatî meydana çıkarılamaz. 6/7 Eylül tahkikatında bu hâdiseyi pek acı tecrübe ediyoruz. 6/7 Eylül vukuatından daha evvel bilgili olduklarına dair Bay Menderes ve Bay Köprülü'nün 12 Eylül'de B. M. Meclisinde söyledikleri dikkat ve ibretle tetkika değer. Vukuata seyirci, müsamahalı olan polis, Hükümetin talimatı veya arzusu içinde bulunduğuna kaanî idi. Türk polisinin vazifesini ifa için, fedakârlıkla çalıştığı tecrübelerle sabittir. Hattâ 6/7 Eylül gecesinde müsamaha talimatı almadıkları anlaşılan münferit polislerin, büyük kalabalıkları durdurdukları görülmüştür. Bu kudrette olan polisin aczinden bahsedilemez. 6/7 Eylül vukuatı, daha akşam saat 16 da yağma ve tahribedici karakterini meydana çıkarmıştı. Devlet Reisi ve Başvekilin 6 Eylül akşamı İstanbul'dan ayrıldıkları vakt, vukuattan ilk haberleri almamış oldukları farzedilemez. Demek Haydarpaşa'dan ayrıldıkları zamanki hâdiseler, ölçü içinde idi. Ancak Sapanca'ya vardıkları zaman ölçülerin kaçırılmış olduğuna hükmedilmiştir. Herkesin bildiği tafsilâttan bin mîsal zikredilebilir. Hulâsa bir lacla ve Hükümetin büyük suçu en hafif tarif ile şudur : Vatandaş ve yabancı İstanbul ve İzmir sakinlerinin emniyeti korunmamıştır. İşte vukuat ile bu kadar yakın mesuliyet ilişkisi olan ve

hattâ ağır suçlusu olması muhtemel olan Bay Adnan Menderes'in tahkikata âmir ve hâkim bulunması, katî olarak anormal, tehlikeli derecede yanlış bir yoldur. Üç ay sonra bu gün, tahkikatın kısır bir halde bulunmasının umumi ve tabîi sebebi de budur.

Bu bahsi bir neticeye bağlamaya mecburuz. 6/7 Eylül vukuatından vahim bir surette mesul olan Bay Adnan Menderes'in Hükümetin başından ayrılması lâzımdır.

Halbuki yeni Hükümet içinde Bay Adnan Menderes'i Milli Müdafaa Vekili olarak Örfî İdare Komutanı ile doğrudan doğruya vazife temasında görüyoruz. Bay Adnan Menderes'in Örfî İdare icraatı ve onun mahkeme kararları üzerinde karanlık tertipler peşinde olduğundan endişe etmek caizdir. Üçüncü Adnan Menderes Hükümeti hakkında er-geç Meclis tahkikati açılması zarurî ve mukadderdir. Bu vaziyette iken, onun dördüncü kabinesini teşkil memur edilmesi hakkı bir talihsizliktir.

Muhterem arkadaşlar,

Bugün sabahtan beri memlekette bir telâş vardır. Hapiste bulunanlardan mütemediyen telgraflar alıyoruz; 4 aydır yatıyoruz, biz mahkeme karşısına çıkarınız diyorlar.

MURAD ÂLİ ÜLGEN (Afyon Karahisar) — *Siz kırsınız de size müracaat ediyorlar? (Soldan; şiddetli gürültüler)*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyurun arkadaşlar; bunlar evlâtlardan gelen sesler, bir de analardan, babalardan feryatlar alıyoruz. Evlâtlarımız tecavûze uğruyorlar, kurtarınız diyorlar.

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — *Bir taraftan facta var diyorsunuz, bir taraftan tevkif edilenlerin avukatlığını yapıyorsunuz.*

REİS — *Osman Bey, müsaade buyurun...*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Duymuşsunuzdur arkadaşlar, son günlerde İstanbul'da halkı tekrar heyecana düşüren, yeni bir 6-7 Eylül hâdîsesi mi oluyor, diye endişelendiren bir tertip ve Örfî İdarenin tatbikatı vukubuluyor, gazetelere de intikal etmek üzere olan bu hâdîseyi ve havadisi Örfî İdare geri alıyor, Hükümetle ne görüştükleri, nasıl bir tedbir buldukları ve nasıl bir formül buldukları bilinmiyor ama, iştirakleri muhakkak.

BAŞVEKİL ADNAN MENDERES (İstanbul) — *Hepsi yalan (Soldan, yalan söylüyor, yalan sesler...)*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlar.

Bay Adnan Menderes, yeni programında iktisadî ve siyasî sahalarda hatalı olduğu tecrübe ile sâbit olan siyasetini ve tatbikatını Demokrat

Partiye ve hattâ Türk milletinin arzularına mal etmeye çok gayret sarf etmiştir. Salım muhakemeye ve siyasi olayların tabiatında olan hakikatlere aykırı düşen bu meseleyi, icabederse tafsil etmek üzere şimdilik kaydetmekle iktifa edelim.

Programda iktisadi derterimize çare olacak esaslı bir tedbire tesaduf etmıyoruz. Aksine şimdiye kadar geçimi yıkan ve yanlış hareketler neticesi kalkınmayı kısura götüren usullerin muhafaza edildiğini görüyoruz. Hele dehşet verici bir ibretle anlıyoruz ki, kendisi hâlâ memlekette hayat pahalılığı ve tabii geçim darlığı olmadığı kanaatinindedir. Hususi mahkemeler yoluyla suni pahalılığı yenebileceğini sanıyor. Vatandaşa çile çekmekten başka çare kalmamıştır *(Soldan, 80 linaya bir tenekte gaz yağını unutma sesleri)*.

Şu basit hakikatı tekrar edelim : Bir maddenin yokluğu veya ihtiyaç miktarından azlığı, darlık ve sıkıntı yapar. Eğer maddeyi ihtiyaç sahiplerine adaletle dağıtmak imkânı bulunmasa, talepler karşısında fiyatlar artar. Para değeri düşerse, mal fiyatı yükselir.

Programda enflasyondan birikmiş borçların tazyikına karşı tedbirden, para değerini düşüren iktisadi ve mali hatalardan istifadeli bahislere rastlamıyoruz. Bay Adnan Menderes pahalılık olmadığını vatandaşa söylemek için eski vekillerini bırakmamalı idi. Onlar bu edebiyatta kusur etmişlerdi *(Sağdan, gülmeler)*. Hulâsa iktisadi hastalığımıza hiçbir deva getirmemiştir. Bir yeni vekâlet ihdası, deva olarak ileri sürülemez.

Investisyonların takat ve imkân dışında olması, yani öteki ifade ile plânsızlık bahsinde Başvekil tecrübelerden ders almamıştır. Şimdiye kadar yürüdüğü yolda devam edeceği sarahatla ve elemle görülüyor. Vatandaşın ıstırapları da buna tâbi olarak ve artarak devam edecektir.

Rejim bahsinde söyledikleri üzerinde her şeyden evvel kaydedelim ki, muhalefet zamanı bir yana, bütün hükümetleri zamanında söylediklerini tekrarlamıştır. Şimdiye kadar rejim bahsinde çektiklerimiz, vadettiklerini yapmamaı, onların zıddını yapmasıdır. Fıllı olarak da temasları, sözleri ve hareketleri ile idareye, adalete, iktisadi hayata, hulâsa siyasi kudretin temasta bulunduğu bütün teşekküllere partizanlığı telkin etmesidir. Son zamanlarda eline bir de Örfî İdare geçti. Siz burada millet işleri içinde çırpınırken o, İstanbul'da Örfî İdareye vatandaşları yeni bir 6/7 Eylül ihtimalinin helecanaına düşüren tertipler yaptırmak peşinde idi *(Soldan, Allah Allah sesi)*. Aynı yollarda devam edecektir.

Anayasa tadili için önce bir ilmi komisyon kurulmak lâzımdır. Sonra asgari bir iki prensip ihtiyacı ilân etmesi icabederdi. Anayasa tadiline icbar ediliyor diye teşebbüs, inanmadığı bir teşebbüs mahiyetinde kalır. Demokratik bir hayat tarzının isterleri. Anayasaya aykırı kanun çıkmaması

için mahkeme teminatı, adalet istiklâlinin Anayasa ile ameli teminata bağlanması, gibi maddeler zıkkrolunabilirdi. Hülâsa, hangi eksik ve ihtiyacı karşılamak için Anayasa tadiline gitmek istiyor? Acı hakikat şudur ki; kendisi böyle bir ihtiyacı hissetmedi. Belki son zamanlarda Büyük Millet Meclisini feshetmek salâhiyeti olmamasının sıkıntısını hissetmişlerdir *(Soldan, görüşmeler, sağdan sürekli alkışlar).*

Şimdi ben kendisine günün ihtiyacına uygun bir sual sorayım. Büyük Millet Meclisinin ve onun siyasi parti gruplarının merkezî umumi gibi Meclis dışından her hangi bir teşekkülün âmir tesiri altında bulunmasının Anayasaya aykırı olduğunu kabul ediyor mu? *(Şoldan, o ne demek, sesleri).*

OSMAN KAVRAKOĞLU *(Rtze) — Derin noktalara girdi.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu, taze bir ihtiyacın mevzuudur. Yukarıda arz ettim ki, yakında Adalet Bakanı bu kürsüde Genel Kurul âzası olarak hareket ettiğini söylemiş ve son hâdiselerde Genel Kurul âzaları milletvekillerinin kaderleri üzerinde tehlikeli tasarruflara heves göstermişlerdir.

OSMAN KAVRAKOĞLU *(Rtze) — Siz, o milletvekillerini tâyin ederdiniz, Paşam.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — 1958 de Anayasa tadili gelinceye kadar Bay Adnan Menderes'in elinde cemiyetimiz her an yeni bir mûsaderenin, yeni bir seçim ve adalet tahribinin, milletvekilleri masuniyetine tecavüzün tehdidi altındadır. 1958'e kadar Anayasa bahsinde, hiç olmazsa mevcut Anayasanın ve umumiyetle Anayasa hukukuna aykırı yeni bir teşebbüste bulunmayacağına nasıl emîn olacağız?

Memurlar, hâkimler, seçimler üzerinde hükümetin vaitlerinden dolayı, idealist milletvekillerine teşekkür ederiz *(Soldan, görüşmeler, himmetlerini sonuna kadar göstermesinler).*

OSMAN KAVRAKOĞLU *(Rtze) — Yok, yok, merak etmeyin Paşam, şimdi Demokratların reyleri çalınıyor.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — İspat hakkının kurbanı olanları da tebrik ederiz *(Sağdan alkışlar)* Bu kurbanlar arasında hak yolunda mahkemelere ve hapislere düşen fikir ve kalem mücahitlerimiz, bu yüzden iftiraya uğrayan milletvekillerimiz vardır.

Dikkat buyurmuşştur ki, Başvekîlin bu mevzuda, mecburiyetle bahsettiği imtiyaz da kanun lâyhâlarının encümenlerde tabîi seyrini takibetmesine mûsaade eder görünmekten ibarettir.

Kanun tadilleri bahsinde, zannımızca, bir iki mevzu hayati ehemmiyet taşımaktadır. Yapılacak yeni tadiller hakkında umumi bir işarete ihtiyaç var idi. Meselâ, Emeklilik Kanununda 25 senenin 30 seneye çıkarıla-

cağından bahsetmiştir. Bunun gibi, Seçim Kanununda düzelmesine lüzum gördüğü maddeleri veya misal olarak bir tanesini söyleyebilirdi.

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — Onu ileri tadilde söyley.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — İyice hatırlarız ki, 1954 seçimlerinde, buna benzer bir vaka başımızdan geçmiştir.

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — Paşam, sen bizim 1946 da başımızdan geçenleri sor.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Başvekilin 1954 seçimlerinde radyoyu kânutsuz kullandığı Yüksek Seçim Kurulu ilâmiyle sâbit olmuştur. 2 Mayıs'tan sonra çıkan kanunla, devlet ve hükümet başında bulunanların bu kabîl hareketleri suç olmaktan çıkarılmıştı. Fırsat bulursa 1955 belediye seçimlerinden sonra getirdiği ıslah tedbiri ile üzerinde çok münakaşa geçen kalemlin kullanılmasını da menettirebilir (Sağdan, yapar yapar, sesleri).

Bütün bu endişelerden dolayı, 1954 Mayısından sonra çıkan kanunların düzeltilmesinde ümit uyandıracak ilk işaretler şunlar olabilir : Memurlar, seçimler; hâkimler üzerinde 2 Mayıs'tan sonra çıkan kanunların ilgaşı teklifini hükümet bir hafta zarfında Büyük Meclise getirmelidir...

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — Mehil mi veriyorsunuz Paşam?

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Ancak ondan sonra daha ileri ıslahatın seyri ümit ve sükûnetle takilbedilebilir.

Hele Kırşehir vilâyetinin iadesi teklifini, iki gün içinde Büyük Millet Meclisine getireceğini Bay Adnan Menderes'e bu oturumda söyletmenizi çok istirham ederiz (Soldan, gülüşmeler).

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — Yarından sonra Pazar Paşam, kabîl değil.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Farksız olarak bütün siyasî gruplar üzerinde ağır basan bu mânevî yükün altından hep birlikte kurtulalım.

Yine bugün cemiyetimize ümit ve ferahlık verecek bir kararı. Hükümetten talebedelim. Hiç olmazsa Ankara'dan Örfî İdare hemen kaldırılınsın (Soldan, gürültüler).

Muhterem arkadaşlar, Hükümet programında maarife ve üniversite muhtariyetine dair bir kelime bulamıyoruz. Bu hal, Bay Adnan Menderes'in şuur altına yerleşmiş zihniyetinin tabîî tezahürüdür.

Bugün acelelerin acelesi had bir millî ihtiyaç ehemmiyetinde olan üniversite muhtariyeti mevzuunda, hiçbir düzeltme olmayacak mı? Bir serap olarak dahi ümit verecek bir kelime söylenemez mi idi? Hayır, söylenemedi. Çünkü, Bay Adnan Menderes'in mükemmel iktisadî ve siyasî rejimine karşı, bütün bu yersiz mukavemetlerin kaynağı ilimdir ve ilim adamlarıdır.

(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar). Muvaffakiyet için ilk önce ilmin ve ilim adamlarının hakkından gelmek lâzımdır. *(Soldan, Allah Allah sesleri).*

Eski Maarif Vekilinin şimdi Devlet Bakanı olarak, daha geniş salâhiyetlerle himmetli yardımına elbette ihtiyacı vardır.

Pek muhterem arkadaşlar, rejim ve demokrasi yolunda millet davaları aydınlığa yönelmiştir. Bay Adnan Menderes'in şahsi ve iktisadi gidişine ve tasdim ettiklerine karşı bağımsız, iktidara ve muhalefete mensup milletvekilleri vatandaşlar tarafından idealist mücadele açılmıştır. Bu mücadele devam edecektir.

Şimdi ilk vazifemiz, ademi itimat reyî vermektir *Sağdan, bravo sesleri, sürekli alkışlar.*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Donem, 16.12.1955, C: 8, İ: 15, Sf: 264, 303, 323.

**1956 MALÎ YILI GENEL BÜTÇE KANUN
TASARISI ÜZERİNE YAPTIKLARI KONUŞMA**
23 Şubat 1956

Muhterem arkadaşlar, Kıymetli hatiplerimiz Ziya Terman ve Hüseyin Balık tarafından bana rejim meseleleri üzerinde sualler tevcih olunmuştur. Sayın Ziya Terman'e göre rejim meselesi anayasa değişmesidir. Halbuki biz Halk Partisi olarak daha ziyade tatbikat hataları sayılmak lâzımgelen partizan idare, hâkim teminatı, üniversite muhtariyetli, radyo, resmî îlanlar mevzuları üzerinde mücadeleyi toplamışız. Hatip bu mevzuların ehemmiyetini takdir ediyor, fakat bunları rejim meselesi saymıyor.

Arz edeyim ki, biz anayasa tadilini daha 1950 seçimine girerken kararlaştırmıştık. 1950'den sonra anayasanın toptan tadili hakkında Büyük Meclise teklif yapmak imkânımız yoktu. 1950 Mayısından sonra biz emniyet mevzuu üzerinde iktidar ile mücadele durumuna düştük. Hâdiselerin seyri üzerinde kısa bir hulâsa yapmak istiyorum. Bizim görüşümüze göre iktidar ilk günden beri Halk Partisinin mevcudiyetine hukukan veya fiilen nihayet vermek istiyordu. Fıllî sahada bilhassa partizan idarenin tesirlerinden anayasaya aykırı olduğunu iddia ettiğimiz müsadere kanunlarından ve millî selâmet namı altındaki anti demokratik kanunlardan ve tatbikatından şikâyet ettik. Bunlarla beraber asıl teesüf edilecek nokta uğradığımız her yeni fıllî veya hukuki tazyikin ümit verici bir münasebet devrinden sonra vukubulmuş olmasıdır. Bu arada yeni bir dâvamız acele mahiyet almıştır. O da anayasa mahkemesinin teşkilidir. Tecrübe ile kaanî olduk ki, rejimin hall ve âtisi çoğunlukta olan iktidarın anayasaya aykırı kanun çıkaramamasına birinci derecede bağlıdır. Gene bizim 1950'den evvel ve sonraki uzunca tecrübemize göre arladık ki, rejimin hall ve istikbalî anayasanın tadili ile de temin edilemez. Tarafsız idare, bağımsız adalet, üniversiteler, Basın Kanunu, basınun maddî ve fıllî olarak baskıdan salım işlemeşi, muhalefetin emniyet içinde yaşaması yalnız kanun teminatı ile işleyemez. Bu ihtiyaçların milletin faal şuuru ile korunması da lâzımdır. Gene bizim tecrübemizce demokratik rejimin selâmeti için seçimde nispi temsil usulü önümüzdeki yirmi beş sene için lüzumlu bir tedbirdir.

Size hâdiseleri kendi görüşümüze göre kısaca hikâye ettim. 1954 seçimlerinden sonraki tutum ve çıkan kanunlar ise demokrasi meselemizi hakikaten vahim ve karanlık bir hususi rejim halîne sokmuştur. Bu yeni mevzuat ile serbest seçim müessesesi harabolmuş hâkimler tem-

natı, memurun meslek emniyeti hemen kalmamış üniversiteler muhtariyeti ciddi bir tehdit altına alınmıştır. Selâmet kanunlarının basına tatbikinin vahim neticeleri bütün nazarlara çarpmıştır. İspat hakkı ihtiyacı bu arada büyük bir hukuk ve siyaset meselesi olarak meydana çıkmıştır.

Kırşehir Vilâyetinin ilgası bu esnada bir büyük milli derdin ifadesi haline gelmiştir.

Muhterem arkadaşlar, size rejim meselelerimizi acele saydım bunları iktidar ve muhalefet olarak halletmeye mecburuz. Dahilî, haricî, malî ve iktisadî meselelerimiz çoktur. Hepsî birbirinden ehemmiyetlidir. Ancak emin olmalıyız ki her sahada ilerleme yolunda dertlerimizin halli rejim ihtilâflarının kaldırılmasından sonra başlayacaktır. Rejim ihtilâfının halli demokratik nizamın kurulması, vatandaşın siyasi kanaat farkından zarar görmemesi demektir.

Muhterem arkadaşlar, 10 senedenberi geçirdiğimiz tecrübeler kıymetli, demokratik yolda aldığımız mesafeler uzundur. Demokrat Parti 1946-1950 arasında bizden çok eziyet çektiğini söyler, *(Soldan, çok çektik sesleri)* Cumhuriyetçi Millet Partisindeki siyaset adamlarımızın Halk Partisinden ve Demokrat Partiden çıktıklarından nasıl şikâyet ettikleri tahmin edilebilir. Hürriyet Partisi işte gözümüzün önünde istiraplar içinde siyaset âlemimize girmiştir. Halk Partisinin ise gerek iktidarı senelerinde gerek 6 seneden beri biçümle siyasi partilerimizden çıktıklarını sizler daha iyi bilirsiniz.

Hep beraber 10 seneyi geçirebildik, bu bizim tarihimizde mısali olmayan bir hâdisedir. Muhalefette bulunan bütün siyasi partiler kanun partileri olarak tarih ve medeniyet önünde imtihanlarını verdiler.

İktidara gelmek ve iktidardan düşmek kanun içinde tahakkuk edebilir bir tabii siyaset hâdisesi mânasını kazanmıştır. Büyük Meclisteki siyasi gruplar rejim meselesini sükûnetle mütalâa ve halledecek tecrübeye erişmişlerdir. Mühim olan diğer bir nokta da büyük çoğunluğu elinde tutan iktidarın muhalefeti tanımadan memleketi idare etmesi mümkün olmayacağını anlaşılmasıdır.

İlk bakışta bu garip bir keyfiyet görünür, seçim sistemimizin icabı olan bugünkü duruma göre pek büyük çoğunluğa mazhar olan iktidar muhalefet partileri hakkında dilediği kanunları düşünmeden çıkarabiliyor. Ezip bitirdiğini sandığı günde hiçbir şey yapmamış olduğunu görüyor. *(Sağdan, bravo sesleri)* Sonra gün gelecektir, muhalefet partileri ile normal münasebetler bulunmak hayati bir ihtiyaç olacaktır. Bu hakikat da meydana çıkmıştır. Bu hâdisenin hikmeti demokrasi rejiminin bünyesinde-dir. Demokrasi en ağır tehdit kanunları altında bile olsa eğer mevcudolacaksa bu vasıfları gösterecektir. Müşkülâttan bıkıp usanan ikti-

dar muhalefetleri filen veya hukukan kaldırabilir. Ancak bu 10 senede bir nokta daha anlaşılmalıdır ki, milletimiz demokrasinin lezzetini tatmıştır. Mebus veya siyasi hayata mensup olmayan her meslekten büyük bir vatandaş kütlesi rejimin dâvasını bırakmayacaklardır. Netice rejim dâvalarını cesaretle ele almak ve siyasi huzuru bir an önce vatanda tesis etmek hepimiz için vazife olmuştur. Bu vazifeyi, iktidar ve muhalefet, kendi iddialarını cebretmek hevesine kapılmayarak, ifa etmek kararını samimî olarak vermelidirler. Samimî olmanın iktidar için delili düşmek ihtimalinin göze alınmasıdır. Bunun için de düşersenem ne olurum endişesinden kurtulmak icabeder. Samimî olmanın muhalefet için delili iktidarı hemen kazanamamak ihtimalini tabii görmek ve iktidarı kazanırsa bir daha düşmemek hevesine özenmemektir. Milletler bu muadeleyi hallededikleri nispette ileri olmuşlardır. Türk milleti bu olgunluğu kazanmış olduğu kanaatindeyim.

Ziya Termen'in pek muhterem Hüseyin Cahit Yalçın'ın Halk Partisine intisabetmesinin onun iktidarın rahatına ve nimetine meyl ile izah etmesine çok müteessir oldum. Ziya Termen'e bu pek yanlış hükmü hiç yakıştırmıyorum. Muhalefette rahat ve nimet olmaz. Bizim iktidarımız zamanında ise 1920'den 1950'ye kadar muhterem Yalçın hattâ mebus bulunduğu zaman bile bizden yalnız zarar görmüştür.

Sayın Hüseyin Balık'ın sualine cevap veriyorum. Muzaffer kumandanın, yahut hizmet etmiş siyaset adamlarının ölünceye kadar iktidarda kalmak hevesleri demokratik bünye ile telif kabul etmez. Millet demokrasiye alışmış ise hizmet etmiş adamının kadrini bilir ama, dediği gibi onu saltanat da bırakmaz. Demokratik rejim işlerse hizmet etmiş adamlar da başka emellere zaten kapılmazlar. Hüseyin Balık'ın suali tarihten gelen idare tarzımızın tesirinden ve demokrasi namı altında aynı hevesin devam etmesi gibi bir yanlıştan ibarettir. Dâva rejimi ıslah etmektir.

Şimdi bütçe münasebetiyle Sayın Başvekil ve Hürriyet Partisi arasındaki münakaşalara dair fikir söylemek için müsaade isterim.

Bence Hürriyet Partisinin doğuşu münakaşalarını artık tarih gibi hatırlamak ve bunları siyasi hayatımızın tekâmül tecellilerinden görmek muvafık olur. Şurası muhakkaktır ki, gerek Cumhuriyetçi Millet Partisinin, gerek Hürriyet Partisinin tenkidleri iyi hazırlanmış ve bütçenin anlaşılması için çok faydalı olmuştur. (Soldan, görüşmeler).

Bizim iktisadi, mali mevzuda görüşlerimiz ciddi bir endişeye dayanıyor. Nüvit Yetkin arkadaşımız düşündüklerimizi tafsilâtiyle söyledi. Benim ilâve edeceklerim kısıdır. Sayın Başbakan dünkü konuşmasının sonunda bütçenin tabiatıyla açık olacağını açıkça söyledi. Eğer yanlış anladımса özür dilerim. Zaten son beyanattan sonra bütçenin aldığı

şekil tasarruf için ümit bırakmamıştır. Görülüyor ki, gelecek zamanlar daha güç olacaktır. Çünkü cesur bir bütçe tasarrufunu bu sene de yapamamış oluyoruz.

Muhterem arkadaşlar, iktisadi kalkınma devri büyük sıkıntılı ve esaslı bir selâmet yoludur. Bu yoldan yolculuğunu iktidar ricalinin iki üç sene gibi kısa vâdelere munhasır görmelerine hayret ediyorum. Ben zannediyorum ki, bu devir çok seneler sürecektir. Hükümetlerin birbirini takibetmesi muhtemeldir. Her halde bu devir feytzli olduğu kadar bir çetin millî imtihan devri mahiyetini alabilir. Milletlerin tıpkı harb gibi böyle çetin devirleri geçirebilmelerinin maddi vasıtası para ve silâh yerine, para, ihtisas ve tedbir olacaktır. Hele milletin harb zamanı zenginlerinden daha ziyade mahrumiyet içinde kalkınma devirlerinin vurguncularıyla meşgul olacaklarını tabii görmelidir. Bu mahrumiyet devirlerinde şüphe altına giren bir tek bakan bile bir heyeti hizmetten düşürmeye kifayet eder. Bir harbde ateş karşısında bulunan ordunun her neferi geride 10 bin liralık bir tek istikametsizlik işitse tükenen cephanenin, yaraya bağlanacak sargının, işlemiyen topun ve düşen uçağın kusurunu o işittiğinde bulur. Kalkınma devrinin dedikoduları her aileye mal olacağı için mânevi tahribatı genişliğine ve derinliğine daha büyük olacaktır. Milletçe kalkınma hareketlerini iyice bilmenin ehemmiyeti bu bakımdan da pek ziyadedir.

Bu mülâhazaları söylerken iktisadi ve malî islâhata pek ciddi ehemmiyet verilmesini iktidara anlatmaya kudretimizin yetmemiş olmasında çok acı duyduğumuzu da ilâve etmeyi vazife sayarım. Hürmetlerimle (Söz-
dan, alkışlar).

1956 MALİ YILI ANKARA VE İSTANBUL ÜNİVERSİTELERİ BÜTÇELERİ ÜZERİNE YAPTIKLARI KONUŞMA

26 Şubat 1956

Sayın Başvekil 1950 seçimlerinden evvel benim bir beyanatıma temas ettiler. Bu temas üniversite muhtariyeti üzerinde konuşulurken vukubulmuştur.

1950 seçimlerinden evvel benim söylediğim nutkun, şikâyet eylediğim mevzuların üniversite muhtariyeti ile münasebeti yoktur.

Üniversite muhtariyetini biz dâva olarak takibediyoruz. Meseleyi basit bir hale irca edelim. Muhtelif arkadaşlar bu hususta fikirlerini söylediler. İlim adamı, fikirlerinden dolayı günlük politika bahane edilerek izacedilmesin, zarar görmesin. İlimin hürriyeti ve ilim adamının emniyeti başlıca idari ve siyasi tesirlere karşı mahfuz bulunmak lâzımdır. Nihayet üniversiteler içindeki dertler üniversite hocaları teşkilâtı ile, üniversitelerin kendi teşkilâtı ile muhakeme ve müvazene edilebilir olduğunu ve muztar kalırlarsa hükümete mâkul teklifler yapabileceklerine inanmak icabeder. Üniversitelerin muhtariyeti üzerinde yapılan münakaşanın hulâsası budur. Bahsolunan vaka, Osman Okyar hâdîsesi bir ilim adamının siyasi kuvvetin tesiri ve tehdidi altında bulunduğuna bir misal teşkil eder. *(Soldan, "Ooo" sesleri, gürlütüler).* İlim, politika, günlük politika hudutları arasındaki farkı ayırmak son derece nazık bir meseledir. Böyle bir mesele takdiri, siyaset adamlarının elinde olursa bundan ilim ve ilim adamlarını zarar görür kanaatindeyiz. Getirecekleri kanunları kanaatlerimizi muhafaza ederek Büyük Mecliste enine boyuna münakaşa eder, fikirlerimizi söylüyoruz. *(Sağdan, alkışlar)*

1956 MALİ YILI ÇALIŞMA BAKANLIĞI BÜTÇESİ ÜZERİNE YAPTIKLARI KONUŞMA

28 Şubat 1956

Muhterem arkadaşlar, biraz evvel dinlediğimiz hatip bize istifadelî malûmat verdi. Bahsettiklerinden bir noktayı izah etmek için geldim.

1950'de grev hakkı üzerinde rahmetli Şemsettin Sîrer'in ve benim söylediklerimizden bahsettiler. Şemsettin Sîrer, Cumhuriyet Halk Partisinden ve Demokrat partiden gelmiş olan Çalışma bakanları içinde iyi çalışmış olmakla muhterem bir mevki kazanmıştır. *(Allah rahmet evlesin sesleri)* Bunu tahkik buyurursanız işçiler de teslim etmektedirler. Mukayese etmiyorum. Ondan daha evvel gelen ve daha sonra gelen bakanlar içinde Şemsettin Sîrer'den daha iyi ve daha az çalışmış olanlar var mı diye bir mukayese yapmıyorum. Belki daha iyi çalışmış olanlar vardır, fakat merhumun çalışmasından, işçi hayatında müspet bir hâtıra kalmıştır.

Rahmetli Reşat Şemsettin Sîrer Bakanlıktan çekilince ve hattâ ondan sonra grev hakkı meselesi üzerine bunun faydalı olduğu kanaatine gelmemişti. Rahmetli bu kanaatinde samimi idi, işçilerle münakaşa ediyordu.

4 Mayıs'ta benim söylediklerim, yine grev hakkı meselesi üzerine münakaşa edilirken leh ve aleyhte ileri sürülen fikirler olabilir. Biz bu münakaşalar içinde grev hakkını evvelce tanımamıştık. 1950'de iktidar değişir değişmez grev hakkını ele almış da değildir. İki sene bu meseleyi münakaşa etmedik. Nihayet grev hakkının bizim memlekette kabul edilebileceğine ve kabul edilmesi lâzımgeldiğine kanaat getirmişizdir. Bu bir politika meselesi değil, *(Soldan, güvültüler)* bir kanaat meselesinin geçirdiği tekâmül safhalarıdır. *(Soldan, güvültüler)*

REİS — Çok rica ederim, hatibin sözünü kesmiyelim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Söz alışım kendi beyanatımı mazur göstermek için gayretlerden ziyade, rahmetli Reşat Şemsettin Sîrer'in...

NURETTİN ERTÜRK (Sivas) — Ruhunu tâzibediyorsunuz, vazgeçin paşam.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Rahmetli Şemsettin Sîrer'in hâtirasına hürmet vazifesini ifa etmek içindir. *(Sağdan alkışlar)*.

(Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan'ın konuşmasına cevaben)

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Çalışma Bakanını memnun etmek ve tatlı bir hava ile konuşmaya başlamak için kendilerine takdir ve minnetini söylemekle başlıyorum. *(Bravo sesleri, alkışlar)* işçilerin haftada yarım yevmi-

yelerini bir yevmiyeye çıkaracaklarmış ve senede dinlenme imkânını yine ücretli olarak temin buyuracaklarmış. Hakikaten iyi bir hizmettir ve Çalışma Bakanlıkları zamanının iyi bir hâtırası olarak çalışma hayatımızda kalacaktır, kendilerini tebrik ederim. Bundan sonra ikinci kısma geliyorum. Benim işçi sendikasını ziyaret etmemi pek şikâyetli bir ifade ile hikâyeye ettiler. Sendikalar Birliğine gittim. Bu Sendika Birliğinin Reisi zannediyorum. C.H.P. ne mensuptur. *(Doğru sesleri)* Bunun diğer reisleri ve idareci üyeleri başka siyasi partilere mensupturlar. *(“Okabilir” sesleri)* Bana işçi meselelerini vukufu, hararetle anlatanların başlıcası Demokrat Partidendi. Bu birliğin binası içinde ziyaret ettiğim sendika odalarında Cumhuriyetçi Millet Partisine mensub olanları da gördüm. Nereden biliyorsun diyeceksiniz. Nihayet politikacıyım, oraya gittiğim zaman onların anlatış ve anlayışlarına göre siyasi kanaatlerini teşhis ediyorum ve bazan da soruyorum. Çünkü bir mesele beni çok sevindirecek derecede dikkatimi çekti. Kalabalık bir insan kütlesi, her siyasi partiye mensup hararetili, vukufu, ateşli insanlar meselelerini biliyorlar, iyi geçiniyorlar ve müşterek bir hayatı içtimai ve siyasi yaşıyabiliyorlar. Kendilerini tebrik ettim ve durumlarına hasret duydum. Gerçekten biz siyasetle iştiğal eden insanlar da gerek cemiyet hayatında ve gerek siyasi meselelerde onlar gibi iyi geçinip konuşabilirsek, söyleyebilirsek diye. *(Sağdan, şiddetli alkışlar).*

Orada sendika birliğinde hiçbir politika yapmadım. Ama Çalışma Bakanı buyurursa ki: “Sizin oraya girmeniz bir politkadır” Bir parti lideri olarak nereye gitsem, kiminle konuşsam bunu bir politika diye müşahede etmek mümkündür. Bundan kurtulmaya çare yoktur. Dikkat buyurursanız konuşmamdan bir iki şey naklettiler. İşçiler içine politika sokmaya mâtufl hiçbir söz sarf etmemişimdir. Şimdi Sayın Vekilin bahsettikleri meseleleri bana söylediler; “Yarım yevmiye alıyoruz, senelik ücret almadan dinlenemiyoruz, enternasyonal federasyona katılmak istiyoruz, grev hakkı istiyoruz” dediler. Ben de bunlar hakkında fikirlerimi söyledim. Esaslı bir noktaya temas ettim. Dedim ki, biz çalışma hayatının ve çalışma meselelerinin henüz başındayız. Birbirini takibeden hükümetler bu çalışma mevzuatını tamamlamak için çalışmaktadır. Biz henüz partiler arasında çalışma meselelerinden dolayı ihtilâf ve münakaşa çıkacak devre gelmemişizdir. Bugün hallolunabilecek çalışma meseleleri üzerinde bütün partiler ittifak edebiliriz... Samimi kanaatim budur. Onun için onlar siyasi münakaşalara kapılmasınlar, dâvaları müşterek olarak takibedebilsinler diye teşvik etmek istedim. Ümit ederim ki, Çalışma Vekili bu zihniyetimi işitmekle memnun olacaktır.

Ondan sonra arkadaşlar; eski hikâyeye geldik. Vaktiyle grev hakkı için ne düşünmüşüz, İzmir’de ne söylemişiz. Bunun gizli kapaklı tarafı yok ki. Yalnız behemehal sözlerimi ve hareketlerimi tenkid mevzuu yapmak için biraz fazla gayret ettiği için söyleyeyim ki, zikrettiği ifadelerim

aleyhime değil lehimedir. Bakınız izah edeyim, o zaman ne demişiz?.. "Grev hakkı lokavtı davet eder, grev hakkını vermiyoruz, düşünmüyoruz, karar veremedik" Biz bunları söylemişiz. Halbuki kendileri ne buyuyorlar. "Biz prensip olarak grev hakkını kabul ettik ama veremeyiz. Hazırlığımız yoktur." Bunu hem de 6 sene sonra söylüyorlar.

Arada bir fark daha var; 1950'de 4 veya 5 Mayıs seçimlerin en hararetli devresindeyiz. Siyasetle meşgul her parti lideri veya siyaset adamı rey kazanmak için her girdiği cemiyette vaatlerde bulunuyor. Biz gidiyoruz diyoruz ki, biz grev hakkını veremeyiz. Fakat Demokrat Partinin muhterem siyasetçisi gidiyor, diyor ki "Biz size grev hakkını veriliriz." İşçi memnun oluyor, ona reyini veriyor. Demokrat Parti Çalışma Bakanı 6 sene sonra geliyor diyor ki "O zaman grev hakkını vadettik, fakat tatbik haline geçilemedi." Şimdi muhterem çalışma Bakanı benim lehimde mi söylüyor, aleyhimde mi söylüyor? Dikkat buyurun. *(Sağdan, alkışlar)*

Arkadaşlar, şimdiki muhterem Çalışma Bakanım mümtaz devlet ricalinizdendir, her vazifede muvaffak olmuştur. Ama siyasi hayatın böyle cilveleri vardır. Beyanatlarının bizim aleyhimize bir siyasi mevzu olarak göstermek istedikleri yerlerinin işçi arasında iyi tesirler yapmasını temenni ederim.

Şimdi arkadaşlar, tatlı bir şefaate bağliyaacağım. Benim ziyaret ettiğim Sendikalar Birliğinde, sendikada birtakım mâsum insanlar mahkemelere giderlerse artık bunun mesuliyeti benim olmayacaktır. Şayet böyle bir hareket varsa bu hava içinde lütfen vazgeçmelerini rica ederim. Mâsumdurlar, hakikatleri, meseleleri biliyorlar, yürütmek istiyorlar.

Bu teşekküller bir de enternasyonal konfederasyona, işçi sendikalarına girmek istiyorlar. Samimî olarak işçilerimizin, iş hayatımızın beynelmîlel iş âlemi içinde temsilinden şeref duyarım.

Tahkik ettim, sordum, bâzı konferanslar olmuş ve orada Çalışma Bakanları da bulunmuş. Tabî yeni iktidarın Çalışma Bakanları.

Sendikalarımızın bu beynelmîlel teşekküllere iltihakına karar vermek, Çalışma Bakanlığının nezareti altında, yani Demokrat Parti iktidarının Çalışma bakanları zamanında olacaksa da bu dışarda bir teşekkül olduğu için, bu teşkilâta iltihakları Vekiller Heyetinin kararına bağlı imiş. Dedim ki: kanun böyle söylüyor, işçi teşkilâtımızın oraya iltihak edebilmesi için Vekiller Heyetinin kaani olması ve karar vermesi lâzımdır. Bu tabî bir muameledir, bunu tabî olarak karşılamak lâzımdır. Biz şunu yapabiliriz, ben şahsen işçi teşkilâtımızın dışarda temsil edilmesine kaanim, çünkü mâni bir sebep olduğunu bilmiyorum. Elimizden gel-

diği kadar size yardım ederiz, dedim ve işte Yüksek Meclis huzurunda yardım ediyorum, onların iltihak etmelerinde fayda vardır diyorum. Enternasyonal teşkilâтта temsil edilmekten Türk işçisi mahrum kalmasın, hükümet tetkık buyursun, eğer işçilerimizin dünyada şerefle temsil edilmeleri imkânını bulurlarsa biz de memnun oluruz, kendileri de memnun olurlar. *(Sağdan, bravo sesleri, şiddetli alkışlar).*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 28.2.1956, C: 10, İ: 47, Sf: 1122-1134

İSTANBUL'DA İLAN EDİLEN SIKIYÖNETİMİN
UZATILMASINA İLİŞKİN BAŞBAKANLIK TEZKERESİ
ÜZERİNE YAPTIKLARI KONUŞMA

28 Şubat 1956

Muhterem arkadaşlar, *(Soldan, gürültüler)* İşitilmiyor mu? Sayın Devlet Bakanının beyanatında Örfî İdarenin devamını icabettirecek bir sebep görmedik. Lütfediniz, elde bulunan dâvaların bir başka ele verilmemesi meselesi, o demektir ki, İdarei Örfiye bir asır da devam etse mevcut olacaktır. Ne vakit biterse, ne kadar zaman geçerse elde rüyet edilmekte olan dâvalar bulunacaktır. İdarei Örfiye şimdiye kadar tahkikat yaptı, birtakım vatandaşları kendilerine isnadolunan sebeplerle mahkemeye verdi. Nedir bu sebepler? Başlıcası yabancı devlet aleyhine tahrikât yaptıklarından dolayı, yani Yunanlılar aleyhine nûmayiş yaptıklarından dolayı mahkemeye verilmişlerdir. *(Soldan, "Yok öyle şey" sesleri)* Hükümetin beyanatından nûmayişlerin nezih ve mâsum maksatlarla başlamış olduğu ve sonra çığırından çıktığı anlaşılmaktadır. Daha dün bu mesele üzerinde enine boyuna yapılan münakaşalarda, hattâ ortada bir suç yoktur, denecek kadar ileri varılmıştır. Ortada suç yoktur. Birtakım vatandaşlar nezih maksatlarla harekete gelmişlerdir. 6 aylık İdarei Örfiye geçti, hâlâ devamına lüzum vardır, diyorlar, anlaşılmayan bir şey bu. Ama hükümet için zayıf noktalar vardır. Bir defa Örfî İdarenin hedef tutulduğu İstanbul, gazetelerimizin en büyüklerinin, en faallerinin bulunduğu bir muhittir.

Örfî İdare ne yapıyor? Gazeteler üzerinde ne tesir yapıyor? Bunu gazeteler bilirler. Gazetelerin üzerinde her muamelenin yapılması ihtimali her şeyi yapmak kadar tesirlidir.

Sonra arkadaşlar; hükümet birtakım tahkikat içindedir, tahkikata mâruz olmuş vaziyettedir. Tasavvur ediniz ki, Üçüncü Adnan Menderes Hükümetinin hemen yarısı soruşturma vaziyetindedir. *(Soldan, gürültüler, "Ne münasebet?" sesleri)*

Çok münasebeti var. Soruşturma Komisyonu İstanbul'dadır. Bütün vatandaşları dinlemektedir. Bu vatandaşlar komisyonda her şeyi söylemek için tam emniyet içinde bulunmak ihtiyacındadır. *(Soldan, gürültüler)*

Hükümetin vaziyetini...

REİS — İsmet Paşa... Paşam...

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Hükümetin vaziyeti...

REİS — İsmet Paşa, bir dakika müsaadenizi rica edeyim. Tahattur buyurun ki, bu

hususta hükümet hakkında teşkil olunan tahkikat işi Yüksek Meclisde tezekkür edildi. Ve reddedildi. (Sağdan, o değil, sesleri) *Bunu tekrar etmiyerek Örfi İdarenin lüzum ve âdemilüzumu hakkında izahatta bulunun.*

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Reis Beyefendiye kemali hürmetle arz edeyim, 6/7 Eylül hâdisesinden sonra hükümet aleyhine soruşturma açılması hususundaki mütalâayı buraya yeniden müzakere için getirmiyoruz. Benim getirdiğim, bahsettiğim husus Üçüncü Adnan Menderes Hükümetinin vaziyetini göz önünde tecessüm ettirmek içindir. İkinci Adnan Menderes Hükümetinin, yanılmıyorsam, dört vekili arzu olunmayacak sebeplerden dolayı Meclis tahkikatı önündedir. En aşağı 4 Vekil. Bir taraftan da 6/7 Eylül vakasının İstanbul'daki tahkikat sebebiyle kime ne şekilde strayet edeceği ihtimali zihinlerde mevcuttur. Üçüncü Adnan Menderes Hükümetinin bir kanadı da bu yoldan tahkikata mâruzdur. Halen Üçüncü Adnan Menderes Hükümetinin geriye kalan âzasının vaziyetini bu bütçe müzakeresi esnasında mükemmelen gördük. Gördüğümüz şeyler iyi şeyler değildir, arkadaşlar. (Soldan, şiddetli gürlütüler)

REİS — Paşam, çok rica ederim, bunu bütçenin kapanış nutkunda bahıs buyurun. Çok rica ederim, bunun Örfi İdare ile alakası yoktur. Bütçenin kapanış nutkunda tenkid için söz vereceğiz. İstirham ederim. İhtilâf yaratılmıyacak şekilde idare kelâm buyurunuz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyurunuz. Hükümet fevkalâde rejim istiyor. Hükümet idare edebilmek için fevkalâde rejim istemektedir. (Soldan, "Hayır, böyle bir şey yok" sesleri) Hükümetin bunu talebetmeye hakkı yoktur. Şimdi, tasavvur ediniz, bütçenin müzakeresi sırasında hükümetin çalışma şeklini gördük. Fatih Rüştü Zorlu Bey, bu kürsüye gelip Yugoslavya ile münasebetlerimiz nasıl olacak... (Gürlütüler, ne alakası var, sesleri) Bandun Konferansı nasıl oldu... (Gürlütüler)

REİS — Paşam, bunları bütçenin kapanış nutkunda söylersiniz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bütçenin kapanışında hükümetin tutumunu tenkid için fırsat verirseniz, o sözlerimi bırakırım.

REİS — Müsaade buyurun, bu bir pazarlık mevzuu değildir.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Hâşâ!

REİS — Meclis Nizamnamesi gayet sarıhtır. Bütçenin kapanışında leh ve aleyhte muhalefete de söz veriyoruz, yeri orasıdır.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Ben bir söz alıyorum arkadaşlar. Bütçenin sonunda tabii söz vereceksiniz. Ama bu İdare Örfiye hakkındaki mevzu o zaman geçmiş olacak.

Ne faydası var arkadaşlar? Örfi idareyi niçin uzatıyoruz? Örfi idare ilân edildiği zaman Devlet ve Hükümet Reisleri gazetecilere karşı, hattâ yalnız yerli gazeteciler değil, bütün dünya gazetecilerine karşı bu örfi idare bir iç politika vasıtası olmayacaktır demişlerdi, tâyin edilmiştir bu.

Şimdi altı ay sonra Örfî İdare iç politikada bir vasıta olmak üzere yaşayacaktır. Buna müsaade vermeyiniz. Bir faydası yoktur, sadece memleketimizin huzur içinde, normal şartlar içinde bulunmadığını ifade eden yersiz bir delil olacaktır. Ne faydası vardır? Hükümet zayıf içindedir. (*Saldan Hayır Hükümet çok kuvvetlidir, paşa' sesleri*) Her şekilde zayıf içindedir. Birçok mânevi cihetlerden sarsıntıya mâruz kalmış olan bir Hükümet örfî İdareden kuvvet alamaz. (*“Böyle bir şey yoktur” sesleri*) Mâruzatım bundan ibarettir. Siz bu memleketin normal şartlar içinde selâmete doğru gitmesine başlıca gayret sarf eden mesul milletvekillersiniz. (*Vazifemizi bitiriniz paşa' sesleri*) Büyük Millet Meclisini muvaffakiyete, memleketimizi ve milletimizi şerefe isal edecek yollara aklımızın erdiği kadar hizmet etmeye çalışacağız. Onun için arkadaşlar çok istirham ederiz, Örfî İdarenin uzatılması hakkındaki teklifi kabul buyurmayınız. Evvelce Örfî İdarenin iki şehirde kaldırılması çok ferahlık vermişti. Bu ferahlığı İstanbul gibi büyük bir kültürü, basını ve dünya ile olan alakası bakımından ehemmiyeti aşikâr olan büyük bir merkezden esirgemeyin.

---

* TEMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 28.2.1956, C: 10, İ: 47, Sf: 1189-1190

1956 MALİ YILI BÜTÇE GÖRÜŞMELERİNİN TAMAMLANMASI NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

29 Şubat 1956

Muhterem arkadaşlar, bu kadar istifadeli konuşmalardan sonra mâruzatım çok kısa olacaktır. Notlarımdan fikirlerimizi Grubumuzun fikirlerini bir, iki kelime ile hulâsa etmek isterim.

Bütçe müzakeresinde siyasi ve iktisadi derterimizden hiçbirini hal-letmedik. İktisadi, mali sahada meseleler etrafiyle iktidar ve muhalefete mensubolan kıymetli hatipler tarafından söylenmiştir. Bütün şikâyetlerin ameli olarak bir noktada düğümlendiğini görüyoruz. Bu, şimdiye kadar yürünülen yolun bırakılması, yeni bir yolun tutulması idi. Bunun için muhterem Maliye Vekili bütçe müzakereleri başlarken açık vaziyet aldı ve Muhterem Hükümet Reisi bütün memlekete açık beyanatta bulundu. İştüyorduk ki, hükümet, şimdiye kadar, takibettiği yolu bırakıp yeni bir iktisadi politikaya girecektir. Bu değişme ile her şeyden evvel enflasyonun, fiyat artışlarının durdurulması bekleniyordu. Bunu temin edecek çare, her şeyden evvel yüksek hararet içinde bulunan iktisadi bünyemizdeki harareti düşürerek ümidi artırmak olacaktı. Bu, ciddi ve hakiki bir tasarrufla mümkün olurdu. Onun için yeni politika takibeceğiz, iktisadi hayatımızın bünyesini selâmete doğru tevcih edeceğiz, fikrinin işareti, delili, ciddi bir tasarrufa gitmek olabilirdi. Bütçede tasarruf, ameli olarak reddedilmiştir. 1955 bütçesi 2 940 milyon idi. 1956 bütçesi 343 milyon fazlasıyla bağlanmıştır. Bütçe tasarrufu, çok kıymetli arkadaşlarımızın izah ettikleri gibi, bizim mali bünyemize vuzuh ve selâmet getirecekti ve iktisadi sahada, devlet hayatına ve vatandaşın aile hayatına ferahlık getirecekti.

Bu tasarruf, muhterem arkadaşlar, kalkınma hamlelerimizde hızımı azaltmak ve büyük teşebbüsleri durdurmak mânasına da asgari hudutta temas edecekti. Çünkü sadece bütçe geçen seneki gibi kalsaydı para değerinde, fiyat hudutlarında bir iyilik olabilirdi. Her halde fenalık olmazdı. Bu suretle iyilik olursa bu sene sarfiyatımızda müspete bir ilerleyiş ve vatandaşın bu sene çektiği ıstıraplarda bir azalış görülürdü. Şimdi bu 343 milyon fazlalıktan eğer para değeri mütenasiben bir zarara uğrarsa kalkınmada hiçbir fark olmayacak, fakat 5-6 milyon Türk ailesinin hayatında ıstırap artacaktır. Görülüyor ki, tasarruf ilk hamlede bugünkü bütçeyi ve bugünkü kalkınma hamlelerini muhafaza eden, bunları durmadan gerilemeden koruyan ve vatandaşın aile hayatına

ferahlık kazandıran, teselli edici, teşvik edici ve âti için ümidi artırıcı bir tedbirdir. Bu yapılmadı.

Arkadaşlar; münakaşalarda Sayın Başbakan bütçe tasarrufu ile hükümet idaresinin müşkül bir yola girebileceği endişesini göstermiştir. Hattâ işin lâtifeye tahammülü olsa, tasarrufu tavsiye etmekle hükümeti müşkülâta sevk etmek istenmiş gibi tefsir edilebilir.

Arkadaşlar, bütçe tasarrufunun, hususiyle böyle çalımı bir iktisadi politikadan sonra bütçe tasarrufunun zahmetli ve sıkıntılı bir tedbir olduğunu biliriz. *(Gülüşmeler)* Bütçe tasarrufu bir aile içinde bile güç bir ameliyattır.

Muhterem arkadaşlar; bütçe tasarrufunu Maliye Vekili yapamaz. Vekillerin her biri vazifelerine sarıldıklarından, kendi işlerinin heyecanı içinde bulduklarından bir tek lira feda etmek istemezler. Maliye Vekilinin gücü her hangi bir icra vekilinden ufak bir fedakârlık teminine muktedir değildir. Bütçede her hangi bir devlet hizmetinden yapılacak tasarruf mutlaka insanın içini sızlatan, bir esash hizmetin ya azaltılması ya geri kalması veya bir iki senedir beslenen tatlı ümitlerden vazgeçilmesi demektir. Bunu hiçbir icra vekili yapamaz. Bütçe tasarrufu ancak Başbakan tarafından yapılabilir. Başbakan vekillerin her birine tasarruf fikrini hem telkin edecek, hem yardımcı olacaktır. Başbakan da tasarruf fikrini terketmişse, bunu bir tedbir, bir deva saymıyorsa, bu derdin tedavi imkânı yoktur, nitekim olmamıştır.

Bu bütçenin 1956 senesinin güçlüklerini artırmasından endişe duyarız. Asıl büyük ıstırapı, fiyatların yükselmesi ve pahalılığın artması itibarıyla büyük vatandaş külesi çekecektir.

Tasarrufu temin etmek için, ameli tedbirler ortaya sürüldü, bütçeyi iki buçuk milyara indirelim, ciddi bir tasarruf yapalım.

Biz geçen sene, bir muvakkat bütçe teklif etmiştik. Bu sene ciddi bir tasarruf yapalım, dedik.

Hürriyet Partisi de bu sene bir muvakkat bütçe teklif etti, biz de bu muvakkat bütçe teklifine iltihak ettik. İki buçuk milyar çoktur, muvakkat bütçe elbette tasarrufu kolaylaştırıcı bir tedbirdir.

İki aylık muvakkat bütçe yaptık mı, hakikat üzerine gelmenin ilk anında oluruz.

İki ay zarfındaki çalışmalarla birçok yeni anahtarlar elde etmiş oluruz, bu yapılmadı.

Niçin iki buçuk milyara indirilmiyor! Hükümete soralım! Hani ya kemerlerimizi sıkalım, kalkınma sıkıntısız olmaz, deniyordu? Bu sözün mânası nerede? Siz evvelâ iki ay hükümeti sıkıntı içinde çalıştırıp, rakam aramaya sevk edemiyorsunuz. *(Gürültüler, aaa sesleri, sağdan alkışlar).*

Bir de sıkıntıyı umumi olarak hep beraber çekmek teranesini samimiyetle söylüyoruz. İktisadi muvazene kurulmadan, para değerinde fiyatlarda iyiliğe dönme temin edilmeden bütün nutuklar hayaldir, parlak programlar hayaldir. İstirap içinde şaşkın halde bulunan vatandaşın gözünün içine bakıp da... *(Soldan, gürültüler, şaşkın sensin sesleri)* Müsaade buyurun Mükerrrem Sarol Bey, sözümü bitireyim. İstirap içinde bulunan vatandaşın gözünün içine bakıp da onun neşe içinde bulunduğunu zannetmek... *(Soldan, bunu siz zannedersiniz sesleri, ne çabuk unuttunuz sesleri)* Yanlış bir yoldur...

Muhterem arkadaşlar; dertleri olduğu gibi görmek keyifli bir şey değil, ıstıraplı bir şeydir. Ancak, mesuliyetini ve vazifesini bilen siyaset adamları dertleri olduğu gibi görmek cesaretini gösterirler. *(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)* Onun için arkadaşlar, ciddi bir tasarrufu mesele olarak ele almayan, bütçe üzerindeki sözlerimizi bu noktada hüzünle ve elemle kapıyoruz.

Rejim meselesine geliyorum. *(Soldan, gürültüler).*

Müsaade buyurunuz; tasarruf yapılmamasının, muvazenesiz bir iktisadi ve mali vaziyette bulunmamızın başlıca sebebi paradır, enflasyondur, şudur, şudur!.. Değil, değil. Başlıca sebebi rejimdir. *(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)*

Bu mevzuda Sayın Başbakanın yeni hükümetini kurarken rejim hakkında verdiği ümitlerden hiçbirisi tahakkuk etmemiştir. O kadar da değil, bütçe müzakereleri esnasında gördüğümüz manzara, Başvekilin rejimi iyileştirme yolunda değil, rejimi daha geriye götürmek yolunda olduğunu eselle göstermiştir. Üniversite muhtariyeti üzerinde geçen müzakereler hüzün vericidir. Ancak şuna emin olmak lâzımdır ki, üniversite muhtariyeti üzerinde yeniden tahdit edici ve daha geri gidici bir tedbir almaya heves etmek asla doğru değildir. Bilâkis üniversite muhtariyeti meselesi umumi efkâra, bütün vatandaşlara mal olmuştur. Nazik ve kıymetli bir mevzu haline gelmiştir. Bu gözle hükümet tarafından görülmesi çok muvafık olur. Arkadaşlarım, bütçe müzakereleri esnasında şimdiye kadar takibettiğimiz rejim dâvaları hususunda henüz ortada amelî hiçbir şey olmamakla beraber Adalet Bakanı bize ümit vermiştir, hâkim teminatı meselesiyle meşgul olacağını, bu mevzuda iyilikler getireceğini söylemişlerdir, menmuniyetle kaydediyoruz, bekliyoruz.

Başbakanın siyasi partilere tahammülü bu bütçe müzakerelerinde daha az görülmüştür. Başbakanın siyasi partilerin çalışmalarıyla, mâzileriyle hesaplarıyla daha mâkul, daha insafı olarak meşgul olmaları çok yerinde olur.

Arkadaşlar, Demokrat Parti Grubunun bünyesindeki canlı, feyizli istidat bu altı ay zarfında... *(Soldan gürültüler)* müsaade edin, Demokrat Parti bünyesi içinde canlı, yapıcı, feyizli istidat bu altı ay zarfında meydana

çıkmıştır. *(Soldan gurultular)* ondan evvelki rejim buhranı sırasında zannolunuyordu ki, bütün bu grup Sayın Adnan Menderes'in hususî rejimini gözû kapalı takibetmek istidadındadır. *(Soldan gurultular)* Bunun aksi sabit olmuştur. Anlaşılmıştır ki, Demokrat Parti Grubu feyizli bir ağaçtır. *(Soldan gurultular "İşime geldi değil mi sesleri)* Delillerim nelerdir? Bir defa Hürriyet Partisi, *(Soldan gurultular sağdan alkışlar)* Sizin içinizden çıkmıştır. Bu arkadaşların yüksek kıymetini Mecliste müşahade etmeye evvelce fırsat bulamamıştık. Gördünüz ki, bünyesinde ne kadar geniş ölçüde, hizmet edebilecek, bütün vasılları haizdirler. *(Soldan gurultular) (Sağdan alkışlar)*

Size ikinci bir misal vereyim: Demokrat Parti içinde kendisine serbest konuşma fırsatı bulamayan Hüseyin Balık... *(Soldan gurultular)* Bütçe müzakereleri üzerinde konuşanlardan. Hüseyin Balık'tan daha istifadeli çalışabilen arkadaşlarımız hakikaten azdır. *(Soldan gurultular ve guluşmeler)*

Şimdi arkadaşlar, Demokrat Parti içinde istidatlar meydana çıktuktan sonra anlaşıyor, sizin içinizdeki kıymetleri kürsüye geldikçe biliyoruz, her birini ayrı ayrı takdir edecek fırsat bulamıyoruz. Sayın Başbakanın grubunu kendi rejimi etrafında, kendi iktisadi programı etrafında tamamiyle toplayabilmiş olduğu iddialarına karşı ben müdafaa ediyorum. Hayır toplıyamamıştır. Göreceksiniz Demokrat Parti Grubu kendisi bu dertleri düzeltecektir, diyorum... *(Soldan şiddetli gurultular bağırmalar, bunlar bize ait sen ne karışyorsun daha çok uhdamıcaksın sesleri)*

REİS — Grupların hususî nazıyetini burada konuşmaya mezun değilsiniz. Bütçe konuşmaları dolayısıyla, bütçenin hejyeti umumîyesi reye konmadan evvel söz verdim. Meclise ve bütçeye taallük eden mevzuları konuşacaksınız. Dışına çıktığınız takdirde sözünüzü keseceğim. *(Soldan alkışlar)*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, memleketin büyük meselelerini, selâmet meselelerini hangi istikamette yürüttüğünü tayin etmek için hükümetin her yönden hareketlerini tetkik etmek hakkımızdır. *(Soldan ama şrabun değil sesleri)* Çünkü, icra onun elindedir. Neye istinade ediyor. Nasıl tertib ediyor ve hâdiseleri nasıl yürütüyor? Bir hükümet başkanı etrafında bulunan arkadaşlarından bir kısmını kaybedip, bunların bir kısmı vazife hissiyle karşısına geçer; başka bir kısmı da... *(Soldan, şiddetli gurultular Reis Bey, yine nerelere gidiyor sesleri)*

REİS — Paşa, bu mevzuda sözünüzü kesiyorum. Mesele partiden çıkanlar; çıkmayanlar meselesi değildir. Bütçeyi konuşuyoruz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Rejim meselelerini, büyük rejim meselelerini bir tarafa bıraktım.

Demîn hâkim teminatından Adalet Bakanının verdiği ümidi şükranla kaydettim.

Şimdi size daha basit bir mesele söyleyeceğim; Başvekilin yakın ide-

al arkadaşları Emin Kalafat, Samet Ağaoglu veya Celâl Yardımcı arkadaşlarımız vatandaşlardan bir kısmını yurtsever, vatansever görmezlerse ve bu vatandaşlar taarruza uğrarlarsa -çünkü vatan hâinliği, yurtsever olmıyan insanlar, dinsiz olan insanlar ve bu vatanda insan olmak için müslüman olmak ve demokrat olmak itkadını terviceden insanlar, niha-yet bu itham ettikleri insanları taarruza mâruz bırakırlar- böyle bir taar-ruza uğrarlarsa devletin kuvvetleri bu vatandaşları müdafaa edecekler mi? (Soldan, şiddetli gürültüler, sağdan sesler) Anlıyor musunuz arkadaşlar? (Devamlı gürültüler) Arkadaşlar, bu memlekette (Soldan, gürültüler) Şimdi dinleyin; 6/7 Eylül hâdi-seleri (Soldan, şiddetli gürültüler, kapak sesleri) Dün akşam saat 4.5'ta Örfî İdareyi tem-dit ettik. (Soldan, şiddetli gürültüler) (Soldan, sen de konuşun sesleri) Bir tek nokta, taarruza uğrayan vatandaş devlet tarafından müdafaa olunur mu olunmaz mı? (Soldan ne demek istiyor sesleri, şiddetli gürültüler) (Soldan, saçları ağarmış daha Anayasayı bilmiyor sesleri) Dinle-yin... (Reis Bey susturun sesleri) (Soldan, gürültüler) (Sağdan, emirberter harekette sesleri)

Muhterem arkadaşlar, bu iktisadî emniyet meselesinde ve iktisadi sıkıntılar içinde bir mevzuu Büyük Millet Meclisinin huzurunda belirt-mek isterim. O da şudur: Son zamanlarda Cumhuriyet Hükümeti emsali az görünür bir hâdise karşısında kalmıştır. O da iktisadî ve mali sıkıntı-lar en yüksek dereceyi bulduğu bir zamanda, hükümetin üç bakanı, arzu olunmayacak sebepler dolayısıyla soruşturmaya alınmışlardır.

Vatandaş canı burnundan gelecek kadar sıkıntı çekecektir. Sabır, tesellide kuvvet verecek âmil malî ferahlık olduğu kadar, mânevî ferah-lıktır. Vatandaş bilecektir ki, kendisini idare edenler doğruluk içinde çı-rınmaktadır. (Soldan, gürültüler)

Bakınız arkadaşlar, bu tahkikatlar, soruşturmalar Demokrat Parti tarafından açılmıştır, bu husustaki şeref onundur, târiz fikrim değildir, (Soldan, hep beraber sesleri) evet, hep beraber söyleriz.

Şimdi bu tahkikatlar, henüz hükümet içinde bulunan insanların taleplerine rağmen açılmıştır. Bizim işittiğimize göre Demokrat Parti Grubunda müzakereler cereyan ederken bu tahkikatın açılmaması fikri-ni müdafaa edenler olmuştur. Ve tahkikatın açılmaması fikrini müdafaa edenlerin yazıları gazetelerde intişar etmiştir. Şimdi, bunun neticesi nedir? Bir kısmı soruşturmada, bir kısmı iktidarda olan bir heyet karşı-sındayız. Bu tahkikatın katî bir emniyet içertisinde cereyan etmesi, umu-mî efkâr karşısında tamamiyle emniyette bulunması lâzımdır. (Gürültüler), (Tahkikatı Meclis yapıyor, sesleri)

REİS — Paşam; müsaade ediniz, bütçenin heyetî umumiyeti hakkındaki mütalâanı-za beyan ediniz. Bu Meclisin yüksek kararıyla başlamış olan tahkikat, Türkiye Büyük Millet Meclisinin teminatı altındadır, kararı veren odur, tahkikat devam ediyor, bu sözlerinizle tah-kikat heyetî üzerinde müessir olmak yoluna girmeyiniz, paşam. (Soldan, bravo sesleri)

İSMET İNÖNÜ (Devamlı) — Soruşturmaların teminat altında oldu-

ğuna dair B.M.M. Reisinin beyanatını memnuniyetle kaydederiz. Soruşturma altında bulunan Sayın Fatih Rüşti Zorlu'ya, nereden biliyorsunuz, bu malûmatı dediği zaman; Sayın Fatih Rüşti Zorlu, Hükümet âzasından kime sorarsam öğrenirim dedi. Başbakan, onun etrafında karantina kurulmamıştır, dedi. Soruşturmaya alınmış olan bakanın etrafında karantina kurulmuştur, arkadaşlar. Vekil ise düşer, vekil değilse, kendi vazifesine taallük eden vesikaların içinde bulunamaz. Hariciye Vekâletinde döviz işlerinden dolayı tahkikata tâbi tutulduktan sonra, Mecliste, Hariciye Vekilinin yanı başında harici politikayı müdafaa edemez *(Sağdan, bravo sesleri; soldan, gürültüler)* Doğru olmamasını temenni ederiz, fakat işittiğimize göre, döviz vesikaları ve devlet daireleri arşivleri içinde de bu bakanlar serbestçe dolaşmakta imişler. *(Soldan, yalan, tezyir sesleri)* Yanlış olmasını temenni ederim.

Arkadaşlar; âmme hukuku, millet hizmeti denilen mefhumlar bir anlayış meselesidir. Bizim, anlayışımız budur. Maddî sahada, mânevi sahada, kim olursa olsun, millet hakkını takibetmeye mecburuz. *(Sağdan, bravo sesleri alkışlar)*

Muhterem arkadaşlar; sizi temin ederim ki, tahkikat içinde bulunan bakanlardan hiçbirisiyle şahsi bir münasebetim yoktur. Yalnız, onların iyi halde bulunmalarını ve iyi halde çıkmalarını temenni etmekte kalmam, benim burada uğraşmam ve bu mevzulara temas etmem, umumî efkârâ huzur getirilmesini hakikatlerin behemahal anlaşılmasını istemektir. Hattâ Başvekilin yakın arkadaşları ve teveccühünü görmüş olanlar olsa bile haklarındaki tahkikatın adalet ve hakikat içinde yürütmesinin cumhuriyet Türkiye'sinde mümkün olduğunu ispat etmeye çalışıyorum.

Dar zamanlarda, darlık, sıkıntı ve ıstırap zamanlarında, maddî tedbirlerden ziyade, mânevi tedbirlerin ehemmiyeti ve tahammül ettirmek hassası vardır. Bu noktayı Büyük Millet Meclisinde hiçbir arkadaşımızın gözden uzak tutmadığına emin bulunuyorum.

Arkadaşlar, mâruzatım bitiyor. Tabî tasarrufu düşünmiyen, rejim meselesinde ve hulâsaten bir iki noktasma temas ettiğim mevzularda ümit vermiyen hükûmete itimadetmiyeceğiz. *(Sağdan, alkışlar)*

(Devlet Bakanı Celal Yardımcı'ya cevaben)

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Başvekilin söz sıralarını bana lûtfetmelerine teşekkür ederim. Kendilerini rahatsız etmek aklımda değildi. Fakat Celâl Yardımcı arkadaşım derhal beni kürsüye davet ettiği için Meclist aydınlatmayı müstacel bir vazife saydım.

Şimdi, arkadaşlar; kelime üzerinde duruyoruz, muhalefetin hareketi İnönü'nün hareketi.

REİS — Paşam, müsaade eder misiniz, usul hakkında konuşacağım, dediniz (Gürültüler) Heyeti Umumiyeden esas hakkında konuşmanız için rey alayım.

Arkadaşlar; usul hakkında söz istediler, esas hakkında devam etsinler mi? (Devam etsinler, sesleri) Kabul edilmiştir.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — İnönü'nün hareketleri vatanseverlikle kabili telif değildir.

DEVLET VEKİLİ CELÂL YARDIMCI (Ağrı) — Ben bugüne kadar böyle bir şey demedim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyurunuz, bunu Emin Kalafat söylemiştir. Bir vatansever insanın hasretini çektiğini söylemiştir. (Soldan, kim söylemiştir, sesleri) Emin Kalafat.

Şimdi Celâl Yardımcı'ya geliyorum. Celâl Yardımcı ile ben geçen senelerde münakaşa ve mücadele etmişimdir.

Celâl Yardımcı dedi ki; memlekette dolaşıyorum ve Cumhuriyet Halk Partisi aleyhine düşmanlık telkin ediyorum.

CELÂL YARDIMCI (Ağrı) — Hayır. Yalan söylüyorsun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Ben de burada ona cevap verdim.

**YAYIN YOLUYLA VEYA RADYO İLE İŞLENECEK
SUÇLAR HAKKINDAKİ KANUNUN BAZI
MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ NEDENİYLE
YAPTIKLARI KONUŞMA**

6 Haziran 1956

Muhterem arkadaşlar, kapalı ve karanlık bir rejime kattı olarak dönmek kararının en kuvvetli delili olan tasarılar elimizde bulunuyor. (Gürültüler)

REİS — Çok ıstırahm edertin, sükûnetle dinliyelim ve hatibe müdahale etmiyelim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bunlar basında ve toplantılarda, milletin dertlerini ve iktidarın hatalarını söylemeyi imkânsız kılmak isteyen vesikalardır.

KÂMİL GÜNDEŞ (Kayseri) — Okunamıyorsunuz tasarıyı...

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — İktisadi buhranın ıstıraplarına ve içtimai sefaletin her gün artmasına çare bulamıyan idaremiz basının yazılarından dehşet duyar olmuştur. (Gürültüler)

KENAN ÇİĞMAN (Çankırı) — Sen bu memleketi ıstırap içinde bırakan adamsun.

REİS — Lütfen susunuz ve müdahale etmeyiniz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Halbuki basının söylemesi derdin zehirlerini boşaltıyor ve vatandaşın çare arıyan şaşkın bakışlarına dönük bir ümit parıltısı veriyordu (Soldan, gürültüler)

REİS — Murad Âli Bey, rica ederim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu kanunlar ümit ışıklarını söndürecek. İstıraplarıyla başbaşa yalnız kalan vatandaşın sulistimal meselelerine ve mesullerine karşı hiddeti daha ölçsüz ve tutuşturulmuş olacaktır. Sağduyu sahibi ve mesuliyetli olduğunu bilen insanlar için cemiyet hayatımızda huzur ve şifa yolunun aranması mümkün idi. İktidar, bizi milletçe ihtiyacımızın tam zıddı olan yollara sevk ediyor. Sonu gelen sıkı yönetim yerine, basını susturmak suretiyle daha sert ve bütün ülkeyi kaplıyan yeni bir sıkı rejim kuruluyor.

Arkadaşlar,

Huzurunuzda bulunan tasarılar iktidarın umumî politikasını hatalı bulan hür vatandaşları fikirlerini söylemekten ve yazmaktan dolayı ağır cezalarla tehdit etmektedirler. İktidar, suç tarafından âciz kalan bir kasıt ile artık yalnız kendi beğenmeyişi için ceza için esas tutacak kadar ileri git-

miştir. İktidar, kendini küçük düşürecek ve müphem ve sulzannı davet edebilecek bahanesiyle hakikatte tenkid yazarlarını mahvetmeye çalışıyor. Bir ciddi meselede iktidarı ilmi hudutlar ve nezih ifadeler içinde tenkid edecek her yazının iktidar tarafından küçültücü ve sulzannı davet edici telâkki edilmesi mukadderdir. Suiniyete ve maksadı mahsusa müstenit yazılar ve sözler de böyledir. İstikbalde ne olacağını keşfe lüzum yoktur. Tahkikata alınmış ve alınmamış bakanların hepsi çoktan beri yazarların ve muhalflerin suikastçı ve maksadı mahsuslu olduğunu ilân etmişlerdir. Umumi efkârımızın mahkûm ettiği bu isnatlar şimdi mahkemelere sevk olunacaktır.

Biz Başbakanın İktisadi politikasının memlekete darlık, içtimai sefalet, haksız zenginlikler getirdiğine samimî olarak kanıt. Söylüyoruz, yazıyoruz bugünkü para değeri ve buhran şiddeti herkesin gözüne batan israftan kaçınmamak yüzünden üç ay öncekinden daha vahim hale gelmiştir. doğru yoldan sapmış olanları takibetmemek ve her halde kurtarmaya çalışmak çok zararlı bir gidiş olacağını her fırsatta söylüyoruz. Bir silolar dâvası, yani vahim bir şüphe meselesi var. Dâvayı tahrîk eden muhalefet; dâvanın Büyük Meclise sevkine karar veren İktidar Meclis Grupudur. İşte iktidar ve muhalefet bütün Meclis teşekkülleri bir çirkin hesabı beş aydır kürsüye getiremiyorlar. Bu, millet haklarına karşı ne mesuliyetsiz, ne pervasız meydan okumadır.

Muhterem arkadaşlar,

Kanun lâyhalarının gerekçeleri matbuat hürriyetini ve vatandaş haysiyet ve şerefini korumak iddiasını ileri sürerler. Basının kanun dairesinde serbest olması kaldesi 1877'den beri basın hürriyetini tahrîbeden kanunların çıkmasına vesile olmuştur. Hem son hukuk telâkkileri artık basın hürriyetini esas tutmuş ve onu târif ve ifade eden kanunlar diğer hürriyetlerin tabii müeyyideleri çerçevesine sokulmuşlardır. Bizim de taahhüt edicilerinden olduğumuz insan hakları kanunları hem basın hürriyetini, hem haber alma ve yayma hakkını son hukuk esaslarına bağlamışlardır.

Vatandaş haysiyet ve şerefının korunması nimetinden tek taraflı olarak mahrum edilen muhalefettir. Savcılar tecavüzler karşısında harekete geçmeye kanunen mecbur edilmişlerdir. Savcılar vazifelerini dikkatle iktidar lehine kullanırlar ve muhalefet aleyhine tecavüzler için, uzak ve kuytu yerlerde değil. Ankara'da ve İstanbul'da teşvik edici bir vazife kayıtsızlığı gösterirler. İktidarın en yukarısında bulunanlar muhalfleri için Büyük Millet Meclisi kürsüsünde "profesyonel cânî" ve Adapazarı halkı önünde "Dünyanın en âdil insanları" tâbirlerini reva görürler. Muhalflerine bu sözleri sarfedenlerin dağınık ve tesadüfi ifadelerden şikâyet etmeleri..."

REİS — Arkadaşlar, çok rica ederim, çok gürültü oluyor, sükûneti muhafaza ediniz, hatip sözüne devam etsin. (Soldan, muvaffak oldun Paşa sesleri, gürültüler)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu sözleri sarf edenlerin dağınık ve tesadüfi ifadelerden şikâyet etmeleri yersizdir.

Pek muhterem arkadaşlar,

Bu kanunlar tatbika konduğu zaman çetin bir baskı sahnesi adalet sinesinde seyredilecektir. Suiniyet ve maksadı mahsus gibi İndi ve takri-ri iddialarla savcılara dâvalar açtıracak ve hâkimler "görülen lüzum üzere" salâhiyetinin tehdidi altında vicdanları ile maişetlerinin mücadelesi içinde bırakılacaklardır. Temyiz Reis ve âzalarına kadar sorusuz ve hak-sız 16 hâkimin emekliye ayrılması bu kanun lâyhalarının arzu olunan hükümlerle tatbik edilmesi için ön hazırlık idi. 16 hâkimin uğradığı hak-sız muamelede bugüne kadar Adalet Bakanının Meclis kürsüsünden bir sözlü soru dahi sorulamaması hükümeti şiddet politikası yolunda çok teşvik etmiştir. İrtica rejimi ansızın gelmiyor. Gözümün içine baka baka, adım adım profesörler elyle hazırlanarak geliyor. Basiretler bağlanmış-tır. Mesuliyetlerin vicdanlar üzerindeki baskısı da o nispette ezici ve amansız olacaktır.

Pek muhterem arkadaşlar,

Kurulmakta olan insan haklarının zıddı İrtica rejimi muvaffak ol-mıyacaktır. Bu yeni rejim, sonunda bugün en çok kızdığı basından en ağır cezayı alacaktır. Baskı altında bunalan ruhlar kurtuldukları gün coş-kunluklarını basın ile göstereceklerdir. Baskı devirlerini unutmuş olan basına baskı azabını en şiddetli surette tattırmak her bakımdan ihtiyat-sızlıktır.

İrtica devrinde mahkemelere ve hâkimlere karşı arzu olunan baskı hesap edildiği gibi testirli olmayacaktır. Hâkimler emekleriyle vicdanları arasına sokulan mücadelede şereflerini tercih edeceklerdir. Demokratik hayatın bekçileri, koruyucuları toplar ve polisler değildir. Ön safta hâkimlerdir. Onun için demokrasiden dönmek isteyenler önce hâkimlere musallat olmuşlardır. Geleceğin hâkimlerimize şeref yerini vereceğini ümid ederiz.

Nihayet 150 senelik ıslahat arzularının 1877, 1908, 1920, 1945 senelerinden beri iç bünyemizde beliren aydınlık hamlelerinin 1956 senesinde yeni bir güneş tutulmasına uğraması çok kısa sürecektir. İde-alistlerin ruhlarındaki ışık elbette bu yeni karanlığı da yırtacaktır. Karanlıktan medet umanlar elbette tarihimizin karanlık köşelerinde unutulacaklardır.

Rıyasetten müsaade almıştım. Adalet vekilinden, izahatı üzerine iki sual soracaktım.

Yabancı memleketlerden bize hükümler ve mevzular naklettiklerini.. İngiltere, İsveç, İsviçre, Almanya, Fransa.. Zaptedebildiklerim bunlar,

1. Bu memleketler hukukunda İspat Hakkı denilen müessesese var mıdır?

2. Bu memleketlerde Adalet Bakanı hâkimleri, görülen lüzum üzerine, emekliye sevk edebilirler mi?

(Sağdan, bravo sesleri, sürekli alkışlar).

(Soldan "mevzu ile ne ilgisi var?" sesleri, güürültüler)

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ HAKKINDAKİ KANUN TASARISI NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

27 Haziran 1956

Muhterem arkadaşlar, toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkında bir kanun tasarısı Büyük Meclisin müzakeresine arz olunmuştur. Toplanma hürriyeti, Türklerin Anayasada ifade edilmiş tabii haklarındanandır. Bu hürriyeti âlimler, "Türlü konular üzerinde tartışmak ve görüşmek üzere bütün vatandaşların katılabileceği açık toplanmalar yapma hakkı" olarak da ifade etmişlerdir. Toplanma hürriyeti fikir ve söz hürriyetlerinin doğrudan doğruya bir neticesidir. Hattâ toplanma hürriyeti, basın hürriyetinden de tabiatı itibariyle daha eski bir haktır. Toplanma ve basın hürriyetlerinin dayanağı ve prensibi bir ve aynıdır: Fikrin serbestçe ifadesi, Anayasanın 70 nci maddesi, içtima ve cemiyet hak ve hürriyetlerinin Türklerin tabii haklarından olduğunu ilân etmiştir. Anayasanın 79 uncu maddesi, içtimaatın ve cemiyetlerin hududu hürriyetleri kanunlar ile musarrah olmasını yazar.

HİMMET ÖLÇMEN (Konya) — *İşte biz de o kanunları yapıyoruz.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bir hürriyetin hududunu tasrih etmek o hürriyeti esasından tahribetmeye vesile addedilemez. Bu açık hakikat sebebiyle seçim zamanları dışında toplanmanın yasak edilmesi, Anayasada yazılı Türk tabii haklarından birinin kaldırılması mahiyetindedir. Toplanma hürriyeti Anayasa hakkı olduğu gibi İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi ile, gene insan haklarını ve ana hürriyetleri koruma sözleşmesi ile de devletimizin mevzuatı arasına girmiştir.

KENAN ÇİĞMAN (Çankırı) — *İnsan gibi konuşanlar için: hayvan gibi konuşanlar için değil! (Sohbet Yeni mi girer sesleri)*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Yine bu lâyiha ile Türklerin Anayasaya göre mutlak olan cemiyet kurma hürriyetleri lâyihanın bir maddesinin kapalı hükümleri ile kaydaltına, yani Başvekilin havalesine ve Devlet Şurasının tasdikine bağlanmıştır.

Önümüzdeki lâyiha yalnız iktidar tarafından tertibedilen, emsalini bildiğimiz toplantıları serbest bırakmıştır. Bu maksat on birinci maddede resmî teşekküller tarafından tertibedilecek toplantılar şeklinde ifade edilmiştir. Lâyiha vatandaşları ve muhalefet partilerini meşru ve tabii haklarından mahrum ederken öte yandan muhalefet aleyhine resmî toplantılarda âdet haline gelen tecavüzleri temin etmeye dikkat göstermiştir. Toplanma hürriyetinin kaldırılması teşebbüsüne ruhumuzun bütün

kuvveti, hür vatandaşın bükülmez, sarsılmaz metaneti ile itiraz ediyoruz.

Muhterem arkadaşlar,

Toplanma hak ve hürriyeti siyasi faaliyetin en tesirli vasıtasıdır. Hususiyle bizim gibi uzun mutlakiyet rejimleri içinde yaşamış, *(Soldan, gürültüler, oo sesleri)* yazma, okuma *(Soldan, gürültüler)*

REİS — Rica ederim, hatibin sözünü karşılamayın.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Aramızdaki farkı bilelim, biz mutlakiyetten bugüne geldik, siz ise bugünden mutlakiyete gidiyorsunuz. *(Sağdan, bravo sesleri, şiddetli alkışlar)*

NURETTİN ERTÜRK (Sivas) — Vatandaşın hak ve hürriyeti lâfları, senin ağzına yakışmıyor, İsmet Paşa.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Hususiyle bizim gibi uzun mutlakiyet rejimleri içinde yaşamış, yazma, okuma *(Soldan, gürültüler)* ve basın yolu ile fikir yayma imkânını kâfi derecede bulamamış yerlerde, toplantıda konuşma başlıca siyasi aydınlatma çaresidir. Hele radyo devlet elinde ve iktidarın tek taraflı siyasi propaganda silâhı iken ona karşı vatandaşa fikir söylemek için toplanmadan başka çare kalmıyor. Bugünkü toplantılarda söylenenlerden şikâyet kasten mübalâğa edilmektedir. *(Soldan, aymen sesleri, yalan sesleri)*

NURETTİN ERTÜRK (Sivas) — Sen söylemedin mi, memleketi satıyorlar, diye?

REİS — Efendim, rica ederim hatibin sözünü karşılamayınız.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bugün şikâyet edilen sözler, iktidarın en başında bulunanların gerek muhalefet, gerek iktidar zamanında söylediklerinden daha taşkın değildir. *(Sağdan, bravo sesleri)*

SELÂMİ DİNÇER (Kocaeli) — O zaman gayrimeşru bir iktidar vardı.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Üstelik hakikatın hangi fikirde, hangi sözle olduğu da kolay kestirilemez.

Yeni bir siyasi hayat tarzının güçlüklerine rağmen on bir seneden beri yapılan toplantılardan memleketin huzuruna bir zarar gelmemiş ve milletimiz siyasi mesele ve münakaşa bilmiyen en ücra köşelerine kadar memleket dertleri içinde öğrenme ve yoğrulma imkânını bulmuştur. Bu tasarının gerekçesini teşkil eden şikâyet sözlerinin kanuni ve mânevi hiçbir kuvvetleri yoktur. Gerekçenin söyliyemediği huzursuzluk sebepleri, bugün cemiyetimizi bunaltan dertlerdir. Bu dertlerin başında idarede partizan zihniyetin vatandaşları eşitlikten ve emniyetten mahrum etmesi gelir. İdarede partizanlık hür vatandaş hayatını adalete varıncaya kadar her sahada zehretmiştir. *(Soldan gürültüler)* Bunu vatandaş istemiyor. Bu halin başlıca mesulü meydandadır.

Vatanda huzursuzluğu yaratan ötekî büyük sebep, başlıca isabetsiz politikanın ve yanlış tedbirlerin mahsulü olan iktisadî buhrandır. Vatandaş darlıktan, iktisadî emniyetsizlikten kıvrınmaktadır. Toplantıların başlıca konuşma konuları bu meseleler olmak tabiidir. Bu dertler var mı, yok mu? *(Soldan yok sesteri)* Bu yanlışlık ve yolsuzlukların mesulleri var mı, yok mu? Mesele buradadır. Bu dertlerden sızlanan vatandaşlar selamet yolunu arıyacaklardır. Bu arama, her millet gibi Türkler için de bir hayat hakkıdır. İktidar milletin dertlerini görecek ve çare arıyacak yerde onu toplanmadan ve konuşmadan mahrum kılmayı tercih etmektedir. İktidar kısır yolda, her suretle zararlı ve tehlikeli yoldadır. Muztarıp vatandaş söylemeye ve işitmeye alışmıştır. Bu ihtiyaç susturmalarla giderilemez. İktidar bu tedbirlerle de hatalarının tesirlerinden kurtulamayacaktır. İktidar yarın daha ileri gitmek istidadındadır. İktidarın muvafakiyetsizliği ve mesuliyetleri ağırlaştıkça, Türkler bütün haklarından mahrum edilmek istenecektir. Bu haller azız ve âlicenap milletimize lâyük değildir. Bu çıkmaz yollara düşmüş olanlar, seçimin kendilerince kaybedilmesini bir ihtimal olarak da...

HİMMET ÖLÇMEN (Konya) — *Bu kehanet nereden?*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Düşünmeye tahammül edemezler. Onun için, artık bütün zincirleme tedbirler serbest ve eşit seçimi tahrip hedefine müteveccih olacaktır. Ama çaresiz olarak seçimi gene kaybedeceklerdir. *(Sağdan bravo sesteri ve alkışlar) (Soldan gülüşmeler)*

HİMMET ÖLÇMEN (Konya) — *Ömrünün sonuna kadar avucunu yalayacaksın.*

REİS — *Efendim, müsaade buyurun, hâtibin sözleri işitilmiyor.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, bu usuller, tatbik edenlere yar olmamıştır. *(Soldan gülüşmeler)* Bu sualler mânevi ehliyetini kaybedenleri kurtarmamıştır. *(Soldan, "doğru doğru, mücerrep" sesteri)* Tekrar edeyim: Bu usuller mânevi ehliyetini kaybedenleri kurtarmamıştır. *(Soldan, doğru sesteri)* İktidar başındakiler Anayasa dışında idareye girmişlerdir. Türk milleti Anayasa dışı idareye razı olmayacaktır.

Pek muhterem arkadaşlar;

Basiretleri uyandırmak için çareler kalmamış olmasından ciddi olarak endişe ediyoruz. *(Sağdan, sürekli alkışlar)*

**AYDIN MİLLETVEKİLİ NAMIK GEDİK VE İKİ
ARKADAŞININ MÜNHAL MİLLETVEKİLLİKLERİ İÇİN
1956 YILINDA ARA SEÇİM YAPILMAMASI
HAKKINDAKİ TEKLİFLERİ NEDENİYLE
YAPTIKLARI KONUŞMA**

11 Temmuz 1956

Muhterem arkadaşlar, ara seçimlerinin 1956 senesinde yapılmamasını teklif eden bir tahrir Anayasaya aykırıdır. Bu tahririn iktidar partisini birinci derecede temsil edenler tarafından teklif olunmasının Anayasaya riayet kayıtları bakımından hususi ehemmiyeti vardır. Anayasanın 29 uncu maddesi der ki, "Mebusluk sıfatı zail veya sâkit olan veyahut vefat eden mebusun yerine bir diğeri intihab olunur." D.P. Grupunun evvelce ilân olunan kararına göre yazılmış olan tahrir eksilmiş mebusun yerine intihap yapılmamasını söylüyor. Teklif kabul olunursa Anayasa hükmü açıktan açığa ihlâl olunacaktır. Münhal mebusluklar için de 1954 den beri boş kalmış olanlar vardır.

Seçim Kanunu 6 ncı maddesinde şöyle der, "Ara seçimleri de, Türkiye Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe, her yıl 23 Temmuzda başlar ve Eylül ayının 3 üncü Pazarna raslıyan gün oy verilir."

Her senenin 23 Temmuzunda başlaması lâzımgelen ara seçimleri Büyük Millet Meclisi aksine karar verirse başka zaman başlayabilir. 23 Temmuzdan başka bir karar vermek imkân ve ihtimali ara seçimlerinin münhal senesi, ertesi sene, daha ertesi sene yapılmaması mânasına hiç bir surette yorumlanamaz. Bu her aklın kavradığı bir bedahattir.

Seçim Kanunundaki Büyük Millet Meclisinde aksine karar vermedikçe, ara seçimlerinin bir sene tehiri ihtimaline meydan verilmemek için Büyük Millet Meclisinin 23 Temmuzdan daha erken bir tarihi tâyin edebilmesi maksadıyla konmuştur. Gerekçe sarıhtır. Başka türlü omasına imkân yoktur. Eksilen mebus yerine yenisi seçilir. Bu bir Anayasa hükmüdür. Bu hükme aykırı hiçbir kanun hükmü bulunamaz. Hiçbir tefsir Anayasa hükmünü değıştiremez, tahrirbedemez.

Anayasanın 103 üncü maddesini okuyorum:

"Teşkilâtı Esasiye Kanununun hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile ihmal veya tatil olunamaz.

Hiçbir kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununa münafı olamaz."

Bu memleketin hukuk mensupları, âmme hukuku mütchassısları, münevverleri, az okumuşları, nihayet vatandaş hakkı ne olduğunu anlayıp sezebilecek sayısız sağduyu sahipleri vardır. Aklı başında bir tek adam Anayasanın boşalan mebusluğa yenisi seçilir hükmünü senelerce seçilmez tarzında hiçbir şekilde anlayamaz.

Meselenin tereddüdedilecek yeri yoktur. Teklif, içinde bulunduğu idarenin vahim ve bârız vasfını gösteriyor. Anayasa dışı bir idare içindedir. Elimizdeki teklif pervasız Anayasa dışı idarenin yeni, apaçık ve kesin bir delilidir.

İktidar her türlü kayıtları silerek Anayasa dışında ısrar etmektedir. Bir memleketin Anayasa dışında idare edilmesi vahim bir gıdıştır. İnsan Haklarından vatandaş mahrum ettiğini derin teessürle söylediğimiz iktidarın Anayasa içine avdet etmesini isteriz ve başlangıç olarak Anayasa tanımayan bu tavrın reddolunmasını bekleriz.

(Sağdan alkışlar)

(Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş'ın konuşmasından sonra yeniden kürsüye gelerek)

Ara seçimlerinin yapılmasında ara sıra umumî efkârı yoklamanın faydası tebarüz ettirilmiştir. Biz bunun faydasını takdir ediyoruz. Esas olarak ara seçiminin Anayasanın sarıh hükmüne göre yapılması lâzım mı, değil mi mevzuunda ısrar ettik. Dikkat ettim ki takriri müdafaa eden bütün hatipler Anayasanın sarıh hükmü karşısında ya kısa kesmeyi, ya sükût etmeyi tercih etmişlerdir. Başvekil bu mevzuu "Hukukî mânasında ara seçimlerinin yapılmaması elimizdedir" tarzında söylemiştir. Bu anlayışlar sakattır, Anayasanın hükmü sarıhtır. "Eksilen mebusun yerine yenisi seçilir ve yenisi gelir" demek, imkânın müsaade ettiği en çok süratle o boşluk doldurulur demektir. Mantık bunu icabettirir, sağduyunun anlayışı budur. Bu, (Eksilen mebusun yerine yenisi gelir) tâbîrini hususî kanunlarla tefsir ederek "Hiç gelmez" haline getirmek demek değildir. *(Sağdan bravo sesleri)* Bu Anayasanın sarıh bir surette ihlâlidir. Bu bir...

Biz ara seçimi münasebetiyle Anayasa hükmü üzerinde niçin bu kadar ısrar ediyoruz? Çünkü, bu idarenin hususiyle Başbakanın anayasa dışında bir idareyi bu memlekette yürütmek iddiasını, en basit bir şekilde bu ara seçimi tehir teklifi münasebetiyle anlatabiliyoruz.

Anayasada (vatandaş hakları, söz hürriyeti, matbuat hürriyeti, hâkim teminatı hep hususî kanunlarla düzenlenir) mânasına bağlanmıştır. Bugünkü rejim, işte bu kayıttan faydalanarak hususî kanunlarla esas hakkı tanzim etmek, hududunu belirtmek fikrini, esas hürriyet ve

esas hakkın kendisini tahribetmek mânasında tatbik etmiştir, tatbik etmektedir. (Sağdan, bravo sesleri) Anayasaya göre basın hürriyeti esastır. Hududu kanunla tâyin olunur. Basını tanzim için kanun yapabilirsiniz. (Soldan, "bu teferruat ne lâzım var?" sesleri) Fakat basın hürriyeti esas haktır, basın hürriyeti mevcut kalmak şarttır. Toplantı hürriyeti esastır. (Bu hürriyet kanunla nizamla konulur) demek toplantı hürriyetinin esasını, mânasını asla zedelemeyecek şekilde bir düzenleme usulü bulmak demektir.

Şimdi dünyada her tabîi hak, her esas mesele birtakım teferruat kanunları, nizamları ile yola konacaktır. Eğer teferruat kanunları aşı tahribetmek için bahane olsaydı dünyada esas haklardan, temel hürriyetlerden eser kalmazdı. Bir defa bu anlayışı düzeltmek lâzımdır.

Şimdi arkadaşlar, Başbakan idarede kendisthe rehber olan ikinci bir fikri açık olarak söylüyor, ekalliyetteki vatandaşlar ekseryette olan vatandaşların kararlarını kabul ettikleri hükümleri takibedeceklerdir. Bunun itiraz olunur yeri yok; seçimin temeli ve Devletin idaresi bu esasa dayanır. Şimdi farkı veriyorum; ekseryetin el süremeyeceği birtakım hükümler vardır. var mıdır, yok mudur? Vardır. Meselâ, Anayasanın tayı ettiğ hakları ekseryet bozamaz. Bu bir.

Ekseryet, vatanda ekalliyette bulunan vatandaşlara insan hakları dışında muamele edemez. Bu iki. (Sağdan, alkışlar)

Yoksa arkadaşlar, iki seçimden sonra meydanda millet kalmaz. Yüzde 52 ile gelen bir parti, yüzde 48 içinde kalan vatandaşı insan haklarından mahrum bırakarak idare edecek, ezip mahvedecek... Ondan sonra...

(Soldan, gürültüler)

REİS — İsmet Paşa. İsmet Paşa... (Soldan, şiddetli gürültüler)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyurun arkadaşlar...

REİS — İsmet Paşa, müsaade buyurun. (Gürültüler)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyurun arkadaşlar, Reis Beyden de iltirham ediyorum, Başbakan...

REİS — (Zil şiddetle çalarak) Arkadaşlar, İsmet Paşa. Büyük Millet Meclisinin, Anayasa dışında hareket ettiğine kaarı olduğu, Başvekilin arzularını yerine getirmek suretiyle kanunsuzluk yaptığını iddia ediyor ve ihtarına rağmen dinlememek suretiyle sözlerini ikmale çalışıyor. (Sağdan, şiddetli gürültüler) ve "Meclis Anayasa dışında kanun çıkarmıştır." diyor. (Soldan, İsmet İnönü'ye protesto maksadıyla, şiddetli gürültüler, "o senin işindir" sesleri, sıra kapaklarına vurmalar)

İsmet paşa, İsmet paşa... Devam ederseniz Meclisin reyine müracaat edeceğim.

Meclis tarafından çıkarılmış olan kanunlara dil uzatmaya milletvekilinin dahi hakkı yoktur. (Sağdan, şiddetli gürültüler, sıra kapaklarına vurmalar)

Mukabîl tekliflerle bu kanunları değiştirebilirsiniz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyurun, vatandaşlar insan haklarından mahrum edilerek yaşatılmak isteniyor. Bu, yanlıştır. (Soldan, *sıra kapaklarına vurular, bunlar senin içindir, sesleri, şiddetli gürültüler*) ("Yalan söylüyorsunuz" sesleri), ("Meclise hakaret ediyorsun" sesleri) (Gürültüler.)

REİS — İsmet Paşa, vatandaşların, haklarından mahrum edilmek suretiyle yaşatılması, sözünden neyi kastediyorsunuz? Bu hususu tavrız edtin.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bunun mânası aşıkârdır. Biz çıkan kanunların ve getirilmiş olan tavrızın vatandaş haklarına, insan haklarına aykırı olduğu kanaatindeyiz. (Soldan, "İşte böyle söyle" sesleri)

Bunların düzeltilmesi için uğraşacağız.

REİS — İşte, bu türlü ifade, buyurun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi efendim, böyle bir müzakere nizamı kurulmasını kabul etmiyoruz. Başvekilin arzu ettiği gibi düşünmek ve Riyaset makamını işgal eden yüksek zatın kabul edeceği kelimeleri kullanarak ifade etmek... Ben böyle bir usul bilmiyorum. Vatandaşın hakkını istediğimiz gibi savunmak, Millet Meclisi kürsüsünde milletvekili hakkını kullanmak istiyoruz, bu hakları veriyor musunuz, vermiyor musunuz? Bunu söyleyin. (Soldan, *şiddetli gürültüler*)

KEMÂL TERZİOĞLU (Çorum) — Sen de bir milletvekili gibi konuş.

MURAD ÂLİ ÜLGEN (Afyon Karahisar) — Sen milletle ihtilale sevk etmek istiyorsun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi, efendim, vatandaş hakkı olarak istediğimiz şeyler gayet basittir. Bir hâkımın karşısına gittiğimiz zaman, hâkımın Adalet Bakanından emir alarak hakkımızda hüküm vermeyeceğinden emin olmak istiyoruz. (Soldan, *gürültüler*) Bunlar vatandaşın gayet tabii olan haklarıdır.

REİS — Efendim, İsmet Paşayı sadede davet ediyorum, partinizin ara seçimleri hakkındaki fikirlerinizi dermeyan buyurunuz. Aksi takdirde reye müracaat edeceğim. (Soldan, *gürültüler, "onun istediği zaten hâdisi çıkarmak" sesleri*)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Riyaset makamını, yükek insan vasıflarının temel icaplarından olan insafa davet ederim. (Soldan, *gürültüler*) Müsaade edtin, buraya Başvekil çıktı, 1952'den şuradan, buradan söylediklerimizi donatarak anlattı. Riyaset makamı o ifadeleri pek kolaylaştırdılar. Şimdi biz bugün vatandaş haklarına yeni bir tecavüzün aşıkâr bir delili olan ara seçimlerine girmeme meselesini, idaremizin insan hakları ve Anayasa dışındaki bütün icraatına yeni bir misal olarak teşhir ediyoruz. Bundan daha tabii ne olabilir?

REİS — Arkadaşlar; tavrız, bir mebus tarafından, Demokrat Parti Grup Reisi tarafından verilmiştir; hükümet tarafından gelen bir tavrız değildir. Ben de kendilerini, Riyasetin vazifesini kolaylaştırması için

insafa davet ederim. Müdahale, müzakerenin selâmeti namınadır. Bu itibarla mevzu ara seçimidir. Başvekil bunları mecburiyet tahtında beyan etti. (Sağdan, gurultular) ve lâzım olan cevabı verdiler. (Sağdan, "karafsız ol" sesleri) muhalefete Başvekil hakaret etmedi. (Sağdan, gurultular)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Başvekil görüyor ki, tıpış tıpış gelmemişiz, vazife yapmak için gelmişiz. Başvekil kalırsa, bir defa gittikten sonra muhalefetten kurtulmak için daha tasavvur ettiği marifetler var ama bunları biz de görüyoruz. Hassasiyetimiz budur. 1952'de ve 1953'te matbuattan, adaletten bahsettiğim zaman vakitsiz zannolunuyordu. Ben hatırlarım, üniversite muhtariyeti kaldırılıyor. (Soldan, gurultular) Vatandaş hakları çiğneniyor, dediğim zaman Maarif vekilleri kürsüye gelir ve üniversite rektörlerinden vesikalar okurlardı. Bugün nereye vardık?

REİS — Ara seçimleri hakkında konuşun, sadede gelin İsmet Paşa. Çok rica ederim, ara seçimleri hakkında nokta nazarınızı izah buyurun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Ara seçimleri bir silsile, Anayasa dışı icraatın bir halkasıdır, bunun bir misalidir.

Ben hatırlarım, daha 1952'de adalet istiklâli üzerine bütün memleketin dikkatini çekmeye çalışmışım. İnsaf edin, bugün hâkim teminatı ve adalet istiklâli dediğimiz müesseseden eser kalmış mıdır? (Soldan şiddetli gurultular, sıra kapaklarına vurmalar, "sen de insaf et, sadede gel" sesleri)

REİS — Arkadaşlar, İsmet Paşa, mütaaddit ihtarına rağmen mevzu dışına çıkmakta ısrar ediyor. Bu itibarla, bu mevzuda sözünü kesmek mecburiyetinde kalıyorum. (Sağdan, şiddetli gurultular) İsmet Paşa, Riyasetin vâki üçüncü, dördüncü ihtarına rağmen unvanlı politik mevzu üzerinde konuşmakta ısrar etmektedir. Riyasetin bu husustaki ihtarını sem'i itibara almıyor. Bu, Meclis müzakerelerinin selâmetle cereyanına muhaliftir, Dahili Nizamnamenin 92 nci maddesine de aykırı bir harekettir.

İsmet Paşanın o madde muhtibince bu mevzu üzerinde konuşmaması hususunu reytrize arz ediyorum. Kabul edenler lütfen işaret versinler... Kabul etmeyenler... İsmet Paşanın bu mevzu üzerinde konuşmaması hususu kabul edilmiştir.

Sozünüz kesilmiştir efendim.

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Sözüm kesildi mi?

REİS — Yüksek Meclis bu hususta karar vermiştir.

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Bu ara seçimleri yapılmamakla Anayasa bir daha ihlâl ediliyor. (Soldan, sıra kapaklarına vurmalar, şiddetli gurultular) (Sağdan sürekli ve şiddetli alkışlar)

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 11.7.1956, C: 13, I: 88, Sf: 202-220

1957 MALİ YILI MECLİS BÜTÇESİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

23 Şubat 1957

Muhterem arkadaşlar, Büyük Millet Meclisi bütçesi görüşülürken buradaki çalışmalarda, bizim kanaatimizce en verimli neticeler alınmasına engel olan hâdiseleri ve sebepleri arz etmeyi vazife sayıyoruz. Devletimizin en itibarlı ve en kuvvetli müessesesi olan, milletimizin hakiki ve yegâne mümessili Büyük Millet Meclisinin müzakerelerini idare etmekle vazifeli muhterem başkanlarımızın, şikâyetlerimizi geniş bir müsamaha ve insaf duygusu ile karşılayacaklarını umuyoruz. Her şeyden evvel biz Büyük Millet Meclisi kürsüsünde muhalefet olarak çalışırken hakkımız olan emniyeti kâfi derecede bulmuyoruz. Sözlerimizin kesilmesi, yakışsız karışmalar ve târızlarla mütalâalarımızın seyri ve intizamı kaybettiriliyor. Bu münakaşaların nihayet her parlâmentoda karşı iddialar arasında bâzan fırtına şeklini alan çatışmalar nevinden telâkki edebiliriz ve bunlarla münasip şekilde uğraşabiliriz. Bizim muhalefet olarak çalışmamıza mâni olan güçlüklerin yenilmezleri milletvekilleri tarafından gelenler değildir. Biz muhalefet olarak bu kürsüde vazife ifa etmek için en büyük güçlüğü Riyaset Makamını işgal eden sayın başkanlardan görüyoruz. Eğer Büyük Millet Meclisi lütfedip bir defa şikâyetlerimizi dinlerse onun ruhunda mündemiç olan adalet ve emniyet duygusu Devletimizin esash bir derdine teşhis ve tedavi çaresi yetiştirebilir kanaatindeyiz.

Biz bu kürsüde konuşurken tecavüzlere karşı Riyasetten himaye görmeyiz. Halbuki kürsü sözlerinin karşıdan kesilmesi, tecavüz edilmesi katı olarak yasaktır. Bu yasağı tatbik için Riyasetin elinde tesirli müeyyideler vardır. Bu müeyyideler Riyaset tarafından, hemen hemen yalnız muhalefet aleyhine tatbik olunur. Bundan da ehemmiyetli olan hâdiseler kürsüde vazife yapan muhalif milletvekili ile muhterem başkan arasında daimi bir mücadele geçmesidir. Muhalif milletvekilinin sözlerinde reislerimizi kolaylıkla Hükûmete, daha şiddetli bir gayretle Büyük Meclise tecavüzler görürler ve ondan sonra asıl vazife gözden kaybolur. Tecavüz vardır veya yoktur konusunun hiç birimize zevk vermeyen çekişmeleri hüküm sürmeye başlar.

Benim başımdan geçen bu çekişmelerin müstesna haksızlığını bir misalle canlandıracağım.

21 Mayıs 1955 Cumartesi 79 uncu İnikat Riyasette Reis Vekili Sayın Tevfik İleri. Benim ile Başvekil arasında rejim dâvaları için münakaşa çıkıyor. Ben Başvekilden şikâyet ederken, (Başvekil bugün ne Demokrat

Parti Grubu, ne umumî efkâr, ne matbuat olarak yürüdüğü yolda durduracak, itidale sevk edecek hiç bir kudret kalmamıştır) diyorum. Sanî bir gürültü parlıyor. Başvekil hakaret vâkıdır sözünü geri almıyor. Buna Meclis tahammül edemez ifadesi ile müdahale ve işaret gösteriyor. Bunun üzerine reis Mecliste bir esas koyuyor. Reis bana diyor ki, Meclis, Başvekilî Grup dahil, Meclis dahil durduramaz, sözünü mutlak mânâda Meclise ve millete hakaret telâkki ediyor. Lütfen bunu izah ediniz tebliğini yapıyor. Ben hakikatı, yani Meclisten bahsetmediğimi beyanda ısrar ediyorum. Reis elime benim beyanım olarak şu vesıkayı veriyor: (Başvekil yanlış bir istikamette yürüyor, onu ne Meclis ne basın, ne de hiçbir kudret durduramaz). Böyle okuduktan sonra ben demişsem yanlış zaptolunmuştur, diyorum.

Bundan sonra bu vesıkaya istinadedilerek hakkımda müeyyide tatbikine geçiliyor. Ve ben Büyük Millet Meclisi kürsüsünde söylemediğim bir kelimenin beyanatıma eklenmesini kabule mecbur tutularak muamele görüyorum. Şimdi elimizde Büyük Meclisin, İ: 79, 21.V.1955, C: 1 zaptında benim asıl ifadem ve benim cümleme Meclis kelimesi eklenmek suretiyle onun tahrif edilmiş şekli bir tarih hakikatı olarak yanyana yaşamaktadır. Reis tarafından ifademiz değiştirilerek aleyhimizde müeyyide tatbik edilmesi elbette en ağır bir haksızlıktır.

Diğer bir meseleye geçiyorum: Hep biliriz ki, Büyük Millet Meclisinde müzakerenin açılması nisabolmasına yani mürettep âza sayısının yarıdan bir fazlasının bulunmasına bağlıdır. Nisabın bulunması iki taraflı kontrol altındadır. Bir taraftan Riyaset Divanında tereddüt hâsıl olursa yoklama yapılır. Öte taraftan beş milletvekilli tarafından şifahi veya tahriri olarak, nisap bulunmadığı beyan edilirse yine yoklama yapılır.

Reislerimizin milletvekilleri tarafından nisabolmadığı beyan edildiği zaman yoklama yapmadıkları vâkıdır. Bu hususta en vahim misali 18.VI.1956 tarihinde eski Devlet Vekili Mükerrer Sarol hakkında açılmış olan Meclis tahkikatı neticesinin müzakeresinde görüyoruz. Uzun münakaşa sonunda reye müracaat edileceği zaman beş kişi ayağa kalkarak, ekseriyet yoktur, diye bağırırlar. Reis bu şekil taktiklere tenezül etmeyin, ekseriyet vardır, diyor. Ve müzakereye ve rey toplamaya devam ediyor. Nisap hususunda karşılıklı kontrolü ifade eden 81 inci maddeye göre beş kişi tereddüt gösterince yoklama yapılmak lazımgelir. Reis için takdir hakkı yoktur. Bu halde eğer yoklama yapılmazsa nisap şüpheli iken yapılmış bir Meclis faaliyetinin hukuki vaziyeti ortaya çıkar. Nisap olmayınca Meclis faaliyeti olmaz.

Şu halde bir vekil hakkında açılmış olan Meclis tahkikatı 18.VI.1956 tarihli Oturumda hukukça muteber olan nisap içinde netice-

lendirilmemiş demektir. İşte Meclis ve hukuk tarihimiz böyle bir açık mesele karşısında kalmıştır. Bu meseleden 20 Haziran 1956 tarihindeki İnikatta zaptı sabık üzerinde münakaşa suretiyle tekrar bahsediliyor.

Nüvit Yetkin o esnada 100-110 kişının bulunduğundan bahsettikten sonra âzadan beş kişi ikaz edince Riyasetin yoklama yapması mecburidir kanaatinde ısrar ediyor. Reisin cevabı şudur: "Ekseriyetin bulunduğu bir zamanda, Nizamnamede bir kayıt vardır diye, bir taktiğe müracaat etmenin doğru olup olmadığını kendi takdirlerine arz ederim." Dâva, beş kişi tarafından itiraz edilince yoklama yapılmadan ekseriyetin bulunduğundan bahsedilmesidir. Bir kayıt Nizamnamede bulunursa ona riyayet elbette lâzımdır.

Reis, Sayın Fikri Apaydın'dır. Görülüyor ki, Nizamnamede, hakkında Meclis tahkikatı açılmış olan eski bir vekil için reye müracaat olunurken Nizamname kaydına riyayet etmeye lüzum görülmediği sicilde kayıt ve tesbit edilmiştir. Meclis tahkikatı neticelerinin Reis tarafından Nizamname harici muamele görmesi vahim bir mısaldır.

Yine bu Haziran günlerinde aynı mesele sebebiyle Mükerrrem Sarol ve arkadaşları ile Mehmet Zeki Tulunay arasında Meclis koridorunda kavga çıkıyor. Tulunay kalabalık bir heyet tarafından tecavüze uğradığı iddiasındadır. Parti Grupumuz, Büyük Meclis Başkanlığına şikâyet ediyor, 20.VI.1956 Meclis günü Reis makamında olan Sayın Fikri Apaydın'ın, zabıt ceridesine göre beyanı şudur: Dünkü müessif hâdiseden dolayı grupunuzdan bir tezkere gelmiştir. Ayrıca tezkereden evvel de hâdiseye ittila kesbedilmiştir. Lâzımgelen hususata Riyaset riyayet edecektir. Bu beyanat hem mağdura, hem Meclise karşı söylenmiştir. Riyasetçe ne karar verildi, kim haklı, kim haksız bulundu? Sekiz aydır bunları bilmiyoruz. Halbuki bunları tarafsızlık ve adalet ile halledip bildirmek âmir makamın vazifesidir. Meclis binası içinde emniyeti tesis etmek Riyasete düşer.

Muhterem arkadaşlar,

Büyük Mecliste milletvekilleri tarafından murakabe vazifesinin ifası her şikâyete hak verdirecek bir güçlük içindedir. Soru, gensoru ve Meclis tahkikatı müesseselerinin işleme hususunda Hükümet temsilcileri ile münakaşamıza temas etmeyeceğim. Bu ayrı bir meseledir. Muhalefet olarak biz murakabe vazifesini ifaya çalışırken asıl Büyük Meclis riyasetindeki muhterem zatlardan gördüğümüz güçlükleri yenemiyoruz. Soruların ruznameye kaydedilmesi bile vaktinde yapılmaz. Ruznamede olan sorular eskiyerek her türlü faydasını ve hayırlı tesirini kaybettikten sonra konuşulur. Gensoru müessesinin senelerden beri bir defa işlediği görülmemiştir. Haklı olarak denilecek ki, gensorunun kabulü Büyük Meclis çoğunluğunun tasvibine bağlıdır. Bizim bu mevzuda riyasetten şikâyeti-

mız gensorumuzu derhal Meclise getirmemesidir. Bazan aylarca gündeme almaz. Hâkimlerin emekliye ayrılması için 20.VI.1956'da verilen istizah takriri 23.XI.1956'da beş ay sonra Meclise gelmiştir. Riyaset bir istizahu beş ay nasıl tehir edebiliyor? Hükümetin istizaha karşı hakları vardır. Lâkin Meclis Riyasetinin tehir hakları yoktur. Meclis tahkikatı talebi de böyledir. Bu talebin Meclise arz olunmasını zınamname emreder. Takririn Meclise arz olunması sağduyunun umumi kaidelerin mâkul göreceği bir müddette vukubulmak tabii bir keyfiyettir. Nizamname ayrıca Riyasete tehir ve müddet takdiri hakkı vermemiştir. Şimdi size misal vereceğim:

Kars Milletvekili Hasan Erdoğan, Toprak Mahsulleri Ofisi hesabına yapılacak montaj işleri dolayısıyla eski İktisat ve Ticaret Vekili ile eski Hariciye Vekili hakkında Meclis tahkikatı açılması için takrir veriyor, takrir 11.1.1956 tarihlidir. Bu esnada aynı vekiller başka meselelerden dolayı da tahkikat altındadırlar. Meclise arz olunması lâzımgelen bu takrir Riyaset tarafından 13.VI.1956 tarihinde Mecliste görüşmeye arz olunuyor. Reis bir tahkikat talebini altı ay hangi hakla tehir ediyor, niçin tehir ediyor meçhuldür.

Kanun dışı muamele olarak, bir de, milletvekillerinin sözlerine Riyaset tarafından tasarruf usulü çıktı. 27.VI.1956 tarihli oturumda, Riyaset Makamında bulunan zat, muhalefete mensup iki partinin başkanının sözleri içinde Hükümete hakaret mânasını taşıyan ve lisan nezaketine uymayan ve suç teşkil edecek mahiyette bulunan sözler mevcuttur diyerek, bu sözlerin seçilip zabıttan çıkarılması hususunda Riyaset Divanına salâhiyet verilmesini istedi. Muamelenin Dahili Nizamnamede yeri yoktur. Büyük Millet Meclisinin müzakere usulü, Dahili Nizamname ile bağlanmıştır. Şikâyet edilmek istenilen sözler hakkında ne muamele yapılabacağı da Nizamnamede yazıdır. Şimdi elimizde 27.VI.1956 İ: 82, C: 1 tarihli zabıt klâsik noktaları ile bir sansür vesikası olarak tarihin hükümü önünde bulunuyor. Çok şükür ki, bu günlerde aynı cinsten bir muamelenin diğer bir meselede diğer bir Reis tarafından tatbik olunmasına Büyük Meclis müsaıt davranmamıştır.

Muhterem arkadaşlar,

Büyük Millet Meclisi çalışmaları son zamanlarda kanun dışı yeni bir engel karşısındadır. Ankara ve İstanbul müddetumumileri Türkiye Büyük Millet Meclisinde cereyan eden müzakerelerin hepsinin neşredilmeyeceğini tebliğ ve tenbih ediyorlar. Muhalefete mensup bir milletvekilinin yazılı sualine cevabolarak Adalet Bakanı bu tebliğde mesuliyeti değil, hattâ tenkidi bile gerektiren bir cihet görülmediğini söylemiştir. Keyfiyet 15.VIII.1956 İ: 91'de kayıtlıdır. Büyük Millet Meclisinde neler konuşulur ve nasıl konuşulur. Kendi Dahili Nizamnamesi ile tartılır ve

ona göre muameleye tâbi tutulur. Büyük Millet Meclisi zabıtlarına geçmiş konuşmaların ayrıca müddeumumilerin takdirine, sansürüne tâbi tutulması bütün hukuk ve kanun mefhumlarının dışında, vekillerin ve bütün memurların hadleri ve salâhiyetleri üstündedir. Müddeumumilerin Büyük Millet Meclisi müzakeresi üzerinde bu müdahale ve murakabe teşebbüsleri başkanlarımızın bilgileri ile yani resmî zabıtların kayıtlarında içinde cereyan ediyor. Büyük Millet Meclisi müzakerelerinin dışardan müdahaleye karşı korunması Büyük Meclis Riyaset Divanının tabî vazifesi olmak icabederdi. Bu vazifenin ifa edilmemesini anlayamıyoruz. Biz Sayın Başkandan gördüğümüz muamelelerin âmme menfaati üzerinde derin tesirleri olanlardan birkaç misal vermekle iktifa ettik. Eşit muamele görmemek yolunda daha çok misal bulmak mümkündür. Bu senenin yeni bir örneği şudur: Encümenlere seçilen milletvekilleri için başkanlık gruplardan aday gösterilmesini istemiş, fakat teklife bakmaksızın muhalefet adaylarını değiştirmiştir. 28.XII.1956 ve 14.I.1957 tarihinde başkanların muhalefetten bir milletvekiline yaptıkları muameleler muhalefete karşı asla tarafsız olmayarak davranışın açık misalleridir.

Muhterem arkadaşlar,

Büyük Millet Meclisi çalışmalarında Riyaset Divanından şikâyetimizin başlıca meselelerini misallerle izah ettim. Biz ona kaantiz ki, millet işlerinin selâmet yolunda yürümesi için Büyük Millet Meclisindeki çalışma tarzı Hükümet icraatından daha ilerde gelen bir tesiri haizdir. Her memlekette tecrübe edilmiş bir bedahettir ki, Büyük Meclis çalışması ve milletvekilinin hakları ve vazife imkânları yalnız Riyaset Divanı tarafından değil, bütün mebusların müşterek ve yakın ilgisi ile sağlanabilir.

Görülüyor ki, Riyaset Divanının müzakereleri idaredeki tutumu Büyük Meclisin nizamnameye göre feyizli bir surette çalışmasına yardımcı değildir. Bu hal milletçe çektiğimiz siyasi ve iktisadi ıstırapların yenilmesini güçleştiren başlıca sebebi teşkil eder.

Muhterem arkadaşlar,

Biz bugün, iç politikada ciddi bir rejim buhranı içinde ve münakaşa halindeyiz. Bizim ıstıraplarımızın başında mahkeme istiklâli ve hâkim teminatı şeklinde adalet meselesi geliyor. Basın hürriyeti, toplantı hürriyeti için yeni kanunlarından şikâyetçiyiz. Üniversite muhtariyetinin tamamlanmasını istiyoruz. Bütün memleket dâvalarını seçmene mal edebilmek için seçimde eşitlik lâzımdır. 1954'ten sonra gelen mevzuatın kalkınması ve düzelmesi katî bir ihtiyaç halindedir. Dâvaları yürütebilmek için elimizde tek çare kalmıştır. Muhalefet milletvekili olarak Büyük Millet Meclisinde hakkımız olan eşitlik ve himaye içinde vazife görebilmeliyiz. Riyaset Divanının tutumu memleketin bütün dâvaları ve bunlar içinde rejim dâvaları için en ehemmiyetli bir unsur haline gelmiştir.

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 23.2.1957, C: 17, İ: 44, Sf: 765

1957 MALİ YILI ADALET BAKANLIĞI BÜTÇESİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

24 Şubat 1957

Muhterem arkadaşlar, tarih bakımından adalet meselesi cemiyet ihtiyaçlarının en eskisidir. Adalet kuvveti bildiğimiz kuvvetlerin en eskisi sayılır. Adalet, medeni cemiyetlerde mahkeme istiklâli üzerine kurulmuştur. Mahkeme istiklâli, hâkim teminatı ile mümkün olur. Birbirine bağlı olan bu şartlar içinde bugün cemiyetimizin başlıca meşgul olduğu mevzu, hâkim teminatı mevzuudur. Hâkim teminatı esas itibarıyla birçok unsurları havidir. Nakli, tâynî, terfihî, azlolunmaması; bunların hepsi vardır. Son zamanlarda hâkim teminatı üzerinde, bilhassa Emeklilik Kanununda yapılan değiştirme ve onun tatbikatı sebebiyle meşgul bulunuyoruz. Cemiyetin bugün en önde dikkati celbeden meselelerinden birisi budur. Esasen iktidar 1950'den beri hâkimlerden ve kararlarından şikâyetçidir. Büyük Mecliste Hükümet Reisi birçok vesilelerle hâkimlerin verdikleri kararlardan ve hâkimlerin hareketlerinden şikâyet etmiştir. Şikâyetlerin, müdahalelerin ve târizlerin şekli, Anayasanın ruhuna, hattâ lâfzına aykırı olacak derecede aşın ve ilerî olmuştur. Bu zihniyetin mantıklı ve tabii neticesi, 1954'ten sonra çıkan emeklilik Kanununun değiştirilmesi olmuştur. Mevcut Emeklilik Kanunu değiştirilmelidir. Bâzi münakaşalar esnasında kolaylıkla deniliyor ki; eskiden 30 senede emeklilik hakkı vardı, biz bunu 25 seneye indirdik, bu, o kadar büyük bir mesele mi? Bir defa şu aradaki farkı gözönünden ayırmamak lâzımdır. Eskiden emeklilik müddeti 30 senede idi, fakat 30 seneyi doldurdular diye emekliliğe sevk etmek Temyiz hâkimlerine teşmil edilmemişti. Memlekette adaletin son mercii olmak üzere kurulan ve en yüksek hâkimlerin merkezi olan Temyiz Mahkemesi, adalet meseleleri için son ve her türlü testirlerden âzade bir mercii idi. Yeni kanun, emeklilik müddetini 25 seneye indirmekle kalmamış. Temyiz hâkimlerini de bu emeklilik kaydına bağlamıştır. Ondan sonra, Temyiz hâkimini olsun olmasın bir hâkim, eskiden emekliye ayrıldığı zaman Şûrayı Devlete dâva edebilirdi. Bir insanın, hakkını dâva edebilmesi onun için büyük teminattır ve hakkında tatbik edilecek muamelenin adalet prensiplerine uygun olarak cereyan etmesi, dikkatî davet edecek bir husustur. Yeni tâdil, her türlü teklîk, şikâyet ve dâva hakkını kaldırmıştır.

Görüyorsunuz arkadaşlar, 1954 tarihinden sonra yapılan değiştirmede eski vaziyetle yeni vaziyet arasında, kökünden, temelinden fark vardır. Bir düzeltme mevzuubahsolunca; yalnız 25 seneyi tekrar 30

seneye çıkarmak değil, hiç olmazsa Temyiz hâkimlerinin böyle bir müdahaleden mâsun tutulması ve diğer hâkimlerin de dâva açmak hakkından müstefit edilmesi lâzımdır.

Ondan sonra her kanun gibi, eski kanunun tatbikatı ile yeni değiştirilen kanunun tatbikatında esaslı farklar mevzuubahistir. Eski Emekli Kanununun tatbikatı esnasında bugün göze çarpan misallerden hiçbirini göstermeye imkân yoktur. Adliye Vekili bugün bunlardan bir tek misal gösteremez. Belki köşe bucakta kalmış münferit bir misâl olabilir. Umumi olarak bildiğimiz; eski kanunlarla, yeni değiştirilen kanunlar arasında tatbikat zihniyeti, tatbikat usulü ve tatbikteki vüsat ve dehşettir.

Şimdi, yeni tatbikatla hâsıl olan vaziyet şudur: Hâkim ekmeğinden, meslekünden, haysiyetinden olmuş, tehdit ve tesir altına düşmüştür. Mahkeme istiklâlî ve onun teminatı olan hâkim teminatının işlemesi, onun behemahal tehdit ve tesirden kurtulmasına bağlıdır. Tehdit ve tesir altında bulunan hâkim, vicdanının işlemesiyle hüküm vermek kürsüsünde ve mevkinde, meslekinin mahiyeti ile vicdanı arasında daima bir mücadelenin tazyiki altındadır. Öyle bir hâkimden sükûnet ve adalet beklenemez. Bu yeni kanunun tatbikatı; 1 Mayıs 1956'da-3'ü Temyiz Reis ve âzası - 16 hâkim ve 12 Haziran 1956'da diğer bir liste ile yine birçok hâkim emeklilik muamelesine tâbi tutulmuştur.

Emekliliğe sevk edilen hâkimler arasında Temyiz Başreisi ve Temyiz Başsavcısı da vardır. Temyiz Başreisini, Başsavcısını, Adalet Bakanının, görülen lüzum üzerine kaydıyla, hiçbir sebep söylemeksizin, hiçbir tetkika ihtiyaç duymaksızın, şabahleyn kalkıp emekliye sevk etmesi, memlekette sığınacak müstakil hiçbir mahkeme mevcudolmadığını bütün memlekete, dünyaya, vatanışa ilân etmektir. Bunun mânevi tahribatı ölçülemez. (*Damat, damat, sesleri*)

HASAN ERDOĞAN (Kars) — *Azıp, damat olmadan da bu hususu müdafaa ediyordu.*

REİS — *Rica ederin Hasan Erdoğan. hatıp konuşuyor, gürlütü etmemenizi iltlar ediyorum.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Biz, bu meseleyi sual, istizah, Meclis tahkikatı, şeklinde Büyük Millet Meclisi huzuruna getiremedik. Şimdi Meclise izah edilmelidir. Adalet Bakanı bu Emeklilik Kanunu ile hâkim teminatının mevcudolduğunu zannediyor mu? Bu kanunu değiştirmek için bir teklif yapmak tasavvurunda mıdır? Ondan sonra şimdiye kadar izahı yapılmamış olan, geniş adedde, Temyiz Başreisi, Başsavcısı, diğer Temyiz hâkimleri ve yüksek hâkimlerin emekliye ayrılmaları için, gördükleri lüzum nedir? Bunları Büyük Meclise izah etmesi lâzımdır, kanaatindeyiz. İzah etmezse, bunların bir kısmının siyasi tesirler sebebiyle,

siyasi hüviyetler sebebiyle emekliye ayrıldıkları hakkındaki tahminleri teyid etmiş olur. Hâkimlerin içinde, seçim zamanı, Seçim Kanunu hükümlerini, hattâ Reiscumhurdan, Başvekiliden bütûn muhalefet partilerinden, mebuslarından her birine tatbik etmek mecburiyetinde kalmış olanlar vardır. Dünyanın her memleketinde, her demokratik memleketinde bu vazifelere bakmakta olan hâkimler, Reiscumhurlara kadar; sırasına göre, mebuslara karışmak mecburiyetinde kahr.

Bu gayet tabiidir. Ama biz bu muamelelere yeni alıştığımız için bu tarzda müdahaleleri hoş görmüyoruz ve hoş görmediğimiz için, elimizde salâhiyete kapılarak haksız muamelelere tevessül edebiliriz.

REİS — *Konuşma müddetinizin hitamına bir dakika var.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Arkadaşlar, müsaade buyurun bir dakikayı şunun için sarf edeyim:

Ben size, 350 senelik bir adli kapitülâsyon ıstırabının ve 35 senelik Cumhuriyet gayretinin sonunda adaletimizin uğradığı bir facianın on dakıkada, hikâyesini anlatmaya çalışıyorum. Ben bu dâvayı dünyanın yedi düveline karşı en güç şartlar altında müdafaa ettim. *(Sağdan, bravo sesleri)* Bu yaşta ve çetin şartlar altında kendi vatandaşlarını kendi vatanının hükümetine karşı müdafaa etmek mecburiyetinde kalıyorum. Eğer söz verirseniz söylerim. Söz vermezseniz söyleyemem. *(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 24.2.1957, C: 17, İ:45, Sf: 699

1957 MALİ YILI İÇİŞLERİ BAKANLIĞI BÜTÇESİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

25 Şubat 1957

Muhterem arkadaşlar, Dahiliye Vekâleti bütçesinde idari teşkilâtımızın bir mevzuuna temas edeceğim. Bu mevzu, Kırşehir vilâyetinin ilgası üzerine tahaddüs etmiştir. *(Soldan, gurultular)* Kırşehir'i tekrar vilâyet merkezi haline getirmenizi istirham edeceğiz.

Hatırlarsınız. 1954 seçimlerinden sonra Kırşehir vilâyeti kaza haline getirilmiş ve bunun yerine Nevşehir vilâyeti kurulmuştur. Bir yanlış anlamaya mahal vermemek için şurasını arz edeyim ki, Nevşehir kazasının bir vilâyet merkezi olması isabetli olmuştur. Kırşehir Vilayeti iade edildiği zaman da Nevşehir'in vilâyet olarak kalmasında fayda vardır. İdari ve coğrafi vaziyetli, halkının yetmiş olması ile bir vilayet olmak için bütün vasıfları halzdir.

Muhterem arkadaşlar, bunun gibi Karadeniz kenarında Abana kazası vardı. Bu da 1954 seçimlerinden önce köy haline getirildi. Bunun yakınında diğer bir köy, kasaba olmuştur. Abana'nın tekrar kaza haline gelmesini kabul ettiğiniz takdirde yeni kurulmuş olan Bozkurt'un da yine kaza olarak kalmasında fayda vardır. Birbirine yakın halk tabakalarının idari teşkilât yüzünden birbirleriyle münakaşa ve çekişme halinde bulunmamaları her suretle âmme menfaati icabıdır.

Muhterem arkadaşlar, Kırşehir'in vilâyet halinden çıkarılması, sadece siyasi maksatla yapılmıştır. *(Soldan gurultular)* Kırşehir kaza olurken Sayın Başvekilin o günlerde söylediği sözlerden size fıkralar söyleyeceğim: (Siyasi maksat olduğunu bir an için farz edelim. Bu vilâyetin bir içtimai ve siyasi bünye itibarıyla anormallik göstermekte olduğunu inkâr etmek kabil değildir. Evet, evet, evet biz açık konuşuruz. Türkiye'nin hiçbir tarafında, hiçbir vilâyetinde iki seçimde de % 3'ten fazla rey alamayan bir partiye mensup bir milletvekili arkadaşın Kırşehir'de takıbetliği türlü ivicacı siyaset malûmdur.) (30.VI.1955 tarih İnkad 15)

Bundan açıkça görülüyor ki, Kırşehir'in seçmiş olduğu milletvekilini Başvekil tasvib etmediği için Kırşehir'in vilâyet halinden çıkarılmasına lüzum görülmüştür. Bu, vatandaşların kapalı hücrede verdikleri gizli rey yüzünden ceza görmeleri demektir. Bunu hiçbir suretle tasvib etmiyeceğinize eminiz.

1954 seçimini mütaakıp fevkalâde fırtınalı bir hava içinde yapılan toplantıda kabul edilen bu kanunun tadilinde cemiyetimiz için ancak fayda vardır.

Şimdi size diğer bir fıkra okuyorum. "Muhterem arkadaşlar; eğer bir

vilâyetin halkı, milletvekilleri tarafından böylesine idlâl edilmiş olursa hakikatleri ifade etmenin bir siyasi tedbir zarureti haline geldiğini de kabul etmek yerinde olur."

Kırşehir'in vilâyet halinden çıkarılması bir siyasi tedbir olarak düşünülmiştir. Son derece isabetsiz, yanlış ve zararlıdır. Kırşehir'in bize kıymetli milletvekilleri göndermekten başka hiçbir kusuru yoktur.

Muhterem arkadaşlarım, coğrafi mevkii, idari mevkii ve bilhassa halkının çok kıbar ve yetişmiş, çok vatansever oluşları bakımından Kırşehir sizlerin her suretle dikkat ve şefkatinize ve adalet hislerinize lâyıktır. *(Soldan, Kırşehir'in avukatı mısın? sesleri)*

REİS — *Müsaade ediniz efendim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyurun arkadaşlar, Kırşehir balkının vatan camiası içindeki geniş hizmetleri her muharebede kendisini göstermiştir. İstiklâl Harbinde Kırşehir halkı, içinde hiçbir zabıta kuvvetinin bulunmadığı devrelerde, yalnız kendi sükûnetini muhafaza ederek örnek olmakla kalmamış, zengin bir muntika olmadığı halde nereden bir ateş çıkmışsa oraya canla ve başla koşarak örnek fedakârlıklar göstermişlerdir. *(Sağdan, alkışlar)*

Muhterem arkadaşlarım, Kırşehir halkının centilmen, nâzık ve son derece insani vasfı üzerinde size diğer bir misal söyleyeceğim.

Ankara'da bir resmî dâvette bulunuyordum. Garbi-Almanya'dan bir ticaret heyeti gelmiş, Hükümetimizle temas etmek istiyordu. Heyet reisyle o dâvette tanıştım. Konuşurken yarın Kırşehir'e gideceğim dedi. Hayretimi mucip oldu. Sordum, Anlattı. İkinci Cihan Harbinde Ankara'da bir müessesede mütehassis olarak çalışıyordum. Harb çıktı beni de diğer milletler tebeası gibi kampa aldılar ve Kırşehir'e gönderdiler. Dilini bilmediğim bir yere, hiç görmediğim bu şehre gittim ve şu kadar müddet kaldım. Bu halka o kadar meftun, o kadar minnettar oldum ki burada Ankara'da vazifem icabı iki gün kalacağım, yarın sabahleyin erkenden gidip akşama dönmeye çalışacağım ve bu halkı tekrar görüş minnetlerimi, takdirlerimi ve şükranlarımı arz edeceğim.

Arkadaşlar, bu kadar hassas bir halkın bir seçimdeki reylerinin tasvibedilmemesi gibi bir haksızlıktan dolayı şereflerinden bu kadar derin bir surette yaralanmış olması elbette ki sizin üzerinizde de derin bir acı husule getirmiş olacaktır.

REİS — *İki dakikanız kaldı, efendim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Abana için, dahil bunu kaza halinden çıkarıp köy haline getiren, teklifin gerekçesi der ki burası siyasi kanatını muhafazakârlığında ısrar yüzünden vaktyle kaza haline getirilmiştir. Birçok sebepler sayar. Bu sebepler içinde bunu da sayar. Halbuki Aba-

na'nın kaza haline gelmesi 1945 yılında olmuştur. 1945'te yapılan bir kazayı memleketin siyasi kanaatinin muhafazası veya ademimuhafazası gibi bir sebebe bağlamak, kabul olmaz. Ondan sonra çok partili devirde halkı daimî olarak, yahut çokluk olarak C. H. Partisine rey vermiştir diye bir kaza halkı ceza görmüşlerdir.

Muhterem arkadaşlar, seçim emniyeti bakımından ruhi, vicdani tesir itibariyle Kırşehir'in tekrar vilâyet Abana'nın tekrar kaza haline getirilmesi son derece zaruri ve faydalı bir iştir.

Düşüncesiz politika adamları iktidar partisine rey vermediği için Kırşehir'in başına gelen yarın her hangi bir vilâyet veya kazanın başına gelebilir propagandasını zararlı bir surette yaymaktadırlar. Bunu yaymalarının ehemmiyeti yoktur. Böyle bir sözden kaçınmak için teklif yapmıyoruz. Teklifi munhasıran, bir adalet duygusunun tatmını için; şerefiyle yaşayan bir memleket halkının yarasının tedavisi için ıstırham ediyorum. Mâruzatım bundan ibarettir. *(Sağdan, alkışlar).*

1957 MALİ YILI MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI BÜTÇESİ
NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA
26 Şubat 1957

Muhterem arkadaşlar, Maarif bütçemiz kıymetli tenkidlerden ve münakaşalardan geçtikten sonra üniversite muhtariyetinde toplandı. Bu sebeple rejim meselelerimizden olan bir mevzua temas ettik. Üniversite muhtariyeti üzerinde bugün söyleyeceğim çok kısadır.

Biz takıbedilen politkadan şikâyet ettik, şikâtimizi muhafaza ediyoruz. Hükümetin günlük hâdiselerin tesirinden kendisini kurtararak itidal ile meseleyi enine boyuna mütalâa edeceğini ve şikâyet edilen mevzuları düzeltme çaresini arayacağını ümid ediyoruz. Bugün üniversite muhtariyetinde takıbedilen husus hakkında iktidar Grupundan bir arkadaşımızın encümen mazbatasından fıkralar alarak kendisine göre üniversite muhtariyeti anlayış ve istikametinde çıkardığı neticelerle mutabık değiliz.

Şimdi Üniversite muhtariyetinde nasıl bir politika takıbediliyor? Bunun mahzurlarını anlamak için bir müşahade tespit etmek lâzımdır: Bugün türlü meselelerde ve iç politikanın vakit vakit ıstırap verici mevzularında münakaşa halindeyiz. Nihayet siyaset içinde bulunuyoruz, her gün biri birimizin müspet menfi tesirleri altındayız. İtidalimizi ve muhakememizi daima ölçülü olarak kullanmaya imkân yoktur. Bu durumda bize ilim âleminde bir ışık geliyor mu? İlimde bu işlerin aslı şudur, şu yolda hareket etmek doğrudur denebiliyor mu? Demek ki, karanlıktayız, bir ışık penceresini kapatmışız. Hükümetin bunu düşünmesi ve bu pencereyi açması lâzımdır.

Arkadaşlar, bunu tespit ettikten sonra, muhterem Başvekilin dün bir münakaşa sebebiyle iç politika üzerindeki, şikâyetlerini sonradan dikkatle okudum, bu sözler üzerimizde ciddi bir tesir yapmıştır. Siyaset adamları olarak bugün karşınızdakine gayet tatlı söylersiniz, yarın daha şiddetli söylersiniz, ama hep bildiğinizi yaparsınız, vaatlerinizin hiçbirisini yapmazsınız demek mümkündür. Böyle bir cereyana kendimizi kaptırmak değil, iyi bir söz ve hareketi değerlendirmek isteriz. Bir defa Başvekilin ciddi teessür ifade eden sözlerini hakikatte kıymetli telâkki etmeye istidadımız vardır.

İç politika münakaşalarının salim bir yola girmesi için, bütün emeklerimizi sarf etmeye âmadeyiz. Meclis Reislerimiz dar bir zamanda bütçeyi çıkarmak gibi, büyük bir vazifeyi ifa etmek için, çok yorgun ve

mahlûdürler. Bunlardan 2-3 gün içinde bize bu fırsatı verebileceklerini beklemiyorum.

Şimdi Muhterem Başvekile teklifim şudur: İç politika meselelerini salim bir yola getirmek için bu Mecliste görüşmelere âmadeyiz.

Geçmiş hizmetlerin ithamı ile birbirimizi kırmak ve vakit kaybetmek için hiçbir arzumuz yoktur. Bize vakit versinler, bütçenin sonunda az çok müsavi şartlarla konuşalım. Hükümetin mesuliyetini elbette anlıyorum. Vasıtasının da ona göre olması lâzımdır. Bu münakaşa götürmez ama biz 10 dakika içinde konuşarak bu münakaşayı idare edemeyiz. Demek ki, bir geniş zamana ihtiyacımız vardır. Arzu ederlerse bütçenin sonunda arzu ederlerse bütçe kapandıktan sonra iç politika meselesi üzerinde bir müzakere açsınlar. Bu müzakereyi bekleriz. Asla bu fırsatı tanı istifade ederek kendilerini, kendi icraatını örselemek fikrinde değiliz. asla! Seçilerek gelmiş bir Hükümetin muvaffak olması, bütün hataları ile beraber muvaffak olmuş sayılması hepimize yalnız kuvvet ve şeref verir. *(Umumi ve şiddetli alkışlar)*

Şimdi arkadaşlar, büyük ve tarihi bir tekâmül içindeyiz. Bu memleketin tarihinden, bilhassa inhitat zamanlarının tarihinden çeşitli dersler alınmıştır. Devleti idare eden yaşlı başlı vezirler otururlar memleket meselelerini konuşurlardı. Genç bir subay, genç bir memur olarak dik-katle ve ibretle dinlerdim. "Biz fabrika yapabilir miyiz? Biz yol yapabilir miyiz? Biz şunu yapabilir miyiz?" diye biri konuşur, biri başlar, öteki söy-ler böylece bir karara varırlar: "Yapamayız" derlerdi. Kendi kendime düşünürdüm, bu vezirler bu zamanda böyle bir memlekette böyle bir darlık içinde "Bunu biz yapamayız" derlerse kim yapacak... Bu hal memlekete de sırayet etmişti. Milli Mücadele bilhassa bu kara ruh haleti ile mücadele ederek muvaffak olmuştur. Birçok kusurlarımız, vasıflarımız var. Ama bu memleketin mukadderatını biz idare edeceğiz. Bu memleketin bütün güç meselelerini bu memleket evlâtları idare edecek. Buna iman etmişiz ve Milli Mücadeleden böyle çıkmışız ve buna böyle iman ettiğimiz içindir ki, uzun bir tecrübeden sonra samimi bir kanaatle çok partili siyasi hayata girmişizdir.

Çok partili siyasi hayata girmiş ve buna inanmış olan her insan, bu memlekette kendisinden başka birtakım vatan çocuklarının bu memleket işlerini görebileceklerine inanmış insan demektir. İşin ruhu budur. İşin ruhu bu olduğu için Demokrat Parti iktidara geldi. Biz kendimizden başka bu memleketi idare edecek kimse yoktur kanaatinde elbette gösterilemeyiz. Böyle şey olmaz. Demokrat Partiden sonra da bu memleketi idare edecek vatan evlâtları vardır diyeceğiz. Demokrat iktidar çekildikten sonra bir daha hatalarından sıyrılmış, tekâmül etmiş olarak tekrar iktidara gelmek imkânı içinde olacaktır. Hülâsa bu memleketi kendi

evlâtları idare etmeye muktedirdir. Demokrat iktidarın ve her iktidarın muvaffakiyetini arzu ederiz. Zamanı gelince her iktidarın çekilmesi mukadderdir. Vaziyet bundan ibarettir.

Demekki hal için ve âtil için emniyet şartlarını muhafaza etmek rejimin temelidir.

Şimdi arkadaşlarımız; sözü bu vesileyle buraya getirdiğimiz için sizleri fazla yormak istemem. Vaktimiz dardır. Biz rejim meselelerimizi her vakit, iyi yürekle, açık yürekle konuşabiliriz. Diğer muhalefet partilerinin de böyle olduğu şüphesizdir. Benim bulunmadığım zamanda dahi birtakım teessür verici hâdiseler olmuştur. Diğer partiler hesabına söz söylemiyorum, bizim gibi onların reisleri ve azaları da kendi siyasetlerini, müstaklil olarak takibedyorlar. Biz de kendi siyasetimizi takbederek, demokratik rejim içinde muvaffak olmaya hep beraber çalışıyoruz. Önümüzdeki mesele samimi ve isabetli bir demokratik rejimin bu memlekette sâlim bir yola çıkarılmasıdır. Varacağımız müspet neticeler ve şartlar da vereceğimiz şeref payı daha fazla iktidarın ve o iktidarın Başvekilinin olacaktır. *(Soldan; bravo, sesleri, alkışlar)* Sayın Menderese, büyük güçlükleri nihayet selâmet yoluna çıkarmış olmanın gurur ve şerefinin nasibolmasını temenni ederim. Bunun için bütün istidatlarımız mevcuttur.

Konuşmak için fırsat veriniz, dâhili vaziyetimiz üzerinde bir umumi müzakere açalım, şimdi sığarsa şimdi olsun, olmadığı takdirde müsait ve geniş bir zamanda olsun, yahut bütçe sonunda olsun. Yalnız bir tek ricam vardır. Bu konuşmalarda biz fikirlerimizi söyleyerek işi selâmete çıkarmak için ne kadar yapıcı davranırsak, Sayın Başvekil de şikâyetlerini söylesin ve birtakım düzeltme kararlarına varmak için kendini hazırlamış olarak gelsin. Daha evvel fikirlerini yorsunlar, birtakım mâkul fikirlere rasgelirlerse, *(Zaten mâkul fikirler inci gibi şeyler, gaipden bulunacak hikmetler de değildir, hepsi bilinen şeylerdir)*, bunlar üzerinde birtakım iyileştirici, insafî kararlar vermeye kendisini hazırlasın ve buraya gelsin, o vakit müsbet bir neticeye varırız, büyük milletimiz muazzam bir kudret olarak içerde ve dışarda kendini bir daha göstermiş olur. Bu seneyi böyle geçirelim; gelecek sene böyle bir emniyet havası içinde seçimi yapar, çıkan neticeden, netice ne olursa olsun, hepimiz bahtiyar oluruz. Bundan sonra neticeden ne kadar şikâyet olursa olsun, emniyet bakımından ekseriyet grubu hesabına en büyük şeref ve itibar sizlerin yani bugünkü iktidarın olduğunu hiçbir kuvvet gözden kaybettiremez. *(Sağdan ve soldan; sürekli alkışlar, bravo, sesleri)*

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 26.2.1957, C: 17, I: 47, Sf: 859

FEVZİ BOYAR'IN CEZASININ AFFINA İLİŞKİN KANUN TEKLİFİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

7 Haziran 1957

Muhterem arkadaşlar; dini siyasete alet etmeye misal gösterilen bir vakianın mütalâasındaız. Bizim mevzuatımıza dini siyasete alet etmeyi meneden hüküm nereden ve niçin gelmiştir... bunun membaı Milli Mücadeleye gider. Milli Mücadelede galip devletler Türkiye Devletinin yer yüzünden kaldırılmasına karar verdiler ve bunun için halifeyi, padişahı ve ulemasını vasıta ittihaz ettiler. Anadolu'da yalnız başına kalan Türk milleti eline ne geçtiyse -sopa, balta, yumruk, tırnak- bununla hayatını ve istiklâlini kurtarmaya çalışıyordu. Buna halife en testirli mukabele ve mâni olarak şu tedbir buldu: Ulema toplandı, şeyhilisâm bunların başına geçti: "Anadoluda mücadele edenler Kâfirdir" fetvasını verdi. Huzurunuzda konuşmak şerefine nail bulunan bu arkadaşınız onların içinden seçilen 5-6 idam mahkûmundan biridir. Halifenin şeyhilisâm Dürrizade Abdullah Efendinin fetvası ile.

Anadolu Büyük bir harpten çıkmış, yorgun vasıtasız, Türk milleti mücadelenin neticesinin ne olacağını zaten endişe ile düşünürken bütün gayretini vatanperverliğinde toplamış iken Yunan tayyareleri her gün avuç avuç şeyhilisâm Dürrizade Abdullah Efendinin fetvasını bizim saflarımıza atarlardı. Ne derlerdi bunlar? "Anadoluda memleketi kurtaracağız diye mücadele edenler münafıklardır, bu adamlar kâfirdirler" derlerdi. Tıpkı Fevzi Boyar'ın dediği gibi, tıpkı Fevzi Boyar'ı müdafaa edenin dediği gibi, (Sağdan "bravo" vesteri, alkışlar)

Şimdi arkadaşlar; dini siyasete alet etmeyi ve bundan fayda beklemeyi demokratik hayatımızda bâzı politikacılar dalâlete kapılarak, bunu bir vasıta zannetmektedirler. Bu mesele ikinci defa Büyük Millet Meclisinin huzuruna geldi. Dini siyasete alet etmemek emelî ile ceza ve usul hükümleri şiddetlendirildi. Adliye Bakanı yine dinliyor. Kendisi, bütün bu hâdiselerin cereyanından mesul bir şahıs olarak takibedenlerden biridir. Günlerden beri konuşuluyor. Hüküm giymiş olan şahıs, vatan-daşları birbirine katlettirmek için dini vasıta ittihaz etmeye çalışan şerîr ve deni mahlûk hakkındaki hüküm giymeden bahsediliyor. Hüküm giydiği halde bir buçuk seneden beri infaz olunmuyor. Nasıl? Arkadaşlar, insaf ile düşünün. Osmanlı tarihinde, Türk tarihinde böyle bir adalet cihazı ve böyle. Büyük Millet Meclisi karşısında, milleti temsil eden Büyük Millet Meclisi karşısında mesuliyetten bu kadar uzak ve azade

bir Adalet Bakanı görülmemiştir. *(Soldan, bravo sesleri, alkışlar)*

(Adliye Bakanı H. Avni Göktürk'ün konuşmasına cevaben)

Muhterem arkadaşlar; geçen gün bir af vesilesile açılan müzakere bugün Adalet Bakanının kendi namına muhiti genişleterek belki Hükümet namına, belki Demokrat Parti namına, bir müdafaanameyle yeniden huzurunuzda gelmiştir.

O gün de arz ettim ki, mesele bir iki şekilde, birbirinden farklı bir iki şekilde ortaya konmuştur. Bir defa şahsî şekil: Fevzi Boyar adında bir mahkûmun affı bahıs mevzuu olmuştur. Suç seçim zamanında yapılan ölçüsüz sözlerin vücuda getirdiği neticedir. Bizim grup başkanımızın grup namına ilk söz aldığı zaman söylediğini tekrar size hatırlatmak isterim. Bir mahkûmun, Fevzi Boyar'ın af talebinde bulunması ve hattâ affedilmesi bizim için mesele değildir. Bahusus bu suç seçim zamanı işlenmiştir. Seçim zamanı insanların hisleri âzami derecede vakit vakit ölçüsüz olur. Hezeyan eden, hezeyan halinde bulunan seçim telâşları her yerde her inemlekte görülür. Bunlar seçimle beraber unutulur gider. Bu sebeple mahkûmun seçim zamanı söylediği sözlerden dolayı 10 ay gibi ağır bir hapse mahkûm olması esasen ağır bir cezadır. Seçim zamanı yapılan bir suçtan dolayı bir insan 10 ay hapse mahkûm olmaz. Bu kanunlarımızdaki ölçüsüz ve muvazenesiz şiddetin tezahürüdür. Bunu söyledik. *(Soldan, gürültüler)*.

İşin bu şahsî ve kanunî tarafını mütalâa ettikten sonra asıl bu meselenin takibinde ve adalet müsavâtı bakımından ve siyasi adalet istiklâlî mahkeme istiklâlî bakımından, siyasi cepheden aldığı ehemmiyettir.

Şimdi adalet müsavâtı bakımından söyleyeyim:

Seçim zamanı yapılan suç, 10 aya mahkum oluyor. 1954'de, biz 1957 Haziran ayındayız. Bu adam mahkum oluyor, hokkadan hokkaya konuyor, tertipten tertibe gidiyor. Bugüne kadar bu adam meydandadır. Hulâsası budur bunun. *(Soldan gürültüler)* Şimdi, bir defa adalet müsavâtı talebindeyiz. Burada, Çorum'da Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı vardır. Seçim zamanı konuşmuştur. Mahkemeye verilmiştir. Bir sene beş ay mahkûm olmuştur. Bir sene beş ay varmış, adam çıkmış. Bir seneden fazlaya mahkum olduğu için, yani 5 gün fazlaya mahkum olduğu için, bu adam ömrünün ilmi ve mesleki mahsulü olan avukatlık mesleğinden mahrum edilmiştir. Seçim zamanı yaptığı suçtan dolayı mesleki, ekmeği, istikbali kapatılmıştır. *(Soldan, vah vah sesleri)*

Şimdi, Fevzi Boyar Meclise takdim ediliyor. Bu adam dini va'zederken vecit içinde konuşmuştur. Vecit içinde konuştuğu nedir? Muhâlifler için "münafıklardır, kâfirlerdir" demesi. İnsaf etmez misiniz? Bu nasıl adalet anlayışıdır? Nasıl adalet müsavâtıdır? Seçim esnasında

muhalefet partisi mensupları aleyhine "kâfirdir" diye camide fetva veren adam... (Soldan, fetva değil, sesleri) Vaktiyle idamlarımıza fetva veren Dürrî Efendi ve onun emsalinden ne suretle hafif görürsünüz? (Soldan, gürültüler) Bu adamı kim ki müdafaa ediyorsa ayağa kalksın da göreyim onu. (Gürültüler)

REİS — Rica ederim gürültü etmiyelim. Devam buyurun.

NURETTİN ERTÜRK (Sivas) — Paşa sen ne sıfatla konuşuyorsun.

REİS — Kendi fikrini söylüyor, rica ederim müdahale etmeyin.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu adalet müsavatı değildir. (Gürültüler) Müsaade buyurun bugün tesadüfen size söylüyeyim. Adalet Bakanı (Gürültüler) Mecliste Fevzi Boyar'ı müdafaa edenler, bize döndü; "Bu adam mevzele diniye sırasında bunları söylemiştir" dedi. Meclisin huzurunda, yani muhalefet partisine ve onun mensuplarına münafiktir ve kâfirdir, demek mevzeyi diniye cümlesinden göstermektedir.

Şimdi muhterem arkadaşlar; size bugün Adalet Bakanının sözlerinden bilmediğimiz yeni bir şey öğreniyoruz. Kendisi için diyor ki, Biz Adalet Bakanlığı olarak Fevzi Boyar'ın Af Kanununa muvafakat etmedik. Yazı ile itiraz ettim, diyor. Veya tasvibetmediğini söylüyor. Hükümet adına da buna taraftar olmadığını söylüyor. Bu bizim için bugün söylenmiş yeni malûmatır. (Soldan, gürültüler dosyası oku sesleri) Dinleyin, dinleyin.

REİS — Müsaade buyurun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu malûmat ile seçimden evvel (Soldan gürültüler) Bu malûmat ile seçimden evvel (Gürültüler) geçen seçimde yapılan suçlar için nasıl bir muamele takibolunacağını memlekete ilân olunması keyfiyeti ehemmiyetini kaybetmiyor. Şimdi sormak istiyorum. Önümüzdeki seçimde geçen 1954 seçiminde olduğu gibi valzler...

REİS — İsmet İnönü, İsmet İnönü. Rica ederim mevzu haricine çıkmayın. Mevzu haricine çıkmamanızı rica ederim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Mevzuun içindeyiz. Seçim suçları üstündeyiz, dünkü seçim suçu üstündeyiz, yarın yapılacak seçimlerde işlenecek suçlar üstünde konuşuyorum.

REİS — Rica ediyorum. Seçim mevzuu üzerinde değiliz, bir adamın affını konuşuyoruz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Dinleyin, dinleyin. 1954 seçimlerinde Fevzi Boyer gibi valzler. Ankara köylerinde dolaşmış, bir elinde Kuran, bir elinde altı ok islâmlar buna eğilecek, kâfirler buna rey verecektir. Bu bir.

Fevzi Boyer, onun gibi valzler camilerde Demokrat Partiye...

REİS — İsmet İnönü, rica ederim ikinci defa mevzuun haricine çıkıyorsunuz, lütfen mevzu üzerinde konuşun...

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Mevzuun içi Fevzi Boyer'ın kendisi, tekrar edecektir. Bunu söylüyorum.

Şimdi arkadaşlar; politika olarak, memleketin siyasi kaderi olarak tâyin etmeye mecbursunuz. Dini siyasete alet edecek mısınız? *(Soldan; gürültüler, onu nereden çıkarıyorsunuz mevzu ile alakası ne, kime sual soruyorsun, ne salâhiyetle sesleri)*

REİS — İsmet İnönü, rica ederim mevzu dâhilinde kalınız.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Mahkûm vecd içinde mevzlel diniye yapmak beraatıyla yeni salâhiyet yeni kudretle tekrar seçmen karşısına çıkarılmak için hazırlanmıştır. *(Soldan; bu hüküm nereden çıkarıyorsunuz sesleri, gürültüler)* Dinleyin, dinleyin.

REİS — Rica ederim, sadet içinde kalınız. İki defa ihtarda bulundum.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Adalet Bakanı benim adalet cihazına tecavüz ettiğimden bahsediyor. Hangi hakla ve nasıl mahcubolmadan böyle bir sözü söyleyebiliyor. Hâkimlerin vicdanını, şerefini, ekmeğini Adalet Bakanlığının tehdidi ve tesirinden kurtarmak için senelerdir pençe pençe uğraşıyoruz. *(Sağdan; bravo sesleri, alkışlar. Soldan; sen bari söyleme, maşallah maşallah sesleri, gürültüler, gülüşmeler)*

Adalet Bakanı ve müsteşarı, hâkimleri istedikleri hükümleri vermeye icbar için odalarına çağırır, tehdidederler, tesir ederler. Mahkûm ederler, ekmeğinden ederler. *(Soldan, gürültüler).*

REİS — Müsaade buyurun, efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Dinleyin. Dinleyin... Tehdidederler, ekmeğinden ederler. *(Soldan, gürültüler)*

REİS — İsmet İnönü sadet dışına çıkarıyorsunuz efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Hâkimlerin vicdanı, şerefi ve ekmeği... *(Soldan, şiddetli sıra kapakları sesleri, gürültüler)* emniyette bulunacak.. Dinliyemezsiniz... Dinliyemezsiniz..

REİS — İsmet İnönü, sadet dışına çıkarıyorsunuz. İkinci defa ihtar ediyorum.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Beni dinleyin. Bütün dünyaya karşı Türk hâkiminin...

REİS — Paşam, çok rica ederim. İki defa ihtar ettim. Yine sadet haricine çıkarıyorsunuz..

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Riyasetle uğraşamam. Riyaset, dini siyasete alet edenlere, hâkimlerin vicdanı tesir altında bulunduranları müdafaa etmek için bana imkân vermezse ben Riyasetle uğraşamam. *(Soldan, gürültüler)*

REİS — Müsaade buyurun, rica ederim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Riyasetten ufak bir istirhamım, bu Adalet Bakanının *(Gürültüler)*

CEMAL TÜZÜN (Kocaeli) — Niye rica ederim diyorsun? Riyasete hakaret ediyor.

REİS — İsmet İnönü, Riyasetin burada yaptığı vazifeye (müdahale) ediyor. Riyaset, sadet haricine çıktığını iki defa ihtar etti. Bu iki ihtara rağmen sadet dışı konuşmakta ısrar etti. Onun için, kendisinin bu celsede konuşma memnuniyetini yüksek reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... (Soldan, gürlülüler, hayır, hayır sesler) Kabul edilmemiştir. Devam buyurun. Sağdan, alkışlar)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem Riyasete hatırlatırım. (Devamlı gürlülüler)

REİS — Efendim. Riyaset gürlültüden müzakereyi takibedemiyor. Lütfen sükuneti muhafaza edelim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Burada Halk Partisi Başkan Vekili, Adalet Bakanından bir istizah takriri verdi. Memnuniyetle kabul ettiler. Bir aya yakındır o istizah takriri gündemde niçin görülmez, söyler misiniz? (Gürlülüler)

REİS — Paşam, sadetle alakası yok bunun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Riyaset, milletvekillerinin vazifelerini ifa etmelerine, Hükümet arzu ettiği zaman sistemli bir şekilde mâni olmaktadır. Onları Meclise şikâyet ediyorum. İstizah takriri nerededir? Riyasetin ne hakkı var gündeme almamaya? Meclis kabul eder veya etmez. Ama Riyasetin bu şekilde hareket etmeye ne hakkı var? Söyleyiniz. (Gürlülüler, devam sesleri)

SEBATİ ATAMAN (Zonguldak) — Bunu mu konuşuyoruz şimdi?

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi arkadaşlar, 35 sene evvel Türk adliyesini ben müdafaa ettiğim zaman ecnebler yakamdan tutarlardı; İsmet Paşa sen Türk mahkemesini bilmiyorsun, derlerdi. Ben, Türk hâkimini ne hüküm verirse bız ona razıyız, derdim.

35 sene sonra Türk hâkiminin vicdanını, şerefini, ekmeğini Adalet Bakanının pençesinden kurtarmakla meşgulüm. (Sağdan, alkışlar) (Soldan, gürlülüler)

Şimdi arkadaşlar, size seçimde dini siyasete alet etmenin tesirli bir silâh olduğunu söyleyeceğim. Hatta tehlikeli bir silâh olduğunu söyleyeceğim. Fevzi Boyar veya emsali tekrar seçmen karşısına çıkarılır da muhalifler münafiktir, kâfirdir, onlara rey vermeyiniz derlerse cevabı gayet basittir. Fakat dini siyasete alet ederek girişilecek bir seçim asla emniyetli olmayacaktır. Ve vatandaşları birbirine son derece zat ve düşman olarak kalacaklardır. Bu gayet tehlikeli bir harekettir. Bunu takibedenleri ibretle düşünmeye davet ederim. İrtica İrticain müdafaasını yapıyorlar. (Soldan, gürlülüler, kimse yapmıyor sesleri) İrticaa karşı memleketi müdafaa edeceğinden bahsediyor. Hâkimin vicdanına tesir etmek istiyen siyaset adamı İrticain mücessem timsalidir. (Sağdan, bravo sesleri) Hâkimini odasına çağırıp tehdideden, hâkimlerin şerefini, sokağa atıp haysiyetini şüphe altında bira-

kan Adalet Bakanı İrtıcan ta kendisidir. (Sağdan, bravo sesleri) (Soldan, gürültüler)

REİS — Bir dakıka müsaade bujurunuz. İsmet Paşa, sözlerinizle Adalet Vekilîne hakarete bulundunuz. Tavzih ediniz. (Sağdan, asla asla sesleri)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Asla, kendimi müdafaa ediyorum; kendileri İrtıcan ta kendisidir. Biz inkılâpları hırslarımıza vasıta ediyormuşuz.

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — Adliye Vekilîne hakaret ediyor, sözleri ile mürtecti diyor.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Sözlerimi tavzih edeyim. Hâkimlerin vicdanını tesir tehdit altında tutan; şereflerini tehlikeye atan, ekmek ve istikballerine düşman olan, tehlikeye koyan adam İrtıcan ta kendisidir. (Sağdan, alkışlar) (Soldan, gürültüler)

REİS — Adliye Vekilinin şahsına ait değil.

CEMAL TÜZÜN (Kocaeli) — **YAŞAR GÜMÜSEL** (Çoruh) — O da senstr.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Görüyorsunuz. Adalet Bakanımı gösterecekleri yerde beni gösteriyorlar, görüyor musunuz.

Şimdi size rica ediyorum arkadaşlar: Fevzi Boyar'ı affedersiniz veya etmezsiniz, benim için mesele değildir, bu. Bir betbaht teşvik edilip, fırsat bulunca elbette şerir olur ve şerir olduğu zaman vatandaşların birbirinin boğazına sarılmasını düşünmeyecek kadar deni olur: buna şüphe yok. (Soldan, şiddetli gürültüler)

NURETTİN ERTÜRK (Sivas) — Sen Demokrat Partiye komünist dedin.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Adalet Bakanının elinden mahkeme istiklâlini ve Türk hâkiminin şerefini kurtarabilecek miyiz, kurtaramıyacak mıyız?

FEVZİ BOZTEPE (Ordu) — Bunak, hain, mürtet senstr be.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bizim tarihimizde, dünyanın her yerinde adalet üzerinde müdahale, ilk önce suçluyu, hatırlı suçluyu kurtarmak suretiyle tecelli eder. Umumiyetle adalet tarihlerinde, mercilerinde siyasi kudretin adalete müdahalesi hatırlı suçlunun kurtarılması suretinde tecelli etmiştir. Bundan daha fenası mâsum bir kimsenin siyasetin müdahalesiyle hapse atılmasıdır. Adliye Bakanının politikası bunun üzerindedir.

Şimdi arkadaşlar; diğer bir husus da istizahını henüz yapamadığımız hâkimlerin tekaütleri meselesidir. Bu hâkimleri şerefleri vicdanları ile (Soldan gürültüler, bunun mevzu ile alakası nedir? sesleri)

REİS — Efendim, lütfen dinleyiniz, biraz evvel Yüksek Heyet hatibin sadet dâhilinde konuştuğunu kabul etmiş bulunuyor. (Soldan reyeye koymadınız, reyeye koyun reis bey, reyeye sesleri) Devam bujurur.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Adalet Bakanı, bu hâkimleri dikkatle aramıştır. Kim, nerede, vazifesini ifa ederken... (Soldan Sıra kapıkları gurultular reis bey, sadet haricinde konuşuyor sesleri, gurultular)

REİS — Efendim, müsaade buyurun, bir dakika paşam, birçok arkadaşlar sadet haricinde konuşulduğunu söylüyorlar. Riyaset de bu kanaattedir 96 ncı madde muhtırcıce hatibin konuşmaması hususunu reye koydum, kabul edilmedi. Tekrar reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... (Gurultular) (Hangı meselede sesleri) Bu meselede.

SEBATİ ATAMAN (Zonguldak) — Olmaz efendim.

REİS — Devam buyurun. (Soldan gurultular) Efendim bu mesele üzerinde konuşmamasını reylerinize koydum, kabul edilmedi. (Sözünü kes, sesleri)

SEBATİ ATAMAN (Zonguldak) — Konuşmaması başka, sözünün kesilmesi başkadır.

REİS — Aynı şeydir, hatibin sözünün kesilmesini reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir. (Sağdan alkışlar) Devam edin. (Gurultular)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Hâkimler dikkatle aranmıştır. Hangi hâkim geçen seçimde nerede vazife ifa ederken hükümet âzasından birinin arzusuna muğayır bir hüküm vermiş. Vilayetlerden Temyiz Dairesine kadar birer birer ayıklanmış, hepsi emekliye ayrılmıştır. Bu Adalet Bakanı yapmıştır. Burada Yüksek Seçim Kurulu Reisi ve âzası bunlar radyonun Hükümet Reisi ve Cumhurbaşkanı tarafından kanuna muğayır kullandığı için ilam vermişler. (Sadede sesleri, soldan şiddetli gurultular)

Nihayet bütûn bunlar mahkemeden çıkarılmışlardır. (Şiddetli gurultular) En son, en son Köseoğlu'nu Adalet Müsteşarı odasına çağırıldı. (Şiddetli gurultular)

REİS — Paşam tekrar sadetten çıktınız, sizi sadede davet ediyorum.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Hakikaten korkuyorsunuz... (Soldan gurultular) Haklıktan korkuyorsunuz... (Soldan, şiddetli gurultular)

REİS — Sadet haricine çıkıyorsunuz.

VACİD ASENA (Balıkesir) — Temcit pilavı gibi hep bunları getiriyorsun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Sadet dışı değildir, efendim.

Adalet cihazını, hâkimlerin şerefini senelerden beri müdafaa ediyorum. Adalet Bakanı karşımıza çıkıyor da hâkimlere tecavüz ettiğimden bahsediyor... elbette onları müdafaa edeceğim.

Adliye Müsteşarı, Köseoğlu'nu odasına çağırıyor... (Soldan, gurultular) İşaret ediyorlar... (Gurultular)

REİS — Efendim, rica ediyorum.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Arkadaşlar, naçizane bir şey söylüyeyim. Benim zayıf yerim, kolay hâkim olunacak yerim; güler yüz ve tatlı dildir. Zıddıma gittiğiniz zaman yapmıyacağım yoktur. (Gurultular) (Soldan, pantaj sesleri)

(Soldan, sadet haricine çıktı yine sesleri)

MUHAMMAD TUNCA (Balıkesir) — *Paşam ne yapabilirsin? Ateş olsan cürmün kadar yer yakarsın.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Kendimi müdafaa etmek için. *(Gürültüler)* Arkadaşlar, ben kendimi güçlülere karşı müdafaa etmeyi bilen adamım. *(Soldan, biz de biliriz, sesleri)*

Ben, kendimi haksız büyük kütlevlerin taarruzu karşısında müdafaa etmeye muktedir adamım..

Adalet Müsteşarı, Köseoğlu'nu odasına çağırıyor. Bu adamın, Suat Beyin Temyizde durumu ne olacaktır?, diyor. Suat Bey isminde vicdanına hâkim olan ısrarlı bir hâkim bugün Temyizde.. *(Gürültüler)*

REİS — *Efendim, mülsaade buyurun. Riyasetin vazifesine müdahale etmeyin. İki defa ıhtar verdim, sözünün kesilmesi hususunda reyinizle başvurduğum, kabul etmediniz.. Ne yapalım.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Arkadaşlar, sizden rica ediyorum; adalet mevzuu cemiyeti şereften, vatanperverliğine kadar bağliyan yüksek mefhumların hepsinin üstünde gelen bir mefhumdur. Bütün bassaların, bütün vasıtaların, insanlığı bağliyan muhterem hislerin hepsinin üstünde, adalet duygusu denen muhterem duygu vardır. Adalet cihazının şerefle, vicdani kanaatle işlemesi, memleket ihtiyaçlarının en başında, hepsinden daha testirlidir ve bu yolu ihlâl bütün Devlet kayıtlarının ihlâlinden daha tehlikelidir. Adalet Bakanı ve onun Müsteşarı Devletin başlıca müeyyidesi olan adalet cihazının istiklâlüne tasarruf etmektedir. *(Soldan, yalan sesleri)* Türk hâkiminin vicdani kanaati, şerefi, ekmeği ve mesleki bütün milletin emaneti ve himayesi altındadır. Onu, bu siyasi kudret tasarrufuna karşı korumak hepimiz için en mukaddes vazifedir. Sizlerin de bu vazifeyi ifa etmekte bütün himmetinizi ibzal etmeye davet ediyorum.

Arkadaşlarım, adalet cihazı üzerinde Adalet Bakanı ve Müsteşarının yaptığı tahribatı bugün değil, bizden sonra gelecek nesiller de uzun zaman tamir edemezlerse buna hayret etmeyin. Bakanınız bu Meclisin kürsüsünden. *(Soldan, gürültüler)*

KENAN ÇİĞMAN (Çankırı) — *Bu şekilde konuşulmaz..*

REİS — *Rica ederin müdahale etmeyin, hatibin sözünü kesmeyin.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu Meclisin kürsüsünden söylenen sözlerden anlaşıldı ki, Adalet Bakanı bir sene sonra emir vererek sahte mazbata tanzim ettirmiştir...

OSMAN KAVRAKOĞLU (Rize) — *Onu sen yaptın.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Teşebbüs etti ve burada gördünüz. Bir

sene sonra...

REİS — *Bir dakıka müsaadenizi rica edeceğim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — *Mazbata var..*

REİS — *Efendim, Riyaset vazifesini ifa etmediği yolunda târızlerde bulunulmaktadır. Daha evvel hatibin sözüne devam etmemesi hususunda reylerinize müracaat ettim. Devamına karar verdiniz. Şimdi bununla ilgili maddeyi okutuyorum.*

92 nci maddenin ikinci fıkrası: (İki defa sadede davetten sonra yine ondan harîç söz söylemeye devam ederse kendisinin madde hakkında aynı İnikatta söz söylemekten memnuniyeti Reis tarafından heyete teklif olundu.) Riyaset Yüksek Heyetinize arz etti, konuşmayı arzu ettiniz. Onun için bana târızde bulunulmamasını bilhassa rica ederim.

HASAN KANGAL (Tokad) — *Bravo İhsan Bey!*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — *Bir sene sonra vekâlete emir veriyor, falan tarihli tamimimiz mucibince zabıt varakası tanzim ediniz, diyce. Vakadan bir sene sonra.. Nedir bu teşebbüs? Bu hareket B.M.Meclisi kürsüsünde teşhir olunuyor. O gün Meclisin yüzüne baktım; Hükümet âzası da dâhil bütün mebuslar hayret ve dehşet içinde dona kalmışlardı. (Soldan; gürültüler, o senin vehmin, ne münasebet sesleri). Yalnız bir çehre gülüyordu: Adalet Bakanı... (Sağdan: Alkışlar, soldan:Gürültüler) Büyük marifet o gün bu kürsüden riyazi olarak ilan edildikten sonra Adalet Bakanının hâkimlere tesir etmek için gösterdiği ileri cüretin örneğini vermiş olmakla iftihar eder hali vardı. Bunun elinden adalet cihazını, hâkimlerin istiklâl ve şerefini kurtarmak lâzımdır ve bu hepimize düşen bir borçtur. (Soldan: Gürültüler, o senin takdirine kalmış değildir sesleri, Sağdan: Bravo sesleri).*

Ondan sonra, eğer Fevzi Boyar'ın affı ile, bu vesile ile adalet Bakanının din üzereisinde yaptığı tahrik âmlz, bize karşı imâlî ve tahrikli sözleri, seçimde din propagandasını geniş miqyasta kullanmak fikrinin bir delili ise, bunun akîbetinin memlekete çok zararlı olmasından endişe ederim. Ve kendisine ihtar ederimki, bu silâhın cevabı, basit cümlelerle söyliyeyim, gayet gülünç bir halde iflâs ettirilecektir. Bunu bilsin ve emsali bunu bilsinler.

Şimdi arkadaşlar, siyaset adamları Ankara Garında çıplak kadının seyrinden zevk alarak eğlendikten sonra, Konya'ya gider müslümanlık iddiasında bulunurlarsa buna çok esef etmek lâzımdır. (Soldan şiddetli gürültüler.

"Yuh.. Yuh.." sesleri) (Sağdan; ayakta şiddetli alkışlar, bravo sesleri)

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 7.6.1957, C: 20, İ: 78, Sf: 83,106,111.

KIRŞEHİR'İN YENİDEN İL YAPILMASINA İLİŞKİN KANUN TEKLİFİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

10 Haziran 1957

Kırşehir Kanunu Meclise gelmiştir. Bu lâyhâ ile Kırşehir vilâyetinin tekrar teşkili teklif edilmektedir. Bu bir tamir lâyhasıdır. 25 Şubatta Kırşehir meselesi üzerine Mecliste müzakere yapıldı. Hükümet Kırşehir meselesini müspet bir anlayışla karşılamak vadinde bulundu. Hükümet bir iki gün sonra Kırşehir vilâyetinin tekrar teşkiline, Bakanlar kurulunda karar verildiğini ilân etti. Az bir müddet sonra da Kırşehir Kanununun B. M. M. ne takdim edildiği bildirildi.

Hükümetin, Kırşehir vilâyetinin tekrar teşkiline süratle karar vermiş olmasını çok memnuniyetle karşıladık. Samimi tebrik hisleriyle kendisini takibettik. 3,5 ay sonra Kırşehir Kanununun Mecliste müzakere edilebilecek hale gelmesi büyük teehhürdür. Bu teehhürün sebebini bilmiyoruz. Zannediyorum ki, Hükümet Kırşehir Kanununu Büyük Meclise getirip va'dini fiili sahaya erdirmeye için birtakım güçlükleri yenmek zorunda kalmıştır. Bunun başka türlü izahı yoktur.

Arkadaşlarım; Kırşehir Kanunu bir haksızlığın tamiriyle beraber bir zihniyetin reddi mânasından dolayı da bizim için bir kıymet taşımaktadır. İptidai bir zihniyetin neticesi olarak vatandaşa seçim yüzünden hiddet gösterme usulü Kırşehir vilâyetinin ihyasıyla reddedilmektedir. Bunu takdirle ve istikbâl için iyi müjde olarak karşılarız. Şimdi Kırşehir lâyhasının teklifinde bir eksiğe işaret etmek isterim.

Kırşehir lâyhası siyasi bir kanaat ihtilâfından dolayı bir bölgeye verilmiş ceza mahiyetinde telâkki olunmuştur. Bu cümleden olarak Abana kazasının da ceza görmüş olduğunu aynı sebeple neticeye uğradığını Büyük Mecliste arz etmiştim.

Bekliyorduk ki, Kırşehir, Kırşehir vilâyeti iade olunurken Abana kazası da iade olunsun. İptidai zihniyetin reddi, adaletin yerine getirilmesi ve âtinin bilhassa seçim emniyetinin teminat altına alınması için emsali cezaların beraber kaldırılması şarttır. Abana'nın tekrar kaza haline getirilmesi lâzımdı. O zaman arz ettim ki Abana ile onun yerine kurulan Bozkurt merkezlerinin birbirine pek yakın olması abana kazasının idaresine mâni olmamalıdır. Bir kasabanın iki mahallesi ayrı ayrı iki kazanın merkezi olabiliyor. Takibettiğimiz hedef, birbirine yakın iki kasaba halkını birbirine düşman olmamasıdır.

Teklifimizde ısrar ediyoruz, 64 yeni kaza teşkil olunması için hazır-

lanan projede abana kazasının bulunmamasını bir hüznle ve esefle karşıladık. Abana'nın yeniden kaza olması er-geç mukadderdir. Bunun lâğvı gerekçede şü fıkrayı ihtiva eder; "Sakinlerinin Yüksek Meclis nezdinde ısrarlı ve devamlı takıp ve aynı zamanda siyasi kanaat muhafaza-kârlığı va'diyle 1945 yılında istühsal ettiği bir netice..." Anlaşıyor ki, Abana sakinleri siyasi kanaatleri ne ise onu muhafaza edeceklerini o zamanki iktidara vadetmişler, ve bu yüzden kaza olmuşlardır.

Böyle bir mülâhaza tamamen yersizdir ve sadece siyasi parti kanaatlerinden dolayı cezaya uğradıklarının delilidir.

Kırşehir vilâyetine geçiyorum. Kırşehir vilâyetinin iade olunması, muhterem Kırşehir halkına karşı siyasi hayatımızın altında bulunduğu mecburiyetin hepimize düşen... (Sağdu, ne münasehet, sesleri) ağır yükünün kalkmasını ifade ettiği için hepimize bir müjdedir.

Muhterem arkadaşlarım; Kırşehir vilâyetinin iadesinin Demokrat iktidar tarafından yapılmasını ayrıca memnuniyetle kaydedirim. Rejim ihtilâfından dolayı, rejim meselelerinden dolayı Demokrat iktidar ile aramızda olan çekişmelerin yine Demokrat iktidarın eliyle düzeltilmesini bu memlekette demokrasinin âti selâmeti için çok faydalı bir tedbir addedirim. Çünkü bugün Demokrat iktidarın tekrar iade ettiği Kırşehir vilâyetinde vatandaşlar için birbirleriyle uğraşınalarını katî olarak nihayete erdirilmek çok kolaylaşacaktır. Bunu vatandaşlara bu kürsüden halisine tavsiye ederim. Geçmiş münakaşaların elemi ve münakaşa içinde birbirimizin huzurunu ihlâl edecek hissiyatı beslemesinler. Hâdisse geçmiş-tir. Kırşehir tekrar vilâyet olmuştur.

Kırşehir'de bulunan vatandaşların, yaralanan hissiyatı ve menfaatleri tamir edilmiştir. Yurdun bu parçasının huzura kavuşması hepimiz için büyük nimettir.

Muhterem arkadaşlar, ben Kırşehir meselesini ele aldığım günde rejimin âtisi için iki vahim tehlikenin birden tezahür ettiğini ileri sürdüm. Bunun birisi bir vilâyet halkının seçim kanaatinden dolayı ceza görmesidir. İkincisi de, o günde söylediğimi tekrar ederim, vatanda hâkim teminatı ve adalet istiklâli yüzünden çıkan ihtilâfın bizi çok vahim münakaşalara götürmüş olacağından endişe izharıdır. Birinci maksadım hâsıl olmuştur. İkinci maksadım, mahkeme istiklâli ve hâkim teminatı meselesi seçim emniyeti için başlıca şart olan temel mevzuların başında olması itibarıyla ehemmiyetini muhafaza etmektedir. Kırşehir meselesi ve hâkim teminatı hakikatte seçim emniyetinin ayrılmaz unsurlarıdır. Seçim emniyetini temin edecek mevaddın Demokrat iktidar eliyle düzeltilmesine kesin, acele ve şiddetle ihtiyaç vardır. Biz bu ihtiyacı hiçbir vechile gözden uzak tutmayacağız. Biz seçim emniyetinin başlıca müeyyidesi olan hâkim vicdanının, şerefının, ekmeğinin ve meslekinin

emniyette olması mevzuunu birinci derecede bir vatan borcu olarak daima takibedeceğiz.

REİS — Paşam, sadet harici konuşuyorsunuz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Kırşehir meselesi bizi, Hükümeti müspet yola teveccüh ettiğinden dolayı tebrik için vesile veriyor.

Hükümete diğer rejim dâvalarını bunların başında hâkımın vicdanını, şerefini ve ekmeğini korumak vazifesini tekrar hatırlatmak isterim. Bu meseleyi takibedeceğiz. Seçim, hâkimlerin kontrolü altında cereyan edecektir. Hâkimleri emniyette bulunmayan memleketlerde arkadaşlar, hiç bir hak, hiç bir şeref emniyette değildir. *(Sağdan alkışlar)*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, İ: 79, 10.6.1957, C: 1, Sf: 123-124

**BOŞ MİLLETVEKİLLİKLERİ İÇİN BU SENE
ARA SEÇİMİ YAPILMAMASINA DAİR VERİLEN
ÖNERGE NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA**

21 Haziran 1957

Muhterem arkadaşlar; ara seçimi yapılmaması meselesi her sene olduğu gibi bu yıl da Büyük Millet Meclisinin huzuruna gelmiş bulunuyor.

Geçen seneler bunu münakaşa ettik. Seçim Kanununda ara seçimin yapılacağı zaman tâyin olunmuştur. Ve bu zaman, Meclisçe başkaca bir karar verilmedikçe kaydı ile bağlanmıştır. "Meclisçe başka bir karar verilmedikçe" tâbiri, ara seçiminin yapılması veya yapılmaması ihtiyarının elimizde bulunduğu zannını hâsıl ediyor ve senelerden beri de bu tatbikattayız, senelerden beri Anayasanın sarîh hükmü ihlâl olunmaktadır.

Müsaade buyurursanız bu geçmiş senelerin hâdiselerini hukuki cephesinden kısaca gözden geçireceğim.

Anayasa, 26 ncı maddesinde ve daha evvelki maddelerde mebusluğun inihâl şıklarını hatırlatarak 29 uncu maddede şöyle der:

(Yukarıki maddeler mucibince mebusluk sıfatı zâil veya sâkit olan veyahut vefat eden mebusun yerine bir diğeri intihabolunur.)

Anayasa hükmü bu: "Münhalın yerine bir diğeri intihabolunur." Mutlak olarak bu kayıt vaz'edilmiştir.

Şimdi Seçim Kanunundaki fıkrayı okuyacağım:

Madde 6, fıkra 1: "Seçim döneminin son toplantı yılının 23 Temmuz günü, seçimin başlangıç tarihidir. Ara seçimleri de Türkiye Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe, her yıl gene 23 Temmuzda başlar ve her iki halde Eylül ayının üçünde Pazara raslıyan gün oy verilir."

"Şimdi; Türkiye Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe" diyor. Büyük Millet Meclisi hangi hudutlar dâhilinde aksine karar verebilir? 23 Temmuzda ara seçimlerinin başlayacağı tasrih edilmiştir. Büyük Millet Meclisi aksine karar verebilir, evvele veya sona alabilir. Ama Anayasanın hükmü sarîh olduğu için bir seçim zamanı hakkında aksine karar verirken münhal olan mebusluğun yerine bir diğeri intihap kaydıyla bağlıdır. Eğer seçim Kanununun tefsiri Anayasanın sarîh hükmünü ihlâl edecek bir ehemmiyet alırsa o kanun, o tefsir Anayasaya aykırı düşer. Anayasanın ihlâlî açıkça ortada kalır.

Bakınız, Anayasanın diğeri bir maddesi ne der: "Teşkilâtı Esasiye

Kanununun hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile... (yani masraf olacak, yahut vatandaşlar işleriyle güçleriyle meşguldürler gibi sebeplerden hiçbirisi ile)... ihmal veya tatil olunamaz." Geçen seneler Anayasanın ara seçimi yapılması hükmü ihmal ediliyordu. Bu sene açıktan açığa tatil muamelesi karşındayız. Tasavvur edermisiniz. Teşkilâtı Esasîyeyi vaz'eden bir Meclis 4 sene çalışır ve ara seçimi yapılmaz gibi bir kayıt düşünebilmiş olsun. Bir mebusluk ihlâl edince, onun yerine bir diğeri intihabedilir. Ne kadar zamanda, nasıl? Sağduyunun hudutları bunu tanzim eder. Her türlü iyi niyetli tefsirlerin, anlayışların zıddına olarak ara seçimi hiç yapılmaz neticesi hiçbir surette çıkarılamaz.

Binaenaleyh, arkadaşlarım, hiçbir tereddüde mahal kalmıyacak surette ara seçimlerinin yapılmaması Anayasaya aykırıdır. Bu aykırılık senelerden beri temadî etmektedir. Demokrat iktidar, ara seçimlerinin yapılmasına lüzum görmemektedir. Bu bir anlayıştır, konuşulabilir, mahzurlarını söyleyebiliriz. Biz ara seçimlerinin her münhal mebusluk için yapılmasının faydalı olduğunu kabul ediyoruz. Ama bir diğer görüşe göre ara seçimleri yapılmaz veya şu şekilde yapılır diye bir hüküm düşünebilir, konuşulabilir. Netice Anayasaya bir hüküm olarak derc edilebilir. Anayasada lüzumlu görülen tadilleri yapacak çokluk ve kuvvet bugün mevcuttur.

Anlamadığım yer şurası; Anayasada tadil yaparak eğer ara seçimleri yapılmaması âmme menfaatine muvafık görülürse bunu bir Anayasa hükmüne bağlamak mümkündür. Bu yola gidilmezse Anayasanın sarıh hükmü ihlâl edilir ve Anayasanın kolaylıkla ihlâline bu suretle her zaman gitmek mümkün olur. Bunu anlıyamıyoruz. Bu harekette her suretle mahzur vardır. Nihayet cemiyetler ve kanunlar temel kaidelerin kayıtları altındadır. Hepimiz, bütün Türk partileri siyasi hayatta kanunların, mevzuatın anayasaya muvafık olmasını ve anayasa hudutları içinde yapılmasını taahhüdetmişizdir. Bu taahhüdü ihlâl etmenin, bu taahhüde ehemmiyet vermemenin hesapsız mahzurları vardır. Meselenin kendisindeki mahzurlardan ziyade Anayasa kaidelerini kolaylıkla dinlemeyiz, manzarasını memleket tarihine ve siyasi hayatımıza mal etmektedir. Bu halin aksaklıkları, mahzurları ve zararları üzerinde yüksek dikkatinizi ve basiretinizi çekmek isterim.

Şimdi size bir teklifim vardır arkadaşlar: Biz bu fikirde bulunuyoruz, Anayasaya aykırıdır diyoruz. Bir tahrir vereceğim, Anayasa Komisyonu lütfedip bize bu hususta fikrini söylesin. Anayasaya aykırı bir teklif karşısında bulunuyoruz fikrindeyiz. Bakalım Anayasa Komisyonu ne diyor? Bir de onu dinleyelim.

Arkadaşlar; geçen sene tecrübe ettik. Meclisimizde de çok şükür bulunan hukuk şınaslarımız bize Seçim Kanununun Anayasa hükmünü

tadil eder surette tefsirinin türlü şekillerini söylediler. Yok ekseriyet böyle değişmez ve saire... Şimdi sebeplerini hatırlıyamam, bu sözlerin ne kadar esassız şeyler olduğunu bir de Anayasa Komisyonunun teklifi ile Büyük Meclisin huzuruna getirmiş olalım. Takriri veriyorum.

---

* *TBMM Tutanak Dergisi*, 10. Dönem, 21.6.1957. İ: 84, Sf: 415-416

**CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ GENEL BAŞKANI
OSMAN BÖLÜKBAŞI'NIN DOKUNULMAZLIĞININ
KALDIRILMASINA İLİŞKİN ÖNERGE NEDENİYLE
YAPTIKLARI KONUŞMA**

24 Haziran 1957

Muhterem arkadaşlar, Kırşehir Mebusu ve Cumhuriyetçi Millet Partisi Başkanı Sayın Osman Bölükbaşı'nın Mecliste geçen müzakerelerden dolayı masumiyetinin kaldırılmasını müzakere etmekteyiz.

Masumiyetin kaldırılmasını teklif eden mazbatada imza sahibi muhterem mebuslar üç gruba ayrılmışlardır. Bir kısmı mazbatanın kabul edilmesini ister. Takibat yapılmasını iltizam eden mebus arkadaşlar da ikiye ayrılmıştır. Bir kısım ekseriyet, takibat yapılabilmesi için Osman Bölükbaşı'nın Mecliste konuştuğu sözlerin suç telâkki edilmesi zaruri olduğundan başlayarak hadiseyi devam ettirir ve koridorda geçen sözlerle beraber birkaç noktadan takibat yapılmasını ister.

Diğer bir kısım muhterem milletvekilleri Mecliste yapılan sözlerden dolayı takibat yapılamıyacağını düşünerek bunların haricte tutulmasını ve yalnız koridorda geçen sözlerden dolayı takibat yapılmasını isterler.

Takibat yapılmasını isteyen ve diğer mebus arkadaşlar arasındaki ihtilafın sebebi şudur : Mebusun Büyük Millet Meclisi müzakeratı sırasında serd ettiği mütalâa beyan ve sözlerde suç unsuru olur mu, olmaz mı? Mazbatada bu fikri iltizam edenler "mütalâa rey ve beyan ifade etmek küfretmek, hakaret etmek değildir; böyle sözler olursa takibat yapılabilir." demek isterler.

Her iki Grup arkadaşları takip usulünde ittihadedememektedirler. Çünkü isnadedilen mevzu bârız bir hakikatle çatışma halindedir. Anayasanın hususıyla her vesile ile birkaç defa okuduğumuz İçtüzüğün hükmü şudur "Aynı İnikatta üç kere takbîh cezasına uğramak, Reîs-i cümhur, Meclis Reîsi ve Meclis ve Heyeti Hükümeti tehdit ve tahkir etmek..." Bu haller Meclis içinde müeyyideye bağlıdır.

Muhterem arkadaşlar, milletvekili olarak biz kendi mevzuatımızla iki nevi teminat altında vazife yapmaktayız : Bunlardan birisi, Meclis içindeki beyanlardan dolayı mesuliyetsizlik teminatı ikincisi de vazife ile alâkadar olmıyan, dışardaki isnatlardan dolayı masumiyet kaldırılması mües-

sesesidir. Dışarıdaki hâdiselerden dolayı, masuniyetin kaldırılması müessesesinin mahiyeti şümulü, derecesi memlekette memlekete farklıdır.

Bazı memleketlerde bazı suçların, bazı zamanlarda takiplerini lüzumlu sayarlar, bazıları başka mütalâada bulunurlar.

Masuniyet müessesesinin bizdeki işleme tarzına girmiyorum. Şimdi biz birinci mesele olan teminat mevzuundayız. Bu mevzu "Meclis dahi-
linde mütalâa ve beyanlarından dolayı mebusun mesuliyetsizliği" davasıdır. Bu hemen her parlamenter memlekette münakaşasız olarak Meclis hayatlarının temeli addedilmiştir. Bu, birkaç asırlık tecrübenin mahsulüdür. İçtüzük maddesi de, mebusun, müzakereler esnasında kusur işlemesi, türlü mevzular, türlü sözlerle vârit iken 2 - 3 maddeyi ayrıca sarahatle, hiçbir tereddüde mahal kalmıyacak surette tesbit etmiştir. Bunlar Reiscumhuri, Meclis Reisini ve Meclisi, Heyeti Hükümeti tahkir etmek maddeleridir. Bunun sebebi aşıkârdır. Bu, tecrübe mahsulüdür. Hükümet Mecliste çalışırken onu murakabe edecek mebuslarla şiddetli bir münakaşaya girdiği zaman sınırlar gerilir, sözler vakit vakit ölçüsünü kaybeder ve ister istemez bu tehdit, hakaret mevzuları şikâyet konusu olur. Her memlekette de daima böyledir. Çünkü, Hükümet ağır mesuliyetini tatbik edebilmek için Büyük Meclise teklifler getirecek, külfetler teklif edecektir. Vatandaşlar vakit vakit külfetler altında şikâyet edeceklerdir. Milletvekilleri bu hakları müdafaa edecektir. Meselâ Hükümet vergi teklif edecek, elbette bu verginin haksız olduğu, takat harici olduğu, zulüm olduğu, dayanılamıyacak haddede olduğu türlü şekilde söylenecek. Bu münakaşalardan. Hükümete, Heyeti Hükümete hakaret etti, yahut şu tecavüzü yaptı diye hüküm çıkarmak çok kolaydır.

Kezâlik Mecliste, hususiyle muhtelif partiler halinde çalışırken mebuslar birbirlerinin sözleri ile nakzederlerken, münakaşalarda, ister istemez, "söz vazifenizi iyi yapmadınız, biz vazifemizi iyi yapıyoruz" gibi hallere sürükleneceklerdir. Buna muvazil olarak muvazenenin muhtel olduğu zamanlarda taraflar arasında. Büyük Millet Meclisine tecavüz etti, hakaret etti şikâyetleri hâsıl olacaktır. Her memlekette böyle şeyler olur. Bizim tecrübelerimiz de zengindir.

İçtüzük, büyük tecrübelerin mahsulü olarak konulmuştur. Bu sebeptendir ki, mebusların Mecliste münakaşalarında evvela bu muayyen mevzularda hakaret meselesini sarıh usullere sarıh müeyyidelere bağlamıştır. Ne yapılır? Riyasetin takdir hakkı vardır, tevhih eder. Heyeti Umumiyenin rızasını alır, çıkarır, mesele de bununla biter. Başka türlü bir mesuliyet düşünülmemiştir, hiçbir parlamenter memlekette de yoktur ve düşünülmesi

son derece zararlıdır. Bahis mevzuu olan nokta; bu kürsünün ve Meclis dahilinin milletvekiline vazife ifa etme imkânını verip vermemesi meselesidir. Devletimizin temel kudreti Büyük Millet Meclisidir. Büyük Millet Meclisinin temeli de milletvekillerinin bu kürsüde, bu Meclis içinde vicdanî kanatlarına ve akıllarının erdiğine göre vazifelerini tehdit ve tesir altında olmaksızın ifa edebilmelerine bağlıdır. Onun için mebusun vazife ifa ederken mesuliyetsizlik müessesesi yalnız bir milletvekilli arkadaşımızın, muhalefete mensup bir milletvekillinin değil, bütün milletvekillerinin müşterek kaygılarıdır. Hepimiz ancak milletvekillerini bu haklarını hulûs ile, son derece titizlikle müdafaa edebildiğimiz zamandır ki, Büyük Millet Meclisinin vazife ifa edebilmesini temin etmiş oluruz

Bu sebeple Anayasanın ve İçtüzüğün sarıh hükümlerine göre Osman Bölükbaşı arkadaşımızın bir meseleyi müdafaa ederken burada, Meclis kürsüsünde ve Meclis içinde söylediği sözler hiçbir adli takibi icabettirmeyecek mesuliyetsizlik hudutları içindedir. Bunun aksini düşünmeye imkân yoktur. *(Soktan gürültüler)*. Bu noktayı esaslı bir surette, tesbit etmeliyiz. Buradan hareket edince kurulmuş olan bütün bina her türlü temelden mahrum, çürük bir vaziyete düşer. Meclisten başlayarak hakaret suçundan dolayı takip taraftan olan ekseriyet, esas mesnedini kaybetmiş olur ve bütün iddia suya düşer. Meclisten başlamıyarak koridorda geçen hâdiseler -gene Mecliste mesuliyetsizlik kabul edilirse- büsbütün başka mahiyet arz eder. Çünkü burada söylenen sözlerin koridorda değil, dışarda neşri ve tekrarı bile suç değildir. Koridorda geçen sözlerin teferruatını bilmiyoruz. Muhtelif Encümenin zaptına göre, devam anlaşılıyor. Belki başka mevzular da isnat edilmiştir. Ahmet Bilgin arkadaşımızın söylediğine göre cereyan eden muameleler her suretle tetkika şayandır.

Şimdi arkadaşlarım, biz yakında Büyük Millet Meclisinin muamelâtında selâmet yolu bulmak için istifadeli tecrübeler geçirdik. Hatırlarsınız, savcılar, İstanbul ve Ankara savcıları. Büyük Millet Meclisinde geçmiş olan ağır, yakışıksız sözlerin neşrolunmasını menetmeye kıyam ettiler. Bunu biz burada konuştuk : "Büyük Millet Meclisi müzakereleri alenidir ve harflıyen neşrolunur" dedik Anayasanın bu sarıh hükmü nihayet galebe etti. Cümleler ve fıkralar kendi kendine maddî bir kuvvet taşımaz. Ancak onlar sahibi tarafından benimsendiği zaman kuvvet kazanırlar. Büyük Millet Meclisi savcılarının bu şekilde tasarruflarına müsaade etmedi. Gene Mecliste sarf edilen yakışıksız sözlerin zabıt ceridelerinde neşredilip edilmemesi bir kısmının zabıtlardan çıkarılması yolunda da müzakereler cereyan etti. Muhterem Riyaset divanının basiret galebe ederek Mecliste geçen sözlerin neşri temin edildi ve bunların zabıttan çıkarılması önleildi.

Büyük Millet Meclisi kürsüsünden ve Meclis içinde milletvekillerinin vazife ifâ ederken mesuliyetsizlik teminatı altında bulduklarının Büyük Millet Meclisinin temel varlıklarından biri olduğunu kabul ettiğimiz anda diğer mülâhazaların hepsi tâli olur ve Büyük Millet Meclisinin ve memleketin selametinin müdafaası temin ve siyanet edilmiş olur.

Muhterem arkadaşlarım, dört aydır Kırşehir meselesiyle uğraşıyoruz. Hakikatte Kırşehir meselesi 1954'ten beri devam ediyor. Kırşehir vilâyetinin ilgası bu Mecliste konuşulduğu zaman yine büyük heyecan ve endişe gösteren arkadaşlarımız olmuştur. Gene bu Mecliste intisar eden haberler göstermiştir. O zaman Kırşehir vilâyetinin ilgası düşünülürken, hatta Hükümet içinde bulunan muhterem vekillerin bile tereddüt ve ıstırap içinde buldukları söylenmiştir. Kırşehir vilâyetinin 3 sene müddetle bütün memlekete ne büyük ıstırap verdiğini, üzerimizde tahammül edilmez ağır yük olduğunu tecrübe ettik. Muhterem Başvekilin basireti Kırşehir vilâyetinin ilgası gibi büyük bir yükü siyasî hayatımız üzerinden bir günde kaldırma kararına sevk etti. Tasavvur ediniz arkadaşlar ki, bir günde burada Kırşehir vilâyetini lâğveden karar alındığı halde 4 ay sonra Meclisten karar çıkabildi. Bugün halen Kırşehir'in ilgasından mütevellit işerin ihtilâliyle meşgulüz.

Hâdise kısaca şu : 1954 ferdasında Kırşehir vilâyetinin ilgasıyla arzu edilmeyen milletvekillerine rey verilmesinden dolayı seçmenlerine ceza verilmesi düşünülüyordu. Bundan kurtulduk. Şimdi arzu edilmeyen milletvekillerini bertaraf etmek düşünülüyor. (Soldan "hayir öyle değil" sesleri) Mesele sadece bundan ibarettir. Osman Bölükbaşı'yı takip için hususî bir usul takibolunduğu meydandadır. Muhterem Başvekilin burada bulunmasına çok ihtiyaç vardı. Bir muhalefet partisinin liderinin siyasî emniyeti mevzuubahs olduğu zaman iktidar partisinin muhterem lideri olarak kendi yüksek nüfuzunu kullanmasına hakikaten ihtiyaç vardı.

Arkadaşlar, siyasî hayatımız, siyasî emniyetimiz üzerinde duruyorum. Yarın seçime gideceğiz. Bir muhalefet partisi lideri hukukî olmıyan, insafla sığmayan acele ve hususî usullere tabi olarak takibe maruz bırakılacak. Yarın mahkemede ihtimal ki tevkif olunacak ve seçimi uzaktan seyredecektir. Bir defa bu usule girdikten sonra daha takip altında bulunan muhalefet mebusları vardır. Bu nasıl seçimdir ki, siyasî hayatta karşılıklı vazife alacak olanların hepsini iktidar partisinde bulunan bir cereyan evvelâ tevkif edip muattal bırakacaktır? Ondan sonra seçimi emniyetle yaptık diye memleketin karşısına çıkılacaktır. (Sağdan, bravo sesleri) Buna iktidar partisi mensubu muhterem arkadaşlarımızın muvafakat edeceklerine ihtimal vermi-

yorum. Ancak vâkıalar açıktır. Burada Bölümbaşı konuştu. Kırşehir'e gitti, bir mebus arkadaşım evinde iken evi taşlandı, mesken masuniyeti ihlâl edildi. Muhalefet partisi lideri her vatandaş gibi, kanun tarafından himaye edilmek hakkına malikdir.

Şimdi arkadaşlarım sözlerimden kimseyi itham etmek manasını lütfen çıkarmayınız. Bunları hükümetin yaptırmış olmasını düşünmem. Bunu Kırşehir vilâyetinin kaza kaymakamının yaptırmış olmasını da kabul etmiyorum. Ama hâdisе meydana gelmiştir. Bunu birtakım partizanlar yapmaktadır. Bizim üzerinde durduğumuz mevzu kanun tarafından, kanunu tatbik edecek memurlar tarafından vatandaşların himaye edilmesi, müdafaa olunmasıdır. Bu vaka olmuş mudur, olmamış mıdır? Osman Bölükbaşı umumî eskâra gazetelerde beyanat yaptı. İki satır yazı. "Haber alınmış, takibediliyor, muamele yapılacaktır" gibi bir resmi beyan lazım idi.

Şimdi Bölükbaşı buraya geldi. Büyük Meclis Muhtelif Komisyonunda cereyan eden tetkik usulü ve hatta bugünkü gündeme alma şekli çok dikkati çekecek bir haldedir.

Muhterem arkadaşlarım, bir de rejim münakaşası içindeyiz. Münakaşa konusu her şeyden evvel emniyet meselesidir. Ben öteden beri rejimin uğradığı hesapsız güçlükler ve iğvicaclar karşısında iki noktaya bel bağlamışumdur.

Eğer basın hür olarak amme murakabesini görebilirse yani basın hürriyeti varsa, eğer Büyük Millet Meclisi kürsüsünde milletvekilleri memleket meselelerini serbestçe müdafaa eder ve serbestçe konuşurlarsa memlekette demokratik rejim nihayet salim bir çerçeve içinde inkişaf edip yerleşir. Benim samimi kanaatim budur.

Basın hürriyetinin ne kadar güçlükler içinde kaldığını ve bugün ne halde bulunduğunu biliyoruz. Münakaşa mevzuunu dağıtmamak için yalnız işaretle iktifa ediyorum. Ama her şeyin tek mercii olan Büyük Millet Meclisinde vazife ifa edilirken mesuliyetsizlik müessesesini hepimizin yüksek hassasiyetle takibetmemiz ve bunu behemahal korumamız lazımdır. Eğer Büyük Millet Meclisi kürsüsünde milletvekilinin çalışma serbestisini masun tutamazsak, bunu temin edemezsek Devlet temelinden; temelî temelinden sarsılmış olur.

İçerde ve dışarda Türkiye büyük bir kuvvet ve itibar içindedir. Türkiye kendi iç münakaşalarından dolayı meselelerini halledebilecek bir olgunlukta ve istikamette midir, bu, esaslı bir noktadır. Eğer biz, kendi meselelerimizi emniyet içinde halledecek bir istidat gösterebilirsek bu memleketin vâsil olacağı ikbal çok yüksektir. *(Bravo sesleri)*

Muhterem Başveklî bundan evvelki Büyük Millet Meclisi toplantılarındaki konuşmalarında, iç politikada inkısafların iyi istikamette olacağı hususunda çok ümit vermiştir. Ben buna hakikaten inanarak, bu istidadın varlığına inanarak, hiç güçlük çıkarmadan bunu devam ettirmeye çalıştım. Kendisinden ve onun muhterem arkadaşlarından Osman Bölükbaşı'nın şahsında onun masuniyeti meselesinde, Büyük Millet Meclisi kürsüsünde, vazife ifa ederken meydana çıkan mesuliyetsizlik müessesesini korumalarını ve siyasi partiler arasında, siyasi emniyet noktaî nazarından fark gözetmemelerini ve gelecek seçimlerde hep birlikte huzur içinde emniyetli ve medeni bir seçime girmenin şartlarını hazırlamalarını rica ve teklif ederim. (Sağdan alkışlar)

(Hilmi Dura'nın konuşması nedeniyle cevaben)

REİS — İsmet İnönü; hatibin konuşmasında zatâîtinin sözlerine muhalif fikir beyanı dolayısıyla mi söz istiyorsunuz?

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Evet.

REİS — Dahilî Nizamnamenin 95 inci maddesine göre tercihan size söz veriyorum. Buyurun...

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — Muhterem arkadaşlar; şimdi konuşan hatibin benim beyanatımı iyi tefrik edemediğini zannediyorum...

İki türlü teminat altında çalışıyoruz. Biri Meclis kürsüsünde vazife esnasında mesuliyetsizlik teminatı dediğiniz, öteki de Meclis dışında Meclisin vazifesiyle alakadar olmıyan masuniyet meselesidir, ilave ettim ki, bu masuniyet meselesi her inemlekette zamana göre, mevzuuna göre, muhtelif hükümlere bağlanmıştır. Buna girmiyorum, dedim. Müdafaa ettiğim mevzu, Meclis kürsüsünde vazife ifa ederken, mesuliyetsizlik mevzuudur. Bu, esaslı bir noktadır. Ve bütün parlamentolarda asırların mahsulü, tecrübelerin neticesi olarak mahfuzdur. Vazife ifa etmek için, tecrübeler de göstermiştir ki bu teminata esaslı olarak ihtiyaç vardır.

* TBMM Tutanak Dergisi, İ: 85, 24.6.1957, C: 2, Sf: 458 - 513 - 514

MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK ÖNGÖREN KANUN TEKLİFİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

11 Eylül 1957

Muhterem arkadaşlar, işbirliği üzerinde, inkılapları müdafaa mevzuunda yapılan bir konuşma üzerine geldim. Büyük Meclis'in istifadeli konuşmalarına katıldım. Evvelâ iş birliği hakkında fikrimi söylüyeyim.

İnsan, düşünen ve söyliyen bir mahlûk olarak mutlaka fikren birleşir. İki kişi, üç kişi ve daha çok insan arasındaki fikirlerin birleşmesi ve muvazi olması partileri ve cemiyetleri bu yolda meşgul olmaya sevk etmiştir. Partiler arası işler, bu yolda birleşmelerle temin edilir. Niçin hayret ediyorsunuz?.. Mecliste öyle günler oluyor ki, bir mevzu üzerinde yalnız iktidar partisi değil, bütün partiler birleşiyor, müttefikler karar alıyoruz. (Soldan, "o ayrı" sesi) Mevzuubahsolan konu, mevzuubahsolan nokta, seçmen karşısına muayyen fikirlerle gitmektir. Seçmen karşısındayız. Teklif yapıyoruz : Büyük Meclis iki meclisten mürekkeboldun diyoruz. Bunun neresinde mahzur var? (Soldan, "bir şey demedik" sesleri) Bazı arkadaşlar bundan başka fikirde olabilir ama biz iki meclis olsan diyoruz. Siyasi adamlar birleşerek bu fikri müdafaa etmek kararındayız. Fikir masumdur, teşebbüs faydalıdır ve bu siyasi bir hak ve vazifedir. Hâkimler teminatlı olsan diyoruz. İnsaf etmezseniz? Adalet Nispete sığınıyoruz.

ADLİYE VEKİLİ HÜSEYİN AVNİ GÖKTÜRK (Mğde) — İftira ediyor, reddederiz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Adaletimizin bugünkü halı 300 senelik kapitülasyon devrini aratmıyor mu? (Soldan, hayır sesleri, gürültüler) (Sağdan, alkışlar)

Vereceği karardan dolayı, vereceği hükümden dolayı yarın ekmeğinden, meslekünden mahrum olmak tehlikesi karşısında bulunan yüksek hâkimlerden bir tanesi masum mudur? İnsaf ediniz?

HAKKI GEDİK (Uşak) — Bu sözler İnönü'ye yakışmaz; o bu şekilde burada konuşmamalı.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Biz, insan haklarının en başında müstakil mahkeme ve hâkim teminatı bulunduğuna kaani olan siyaset adamlarıyız. Bu fikirde olanlarla birleştik. Bu fikirde olmıyanları seçmenin gözünden düşürmek kararındayız. (Sağdan, alkışlar)

Şimdi çok bilmek isterdim, burada konuşan benim rasladığım hatip, hâkimleri bugün müstakil ve teminata mazhar sayabiliyor mu? Elbette sa-

yamaz. Bize tek başına gidip de vicdanı ile karar verecek ve bu kararından dolayı ceza görmeyecek bir mahkeme gösterilebiliyor mu? (Soldan, şiddetli gürültüler, "o senin zamanında idi" sesleri)

REİS — İsmet Paşa bir dakikanızı rica ederim...

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem Reisimiz her seçim zamanı iktidar partisinin yardımcısıdır. Büyük Meclisin adalet ve takdirlerine sığınıyorum.

REİS — (Zili şiddetle çalarak) İsmet Paşa rica ederim, dinleyiniz. Siz söz istediniz, nizamname gereğince zatüilinizi davet ettim. Mevzuumuz Seçim Kanununda yapılan tadilatıdır. Bu münasebetle (Sağdan, şiddetli gürültüler, bağırışmalar) bu vâdide konuşurken halen icra mevkînde bulunan bir Hükümetin adaletini, vevükt, grubunun nokta nazarını beyan sadetinde daht olsa kötülemeye hakkınız olmadığını ihtar etmeye ben mecburum.

Kapitülasyonlar devrine rahmet okutacak bir adaletin bugün mevcudolmadığını zatüiliniz bilmiyor musunuz? (Soldan, bravo sesleri) Milletin karşısında niçin böyle hitabediyorsunuz? Bu tarzda idareî kelâma müzakerenin selamett namına müdahale etmek mecburiyetindeyim. (Sağdan, şiddetli gürültüler)

REİS — Oturduğunuz yerden müdahale edersentiz, elbette ki, ikaz edeceğim. Buyurun, devam edin efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyururlarsa cevabımı arz edeyim. İş birliği niçin lazımdır? "İş birliği yapamazsınız, İsmet İnönü iş birliği yapmasın" hitabı bu kürsüden bütün memlekete yayılmaktadır. İsmet İnönü'nün kendini müdafaası ve meseleyi izah hakkıdır. Niçin iş birliği yapıyor? Bütün siyaset adamlarını iş birliğine teşvik ediyor. Bu memleketin gelecek hali nedir? Bunu ispat etmeye mecburdur. (Soldan, gürültüler)

REİS — Arkadaşlar, çok rica ederim. Oturduğunuz yerden müdahale etmeyin... (Sağdan, gürültüler) Bu gürültülerle, vazifesini yapan ve bitirilmiş müsellem olan Riyasete baskı yapamazsınız. İsmet İnönü, sayın arkadaşlar çok rica ederim, hepimizde vazifesi devam ediyor.

Ben kendisine henüz ikazımı yapmadan ve sözlerimi duyurabilmek için çan çalmaya devam ettiğim bir sırada uluorta "bu reis her zaman iktidar partisini müdafaa ediyor" şeklinde Riyasete hakarete bulunmuştur.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Asla, asla hakaret değildir.

REİS — Henüz daha İsmet İnönü kendisine ne söyleyeceğini bilmeden... (Sağdan, gürültüler) Köroğlu otur, rica ederim.

İnönü ne söyleyeceğini, ne türü ikazda bulunacağını bilmeden doğrudan doğruya "Riyaset bitaraf değildir. İktidar partisini daima müdafaa etmektedir" şeklinde beyanda

bulunmaktadır. Bu Riyasete hakarettir. Binaenaleyh kendisine birinci ihtarı veriyorum. Devam etsinler.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi arkadaşlar, demek ki iş birliği yapmak için fikirlerimizi... *(Soldan, sağdan, şiddetli gürültüler ve kaynamalar)*

(Tartışmaların büyümesi nedeniyle oturuma verilen aradan sonra devamla)

Muhterem arkadaşlar, seçimde iş birliği üzerinde toplanmış olanlar evvelâ fikirlerini memlekete arz etmişlerdir. Bu bir fikir birliğidir. Rejimde tedavi edilmez bir hale gelmiş olan ıstırapı, münakaşayı devamlı, iktikrarlı bir hal şekline bağlamak bugün için vazifesini bilen siyaset adamlarının başlıca vazifesi olmuştur. Biz bu vazife etrafında toplandık. Bizim Meclisimizin bünyesi kuvvetlerin birliği esasına istinadedir, ihtilâl sonunda bütün inkılapların başında başlamış olan bir idare tarzının ifadesidir. Biz Meclisimizde idare tarzını kuvvetlerin muvazenesine istinad ettirmeye uzun bir mücadeleden sonra karar vermiş insanlarız. Bunu memlekette tahakkuk ettirmek istiyoruz, bunu seçmene kabul ettirmek istiyoruz. Burada sizin hoşunuza gitmek için her kalıba girmek isteyen insanların geliş güzel iddialarına kıymetli şuurunuzu kaptırmayınız. *(Sağdan, bravo sesleri)*

Muhterem arkadaşlarım, seçimde, iş birliğinde bir fikirden olanların seçmeni aynı delillerle ikna etmek usulü meşrudur. Bu meşru usul ile mücadele edilemez, bu meşru usulle mücadele etmek kararında olanlar şimdiden umumî efkârâ karşı serbest bir seçimle behemehal kaybedeceklerine inanmış olanlardır. *(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)*

Serbest bir seçimle seçmenin karşısına gitmek cesaretinde olanlar fevkalade tedbirlerle seçmeni susturmaya, söyliyeni susturmaya, gazeteleri susturmaya teşebbüs edemezler. *(Soldan, gürültüler)*

Sadece bu hal fevkalade tedbirlere baş vurmalar, haksız olduklarının, davayı kaybetmiş olduklarının itiraz götürmez delilidir. *(Sağdan, alkışlar)*

Burada inkılapların müdafasından bahsediyorlar ve bir hatip Cumhuriyetçi Millet Partisini itham etmek istiyor. Cumhuriyetçi Millet Partisine dil uzatmaya onun hiçbir hakkı yoktur. *(Sağdan, alkışlar)* Bir defa söyliyeyim : Cumhuriyetçi Millet Partisi kendisinin bahsettiği parti değildir. Bu bir, Cumhuriyetçi Millet Partisinin başında bulunanlar, idare edenler değişmiştir.

REİS — Ahmet Bilgin grubu adına söz istedi. Siz için müdafaa ediyorsunuz?

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Onlar, bugün o partiyi idare edenler; baskirette, siyasette, vatanperverlikte Sayın Hikmet Bayur'dan kat kat yüksektirler. Kıyas kabul etmez bugünkü mücadele bir demokratik rejim, bir ka-

rakter imtihanı yarışıdır. Hikmet Bayur nereden başladı, bugün hangi çukurdan konuşuyor, görüyor musunuz? (Sağdan, siddetli alkışlar)

İnkılâplardan bahsediyor. İnkılâplardan bahsetmeye salâhiyeti olmıyan bu Mecliste tek kişi Hikmet Bayur'dur. (Sağdan, siddetli alkışlar) (Soldan, "sensin" sesleri) İnkılâpları milletin hazmettiği tefriki ortaya atıldığı zaman Hikmet Bayur neredeydi, ne söylüyordu, şimdi ne söylüyor.

Şimdi arkadaşlar, size bir şey söyleyeyim : Atatürk'ün adını karıştırmamak için teferruata girmiyorum. Birçok İnkılâplarda Atatürk'ün ne kadar hassas olduğunu bilmesi lazımdır. Onların tahribolunduğunu gördüğü zaman tahribedenlerin alkışçısı olmuştur. Bugün ne hakla Cumhuriyetçi Millet Partisinden bahsediyor. Arkadaşları arasında çıkan uyuşmazlığı, insafsız bir derecede geçimsizliği siyaset sahasına nakletmiş ve şu kadar sene sonra herkesin ibretine yerleşecek bir zayıflığa kendisini düşürmüştür. (Soldan, "Bunlara ne lâzım var" sesleri) İsmet İnönü ne yapıyor? İsmet İnönü'nün bugün yaptığı, demokratik rejimi memlekete getirmek için sarf edilen gayretlerin en kıymetlisini ele almaktır. (Sağdan, bravo sesleri) (Soldan "1946'ı unutma" sesleri) Eğer Türk Milleti, 1957 seçimlerinde reyine sahibolabilir ve onu kıymetlendirebilirse, bu seçim sizin de telaşınızdan bellidir ki, Demokrat Partinin düşmesiyle neticelenecektir. (Soldan, gürültüler) Eğer bu netice elde edilebilirse demokratik rejim hakikaten teessüs eder ve 50 sene ileri gitmiş oluruz. Ama siz şimdi tedbirler alıyorsunuz. Yarın da alırsınız, tabrikatta daha senalarını yaparsınız. (Soldan, "Senin gibi mi?" sesleri) Siz serbest seçimin neticelerinin meydana çıkmasına müsaade etmezsiniz, yapabilirsiniz. (Gürültüler) Yapabilirsiniz, ama hiçbir şey kazanmazsınız.

Arkadaşlar, size bir şey söyleyeyim. Bugün yer yüzünde gizli rey açık tasnifle seçim yapılmıyan yer yok gibidir. Her yerde yapılıyor. Milletin % 98 seçime iştirak ettiği ve iktidarı destekledikleri söyleniyor. Kimse inanıyor mu? Kazandığınızı sandığınız seçimle içeride ve dışarıda kımsenin inanmadığı bir idare getirmek niyetinde iseniz bunu yapmayın! (Soldan, gürültüler)

Muhterem arkadaşlar, milletin serbest reyini istihsal edeceğiz. Milletimizin serbest reyini değerlendirecek azim ve kudrette olduğumuza inanıyoruz. Bunun için çalışacağız. Partiler arasında iş birliği yapılacaktır. Bu iş birliği vazifemizdir, siyasi vazifemizdir, vatan vazifemizdir ve İnkılâplarımızın en kıymetlisi, en sonuncusunu bu memlekette tahakkuk ettirmek vazifemizdir. Bu yolda bütün millet, bütün aklı başında olanlar bizimle beraber olacaktır. Bundan emin olunuz, bundan müsterih olunuz. Çok lütufkârsınız. Sizi temin ederim ki, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile, Hürriyet Partisi ile beraber getireceğimiz yeni idare her şeyden evvel Demokrat Par-

tinin siyasi emniyeti ile sizin emniyetinizin teminatını getirecektir. Şimdi lütfedin. İş birliğine mani olmanın, Seçim Kanununu tahrîbetmenin, vatandaş haklarını dinlememenin, insan haklarına riayet eden bir idare kurmanın ne demek olduğunu bütün vahameti ile mütalâa etmek insafını göstermiyorsunuz. Ogün göstereceksiniz. (Sağdan, şiddetli alkışlar ve bravo sesleri)

(Manisa Milletvekili Hikmet Bayur'un konuşmasına cevaben)

Arkadaşlar, rahmetli Atatürk'ün bana yardımı çoktur. Cumhuriyet Halk Partisinin Grubunda, ben Başvekâletten çekildikten sonra, açıktan söylemiştim, bana çok iyiliği vardır, çok yardım etmiştir. Evim, malım zaten ne varsa, malım, mülküm iki evimden ibarettir. (Soldan, gürültüler) Dinleyin...

REİS — *Müsaade buyurun efendim, rica ederim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Malım, mülküm hakkında çok dedikodu yapılmıştır. Hikmet Bayur da dahil olarak hepimiz Amerika'da, İsviçre'de çiftliklerim, paralarım olduğunu propaganda ettiniz, fakat hiçbirinin aslı çıkmadı. (Adilî irade sesleri) Bu, milli trade filan değildir. Ayıp olan arkadaşından yardım görmek değil, ayıp olan, iktidarda iken bankalardan para almaktır. (Sağdan, bravo sesleri) Bu kâfidir.

İkincisini söylüyeyim, iktisat meselesi nasıl olmuştur? Bugün elimizde bulunan fabrikalar, bir plana istinaden kurulmuştur ve bu planı Rusya'dan getirdiğimiz bir heyet tetkik etmiştir. İlk hazırlığı o yapmıştır. O zaman Sayın Cumhurbaşkanı daha İş Bankası Umum Müdürü idi. Sayın Cumhurbaşkanını İktisat Vekilliğine getiren benim. Atatürk bana teklif etmemiştir. (Soldan, yalan, yalan sesleri) Yalan mı? Nasıl oldu, bakın söylüyeyim size, Rahmetli Burdur Mebusu Şeref Bey vardı, mükemmel, kıymetli bir adamdı. İş Bankasında geçinemedi, barınamaz hale getirdiler, çıkarılmasına sebeb oldular. İktisadi meseleler ortada kaldı, düşündük, taşındık. Atatürk'e gittim vaziyeti idare etmek için. İş Bankası Umum Müdürünü İktisat Vekili yapalım diye teklif ettim. Atatürk'ün böyle bir teklif yapacağımdan haberi bile yoktu.

Şimdi Hikmet Bayur'un Millet Partisindeki durumuna gelince : Millet Partisinin başına Hikmet Bayur'u getirdiler. Cumhuriyetçi Millet Partisi Hikmet Bayur'un çıkarılmasından sonra selamet yolunu buldu. Bizim İktidarımız zamanında bu işi sükûnetle idare edelim diye yaptığımız 12 Temmuz beyannamesinin bir muvazaa senedi olduğunun bayraktarı bu Hikmet Bayur idi. Memleketi zehirledi, Millet Partisinin başını yedi. Şimdi Cumhuriyetçi Millet Partisinin hizmetine mani olmak için size kendisini değerlendirmeye çalışıyor. Bu onun karakteridir. (Sağdan, alkışlar)

(Hikmet Bayur'un 2. kez söz almasından sonra cevaben)

Yine benden bahsettiler. *(Soldan, senden bahsedemem dedi sesleri)* Demin bir noktaya cevap vermemiştim, onu arz edeyim : Evet : Atatürk bana ayda iki bin lira verdi, evimi yaptırdı, bana iyilikleri vardır ve bunlar birer arkadaş yardımcısıdır. Ben iktidardan çekildikten sonra bu iki bin lirayı üç bin liraya çıkarmışlardı. Bu da doğrudur. Bunu zamanın Başvekili Sayın Celâl Bayar getirdi bana, Atatürk size kendi cari hesabından üç bin lira tahsis ediyor, dedi. Celâl Beye dedim ki; benim böyle bir paraya ihtiyacım yok ve ben bunu ödiyemem, lütfen Atatürk'e söyleyiniz dedim. O sizin aranızda bir şeydir, siz halledin dedi. Atatürk hasta olduğu için gidip söyleyemedim. Sonra ben Reisicumhur oldum. Celâl Bey geldi, bu parayı Celâl Beyin emrine verdim. Celâl Beyin o zaman İş Bankasına borcu varmış, 57 bin lira. Diyordu ki, bunu bankaya söyleyin, bağışlattırınız. *(Soldan, gürlütüler)* Ben böyle bir şey yapamam dedim.

NİMET SÜMER *(Ağrı) — Taşlıtarladaki evin tapusunu nasıl aldın, onu söyle...*

İSMET İNÖNÜ *(Devamla) —* Size emrimde bulunan aylık 3 000 lirayı bırakayım, dedim. 36 - 40 bin lira toplanmış bu parayı kendisine borcunun karşılığı olarak verdim ve borcunuzu ödeyin dedim. Borcunu ödedi. Birkaç sene sonra lütfetti borcunu iade etti. Bunu, Devlet hizmetinde muhtacolanlara yardım etmek için kullandım. *(Soldan, gürlütüler)* Dinleyiniz arkadaşlar...

Bir de pulda ve parada resim meselesi vardır. Her partici bunu benim Atatürk'le münasebetim için kullanmak ister. Bu bir nazariye meselesidir. Nazariye şudur :

Bir devlette sikke ve pul Devlet Reisinin adına basılır. Böyle devletler vardır. Bu usulü takibetmiyen devletler de vardır. Biz bu usulü takibeden devletler arasında idik. İmparatorlukta para, pul padişah namına basılırdı. *(Soldan, sen padişah mıydın paşa... sesleri)*

Cumhuriyeti kurduğumuz zaman halk tarafından Cumhurbaşkanını padişaktan daha az kudretli bir adam zannedilirdi. Atatürk'le bu mevzuda hassastık. Milletten rey ile başa geçmiş olan Cumhurreisinin, eski hükümdarın Devlet başı olarak haiz olduğu bütün haklara malik olduğunu hukukta ve şekilde göstermek lazımdı. Atatürk bu fikirdedir. Onun içindir ki, kendisi hayatta olduğu halde paraya da pula da onun resmini bastık. Eğer sağ olan adamın paraya, pula resmini basmamak, adını yazmamak Cumhuriyette âdet olsaydı Atatürk zamanında da ölümlerden, pullarımıza,

paralarımıza resmini, basacak, ismini yazacak hesapsız ad bulunurdu. Bugün de kanaatimiz budur. *(Soldan gürültüler)*

REİS — Paşam Hikmet Bayur'a cevap verin..

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu mevzuu ancak Hikmet Bayur gibi, her meseleyi kendi maksadına göre tevil eden, tağsis eden politikacılar bu hale getirmişlerdir.

---

* TBMM Tutanak Dergisi, İ: 91, 11.9.1957, C: 2, Sf: 696 - 708

ADNAN MENDERES TARAFINDAN KURULAN 5. HÜKÜMETİN PROGRAMI MÜNASEBETİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

4 Aralık 1957

Hükümet programının takibettiği silsilede dış politikaaya ait kısımdan başlamak istiyorum.

Muhterem arkadaşlarım, dış politikamız Birleşmiş Milletler Anayasasının düsturlarına bağlıdır. Hemen bütün dünya milletleri aynı iddiada bulunuyorlar. Birleşmiş Milletlerin Anayasası, bölge anlaşması hükümü içinde büyük müdafaa gruplarının teşekkülüne elverişli olmuştur. Biz kendi muhitimizde NATO adı altında toplanan müdafaa grubuna dahiliz. NATO irtibatına sadakatle bağlıyız. NATO içinde şikâyetler ve ihtilâflar olmasından müteessiriz. Müttefiklerin aralarındaki hususî meseleleri halletmek için NATO azası bulunmayı münasip bir fırsat saymalarının aleyhindeyiz. Bizim kanaatimiz odur ki, NATO müttefikleri, büyük cihan sulhü bir istikrara varıncaya kadar birbirleriyle olan hususî davalarını uyandırmamalı ve tehir etmelidirler. Yoksa sadık müttefikler hususî menfaat güdenlerin arzularına yetişemezler. *(Sağdan, bravo sesleri)*

Şüphe yoktur ki, Almanya'nın birleşmesi cihan sulhünü kolaylaştıracak başlıca vasitalardandır.

Bağdad Paktı vücuda gelmesini gerektiren ihtiyacın dışında bir istidadı sık sık görmekteyiz. Âkidler, hususî meselelerini âkid arkadaşlarına kabul ettirmek için fırsat beklemektedirler. Bu temayüller, rabitanın esasına zarar vermektedir. Balkan Paktı, esef ederim ki, kendilerinden bahsedilmemesi daha münasibolacak hale gelmiştir. *(Soldan, alkışlar ve bravo sesleri)*

Politikamızın esası olan NATO yeni bir kalkınma devrine girmiştir. Bu devirden herkesin tatmin edilmiş olarak çıkmasını temennî ederiz. Sulh zamanında değil, hatta harb zamanında bile, müttefikler arasında ihtilâflar olabilir. Âkidler, ittifakın esasında samimi ve sebatlı iseler, ittifak bütünlüğü tesirini muhafaza edecektir. Memleketimiz NATO içinde en büyük vefayı en çok fedakârlığı göstermiş olan ve ittifak vazifelerinin gittikçe daha ağırlığını deruhte etmekte, olan bir durumdadır. Külfetin ehemmiyeti ile mütenasip surette teçhiz edildiğimiz ve hazırlandığımız konusu, haklı olarak çok münakaşa götürür. NATO içinde yakında, bir dereceye kadar fevkalade sayılacak toplantılar olacaktır. Öyle görülüyor ki, maddî ve fillî vazifeler yanında, psikolojik mevzular da halledilecektir. Güdümlü mermi-

ler teşebbüsleri fenni kıfayet ve üstünlük mevzuunu ön plana almıştır. Mevzuun her suretle ehemmiyeti küçük tutulamaz. Ama ne telaş etmek için sebep vardır, ne de tamir edilmez boşluklar mevcuttur. Bu farklar, hararetle hazırlanan askeri devletlerle, tabiatı icabı askeri meselelerde az çok ihmal olan demokratik bünyeler arasındaki farkın neticesidir. Ancak, Birinci ve İkinci Cihan Harpleri ispat etmiştir ki, nihayet potansiyeli elverişli olanlar farkları telafi edebiliyorlar. Yalnız, bu kadar tecrübeden sonra tekrar aynı tecrübeyi geçirmek arzu olunur bir şey değildir. Ve bizim gibi en hassas kanaatte ve ön safta bulunan memleketler için mütteliklerin basiretini çekmekte gayret sarf etmek, lüzumsuz değil haklı bir endişenin icabı saymalıdır.

Bizim vaziyetimiz Orta-Doğu buhranları yüzünden daha ziyade nezaaket peyda etmiştir. Orta-Doğu'da Arap-İsrail ihtilâfı ve Arap devletleri arasında hegemonya hevesi bizim hiçbir suretle taraf tutmamızı icabettirecek konular değildir. Bizim menfaatımız, Arap-İsrail sulhünde ve Arap memleketleri arasındaki statükonun sulh içinde muhafazasındadır. Bu esaslara aykırı tarafımızdan gösterilen her hangi bir heves ve teşebbüsün, neticede bize zarar verdiğini Hükümet tecrübe ile anlamıştır, ümidindeyim. *(Sağlan, bravo sesleri, alkışlar)* Coğrafi ve siyasî vaziyetimiz icabı, Orta-Doğu buhranı son zamanda bizim etrafımızda toplanmıştır.

Suriye hududunda asker toplamak ve bizim taarruz hevesinde bulunduğumuz havadîsi son zamanların siyasî ve psikolojik ehemmiyetli bir buhranı olmuştur. Suriye, İkinci Cihan Harbinde birkaç defa, Türkiye için hırslandırıcı bir hedef gösterilmişti. Türkiye'nin bu yakın mazî misalleriyle gösterdiği iyi komşuluk imtihanı tereddüt götürmez.

Suriye'nin öncülüğünü yaptığı büyük tehditler karşısında, Birleşik Amerika'nın ve NATO Genel Sekreterinin memleketimize karşı gösterdikleri tesanüt delilinden ciddi olarak müteşekkirdir. Sovyet Rusya'nın, Suriye hâdiseleri münasebetiyle teşebbüsleri, mesajlarının bizimle iyi münasebet ve dostluk kurmak hususundaki teminatlarıyla kolay telif olunacak mahiyette sayılmaz. Her türlü ihtilâf bertaraf olmuş. Güvenlik Konseyinde mesele kapanmış, bizim sefaretimizde Moskova'da sulh havası yayılmış olduktan sonra tekrar Suriye aleyhine radyo ile ve basın ile tazyik yaptığımız kadar bahane icadedilmesi, komşularımızı açıktan teşvik etmektir ve bizimle mesele çıkarmanın arzu edildiği şüphesini besliyecek tabiattadır. *(Sağlan alkışlar)*

Son Sovyet mesajından sonra, Suriye'de topraklarımız aleyhine, memleketimiz aleyhine nümâyişlerin parlaması, bizim şüphemizi artıracak işaretlere dendir.

Diğer taraftan, son Sovyet notasında, eğer yanlış anlamadı isem, iyi münasebetler havası için teşvik edici delil, bizim NATO'da ve Bağdad Pak-tındaki irtibatlarımızı olduğu gibi kabul ederek iyi münasebetler kurulması imkânının gösterilmesidir.

Buna mukabil askerî manevralar, tahşitler, taarruz emelleri isnadın-dan sonra radyo ile ve basınla Suriye'yi tazyik bahanesini ileri sürmek, an-laşılmaz bir tenakuzdur.

Kıbrıs meselesini yakın bir alâka ile takıbettığımızı ifade etmek bor-cumuzdur. Müttefiklerimizin dâvaya verdiğimiz büyük ehemmiyeti lâyıkı ile kavramamış olmaları ihtimalinden ciddi olarak endişe ediyoruz.

Kıbrıs'ın taksimi suretiyle iki dost memleket arasındaki ihtâfın hallo-lunmasını doğru buluyoruz.

Dış politikamızın günlük başlıca meselelerine temas ettiğimi zanne-diyorum. İttifak manzumelerimiz içinde tahrikten sakınan, sadık ve samimi ve sulhü kolaylaştırıcı bir müttefik durumu bize en elverişlidir. Teşkilatı-mız ve askerî vaziyetimiz icabı olan tedbirlerimiz yanında iç bünyemizin kuvvetini dış politikada başarının başlıca vasıtası addederiz. İç bünyemi-zin kuvveti, samimi olarak kaanîz ki, demokratik rejimin icapları çerçe-vesinde, hür vatandaşların tesanüdü halinde temin olunabilir. Demokra-tik hayat içinde, huzurun teessüsü, iç politikamızın başlıca meselesi oldu-ğunu ayrıca tahlil edeceğiz. Ancak dış politika bahsinde bir noktanın aşî-kâr olarak bilinmesini isteriz : Bizim tarihten gelen tabiatımız odur ki, çok şikâyet ettiğimiz bir idare altında bulunsak bile vatan müdafaası günü, hu-dut boyunda, vazife uğrunda, can vermekten başka bir hareket bilmeyiz.

(Sağdan, bravo sesleri sürekli ve şiddetli alkışlar)

Milletimizin en kuvvetli varlığı olan karadeniz ve hava ordularımıza sağlam ve sarsılmaz güven duygularımızı ifade etmekle şeref duyuyoruz. *(Sağ-dan, alkışlar)*

Program bizim memleketten bahsederken böylesine geri bir memleket-te siyasî istikrarın esaslı temellere istinadetmekte olduğu farzedilemez di-yor ve bu itibarla milletin emniyet ve selameti, refah ve saadeti esas tutu-larak siyasî tedbirlerin ve hakların bu mevzua bağlanmasını iltizam etti-ğini gösteriyor.

Program; murakabe ve icra uzuvlarını tahlil ederken ikisinin Büyük Millet Meclisinde temerküz ettiğini söylüyor. Bir cümle sonra icra kuvveti-nin serbest kalmasını ve icranın her gün kararlara, tedbirlere muhtaç ol-duğunu ileri sürerek bir serbestlik talebediyor.

Hulâsa program, huzur ve sükûn içinde çalışmayı temin ve bozulmuş manevî asayişî iade edecek tedbirlerin alınmasını zarurî görüyor. Hakikaten memleket içinde huzursuzluğun izalesi ve manevî asayişin tamiri ihtiyaçlarımızın başındadır. Yalnız program birtakım değişikliklerin, mevzuat ve tatbikat bakımından lüzumlu kıldığı değişikliklerin Yüksek Meclise arz ve teklif edileceğini umumî olarak söylüyor, fakat tafsilat vermiyor.

Müsaade buyurursanız evvelâ memleketin huzur ve sükûnuna aitt mevzua girmek isterim.

1957 seçimlerinin tahlili lazımdır. Memleketin huzuru buna bağlanmıştır. Bu huzur varlığımızın temel konusu, kuvvetimizin, itfbarımızın, gelişip ilerlememizin başlıca mesnedi olmuştur. 1957 seçimlerinin tahlili zor bir iştir. Hükûmetin söyledikleri ile zıt kanaatteyiz. Birbirimizi müşterek bir anlayış zeminine getirmek güçtür, ama, bu güç işi başarmak lazımdır. İçinde bulunduğumuz çıkmazdan kurtulmaya mecburuz. Vaziyetin tedbiri vardır. Bu sade tedbir cemiyetimizi kolayca huzura kavuşturabilir. Sükûnetle akımızın erdiği kadar tedbirlerini de söyleyerek vaziyetin tahliline giriyorum.

İktidarın sıralamasına göre seçim öncesinden başlayacağım. 1957 seçimi öncesi devri. 1954 seçimlerinin neticelenmesini mütaakıp başlar. 1954 seçimlerinden hemen sonra iktidar şu tedbirleri aldı :

Temyiz ve Devlet Şûrası azaları dahil olduğu halde 25 seneyi doldurmuş olan hâkimlerin, sadece, görülen lüzum üzerine kaydı ile, emekliye ayrılması Kanunu çıkarıldı. Bu emeklilik hükmü tabii, bütûn memurlara şâmil. O günden beri mahkeme istiklâli ve hâkim teminatı cemiyetimizin birinci meselesi haline geldi. Seçim işleri adli teminata bağlı olduğu için hâkimlerin vaziyetlerinde emniyet sarsılınca, seçim emniyeti de Hükûmetin tesiri altına girmiş oluyordu. *(Sağdan, bravo sesleri) (Soldan, öyle şey yok, sesleri)*

Kırşehir vilâyeti kaza haline getirildi. Sebeb olarak bu halkın 1954 seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisine rey vermiş olması Meclis kürsüsünden açıkça ilan edildi. Seçimdeki gizli oylarından dolayı 7'sinden 70'ine kadar bir vilâyet halkı cezalandırılıyordu. Seçim esnasında partiler veya eşhas arasında karma liste yapması men olundu. Seçim esnasında Devlet ve Hükûmet başında bulunanların Devlet ve millet işlerini anlatmaları seçim propagandası sayılmıyacağı kanuna bağlandı. 1954 seçimleri hükûmlerine göre Devlet ve Hükûmet mensuplarının kanuna aykırı hareketleri tesbit ve mahkûm edilmişti. Ellerindeki kanunu tatbik etmekten başka bir şey yapmamış olan hâkimlerin hepsi görülen lüzum üzerine emekliye sevk edilmişlerdir.

Muhalefetin, "henüz lâıyk olmadığı" söylenerek onun; seçimde radyodan istifadesi menedilmiştir. Görünüşte bütün siyasî partiler seçimde radyoda konuşmayacaklardı. Hakikatte seçim dışı olduğu gibi seçim içinde de radyoyu yalnız iktidar kullanmıştır.

1954 seçimlerini mütaakıp, kanun içinde muhalefete meyil göstermiş vatandaşlar aleyhine insafsız bir takip yapılmıştır. *(Soldan, şiddetli gürültüler; sağdan dinleyin, sesleri)* Aday olan memurlar ve hâkimler, serbest malşet ve meslek erbabı her suretle zarara sokulmuşlardır. Hulâsa 1954 seçimlerinden sonra gelecek seçimler için muhalefetin tamamıyla kötürüm haline getirilmesine karar verilmiş ve bu kararı tatbik için her türlü hukuk düzeni tahribedilmiştir.

Seçim esnasındaki yazılardan dolayı haksız ve insafsız takibat yapılmıştır.

1954 ten sonra bu suretle bütün delilleriyle bir rejim buhranı içinde geçmiştir. 1955 senesinde bu buhran vahim tezahürlerini 6/7 Eylül hadiselerine kadar göstermiştir. Memleketle muhalefet aleyhine, vatanseverliğine kadar dil uzatılarak, sistemli ve umumî şekilde tecavüz edilmiştir. 6/7 Eylül hâdiseleri ilk önce muhalefete yüklenmek istendi. Sonra komünist tahriklerine verilmeye çalışıldı. Meydanda Hükümetten başka mesul kalmayınca kimse hiçbir ceza görmeden hâdisce tabiatıyla kapatılmış oldu.

(Sağdan, şiddetli alkışlar)

1955 sonlarında yeni Hükümet teşekkül etti. Adalet istiklâline açılan rahnenin kapatılacağı ve Seçim Kanununda yapılan huzuru ihlâl edici değişikliklerin düzeltileceği taahhütleriyle yeni Hükümet kuruldu. Rejim buhranının hafifliyeceği ümitleri canlandı. Bu ümitler tahakkuk etmedi. Bütün taahhütler geri kaldı. Adalet aleyhindeki tatbikat vahim bir vüsat ve mahiyet aldı.

HALİL TURGUT *(Diyarbakır) — O sizin kafanızda Paşam...*

İSMET İNÖNÜ *(Devamla) — Basın Kanunu yeniden ağırlaştırıldı. Toplantı hürriyeti, vatandaşla teması güçleştiren kayıtlarla aşırı derecede kısıldı. İktisadî buhranla beraber rejim buhranı için de hiçbir ümit kalmadı. 1957 bütçe konuşmaları bu hava içinde başlamıştır.*

1957 Şubatı içinde yeniden ümit doğdu. Kırşebir'in tamir olunacağı ilan olundu. Tatlı dille ve iyi münasebetler içinde her şeyin düzeltileceği ümitleri Hükümetçe tekrar uyandırıldı. 1957 yılları bu suretle geçer. Seçim havadisleri yayılmaya başlayınca seçimlerden önce mevzuatın düzelmesi ihtiyacı ön safı işgal eder. Bizim kanaatimiz odur ki, seçimde emniyet

ve eşitlik şartı olan 1950 Kanununun temel unsurları harap haldedir. Yeni seçimden önce her halde tamir olunacaktır. Bu ümitlerin hiçbir tahakkuk etmedi. Hiçbir şeyin değişmeyeceği anlaşıldığı gibi, yeni seçimlerin 1957 de yapılacağı da aşikâr olarak görülmüyordu.

Yeni seçimlerin demokratik rejime son vermek hedefini, güttüğünden ciddi bir endişe umumî ve müstevlî bir hal aldı. Bütün idealistler harekete geldiler. Bütün muhalefetlerin birleşmesiyle büyük tehlikenin önlenmesi umumî bir arzu halini aldı. 1957 Ağustos ve Eylülü siyasi partiler arasında iş birliği imkânının aranmasıyla geçmiştir. Buna karşı da yeniden şiddetli kanunlar çıkarılmıştır.

Seçimden önce son safha, muhalefet için seçimlere girip girmemenin tetkik edilmesi olmuştur. Umumî kanaat o idi ki, seçimlerde eşitlik, serbestlik ve emniyet şartlarından hiçbir kalmamıştır. *(Sağdan, bravo sesleri)*

MURAD ÂLİ ÜLGEN *(Afyon Karahisar)* — *Sen nasıl geldin paşam?*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhalefetin seçime girmesi, vatandaşı aldatmak ve iktidarı şikâyet ettiğimiz zihniyetinde teşvik etmekten başka bir netice vermiyecektir. İktidara en iyi cevap, seçimlere girmiyerek onu yalnız bırakmaktır.

Muhalefet partilerinin vatanseverliği memleketi... *(Soldan, gürültüler)* *(Sağdan, şırıltılı alkışlar)* Bu ümitsizlikten bir daha kurtarmıştır.

1957 senelerinden önceki devre işte budur. Uzun süren, vahim ve elem verici rejim tahribinden sonra, seçim emniyeti ve seçim eşitliği kaldırılarak, vatandaş seçime davet edilmiştir. *(Soldan, "Sen nasıl geldin?" sesleri)* *("Yah yah" sesleri)*

Seçim esnasında : Yeni seçimlerin ilanından sonra başlayan seçim devresinde, şartların ağırlığı ve eşitliği derhal göze çarpıyordu. Seyahat etmemiz güçlüğüle başladı. Devletin her dairesindeki vasıtalar iktidarın propagandasına tahsis edildi. *(Sağdan alkışlar, soldan gürültüler)* *(Soldan "yalan" sesleri)*

REİS — *Müdahale etmeyiniz, efendim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Devletin müdafaa vasıtası olan arabaların iktidar partisi emrine boyanarak ve boyanmıyarak verildiğinden misallerini vatandaş görmüştür. *(Sağdan şiddetli alkışlar)* *(Soldan gürültüler)*

REİS — *Devam edin efendim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlarım; daha hikâyenin başındayız. *(Sağdan şiddetli alkışlar, soldan gürültüler)* Oysa ki; bu memleketin ve ordusunun geleneği, ordu malzemesini hususî işlerde değil, meslek dışında olan Devlet işlerinde bile kullanmaya müsaade etmez. *(Sağdan, bravo sesleri)*

İlk toplantı karışmalarını Kars'ta, Malatya'da gördüm. Kars'ta daha bir iki gün öncesinden başlayarak yollar kesilmiş, geliş gidiş durdurulmuştu. Malatya'da çok gayretli (!) bir vali, Malatya halkını çileden çıkarmak için her türlü hazırlığı yapmıştı. Nihayet göz yaşı bombaları ile fırtına savuldu. Sabahtan akşama kadar şehirin köşelerinde halkı dağıtmak için... (Şiddetli gürültüler) Orduyu halk aleyhine kullanmak için... (Soldan, "yalan, yalan" sesleri, şiddetli gürültüler)

HALİL TURGUT (Diyarbakır) — Utanmaz adam!

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Canla başla çırpınmış olan Malatya Valisinin tahrirlerinden Malatya'nın kurtulabilmesi bir iyi talihtir.

Seçim devrinde radyo, iktidar propaganda aleti olarak çalışmakta ileri dereceye varmıştır. Radyo bu asrın en tesirli telkin ve propaganda vasıtasıdır. Ya gazete gibi her fikir ve siyasetin ayrı neşir vasıtası olarak çok ve hususi temellük içinde işliyecek, ya tarafsız ve müşterek Devletin hakikat ve emniyet unsuru olacaktır. Devlet malı olarak yalnız iktidarın tek tarafı organı hali, totaliter memleketlerde vardır. (Sağdan, bravo sesleri) Bir de bizdeki demokratik rejimde, insan hakları dışında kullanılış şeklinin ıstırabını çekiyoruz. (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)

İktidarın mesuliyetini taşıyan vekillerin seçmene karşı kendilerini müdafaa ederken söylediklerini, propaganda saymıyan kanun hükmüne de riayet edilmemiştir.

Sayın Başbakan benim, 1950 de seçimi kaybedince; "Nankör Ankaralılar" diye bağırdığımı Ankara halkına ilan etmiştir. (Soldan, "doğru" sesleri) Bu hikâyenin aslı olmadığını kesin olarak neşrettim. Radyo, iftirayı Devlet işi gibi ilan etti. Kanunsuz hareket. Tekzibi neşretmedi. Bu hal, insanları bağlayan her hangi bir kayıt ile izah olunamaz.

HALİL TURGUT (Diyarbakır) — Ankara değil, Türk Milleti dediniz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Biz, seçim propagandasını iki istikamette vatandaşa arz ettik : Rejim davaları ve iktisadî ve malî meseleler. Dış politikada bir münakaşa açmayı faydalı görmemiştik. Seçim konuşmaları bu çerçevede devam ederken, süratle farkedildi ki vatandaş çok dolgundur, ıstıraplıdır ve iktidarı değiştirmek istiyor. (Soldan, "Neden değiştirmediniz öyle ise" sesleri) (Sağdan alkışlar ve gürültüler) Bu hal, iktidar ricaline büyük telaş verdi, iktidar ricaliyeni en zararlı, kanun dışı bir hareket olmak üzere seçimde dinî siyasete alet etmek yoluna girdiler. Baştanbaşa memlekette C.H.P. muhalefetinin dinsizliği üzerinde iftira propagandasına geçilmiştir. (Soldan "doğru doğru" sesleri) (Sağdan, gürültüler)

REİS — Paşam, İsmet Paşa, bir dakikanızı rica edebilir miyim, efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Buyurun.

REİS — Evvela sözünüzü kesmek gibi bir teşebbüste bulunmadığıma inanmanızı rica ederim. (Sağdan, bravo sesleri)

Ayrıca seçimler hususunda, seçimlere mütaallik hadiseler için, icabettiği ahvalde her türlü müzakere açmak imkânı mevcuttur. Bugün okunan program hakkında izahat lütfederseniz daha kestirme hareket etmiş olursunuz. (Sağdan, "devam, devam" sesleri)

Efendim; benimle hatip arasında cereyan eden, hatibe reis sıfatı ile yapmış olduğum bir ricayı niçin çok görüyorsunuz.

Buyurun, efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Program içindeyim. Program, seçimde yapılan ölçüsüzlükleri, müstakbel hareketler için temel almaktadır. Buna istinaden kanunlarda, mevzuatta değişiklikler getirecek; kanunlar getirecek ve milletın demokratik rejime layık olmadığına dair deliller toplıyacak. (Soldan "öyle şey yok" sesleri)

Müsaade ederseniz seçimdeki ölçüsüzlükleri kendi görüşümüzle anlatalım. Takdir sizindir; takdir sizindir.

REİS — Paşam, çok istirham ederim; onun için arz etmek istedin. Sözünüzü kesmiyorum. Rica ederim. Böyle bir kanunun geleceği zararı ile geçmiş seçimleri teşrih buyuruyorsunuz. Gelen her kanunun heyetı umumiyesti üzerinde Mecliste ahenk müzakere imkânları varken niçin şimdiden kendinizi yoruyorsunuz demek istiyorum. (Sağdan, alkışlar) (Gülüşmeler)

Devam buyurun, efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — İktidar ricallı yeni ve en zararlı bir kanun dışı hareket olmak üzere seçimde dini siyasete alet etmek yoluna girdiler. Baştan başa memlekette C.H.P. muhalefetinin dinsizliği üstünde iftira kampanyasına geçilmiştir. Ricalarımız, şikâyetlerimiz semere vermedi. Nereye kadar ne yapıldı? Birkaç misal söyleyeceğim :

Konya'da İktidar partisinin propagandası C.H.P. zamanındaki dinsizliği yazıp neşrediyordu. İzmir'de, vatanşâ, camiler için ne hicap verici iftiralar anlattıklarını bu kürsüde söyleyemem.

Trabzon'da çarşafı kadın meydan kürsüsüne çıkarılarak "D.P. İktidarı sayesinde, namusumuzu kurtaran çarşafa kavuştuk" deniliyordu. (Soldan, "insaf, insaf" sesleri)

Başbakan Adana'da halka hitabederken, Türkçe ezan, Arapça ezan davasını anlatıyor, C.H.P. zamanında 800 caminin satıldığını, İktidara gelince, camilerden kamyonlarla fena şeyler taşındığını ilan ediyordu. (Soldan, "Doğru değil mi paşam?" sesleri) C.H.P. nin parti müfettişi, yüksek idare üyesi, kaç devre

mebusu olan Sayın Başbakan, C.H.P. nin Başvekilli ve Genel Başkanvekilli olan Sayın Celâl Bayar'ı da düşünmiyerek. C.H.P. aleyhine din propagandasına sarılmış idi.

Dini siyasete alet etmekte iktidarın sözcülüğünü yapan (Köylü gazetesi) ve diğer iftira ve irtica gazetelerinden misaller vermeye insan hicabı mânidir. (Sağdan, "Brava, sesleri")

İşte seçim devri bu suretle geçmiştir. Bu devirde vatandaşın hem ıstırap içinde bulunduğu, hem rejim davalarına canla, başla sahip çıktığı iktidarın değişmesi artık mukadder olduğu anlaşmıştır.

Seçim günü, 27 Ekim 1957 ilk saatlerden itibaren yeni bir durum göründü. Her taraftan şikâyetler geliyordu. Kaymakamlar, nahiye müdürleri seçim sandıklarına emir veriyorlar, tasnif işleriyle alâkadar oluyorlardı. (Soldan, "Ne münasebet?" sesleri) (Yalan, sesleri) Biraz sabredin.

Seçim teşkilâtının huzuru bozulmuştu. Kimisi idarenin müdahalesini menî için hâkimlere müracaat ediyor, kimi sandıklar da idarenin emrine girmiş bulunuyordu. (Soldan, "yolan", sesleri) Dahiliye Vekilinin bir tamiminden ve buna müstenit bir tertipten bahsolunuyordu. Valiye bu tamimden bahsile müracaat ediliyor, vali inkar ediyordu. (Soldan, "Paşanın kafasında 1946 seçimlerindeki hareketler kalmış" sesleri) Nihayet biz şikâyeti doğruca Dahiliye Vekiline naklettik. Başvekil tamimin hepsinden yani gerekçesinden ve bütün maddelerinden bilgi vermeksizin, mealiyle tasdik etti. Bunun üzerine merak büsbütün arttı, neticede tamim ele geçti.

DAHİLİYE VEKİLİ NAMİK GEDİK (Aydın) — Btç gönderdik Paşam, ben gönderdim. (Sağdan "Sıran gelince konuş" sesleri)

REİS — Devam buyurun efendim, dinliyoruz.

DAHİLİYE VEKİLİ NAMİK GEDİK (Devamla) — Kendisine tamim ben gönderdim. (Sağdan, gürültüler)

REİS — (Sağ taraf mebuslarına hitapla) Müsaade buyurun efendim, anlıyamadığımız bir şey mi var? Ne oldu da fevran ediyorsunuz? Dahiliye Vekili Paşanın tamimin ele geçirildiği şeklindeki beyanını açıklıyor ve "Tamim kendilerine ben gönderdim." diyor. Müsaade buyurun, gürültü yapmayın ki, hatip sözlerine devam edebilsin.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Anlaşıldı ki, tasnif neticeleri derhal öğrenilmek ihtiyacı öne sürülerek geniş tertip kurulmuştur.

DAHİLİYE VEKİLİ NAMİK GEDİK (Aydın) — 1950 de aynı tamim kendileri yaptı. (Sağdan; gürültüler. "Sözünü kesme", sesleri)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Maksat, sandık hareketlerini dahiliye teşkilatının emrine almak olduğu, seçim neticesine kadar riyazi bir surette anlaşılmalıdır. (Sağdan; alkışlar) (Soldan; gürültüler) Şu halde 1950 Seçim Kanununun ruhindaki maksat, yani idarenin müdahale ve tesiri dışında bir seçim cihazı ihdası maksadı kanunsuz olarak ihlâl edilmiştir. (Soldan; "Vah, vah" sesleri) İdare tertibi işliyen yerde valler vasıtasıyla, İstanbul'da ise ayrıca Emniyet Müdüğü vasıtasıyla de tatbik edilmiştir. (Sağdan, bravo sesleri)

27 Ekim gününün ilk saatlerinden itibaren hayret veren ikinci hususiyeti de kütük şikâyetleridir. (Soldan; "Biz de şikâyet ediyoruz, doğru doğru", sesleri) Vatandaşlar kaffle kaffle, her yerde, ellerinde seçmen kartları olduğu halde sandık başlarından geri dönüyordu. (Soldan, "Ekseriyetini Demokratlar teşkil ediyordu. Paşam" sesleri, gürültüler)

REİS — Siz devam buyurun efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bir yaraya basıyoruz galiba. Neden birdenbire heyecanlanıyorsunuz?

HALİL TURGUT (Diyarbakır) — Paşam ne yapsan kavga etmeyeceğiz.

REİS — Halil Turgut Bey, müsaade et.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Asılmış olan kütüklerden birçok isimler kaybolmuş, sandık başlarına başka listeler konmuştu. (Sağdan, alkışlar) Şikâyetler akşama kadar her yerden feryat halini alarak sonuna kadar devam etmiştir. Bu yüzden manalı bir tesadüf olarak, hep muhalefete meyli bilinen vatandaşlara rastlıyan bu kayıtların miktarı, her vilâyette on binleri geçmektedir. (Soldan, yalan sesleri)

1. Beyoğlu 75 numaralı sandık listesi : 570 seçmen olduğu kaydiyle mühürlendiği halde, sandık kurulunca sayıldığı vakit, 441 seçmen olduğu ve bu suretle 129 seçmen isminin listeden çıkarıldığı görülmüştür. Bu sandığın bulunduğu mahalle muhtarının o semtteki Cumhuriyet Halk Partisi Ocağına (Hacı Ahmet Ocağı) verdiği listede de 570 seçmen ismi vardır.

2. Eminönü Molla Fenari mahallesinde 23 numaralı sandıktaki listeden de 25 sayfa çıkarılmış ve hâkim şerhi tahrif edilmiştir. (Soldan, gürültüler) Eminönü İlçe Seçim Kurulunun 25 Ekim 3 numaralı kararıyle tertib edildiği gibi Seçim Kurulunda ifadesi alınan mahalle muhtarı Halis Başaran da "Bana emir verdiler, böyle yaptım" demiştir. (Soldan, "yalan" sesleri, gürültüler) (Universioni nasıl yaptın, sesleri.)

3. Askıya çıkan listelerle sandık başlarındaki bulunan listeler arasında farklar görülmüştür. Ayrıca sandık başlarında bulunan listelerde bazı isimlerin hizasına kırmızı kalemle (X) işareti konulmuştur. Nitekim 21 nu-

maralı sandıkta 320 seçmenden 66 sı bu tarzda işaretli oldukları için ellerinde seçmen kartı olduğu halde oylarını kullanamamışlardır.

4. Feneryolu istasyon civarındaki 112 numaralı sandıkta 525 seçmen vardır. 249 vatandaş ismini bulamamıştır. Kütükler bozularak, değişik listeler tertibi ile büyük vatandaş kütesinin seçimden men olunması bir muhtarın aklına ve kudretine sığmıyacak bir olaydır, bu bir valinin gayreti ile de yapılamaz. Bu ancak merkezin bir kararı üzerinedir... (Soldan, "İzmet Paşanın kararı" ile sesleri) vilayetlerce alınmış umumi bir tertip şeklinde görünebilir. (Soldan, gü-rültüler, "münafık" sesleri) ("Yalan yalan" sesleri) ("Rüyada görmüşsün" sesleri) (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar.)

Kütük meselesinin ikinci tertibi : Seçim günü evvel ve ahır hiçbir kütükte ismi bulunmayan bir vatandaş kütesinin seçmen olarak icad olunmasıdır. (Sağdan, bravo sesleri) Adliye Vekâleti bir tamimle Asliye Hukuk mahkemelerinin şikâyet eden vatandaşlara evrak üzerinde tetkikat yaparak seçmen kartı verileceğini tebliğ ediyor. Geniş ölçüde bir oyun başlıyor. Hâkimlerin salâhiyetine, toptan hüküm usulüne itiraz ediliyor. Hulâsa, suiistimaler bazı yerlerde kısmen önleniyor. Büyük kısımda, iktidar partisi birçok seçmeni, seçim gününde yoktan var ediyor. (Sağdan, gülmeler)

Kütük suiistimalinin ikinci başlıca işareti budur.

Her çeşit kütük suiistimallerinin mal olduğu oylar büyük yekûnlar tutuyor. İstanbul'da kütük haksızlıkları yekûnu 170 bin hesabedilmektedir. (Soldan, "Ooooo" sesleri)

Muhtarların ceplerinde seçmen kartı dolu, kütüklerde adı olmayanlara dağıtıyorlar, mühürlü zarflar hususi ellerle dağıtılıp kullanılıyor. Bu suiistimaller de ayrı hikâyedir.

27 Ekim seçimi için kütükler faciası, Dahiliye tertibedilmiş, Adliye Vekâleti ile tamamlanmıştır. (Sağdan, alkışlar)

Seçimler, Hükümet merkezinde Başvekil ve Dahiliye Vekilinin valilerle dalmî temasları halinde idare edilmiştir. (Soldan, "Ondan tabii ne olabilir?" sesleri)

27 Ekim seçim günü, radyonun faaliyeti, kanunsuzluğu ve seçim emniyetine tecavüzün ayrı bir misalidir.

REİS — Affınızı rica edeceğim, yine zatîalınızden bir ricada bulunacağım.

EMİN SOYSAL (Maras) — Bu Hükümete neden itimat edilmez, onu tzhah ediyor. Paşa.

REİS — Bu tabiri kendinize lâyık görün.

Bugün Hükümetin programı okundu, müzakere açtık. Bugünkü Hükümetin programı hakkında grup retsi sıfatıyla noktâi nazarınızı tzhah için mi, yoksa muhasebesi yine bu Mecliste alenen yapılması mümkün olan hâdiseleri teşrih için mi bunları ifade ediyorsu-

nuz? Sizden hadîsenin buna göre muhakeme edilerek, mesatmızın kolaylaştırılmasını rica ediyorum.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Biz öğle üzeri, Devlet Bakanı Bay Fatm Rüştü Zorlu'ya müracaat ettik. 1954 te yapıldığı gibi, oy verme devam ederken, radyonun neşriyatı seçmen üzerinde tesir ettiğini tecrübe etmiş olduğumuzu bildirerek, bu sefer yapılmamasını istida ettik. Seçim Kanununun 134 üncü maddesini zikrettik. Bu müracaatı mûtaakip etraftan haber aldık. Radyo saat 14 ten itibaren seçim neticelerini vermeye başlayacağını zaten bildirmiş. Menedilmesi için teşebbüs isteniyordu. Bu esnada Devlet Bakanı müracaatıma cevap veriyor ve radyonun, şikâyet edilen neşriyata devam edeceğini bildiriyordu. Radyo devam etti. İstanbul'da sandık yakınlarına alıcı makına koydular. Vilâyetlerde radyoyu hoparlörlere bağliyerek şehirlere ve sandıklara verdiler. Yüksek Seçim Kurulu, Ankara merkezinin müracaatlerine cevap olarak, radyo idaresine yayımın menolunmuşunu bildiriyordu.

REİS — Paşam istirahat ederim, bu mevzular Yüksek Seçim Kurulunun tetkik edeceği hususlardır. (Soldan, alkışlar) (Sağdan, gürültüler) Bu münval üzere Hükümet programı hakkındaki tenkidinize devam ederseniz sözünüzü kesmeye mecbur olacağım. (Soldan, gürültüler)

Bunlar mücerret laflardır. Sadet içinde konuşun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu sözler Yüksek Seçim Kuruluna taallük eden muamelelerdir.

Dahlîye Vekîli Bey, Fatm Rüştü Beyefendi itimat almak için huzurunuzdadırlar. Dünkü marifetlerini bilmek istemez misiniz? (Soldan, şiddetli gürültüler, sıra kapaklarını vurmalar) (Sağdan, şiddetli alkışlar)

DAHİLİYE VEKİLİ NAMİK GEDİK (Aydın) — Reis Bey; hattıbn bu suratle konuşmasına müsaade ederseniz, söz istiyorum.

REİS — Paşam, programın... (Soldan, şiddetli gürültüler ve sıra kapaklarına vurmalar)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Yüksek Seçim Kurulu... (Soldan, şiddetli gürültüler, sıra kapaklarına vurmalar)

REİS — Müsaade buyurun Paşam. (Soldan, gürültüler) Efendim, müsaade buyurun. Paşam Yüksek Seçim Kurulunca tetkiki icabeden bir hususu mevzuubahsetmeyin.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Yüksek Seçim Kurulu tarafından... (Soldan sıra kapakları sesleri, gürültüler)

REİS — Müsaade buyurun efendim, ben arz edeceğim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Efendim, itimat isteyen bakanları nasıl mahkûm etmiş onu izah edeceğim. O "Yüksek Seçim Kurulu bir kimseyi..."

SEBATİ ATAMAN (Zonguldak) — Yüksek Seçim Kurulu mahkeme mi? Nasıl mahkûm edebilir?

REİS — Edemez, edemez. Müsaade buyurun ben arz edeyim.

Paşam, bugünkü müzakere mezuu yeni Hükümetin programının tenkididir. Geçmiş hadîseleri ele alarak, sabık Hükümet icraatını tek taraflı tenkide hakkınız olmasa gerektir.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Benim Riyaset kararına itiraz asla aklımdan geçmez. Müsaade ederseniz devam ederim, değilse bırakıp giderim. Karar sizindir.

REİS — Şahsen bendentizin böyle bir salâhiyeti yoktur. Müsaade edip etmemek Yüksek Meclise aittir. Reis sıfatıyla müzakerenin selâmeti namına, programın tenkidine dair stizî sadede davet ediyorum. (Sağdan "Riyaset müdahale ediyor" sesleri)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlar; Hükümet programının temelli, mânevî asayışın tesisidir. Esasen mânevî asayışın vaziyetini etrafla bilmeden nasıl teşhis edebilirsiniz? Ben onu anlatıyorum. (Sağdan, bravo sesleri)

ENVER KAYA (İstanbul) — Ne yaparsanız yapın, Hükümet teessüs edecektir.

REİS — Paşam, bu seçim işlerini tahlile devam edecek mısınız? (Sağdan tabii sesleri) Programın tenkidinde zatâdınızda iki ihtar verdim efendim. Devam edin.

ASIM EREN (Niğde) — Cevap veriyor. Beşinci sahifenin 14 üncü satırında ölçüsüzlük bahsi var. (Soldan "Ne isiyorsun" sesleri)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Yüksek Seçim Kurulu Ankara merkezinin müracaatlerine cevap vererek, radyo idaresine yayının menolunduğunu bildiriyordu. Vilâyetlerin devam eden şikâyetlerine Yüksek Seçim Kurulu telgrafla cevap vererek, radyo idaresine, yayını durdurmak için telefon ve telgrafla tebliğ yapıldığını yazıyordu ancak...

BAŞVEKİL YARDIMCISI VE DEVLET VEKİLİ TEVFİK İLERİ (Samsun) — Saat kaçta?

DAHİLİYE VEKİLİ NAMIK GEDİK (Aydın) — Saat kaçta? (Soldan, "saat kaçta?" sesleri)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Ancak radyo idaresi tarafından seçimin ifsadı suçu hiçbir kanun ve en yüksek mahkeme hükmü tanınmaksızın, sonuna kadar devam etmiştir.

Böylece, 27 Ekim günü, kütük marifetleri, yeni seçmenler icadı... (Soldan, şiddetli gürültüler, sva kapaklarını vurmalar) ve radyo suiistimaline istinadederek geçmiştir. (Soldan, "Allah Allah" sesleri) Devam edeyim mi? (Soldan, "bırakın devam etsin" sesleri)

28 Ekimin ilk saatlerinden itibaren, Başbakan emrindeki Yüksek Seçim Encümeni, bir hummalı faaliyet içine girmiştir. Pek çok vilayetlerde, seçim, iktidar için kaybolmuş görünüyordu. Başbakan, Dahiliye Vekili, Dahiliye Müsteşarı, valilerle canhavli temasında idiler. Bir yandan da radyo, mütemadiyen seçimleri muhalefetin kaybetmiş olduğunu yayıyordu. Benim ağızından, içeriye ve dışarıya seçimi kaybettiğimiz, ancak 120 mebus kazanmayı ümidettiğimiz yayılıyordu. Radyonun kaybettiğimizi söylediği her yerden derhal haber alıyoruz : Başabaş gldiyoruz, açılmamış yeni sandıklar var, ümitliyiz.

Bir ara radyo, İstanbul için rakamlar söylüyerek kesin netice ilan etti. Bu esnada İstanbul, daha tasnifi alınmamış ilçeler olduğunu söyledi. Bu usulsüzlükler boğuşması içinde radyo, mebusları ilan etti. Seçim olayları ise hiçbir zaman resmen ilan edilmedi.

Seçimden sonra :

28 Ekim sonunda ve ondan sonra her tarafta C.H.P. aleyhine tecavüzler başladı. *(Soldan, a a a sesleri)*

Ugradıkları tecavüze karşı mağdurlar Devlet kuvvetleri tarafından hi-maye edilmek hakkından istifade etmiyorlardı. Binlerce vatandaş, kütük tertipleri ile oy kullanamadan eli böğründe kalmış durumda, üstelik bir de tecavüze uğrayınca, şaşkına dönmüş bir halde, meyus bulunuyordu.

SADETTİN YALIM *(Kocaeli)* — Kim kim, tecavüz ediyor?

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Sayın Başbakanın nazarı dikkatini, vaziyetin vahameti üzerinde celb için müracaat ettim. Bu esnada Gazianteb'ten, Giresun'dan, Kırkağaç'tan, Başkale'den, İstanbul'dan, Ege'den fena haberler geliyordu. *(Soldan, gürültüler)* Mersin'de tanınmış bir C.H.P. mensubu gündüz sokak ortasında, halk önünde birkaç D.P. ileri geleni tarafından nişan tahtasına kurşun atanların rahatlığı ile öldürülüyordu. *(Soldan, gürültüler)*

DAHİLİYE VEKİLİ NAMIK GEDİK *(Aydın)* — Kırıkhan'da başı taşla ezilen vatandaşın hesabını verin, bana.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Polisler seyirci, kaatiller eğlenerek gezici idiler. Sonra Gazianteb hâdisesinin haberleri gelmeye başladı. *(Soldan, gürültüler)* 29 Ekim günü halk, valinin tahrikleri, hakaretleri ve tecavüzleri ile çileden çıkarılıyordu. Şuursuz bir mağdur kalabalık haline getirilen halka karşı, sükûnetini kaybeden idare makamları orduya müracaat ediyorlar, vakaya Halk Partisi mensuplarının tertibi süsü verilerek adli takibata başlanıyor, her halde merkezden verilen emirle tayyareler gönderilerek halk tethiş edilmek isteniyor. Bu esnada... *(Soldan, gürültüler)*

DAHİLİYE VEKİLİ NAMIK GEDİK (Aydın) — Neşriyatı dahil yasak edilen bir mevzu olduğu için konuşmadık biz. Konuşalım da dinlesinler.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu esnada, mahkeme kararı ile Gazianteb ve Mersin hâdiselerinden bahsedilmesi yasak ediliyor ve radyo iftiraya devam ediyor. Savcılar, önceden Halk Partisi aleyhine hükümlerle neşir yasağı tebliğ ediyorlar. Tıpkı, 6/7 Eylülde olduğu gibi. (Sağdan, alkışlar)

Ben bu hâdiselerin elemi içinde düşünürken Gazianteb halkı aleyhine jet uçağı kullanan bir Hükümetin, vahim yanlışlıklar yolunda bulunduğu görmekten hakikaten müteessir iken, Başbakan'dan bir yazı alıyorum. Hulâsası, seçim yolsuzluklarından tecahül ediyor ve ellerindeki bu binlerce seçmen kartını kullanmamış vatandaşların infialinden ve meyas hallerinden bizi mesul gösteriyordu. (Soldan, doğru sesleri)

Sayın Başbakanı her şeyden önce, halka silah ve tayyare kullanmakta teemmüle sevk etmek için kendimi açık bir cevap vermek vazifesinde görüyorum ve halka karşı silah ve tayyare kullanmaktan alıkoymaya çalışıyorum.

Tayyare, harb zamanında bile düşman halkı aleyhine kullanılmaz. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar) Tayyare askerî hedef aleyhine kullanılır. Gazianteb halkının yedisinden yetmişine kadar askerî hedef sayılacak bir düşman muamelesi görmesi, her suretle haksız ve adaletsiz, bir çılgınca hükümdür. (Sağdan, yalan söylüyorsunuz yalan, sizin tertiplerinizi bunlar, sesleri) Üzerine su sıkılarak zorla çileden çıkarılan 16 - 18 yaşındaki Anteb'li çocuklar, tayyare tedhişine sebep gösterilemezler. Devletimiz onları sükunete getirecek akli başında idare âmirini her zaman bulmuştur.

Gazianteb'li çocukların Ankara'lı kardeşleri, seçim esnasında Bâlâ'dan geçen heybetli bakanların otomobillerine de taş atmışlardı. Ve dünyanın dört köşesine, büyük bir suikast komplosunun ilânına sebep olmuşlardı. (Sağdan alkışlar)

Gazianteb halkının gördüğü muameleden hakikaten azap ve hicap duyuyorum.

REİS — Paşam, İsmet Paşa, çok istirham ediyorum, mahkemeye tırtikal etmiş bir husus hakkında konuşmayınız. (Soldan, okusun okusun sesleri, devam devam sesleri)

Müsaade buyurun.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bugün kötü görülen çocukların babalarına ve dedelerine yurtlarını müdafaa ederken kumanda etmekle şeref kazanmıştım. (Soldan, vazifeni yapmışım sesleri) Gazianteb gezilcrinin oğulları ve torunları, idaresiz ve partizan bir valinin hatalarına böyle kurban edilmeyeceklerdi. (Sağdan, bravo sesleri)

Kırşehir'in 1954 de cezalandırılmasından meyyus olmuştum. Gaziantep'e tayyare ile hücum edilmesinden daha elim bir keder duydum.

SEBATİ ATAMAN (Zonguldak) — İftira ediyorsun. (Sağdan şiddetli gürültüler)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Birinci Cihan Harbinde Fransızlar, Verdun müdafaası ile iftihar ederler. Gaziantep müdafaasını Fransızların Verdun menkıbesine benzettiklerini Fransız generallerinden dinlemişimdir. (Soldan gürültüler)

Şimdi müsaade buyurun da, Gaziantep vakasını teferruatı ile tetkik etmiş arkadaşlarımız Büyük Meclise arz etsinler...

ALİ OCAK (Gaziantep) — Onu ben anlatacağım.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Benim yapacağım hulâsa şudur :

Bütün seçim devri, valinin taraf tutan partizan tahrikleri ile büyük infial biriktiriyor. Seçim esnasında valinin kütükleri on binlerce seçmeni meyyus ediyor. 1 000 rey farkla seçimi kaybettikleri bildirilen on binlerce hak sahibi vatandaşa tecavüzler başlıyor. İdare, tecavüzleri durduracak ve halkı teskin edecek teşebbüs şöyle dursun, mağdur vatandaşları çılgına döndürmek için hiçbir hatayı ihmal etmiyor. Nihayet merasım yerinde su tulumbaları ile halka hücum ediliyor. Ve mikrofon başında halka vali tarafından sövülüyor. (Soldan, yalan sesleri)

Gaziantep hâdisesi, Giresun vakasının aynıdır. Giresun'da da seçimleri tahribetmiş bir partizan vali vardı. Giresun Valisi seçimde mağdur ve meyyus ettiği halkı, belediye tulumbası ile çıldırtacak kadar ihtiyatsız olmadı.

HAYRETTİN ERKMEN (Giresun) — Yılan, yılan. (Soldan ve sağdan; şiddetli gürültüler, bağışmalar) Utan, utan yalan söylüyorsun, (Sağdan; şiddetli gürültüler, yalan söyleyen sersin, sesleri)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Sen utan.

REİS — Müsaade buyurun, arkadaşlar. İsmet Paşa...

MAHMUT GÜÇBİLMEZ (Bolu) — Söylestin, dinleyeceğiz ve cevabını vereceğiz.

REİS — Arkadaşlar, ben vazifemi yapacağım. İsmet Paşa; zatıalintizi mûtaaddit defalar sadede davet ettim. Saded dışında konuşmakta devam ettiniz. İki defa size ihtar ettim. Ben vazifemi yapmakla mükellefim. Müzakerenin selâmetini temin etmek benim asli vazifemdir. Karar Yüksek Meclisindir. Bu minval üzere seçim işlerini kendinize göre ele alarak konuşacak mısınız, yoksa programa geçecek misiniz, paşam? (Sağdan, gürültüler)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Müsaade buyurursanız Reis Beye cevabımı arz edeyim. Manevî asayiş seçim hareketleriyle bozulmuştur. Bu iş olduğu gibi ortaya koyacağız. Bunun devası vardır. Bunun tedviri vardır. Güç

bir iş değildir. Bunu söyleyeceğim. İzin verirsiniz konuşacağım. İzin vermezseniz konuşmamı ortasında siz kesmiş olacaksınız. Bir şey yapamam.

(Devam, devam, sesleri)

REİS — Rica ederim, karar sizindir. Ben reye arz ediyorum : İki ihtara rağmen müzakere mevzuu olan Hükümet programını ilgilendirmiyen geçmiş hâdiselerin tahlilini yapıyor. İki defa ihtar verdim. Bir taktikle İsmet Paşa grubu adına bu mevzuları enine boyuna bu Mecliste görüşmek imkânına kanunen sahiptir. Buna rağmen bugünkü müzakere mevzuu dışında konuşmaya devam edeceklerini beyan ediyorlar. Bu tarzda konuşmalarını veya sözünün kesilmesini reye arz edeceğim. İsmet Paşa'nın bu şekilde konuşmasına devam etmesine müsaade edenler lütfen işaret versinler... Kabul etmişler... Buyurunuz, devam ediniz. *(Sağdan, alkışlar)*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Giresun Valisi seçimde mağdur ve meyus ettiği halkı belediye tulumbası ile çıldırtacak kadar ihtiyatsız olmadı. *(Soldan, gürültüler)* Memleketin bir iyi talihi ile Giresun'da baskılar karşısında henüz dayanmakta olan insan hâkimlerden biri bulundu. Hâkim uzun boylu tetkik ettikten sonra vakada seçim gerginliğinin ve bayram heyecanının galeyanından başka bir mahiyet görmedi. Ancak bu mesut tesadüf sayesinde, memleket, bir diğer Gaziantep faciasından kurtulmuştur.

Hükümetin, hâlis yürekle, basiretini harekete getirmek isterim. Mahkeme istiklâlinin tahribolunduğu bir adli sistemin, halk arasındaki kütle ihtilâllarını halletmeye kudreti yoktur. Bunun gibi, partizan idare âmirlerinin, galeyan zamanlarında halka hitabeden hiçbir sözlerinin teskin edici tesiri olamaz. Her yerde infialin başı ve özü idarenin on binlerce vatandaşın rey kullanamamasına karşılık az fark ile onların seçimi kaybettiklerini bildirmesidir.

Bu seçim faciasından sonraki buhran, bu çapta olaylarla geçerse şükretmek lazımdır.

Gaziantep mağdurları bugün Yozgad'dadırlar. Başbakanın, şehit edildiğinden bahsettiği komiser olayını nümayişçilere bağlamak mümkün olmamıştır. *(Soldan, gürültüler)* Bu iş uzadıkça dolaşık olacak. Mâsumlara suç buluşturmak gayreti, hevesliler için ağır hicap ile bitecektir.

Seçim neticesi rakamlarını ilan etmek Hükümetin vazifesi idi. Bu vazifenin salâhiyetli makamdan resmen yapılmaması, seçmen hukukuna hürmetsizliktir. Biz, vasıtalarımızla bu vazifeyi yapmaya çalıştık. Bu rakamları ve onların seçim şartları içinde tahlilini yapmakta fayda vardır. Memleketin içinde bulunduğu hakiki vaziyeti ancak o zaman kavrayabiliriz. Demokrat iktidar, 4 403 000 oy almış, muhalefet 424 000 fazlası ile 4 827 000 almıştır. *(Soldan, Halk Partisi kaçaklı sesleri)* Vatandaşın % 52 den fazlasını,

yüzde 47 idare edecektir. İktidar, azlıkta olduğunu hiç unutmadan idare ederse, güçlükler büyük olmaz. Yüzde 47 oy, seçim sistemi neticesi, yüzde 70 e yakın çokluk veriyor. Seçim sistemi değişmeden bu neticeler muhtemeldir. Vatandaş bunu kolaylıkla anlar. Vatandaş anlayınca, meriyette bulunan kanunların hukuki değeri üzerinde haklı tereddüd olmazsa, daha ehemmiyetlisi, meriyette olan kanunlara riayet olunursa, yani seçim dürüst ise, yüzde 47 den daha az kazanarak memleketi idare etmek ihtilâflı bir mesele değildir.

Esaslı şart, seçimin eşit şartlarla yapılması ve seçim neticesinin dürüstlüğü üzerinde münakaşa olmamasıdır. Bizim vaziyetimiz şudur : Seçimde vatandaşa anlatma, telkin etme oylar üzerinde tesirli değil midir? Vatandaşa anlatma, telkin etme vasıtasında iktidar ile eşit değiliz. Yalnız radyo durumu ve onun suistimali oylara ne ölçüde tesir eder? Bunu keşfetmeye çalışalım. Totaliter devletler, yalnız radyo ile halkı telkin altında tutarlar. Vasıta o kadar tesirli ki, tek taraflı radyonun oylar üzerinde tesiri ehemmiyetli yekûnlara varabilir. Bizim tek taraflı radyomuzun oylar üzerindeki haksız telkin tesiri de elbette ehemmiyetlidir. Demokrat Partinin seçimde kazandığı rakamdan haksız telkin payını çıkarırsak iktidarın aldığı oylar sarsılır. Halbuki eşitsizlik radyoya munhasır değildir. Kontrol altında olmıyan para sarfı, Devlet vasıtalarının kullanılması, nihayet Hükümet tesiri altında bulunan idare ve adliye sistemleri, eşitliği ve emniyeti ayrıca ihlâl eden ve bir sebepte iktidarca alınan oylara haksız yeni nispetler ekliyen unsurlardır. İktidarın aldığı oylardan radyo payından başka bu hesapları da düşürmek lazımdır. Bütün bu hesapları radyo tesiri ile birleştirip % 10, % 5 haksızlık payı düşüldüğü (Soldan, yüzde yüz sesleri, gülüşmeler) bir an için farz buyurulsun, bu halin mebus sayısına tesiri çok şümüllü ve ehemmiyetli olur. (Sağdan, alkışlar)

Bu rakamları vatandaşın şuurunda ve şuur altında duyduğu ıstırapların manası olarak teşrih ediyorum. Vaziyeti insaf ile mütalâa edecek bir durum kabul edersek halimize çare bulabiliriz. Bu çareyi bulmak için yetkili iktidar çevrelerinin bir isnadına cevap vereyim : Bizi, muhalefeti günlerden beri ihtilâl metotları takibetmekle itham ediyorlar...

ENVER KAYA (İstanbul) — Tamamen doğru, ispat edecegiz, elimizde vesikalar var.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu isnat, hakikatlerin tam tersine çevrilmesidir. (Sağdan, alkışlar) Bugünkü seçim ıstırapı ve umumî ıstırap sakın işli-yorsa, bu yalnız ve munhasıran muhalefetin vatanseverliği ve her ne pahasına olursa olsun vatandaş taşkınlık hevesinden alıkoymak istemesi ile mümkün oluyor. (Sağdan, şiddetli alkışlar) (Soldan, gülüşmeler) Bir memlekette ihtilâl nasıl

olur? Bunu Devletin kanunu ifade etmiştir. Müsaade buyurunuz da önce onu okuyalım :

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si bizde 6.IV.1949 da kabul edilmiştir. İnsan haklarını ve ana hürriyetleri koruma Sözleşmesi hakkındaki Kanun da 10 Mart 1954 te kabul edilmiştir. Devletin bu kanunu ile teyidedilen Evrensel Beyanname, önsözünde istinadettiği düsturları sayar. Bunlardan biri şu hükümdür :

“İnsanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için, insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esashi bir zarurettir.” *(Sağdan, bravo sesleri ve alkışlar)*

Size, Devletin kanun hükmünü arz ettim. Bağımsız mahkeme vatandaş haklarının başında gelir. Serbest ve eşit seçim şartı Devlet otoritesinin temel şartıdır. Bu şartlar sarsılınca vatandaş huzur kalmaz. Ve bu huzur, tanklarla ve ağır toplarla tesis olunamaz. *(Soldan, gürültüler, tahrik etme sesleri)* *(Sağdan, alkışlar)* İşte şimdi, bugün çektiğimiz huzursuzluğun tedavi çaresine geldim. Hükümet hukuk devleti düsturları üzerindeki tahribatı derhal tamire başlamayı taahhüdetmelidir. En başta ihtiyacımız adalet istiklali ve hâkim teminatıdır. Bununla beraber diğer ihtiyaçlarımızı da her vatandaş artık biliyor.

Hür basını, serbest toplantıları, muhtar üniversitesi, hür sendikalizmi, tarafsız radyosu, halk hizmetindeki tarafsız idaresi ile gerçek demokrasi, bu topraklarda kurulmalıdır. *(Sağdan alkışlar)* Eşit serbest ve dürüst seçimin bütün şartlarını sağlamak, meselelerin en ehemmiyetlisidir.

Hükümet bu yola girmek taahhüdederse, filili neticeleri bekliyerek, siyasi hayatımıza sükün ve huzur tedricen gelir. Geçmiş hâdiseleri unutmaya çalışarak, demokratik bir hukuk nizamının kurulmasındaki faydalar, cemiyetimizin şuuruna hâkim olur. Hükümet hukuk düsturları yerine tank ile ve tayyare ile hâkimiyet yolunu tutarsa, millet meyüs ve münfail olur. Üstelik tank ve tayyareler, hukuk dışı istikametlerde öz millete karşı işlemezler. *(Sağdan, alkışlar)* Bugünkü huzursuzluğu tedavi için tanklar yerine bizim tavsiye edeceğimiz tedbir, hukuk nizamının kurulması olacaktır. Biz başka bir çare düşünmüyoruz.

İktisadi - Mali politika

Sayın Başbakanın teşkil ettiği hükümetlerin iktisadi ve mali politikasında, enflasyon temel taşı olmuştur. Parada enflasyon, fiyatlarda enflasyon.

Enflasyonu icabettirecek ve mâzur gösterecek ortada, meselâ harb gibi bir zaruret de yoktur. Bu şartlar dahilinde enflasyon memlekete, ancak

katmerli zararlar verir ve muhataralar getirirdi, katmerli zararlar verir ve muhtarlar getirirdi. Nitekim böyle olmuştur.

Enflasyon politikası, iktidarın daha ilk yıllarından itibaren iktisadî bünyeyi süratle takatından düşürerek, 1952'nin sonbaharı başlarında memleketi tam manasiyle iflasa sürüklemiştir. Kelimeyi tartarak kullanıyoruz.

22 Eylül 1952 de Hükümet Avrupa İktisadî İş Birliği memleketlerine karşı liberasyon sistemini tek taraflı olarak terk ederken borçlarını da tek taraflı olarak tatil ediyordu. Hükümet bununla kalmıyor, memleketin en büyük malî müessesesini de aynı uçuruma sürüklüyordu. Yabancı devletler, resmî sirkülerle, Türkiye Cumhuriyet Merkez bankasının 30.IV.1953 te, vâdeli taahhütlerini ifa etmediğini, bütün dünyaya ilan ediyordu.

Merkez Bankasının itibarını kurtarmak için, münis ve uyandırıcı hafif cümlelerle yaptığımız ikazların ne kadar insafsızca hamiyet ithamına uğradığını hatırlarım.

Sahipleri veya ortakları arasında bulunduğumuz, Dünya Bankası, 26 Şubat 1954 Kredi Anlaşmasından sonra, kredi kapılarını bize kapamıştır. Geçen yaz günlerinde ilan olunmuştur ki, Türkiye Hükümeti bazı malî reformlar yapıncaya kadar, Birleşik Amerika yardımının tam tesirle işlemesine imkân yoktur. (7.VII.1957 gazete neşriyatı)

Harici borçların tasfiye anlaşmalarına bağlandığı her zaman söylenmiştir. Bu anlaşmaların metinlerine ve tatbiklerine ait rakam ve malûmat ortaya konmadığı için anlaşmaların ne dereceye kadar işlediğini bilemiyoruz. Yalnız görüyoruz ki, kitap, gazete bedelleri, İzmir Fuarı takıntıları gibi küçük küçük hacimleriyle, memleket kredisini daha ziyade müteessir eden harici vaziyetimizin ne seyir takibettiğinden haberdar değiliz.

Hükümetin, milleti ve millet mümessillerini habersiz tutmaya, kendini mecbur hissetmesi, dahi, iktisadî, malî vaziyetimizin iyi halde bulunmadığına işarettir. Memleket yıllardır ilaç bulamıyor. Yani, ilaç temin edecek krediden bile mahrumdur.

Tediyelerin tatlı yalnız harice karşı değil, aynı zamanda dahile de karşıdır. Merkez Bankasına karşı, Devletin vasıtalı ve vasıtasız borçları, birbiri üzerine yığılmaktadır. Çünkü, enflasyon siyasetli durmadan devam ediyor.

Hükümetler enflasyonu uzun müddet inkâr ettiler. Şimdi, seçim zamanında da gördük. Hükümet ricalı ve Hükümet sözcüsü gazeteler enflasyonizmin açık açık methine girişmişlerdir.

Önce, para enflasyonu üzerinde duralım :

1952 sonundaki 2,8 milyar liralık para hacmi, 1953 sonunda 3,5 milyar; 1954 sonunda 3,9 milyar; 1955 sonunda 4,9 milyar, 1956 sonunda

6 milyar liraya yükselmiştir. Bu para hacminde, kayıtlı para, yani banka parası da dahildir. (Para fonunun Ekim 1957 bülteni)

Kayıtlı para hariç, Merkez Bankasının banknotlarıyla mevduatından müteşekkil para hacmi, 3.3 milyar iken, bu sene 4.3 milyar lira ile, aşağı yukarı, bir milyar liralık gelişme göstermiştir.

Hükümetin para hacmini iktisadi gelişmelerle mütenasip göstermesi beyhudedir. Para hacminin milli gelirle nispeti, 1949 da yüzde 18 idi. 1956 da yüzde 24 e çıkmıştır. Yüzde 34 bir artış. Para hacmi, iş hacminin önünde koşar adımıyla yürümektedir.

1953 ten beri, milli gelirden de sabit fiyatlarda nüfus başına azalma vardır.

Enflasyon, bir safhasıyla de, fiyatlarda kabarmadır. Bu kabarma hali, para hacminin malda hizmet arzına nazaran şişmesini vücuda getirdiği gibi, para kıymetine itimadın sarsılmasına, fiyatın kabarmasına yol açar. Para kıymetine itimadın sarsılması için, başka bir unsur olmasa, kudretini enflasyondan almak istiyerek ayakta durmaya çalışan bir iktisadi politikanın sahibi Hükümetin vücutu başlı başına âmme itimadını sarsan bir sebeptir.

İktisadi - mali işlerimizin düzeleceğine dair Hükümet, programı ile, en ufak bir itimat telkin edebilecek halden çıkmıştır.

Harici ticaretin normal şekillere girebilmekten her gün uzaklaşması, altın ve döviz fiyatlarının daimi yükselme suretinde bir istikametten bir türlü ayrılmaması, ham madde, yedek parça, işletme malzemesi gibi mübrem ithal mallarının kıfayetsiz kalması; ticaret piyasasındaki keşmekeşin mütemadiyen ağırlaşması, iktisaden zayıf tabakaların her gün biraz daha sefalet uğraması, Hükümete itimadı kıran başlıca âmillerdir.

Hükümetçe, durmadan şiddetlendirilen döviz takyidatı, harici vaziyetimizdeki iktisadi güçlüğü; Millî Korunma ile durmadan şiddetlendirilen iktisadi takyitler, dahili vaziyetimizdeki iktisadi vahameti artırmaktadır. Dâhilen, haricen iktisadi bir örfî idare altında yaşamaktayız. (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)

İş başında olan hükümetler, beş sene evvelki liberasyon vaziyetini, hatta 15-20 güne kadar iade edeceğini basın toplantısında ilan ettikten (30 Ocak 1953), beş sene aynı vaadleri türlü şekilde tekrar ettikten sonra, şimdi yeniden itimat istiyor. Aynı Hükümet, her kesin gözünün içine bakarak, gelirini - giderini şuraya buraya dağıtıp, denk olmuyarak hazırladığı bütçeleri denk diye getirip ilan etmektedir.

Hükümet, memleket işlerinde, malî ve iktisadî meselelerde plan - program diye bir mefhum tanımamakta ısrar eder, durur. Hükümet dün, pahalılıktan bahsedenlerin aklına şaşıyordu. Bugün, pahalılığa karşı polis tedbirleri ile mücadele etmeye çalışarak itimat istiyor. *(Soldan, alkışlar)*

İktisadî ve malî sahada memleketi huzurdan mahrum etmiş ve yokluğa getirmiş olan şartların yeni bir tecrübeden geçmelerine hiçbir sebep yoktur. Hükümete, muhalefetin itimat etmemesi, tabii görülmek icabeder.

Hükümet, programının muhtelif yerlerinde para kıymetine ehemmiyet vereceğini söylüyor. Bu hususta da gösterilmiş olan ihmalin nasıl tamir edileceği gösterilmiyor. İtimat vermek için her şeyden önce enflasyonu durduracağını da ifade etmesi lazımdır.

Hükümetin pamuk ve gıda maddeleri üzerinde aldığı fiyat kontrolü tedbirlerinin nasıl bir hukukî esasa bağlanıldığı gösterilmiyor. Hukukî nizam iktisadî faaliyetler için başlıca mesnettir. Maliyeti daha fazla olduğu etiketle gösterilen bir malın daha ucuz satılmasını gösteren bir sistemde vahim bir hukuk buhranı bulunduğu söz götürmez. Bizim iktisadî derterimizin başında programsızlık ve plansızlık vardır. Hükümet program ve plan hususunda şimdîye kadar takibettiği usule devam edeceğini söylüyor. Program hakkında... *(Soldan, yazın gelsin, Fâik Ahmed okusaydı, sesleri)* Hükümet, murakabe ile, program ile işin bitmiyeceğini söylüyor. İcra salâhiyetinden bahsediyor. Daha Hükümetin itimat oyu almadan çıkarılan kararnameler göz önüne alınırsa tekrar kararnameler devrine gireceğimiz anlaşılıyor. Hükümet programının dördüncü maddesi, memleketin idaresine temas ve Seçim Kanunundaki düzeltme vaktlerinden hiç bahsetmiyor. Hükümetin grup konuşmalarında Büyük Meclisin devre müddetinin 6 seneye çıkarılacağından bahsolunduğu işittir. Gizli toplantıların memleket kaderi ile ilgili olan ehemmiyetli kararlarından haber almak milletin hakkı olduğunu zannediyoruz. Biz takibedilmiş olan hukuk düzeninin iade ve temin edilmesini cemiyetimize huzur ve asayiş verecek başlıca tedbir sayıyoruz. Halbuki Hükümet, kendi anlayışına göre, huzur ve sükûn içinde yaşayabilmesini temin için yeni hükümler getireceğini, mevzuatta değişiklikler yapacağını işitiyoruz. Yani memleketin saadet ve selâmeti için siyasi hakların, insan haklarının ikinci planda ve onlara tabi olduğunu düşünen bir görüşün mevcut olduğunu söylemek istiyorum. Bu yeni görüş yeni karanlık devreye girme istikametinde görülmüştür. Bu, fena bir yoldur. Bundan Hükümeti, basiret sahiplerini sakındırmak isterim. Hükümetin bu programına iştirak etmek bizim için mümkün değildir. *(Soldan, zaten iştirak etmiyeceksiniz, sesleri)* *(Soldan, ayakta şiddetli alkışlar)*

* TBMM Tutanak Dergisi. XI. Dönem. 4.12.1957. C: 1. Sf: 68-162

GÜNDEMİN DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN USUL HAKKINDA YAPTIKLARI KONUŞMA

4 Haziran 1958

Muhterem arkadaşlar; Büyük Millet Meclisinin gündemine girmek üzere kâfi zaman geçmiş olan ehemmiyetli mevzular şimdiye kadar gündeme alınmamıştır.

Sebebinin bilmiyoruz, kanuna uygun görmüyoruz.

Şimdi meselelerin ehemmiyetini Yüksek Meclise arz edeceğim.

Seçimler için alâkalı vekillerin mesuliyetini aramak üzere Meclis tahkikatı açılması için taktır, tarihi 5 Mart.

Seçim mevzuatının kusurları hakkında bilgi edinilmek üzere 177 gereğince tahkikat talebeden taktır, 5 Mart.

Özalp meselesi hakkında Meclis tahkikatı raporu, 30 Nisan.

Vatandaş vatandaş haklarından mahrum eden muameleler üzerine istizah taktır, 16 Nisan.

Savcıların tekzip hakkını kötüye kullanmaları ve diğer vazife suiistimalleri hakkında Adalet Bakanından istizah taktır, 15 Mayıs.

Hayat pahalılığı ve geçim darlığı hakkında istizah, 2 Mayıs.

Fındık ihracı ve takas muamelelerinde büyük suiistimallere dair soru, 17 Nisan.

Bunlar şimdiye kadar Meclise gelmemiştir. Halbuki, memleketin bugünkü huzuru ve selâmeti bu meseleleri Büyük Meclisin bir an evvel el koymasına bağlıdır. Büyük Meclis müessesesi bu vatanı kurtaran müessesedir. Bu vatanın en büyük ıstırapı, Büyük Meclis gününde vazifesini ele aldığı zaman halledilir; vatandaşın dertleri o gün yüzde elli sertleşir. (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)

Gensoru, Meclis tahkikatı, soru. Büyük Millet Meclisinin salâhiyetleri cümlesindedir. Bu salâhiyetleri hiç kimse tahdidedemez, savsaklayamaz, tehir edemez. Riyaset Divanı 5 Marttan beri bu meseleleri gündeme almak salâhiyetini kimden alıyor? Kanunların hangi maddesinden alıyor? Lütfen izah etsinler. Bu fiili muamele, Büyük Millet Meclisini vazifesinden, esas salâhiyetlerinden menetmek teşebbüsüdür. Riyaset Divanı bundan mesuldür; o ayrı mesele. (Sağdan alkışlar) Ama Büyük Meclisin kendi salâhiyetlerini ve kendi vazifelerini titizlikle muhafaza etmesi bu milletin istinadettiği başlıca dayanak noktasıdır.

Bu şikâyetlerimi Büyük Meclise arz ediyorum. Riyaset Divanının Büyük Millet Meclisinin salâhiyet ve vazifelerine müdahale etmemesini ve bu vazife ve salâhiyetleri kullanma imkânından bizi mahrum etmemesini istiyorum. (Sağdan, şiddetli alkışlar)

* TBMM Tutanak Dergisi, İ: 76, 4.6.1958, C:1, Sf: 315

**BURSA MİLLETVEKİLİ HALUK ŞAMAN VE
ARKADAŞLARININ BOŞ MİLLETVEKİLLİKLERİ İÇİN
1958 YILINDA ARA SEÇİM YAPILMAMASINA İLİŞKİN
ÖNERGE NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA**

25 Haziran 1958

Muhterem arkadaşlar, ara seçimi yapılmaması için bu sene de bir tahrir veriliyor. Biz ara seçiminin yapılmasını daima Anayasanın âmîr ve kesin hükmü icabından saydık. Hepimizin tekrar ederek pek iyi hatırladığımız bir maddeyi bir daha huzurunuzda arz edeceğim.

“Madde 29. — Yukardaki maddeler mucibince mebusluk sıfatı zâil veya sâkıt olan veyahut vefat eden mebusun yerine bir diğeri intihab olunur.”

Geçen seneler ara seçimi yapılmaması için Seçim Kanununun şu hükmü ortaya sürüldü :

“Seçim döneminin son toplantı yılının 23 Temmuz günü seçimin başlangıç tarihi olduğuna göre ara seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe her yıl 23 Temmuzda başlar. Her iki halde de Eylül ayının 3 üncü Pazarına rastlıyan günde oy verilir.”

“Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe ara seçimi 23 Temmuzda başlar” hükmü, Büyük Millet Meclisi aksine karar vererek ara seçimini müddetsiz tehir edebilir şeklinde tefsir edilmiştir.

Anayasanın hükmü, “boşalan mebusluk yerine diğeri seçilir” şeklindedir. Bu bir Anayasa hükmüdür. Hiçbir kanunun hükmü bu Anayasa hükmünü tatil edemez. Bu hakikati senelerdir anlatamıyoruz.

Şimdi fiili neticeye bakalım arkadaşlar, 1951 de ara seçimi yapılmıştır, şimdi 1958 deyiz, yedi seneden beri ara seçimi yapılmamıştır. “Büyük Meclis aksine karar vermedikçe 23 Temmuzda ara seçimi yapılır” hükmünden yedi sene ara seçimi yapılmaması neticesini çıkarmaya sade bir insanın aklı müsaade eder mi? Biz sade bir insanız! *(Sarıdan alırsanız)* Aklımız ermiyor.

Şimdi arkadaşlar, Anayasa hükmü dışında hareket türlü mevzularda münakaşa edilebilir. Hiçbir mevzuda Anayasa dışında hareket, ara seçimlerinin yedi senedir yapılmaması kadar bariz bir surette gösterilemez. Bu hareket Anayasa dışıdır; idarenin kararı, tahrir, Anayasa dışında bir teklif yapmaktadır; Büyük Meclis, Anayasa dışı bir kararı tasvipten daima kendi-

sini alıkoymuştur. Hareket daima Anayasa dışındadır. Ara seçimlerinin bu sene yapılmasında hususi bir zaruret vardır. Memleketin halini görüyorsunuz.

ÖMER BAŞEĞMEZ (Kayseri) — Öyle birşey yok. Ne olmuş memleket?

(Sağdan gurültüler, "dinde, ne bağıyorsun?" sesleri) (Soldan mukabül gurültüler)

REİS — Sükunetli muhafaza edelim efendim.

Devam buyurum.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Umumi ıstırap hepimizi rahatsız edecek kadar göz önündedir. Vatandaşın içinde bulunduğu halden ne dereceye kadar memnun olduğunun memleketçe ve bilhassa iktidarca bilinmesinin çok uyarıcı ve bir tedbir aramaya sevk edici tesiri olacaktır, bunun faydası vardır. (Sağdan alkışlar)

Arzu buyurmaz mısınız, mucize kabllinden İmar olunan İstanbul'da seçmenler kendi halleri için ne düşünüyor, söylesinler? Bunun bilinmesinde fayda vardır.

Ankara seçimlerinden iktidar ekseriyeti şikâyet etmiştir. Ankara seçimlerinde vatandaşların reylerini bir daha göstermesinden huzur duymaz mısınız?

SAĞDAN BİR MEBUS — Cesaret meselesi.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — İktidar yeni bir iktisadî nazariyenin takipçisidir. Kuyruklar mesut bir hâdise sayılıyor. Kuyruklar mesut bir hâdise mi, ıstırap verici bir hâdise mi; vatandaşlar bunu reyleriyle söylesinler, bu, hepimiz için çok istifadeli olur.

Bunlardan daha mühim olan bir sebep vardır ki, ara seçimin bu sene behemehal yapılmasını icabettirir. O da şudur : Bugün memleketin bütün meselelerinin başında seçim emniyeti mevzuu vardır. 1957 seçimlerinin neticelerinden biz, kanunun bize verdiği bütün vasıtalardan istifade ederek şikâyetlerimizi bildirdik. Büyük Meclise verdiğimiz yazılarla vekiller hakkında tahkikat istedik. Bu tahkikat talebine Büyük Millet Meclisinde cevap verilmeden, haklarında tahkikat istenen vekiller yedi aydan beri iş başındadırlar. Bu, görülmemiş bir hâdisedir! (Sağdan, gülüşmeler)

Şimdi arkadaşlar, başlıca mesele seçim meselesidir. İstendiği zaman bu memlekette gidilecek seçimler nasıl olacak? Seçim yapılacak mı? Ne şartlar altında yapılacak? Bu bir işkenceli sualdir ki vatandaşın zihninde memleketin kaderini ciddi olarak ilgilendiren bir endişe halinde de belirmiştir. 1957 seçimlerinin mesulleri, meselâ Dahiliye Vekili... Bunlar iş başındadır. (Soldan ve sağdan, mukabül gurültüler) Bunlar iş başındadır.

REİS — Arkadaşlar, bir şey arz edeyim. Hasan Bey ve diğer arkadaşlar size hitabe diyorum. Konuşan hatibin sözlerini karşılamıyalım. Sükunetle müzakereye devam edelim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Yeni mevzu olarak başlıca iki şikâyet mevzuu... Bunun birincisi, kütük marifeti.

SEBATİ ATAMAN (Zonguldak) — Reis Bey, sadet...

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Kütük marifeti nedir? Türlü eksikle ilan olunan kütükler vatandaşlar tarafından müracaat edilerek mümkün olduğu kadar düzeltilir.

Sonra?.. Sonrası meçhuldür. Seçimde gördük ki...

REİS — Müsaade buyurur musunuz, İsmet İnönü?.. Mevzuumuz ara seçimlerinin yapıpı yapılmaması... (Sağdan, şiddetli gürültüler)

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Büyük Mecliste vazife yapmamıza müsaade edilmeyecekse konuşmama devam etmiyeyim... (Sağdan, gürültüler)

REİS — Size ne oluyor, beyler? Hatiple Riyaset arasında cereyan eden bir hususa mebuslar oturdukları yerden müdahale edemezler, buna lüzum yok. Biz hatiple anlaşırız, lütfen oturun, efendim.

Lütfen sadet dâhilinde devam ediniz.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Kütük marifeti nedir? Kütük ilan olunuyor, sandık başına gidiyorsunuz, kütükte ismi olan vatandaş sandık başında adını bulamıyor. Bu bir tesadüf değildir, bir tertiptir! (Soldan, gürültüler) Lütfediniz arkadaşlar... Şimdi, bugün kütük marifeti ne haldedir? (Soldan, alkışlar) Bugün ne âlemedir? Bunu ara seçimi gösterecektir.

REİS — Mevzuumuz ara seçimdir, siz ayrı bir kanun mevzuundan bahsediyorsunuz. Nizamnameyi tatbik ile mükellefim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bu sene kütükler ilan olundu. Sandık başlarında bu kütükler ne şekilde çıkacak, bunu ara seçim gösterecektir. (Soldan : Gürültüler)

Şimdi arkadaşlar lütfedin, ben bu şikâyetlerden bahsederken vazife görmekle mükellef bir Mecliste müşterek bir ıstırapın teşhisi koyuyorum. (Soldan : Gürültüler) (Sağdan : "Bravo" sesleri.)

1957 seçimlerinden şikâyet mevzuları müşterektir. Demokrat Parti ekseriyeti de bundan bizim kadar şikâyetçi olmuş ve ıstırap çekmiştir. Esas mesele, bunların ıslahıdır. Ara seçimi bunu ıslah için bir işaret, bir vasıta olacaktır. Ara seçimi hiçbir zaman, bugünkü şartlar içinde olduğumuz kadar ehemmiyet peyda etmemiştir. Nereye gidiyoruz arkadaşlar? Bu memlekette ilerde seçim olacak mı, olmayacak mı? (Gürültüler)

TEVFİK İLERİ (Nafia Vekili) — *Kafanda kötü şeyler var sentin.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şüphe var, şüphe var. Bunu ara seçimleri fiilen gösterecektir. Aynı Dahiliye Vekili iş başında, aynı adalet politikası devam etmektedir. Bu nasıl olacaktır? Bu, bir tertip midir, ıslah edilecek midir? Ara seçimleri bunu fiilen gösterecektir. (*Sağdan : Bravo sesleri, alkışlar*)

Muhterem arkadaşlar, seçim derdini memleketten bir mevzu olarak çıkarmadıkça, memlekette huzuru temin etmeye imkân yoktur. Memleketin dahlî ve haricî hiçbir meselesini halletmeye imkân olmaz. (*Sağdan : Bravo sesleri, şiddetli alkışlar*)

---

* TBMM Tutanak Dergisi, İ: 87, 25.6.1958, C: 1, Sf: 630

DIŞ POLİTİKA VE ORTA - DOĞU HADİSELERİ HAKKINDAKİ HÜKÜMETİN AÇIKLAMALARI DOLAYISIYLA YAPTIKLARI KONUŞMA

21 Ağustos 1958

Muhterem arkadaşlar, bir aydan fazla bir zamandan beri Büyük Millet Meclisinde dış politika üzerinde müzakere açılmasını istiyoruz. Hissettiğimiz ihtiyacın sebebi Orta - Doğu olaylarının tetkik edilmesi lüzumu idi.

Orta-Doğu olayları dünya ölçüsünde bir buhran yaratmış idi ve bu buhran bizim memleketimizi yakından ilgilendiriyordu. Bunların Büyük Millet Meclisinde konuşulması ve memleketimiz için muhtemel zararlı ihmal-lerin Büyük Millet Meclisinin nüfuz ve kudreti yoluyla bertaraf edilmesi imkânını aramış idik. Bir ay evvel Büyük Mecliste görüşmemiz mümkün olmadı. Şimdi bu toplantıda aynı mevzuları konuşacağız.

Tabii bu geçen bir ay zarfında bâzı hâdiseler eskimiş ve bâzı yeni meseleler zuhur etmiştir. Eskiyen hâdiselerin tabiatına göre kendilerine temas edeceğiz. Ve yeni mevzular üzerinde fikirlerimizi söyleyeceğiz.

Hariciye Vekili Bey, evvelâ dış yardımlar üzerinde söz açtılar. Müsaade buyurlularsa dış yardımların siyasi mahiyette tetkiki daha kısa bir mevzudur. İcabederse onlara da temas edebilirim, ama büyük mikyasta iktisadi yardımlar mevzuuna - iktisadi ve malî meselelere - Grup Sözcüsü olarak bir diğer arkadaşın tafsilâtiyle cevap verecektir.

Muhterem arkadaşlar, geçen Orta - Doğu buhranı ciddi bir tehlike idi. Bir aralık bütün dünyada sulhün bozulması ihtimali karşısında heyecan içinde kalmıştı. İşin ehemmiyeti, bu tehlikelerin hususiyle bizim etrafımızda, hattâ bizim başımızda toplanması idi. Bu esnada bizim dış politikamız tehlike müşahedesinden uzak bulunuyordu. İhtilâtları artırıcı hareketlerden sakınmıyordu.

Son Orta - Doğu buhranının zâhiri sebepleri Lübnan'daki ihtilâl ve Bağdad'daki ihtilâldir. Tabii Bağdad ihtilâli ehemmiyetçe bizim emniyetimizi yakından büyük mikyasta alâkalandırdığı için ön plâna geçmiştir.

Lübnan ihtilâli ise eski dahili mesele halinden çıkmış Birleşik Amerika'nın ve İngiltere'nin iştirakiyle Birleşmiş Milletlere yeni bir safhada intikal etmiştir.

Şimdi İrak meselesi üzerinde fikirlerimi söyleyeceğim, Bağdad ihtilâlinin artık geçmiş olan kendi içindeki safhasına dokunmayacağım. Yalnız belirtmeye mecburuz ki, bizim askerî müdahalemiz ihtimalî üzerinde aradı arası kesilmeyen haberler çok zararlı olmuştur. İrak'a bir askerî müdahalenin mutlaka daha büyük askerî hareketleri davet edeceği her memlekette söyleniyordu. Buna da Türkiye'nin sebeb olabileceğini, yine de her memleket gördüğünü söylüyordu. Bizim Hariciye Vekilimiz bu esnada meydan okumakta devam ediyordu. Amerika hariciyesinin Türkleri seferden alıkoymak için son derece çalıştığı Amerika'nın en büyük gazeteleri tarafından ısrarla ve günlerce söylenmiştir. 20 Temmuzda neşriyata başlandı. Amerika'nın New - York Times ve New - York Herald Tribün'e gazeteleri neşriyat yapmışlar. 20 - 21 ve 22 Temmuzda bu neşriyatları devam etmiştir. Hattâ Büyük Millet Meclisinde bu mesele konuşulduktan sonra 27 Temmuzda dahi neşriyat olmuştur. Neşriyata göre Türkiye'nin yalnız başına İrak'a karşı bir askerî harekâta girişmesinin doğru olmadığını Türklere anlatmak için büyük devletler mütemadî gayretler sarf etmişlerdir.

Buhranlar esnasında Hariciye Vekilimizin gönüllü göndermek hususunda son derece zararlı beyanı olmuştur. Bunun daha garibi Hariciye Vekilimiz bu beyanatını tashih etmek için yeni bir beyan yapmış ve bunun resmi beyanat değil, bir hasbihalden ibaret olduğunu ve fikirlerinin, hakikatın anlaşılması için falan içtimada, falan tarihte söylenmiş olan sözlerinin tetkik edilmesi lâzımgeldiğini ileri sürmüştür. Halbuki beyanatın özü. Türkiye'nin bu İrak hareketlerine gönüllü göndermek suretiyle müdahale etmek fikrinde olup olmadığının anlaşılması idi. Eğer tezkibedilmek isteniyorsa yalnız gönüllü göndermek hususunun aslı yoktur demek, bütün şüpheleri izaleye kâfi idi.

Bir taktik meselesini Büyük Millet Meclisine arz etmek isterim.

Deniliyor ki, Hariciye Vekilimizin, bugünkü beyanatında da işaret ettiğini zannediyorum, biz Lübnan'a küçük devletlerin himaye edilmesi nazariyesinde ısrar ettiğimiz için, büyük devletlerin alâkasını celbetmek üzere, âzami derecede, hareketi ve tertipli görünmeye çalıştık! Bu bir taktiktir deniliyor. Hattâ rivayetler doğru ise bu zaruretin Demokrat Parti Grubunda da hükümet tarafından ileri sürüldüğüne ihtimal verenler vardır. Eğer hariciyemizin anlayışı bu ise, eğer bu fikirler hakikaten itibar görüyorsa, dış politikamızın gidişinden daha ziyade endişe etmek lâzımdır. Hariciye Vekilimiz bugün, İrak vaziyetine askerî müdahale teşebbüsünün dünyada uyandırdığı heyecan ve bizim başımıza getirmek ihtimali bulunan tehlikeleri bir tarafa bırakarak bundan hiç bahsetmiyerek konuşmasını.

Amerika'nın ve İngiltere'nin Lübnan ve Ürdün'e asker çıkarmasının müdafaasına hasretmiştir. Amerikanın Lübnan'a ve İngiltere'nin Ürdün'e asker çıkarması meselesi Birleşmiş Milletlerde büyük devletlerce izah edilmiştir ve buna göre rey toplanmaya başlanmıştır veya başlanacaktır. Bizim hükümetin, müttefiklerimizin hareketlerini tesanütle karşılaması, onların teklif ettikleri sulh plânlarını benimsemesi bir vazife ve çok mâkul bir harekettir. Fakat bunun ifadesi hükümetin buhran sırasında Irak'a askerî müdahale icabettiğini söyleyerek Türkiye'nin başına dünyanın birbir belâsını davet edecek şekilde gösterdiği tecasürü mâzur gösteremez. *(Ses-
dan bravo sesleri)*

Muhterem Arkadaşlar : Bu hâdîselerde NATO vaziyeti hususî bir dikkati celbetmiştir. NATO içinde bizim vaziyetimiz; NATO'dan biz âzamî derecede nasıl istifade edebiliriz. Bu hususta bâzı dersler aldığımızı zannediyorum. Irak sergüzeştî yüzünden Türkiye'nin tecavûze uğraması ihtimalinin NATO devletlerini vazifeye çağırmasını intacetmesinden en büyük NATO devletleri heyecan göstermişlerdir.

Biz Amerika ve İngiltere'yi hareketlerinden dolayı desteklemek vazifemiz olduğunu söylüyoruz. Irak'a askerî müdahale yüzünden başımıza bir zarar gellirse bu NATO devletlerini vazifeye davet eder diye Amerika başta olmak üzere, heyecan göstermişlerdir. İlk defadır ki, bir NATO devleti doğrudan doğruya tecavûze uğramadığı halde NATO dışı bir sebep dolayısıyla müttefiklerinin tereddüt ve heyecanına sebep olmuştur. Bu sebebi Türkiye'nin yaratması esef verici olmuştur. Bu teşebbüs memlekete mânevî zarar getirmiştir ve çok vahim felâket getirebilecek bir teşebbüştür. Bunu bir misalle zihinlerinizde canlandırmak isterim :

1957 seçimlerinden önce Suriye'ye tecavüz isnadıyla tehdide uğramıştık. Geçen sene, bu haber çıkar çıkmaz Birleşik Amerika derhal vaziyetini ilân etmişti. Bizim lehlimize tesanüt gösteren vaziyetini derhal ilân etmişti. Bu kadar değil. NATO Genel Sekreteri de derhal Türk dâvası için tesanüt ilân etmiştir. 1958 Temmuzunda aynı tehdide uğradığımız vakit büyük müttefiklerimiz bize nasihat verdiler. NATO Genel Sekreteri hiç sesini çıkarmadı. *(Soldan, "Allah Allah" sesleri)* Hariciyemizin bizi mârûz bıraktığı acı dersten kendisinin istifade etmesini bekleriz. NATO'nun tedafüi bir sistem olduğu gerçeği bütün politika hareketlerimizde bize kılavuz olmalıdır. Hariciyemiz şu noktaları gözünden ayırmamalıdır. NATO sistemi yalnız Birleşik Amerika'nın beraberliği şeklinde mütalâa edilmemelidir. NATO bütün âzalarıyla ihtiyaç zamanı yanımızda bulunursa, ihtiyaç zamanı güçlüklerine ancak o zaman tahammül edilebilir. Biz deniz aşırı devlet değiliz, biz Birleşik Amerika gibi küre üzerinde doğrudan doğruya vazifeler ve kudretler içinde bulunamayız.

NATO'nun hususi meselelerimiz için vasıta olarak kullanılabilmesi gibi muhal bir hayale kendimizi asla kaptırmamalıyız.

Bağdad Paktını Akıdlerden birinin kendi emelleri için kullanmak hevesi NATO içinde hele bizim tarafımızdan asla düşünülmemelidir. *(Sagdan, bravo, sesleri)*

Hariciyemizin, NATO'ya ve bizim Avrupa Konseyi içinde üye olmanız durumunu iyi kavramasını isteriz.

Üçüncü Cihan Harbinin Türkiye için, geçen iki cihan harbinden çok başka şartlar arz ettiğini hariciyemize hatırlatmak isterim. Biz iki cihan harbinin ikisinde de ilk devrede tutuşmadık. Bizim hacmimizdeki devletlerin ilk yangın devrinde tutuşmaları katmerli felâkete sebeboldur. İttifak vecibeleri icabettirirse vazifelerin şerefle yapılması mecburiyeti tereddüt götürmez. Ancak ilk tutuşmayı kendimizin tahrik etmemiz siyasetin yapabileceği en ağır hata olacaktır. *(Sagdan alkışlar)*

Kıbrıs meselesine temas ediyorum :

Kıbrıs davasında Hükümetin reddettiği İngiliz plânından daha geri bir plân tatbika konmuştur. Hükümet birinci plânda kazanılan muvaffakiyetlerin kadrini bilmemiş, plânı müzakere için esas kabul ettiğini beyan ederek ıslaha çalışmamış, Hariciye Vekilimiz uzlaşma bilmiyen aşırı taktik zihniyetini marifet sanmıştır. *(Sagdan, bravo sesleri, alkışlar)* Memlekete çok şey kaybettirmiştir. Bu hususta daha fazla bir şey söylemeyeceğim. Hariciye Vekilinin bu mevzuda söylemeyi arzu ettikleriyle iktifa ederim; daha fazla bir şey istemem. İlk İngiliz plânı ile ondan sonraki plân arasındaki farkı da duymak, işitmek kabilinden biliyoruz. Esaslı farkları bilmiyoruz.

Birleşmiş milletlerin son müzakereleri Orta - Doğu'da huzur ve istikrarı temin edecek çareler aranıyor. Dünya sulhü için müttefiklerimiz büyük bir mücadele içindedir. Bu esnada sulh namına müttefiklerle tesanüt halinde bulunmak ilk vazifemizdir. Müttefiklerarası her münakaşayı tehir etmek fikrindeyim.

Orta - Doğu'da, komşularımız, siyasetinde her memleket için sulh istemekten başka emelimiz olmadığına, sabırlı ve isabetli bir siyasetle inandırmalıyız. Türkiye ile emniyetli dostluk münasebetlerinin Orta - Doğu milletleri için ne kadar kıymetli olduğunu zamanla kendileri de anlayacaklardır.

Orta-Doğu hâdiselerinin bir kıymetli dersini daha iyi öğrenmiş olacağımızı ümid ederim.

Bölgemizdeki memleketlerin demokratik rejim içinde insan haklarından istifade eden cemiyetler halinde bulunmalarının her bakımdan kuvvet ve itibar kaynağı olduğu bir kere daha anlaşmıştır. Bu hususta memleketimizin iyi bir örnek olması lazımdır.

Orta-Doğu'daki hususi meselelerden sonra şimdiki umumi ve esaslı olarak, kendi düşüncemize göre dış politikayı hulâsa etmek istiyoruz. Birleşmiş Milletler Anayasası prensiplerine sadakatle bağlıyız.

Bölgemizde müdafaa sistemi olarak NATO vecibelerine riayet bizim için esastır. Bizim diğer bütün vecibelerimiz NATO vecibeleriyle sınırlıdır. NATO'nun kuvvetli olması, iyi işlemesi bizim için hayati ehemmiyettedir.

Avrupa Konseyi üyesinin demokratik karakteri içinde Avrupalı devlet münasebeti takibetmeliyiz. Buhanlı zamanlarda gösteriş ve tahrik hevesine katıyen kapılmamalıyız. Bu umumi politika çerçevesi içinde her dostluk ve iyi münasebet imkânını ve her vesilede sulha hizmeti kıymetli saymalıyız.

Son Orta-Doğu meseleleri için mâruzatım bundan ibarettir.

Bugünkü ruznameye girmiş olan iktisadi yardımlar meselesi için fikirlerimizi söylememiz tabiidir. Bizim Meclisi fevkalâde toplantıya çağırmamızda iç politika meselelerini konuşma talebi de vardır. Onun için tabiatıyla iktisadi meselelerden sonra iç politika meselelerini konuşmak dâvetin talebine ve hedefine uygun düşecektir.

İktisadi yardım meselelerinde siyasi nokta şudur :

Gerek Hariciye Vekilimizin, gerek Maliye Vekilimizin beyanlarından anlaşılıyor ki, biz bu yardım işinde uzun zamandan beri zengin devletlerle müzakere halindeyiz.

HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU (Çanakkale) — *Zamanı devletimizden beri.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — 1954 ten beri başlamış. Hattâ bu sene evvelâ Almanya ile, Birleşik Amerika ile konuşulmuş ve dikkatimi celbetti, Birleşik Amerika ve Almanya, meselenin Avrupa İktisadi İş Birliği devletleriyle birlikte görüşülmesini ve bu suretle bir karara bağlanmasını tavsiye etmişler. Bu iktisadi iş birliği yardımları meselesinin uzun zamandan beri görüşülmesi neticesi olarak karşılıklı anlaşmalar, yani karşılıklı hareketler üzerinde anlaşmalar suretiyle tecelli ettiğini kabul etmek mümkündür. Buna, bizim takibedilen iktisadi politikanın, sekiz sene nihayetinde memleketin içine düştüğü büyük sıkıntının mânasını gözden kaçırmıyarak mâna vermek lazımdır.

Şimdi meselenin siyasi noktası şu :

İktidar ricalt, vekiller, bilhassa iktisadî ve mali işlerde çalışmış olan vekiller, bu yardımların temini ve onunla aynı zamanda birtakım fevkalâde tedbirlerin tatbikini telif etmekte müşkülât çekiyorlar. "Bu şimdiye kadar tatbik olunan iktisadî politikamızın tam muvaffakiyete vardırıldığı neticesidir ki, bu muvaffakiyet dışarda müşahede edilmiş ve bu yardıma karar verilmiştir." deniliyor. (Sağdan, alkışlar)

Mesele bu kadar da değildir; mesele uzun müddetten beri görüşülerek bu yardımlardan istifade etmek için birtakım tedbirlerin alınması şart koşulmuştur. Eğer o tedbirler alınırsa bu yardımlardan istifade olunur, denmiştir. Kendileri söylüyorlar. Uzun müddetten beri görüşmüşler, anlaşamamışlar. Neden anlaşamamışlardır?

Şimdi (şartnamelerde, anlaşmalarda bizim memleketin öteden beri tiz davrandığı noktalardan hiçbir gölgelenmemiştir) deniliyor. İnanıyorum ve böyle olması da lâzımdır. Ancak bu takdir kendilerine kalmamalı, bu anlaşmalar metin halinde ilân olunmalıdır.

HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU (Çanakkaile) — Olundu.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şartlar başkadır, 1981 de olan müeyyideler başka, bugünkü müeyyideler başkadır. Hiçbir münasebetimiz olmıyan devletlerle yapılacak muamelenin ifadesi başka, büyük kısmı müteflklerimiz, dostlarımız olan devletlerle yapılacak muamele başkadır. Bir noktayı hafife alamayız; bu yardımlar bir takım tedbirler almaya bağlanmıştır. Bu tedbirler alınacaktır ve bu tedbirlerin alınması bugünkü hayat şartlarını daha da ağırlaştıracaktır. (Sağdan, "çok doğru" sesleri) Vatandaşa hakikati ancak olduğu gibi söylemek suretiyle ve vaziyetimizin bu tedbirleri almaya lüzum gösterdiğine ikna etmek suretiyle onun yardımını ve tahammülünü beraber almak mümkündür.

Sonra anlaşılıyor ki, senelerden beri kabul edilmiyen tedbirler şimdi kabul ediliyor. Niçin söylenmez? Biz şimdiye kadar kabul ettiğimiz iktisadî, mali politikada esaslı olarak şu şu değişmelere karar verdik demeli! Halbuki aksi söyleniyor : Şimdiye kadar hiçbir şey aksamamış her şey doğru yürümüş, hiçbir hata olmamıştır. 1958 de büyük bir iktisadî muvaffakiyet kazanmışız! Böyle bir muvaffakiyet daha kazanırsak millet olarak yaşamamıza imkân kalmıyacaktır. (Sağdan, alkışlar)

Şimdi mesele bu. Büyük bir iktisadî ve malî hareket yapılırken hata olmamış, eksik olmamış bunu iddia etmek güçtür. Ve böyle bir isnadı kusura addetmek de güçtür. Bu kadar uzun bir devrede büyük malî ve

İktisadî hareketler olurken elbette hatalar olacaktır. Bu, beşeridir, kabili içtinap değildir. Ama hatayı hata olarak kabul etmek lâzımdır. Bütün dünya neşriyatını, bu bizim anlaşmalar için yapılan neşriyatı, söylemeye dilim varmaz. Nihayet insaf ile düşünün bu, ızdırar halinde bulunan bir memlekete dostların alâka gösterip yardım etmesidir. Mesele bu; Bu, tekrarı temenni olunacak bir vaziyet değildir. Bu kadar söyledim. *(Safdan, bravo sesleri)*

Şimdi arkadaşlarım, yardım eden milletlere, gösterdikleri dostluklarından dolayı çok teşekkür ederiz. Yardım eden devlet ve milletler emin olsunlar ki, Türkiye, bütün bir millet olarak gösterdikleri yardımın verimli neticeler vermesini, kalkınmış ilerlemiş mesut bir milletin vasıflarını kazanmak için milletçe hep beraber çalışmayı vazifemiz sayarız. *(Bravo sesleri)* Bu yardımların boşa gitmemesi için elimizden gelen her şeyi yapacağız; elimizden gelen şeylerin başında murakabe vazifesi vardır. Arkadaşlarımız bunu beğensinler veya beğenmesinler, bunların karşılarında daimi surette vazifemizi yapmakta bulunacağız.

Şimdi eğer Reis Bey müsaade ederlerse, iktisadî meseleler üzerinde cevap vermek, ancak benden daha mütehassıs bir arkadaşım tarafından mümkün olacaktır. *(Soldan, "doğru doğru" sesleri) (Safdan, sürekli alkışlar, bravo sesleri)*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, I : 87, 21.8.1958, C : 1, Sf : 843-856

1959 MALİ YILI GENEL BÜTÇESİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

28 Şubat 1959

Muhterem arkadaşlarım, Bütçe müzakereleri münasebetiyle âdetimiz olduğu üzere ve siyasi hayatımızda tek fırsat olarak Hükümetin bütün çalışmalarına temas ettik. İktisadi ve mali mevzu larda şikâyetlerimizi etraflıca izaha çalıştık. İç siyasi meselelerde fikrimizi bir kere daha hulâsa etmek isterim.

Dikkate şayan olan nokta, bütçeden evvel şikâyet ettiğimiz iç politika meselelerinde bütçeden sonra bir aydınlığa varmamış olmamızdır.

Memleketimizin huzurunu ciddi surette müteessir eden iç politika dâvalarımız Hükümet tarafından sarıh, kesin ve sûratle tatbika konacak bir taahhûde bağlanmaksızın askıda bırakılmaktadır. Bu dâvaların son safhasını Büyük Meclisin muhakemesine arz etmeyi vazife biliyoruz.

Muhterem arkadaşlar,

Basın hürriyeti, siyasi hayatımızın ve demokratik rejimimizin hallolunmamış meselesidir. Haysiyet ve şerefleri korumak iddiasıyla basın suçları müphem, vuzuhsuz bir hale konmuş ve mahvedesiye cezalara bağlanmıştır. Bu şartlar altında basın hürriyetinden bahsedilemez. Ve basın hürriyetinden bahsolunamayınca biz demokrasi dediğimiz yeni hayat tarzına girmiş olamayız.

Yüz seneden beri basın hürriyeti dâvasını halledemiyoruz. On dört seneden beri tecrübe ettiğimiz demokratik rejimde bu mesele hallolunacak kemale gelmiştir. Mesuliyetini kavrayabilecek bir basın yetişmiştir.

Basın hürriyetini tahribedici usullere başvurmaksızın bu hürriyetin kötüye kullanılması imkânlarını bertaraf edecek anlayış seviyesine cemiyetimiz ulaşmıştır.

Basın meselesini halletmenin iki çaresi vardır : Vazih ifadeli, basın hürriyetini esas tutan kanun ve müstakil mahkeme.

Basın haklarını mahfuz tutarak şikâyete çare bulmak esastan ve müstakil mahkeme yoluyla hareket edilirse, hür basının varlığını temin etmek mümkündür. Tabii basına karşı kanun dışı, her türlü vasıtalı baskıları terk etmek lâzımdır.

Basın münasebetiyle bir kere daha ön plâna geçen adalet istiklâl ve hâkim teminatı cemiyetin bütün siyasi faaliyetinde başlıca sığınılacak yerdir.

Bütçe müzakerelerinde adalet mevzularının tamamlanacağı iktidar çevrelerinden söylenmiştir. Ancak, düzeltme ihtimali senelerden beri ima edilmekte fakat, tatbikat mütemadiyen vahim misallerle devam etmektedir. Son zamanların basın ve siyaset dâvalarının yürütülmesinde geçen bazı hâdiselerin çok elem verici mahiyetleri hatırlardadır.

Hulâsa olarak, adalet üzerine üç gün içinde konmuş olan kayıtların senelerden beri düzeltilmemesine hiçbir makbul sebep gösterilemez.

Muhterem arkadaşlar,

İç huzuru tahribeden meselelerin başında idaremizin partizan istikamette, hattâ durmuyarak çok ilerlemiş olduğunu söylemek mümkündür. Vatandaşa fiiliyatta kanun önünde eşit muamele yapmıyan, resmî hayatta ve hususi malşette vatandaş açıkta iktidar partisine katılmaya icbar eden baskı, haddini aşmıştır. İktisadi Devlet Teşekküllerinde bulunan bütün memur ve müstahdemlerin büyüklü küçüklü iktidar partisine kaydolmak için zorlanmaları, kanuna itibarı olan bir cemiyette tasavvur olunamayacak dereceyi bulmuştur. *(Sağdan, bravo sesleri)*

Muhterem arkadaşlar,

Seçim emniyetli için hiçbir iyileştirme ve düzeltme teşebbüsü yoktur. Kütükler ve radyo tatbikatı gibi son seçimlerin meseleleri haline gelmiş olan eksikler kabul ve teslim olunduğu halde, ciddi bir düzeltme yoluna henüz girilmemiştir.

Seçim meselesinin milletimizin bünyesine uygun mevzuat ve her halde eşit ve dürüst tatbikat ile ikmal edilmesi iktidarlar için daimi bir vazifedir. Kusurlar görüldükçe hulus ile ve derhal düzeltmeye çalışmak sayesinde seçim şikâyetleri hallolunabilir. Ancak, iktidar seçim kusurlarından şikâyet edilmesinden alınır ve derhal düzeltmeye teşebbüs etmezse, doğru ve dürüst bir seçime varmak hiçbir zaman mümkün olmaz.

Nihayet Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu ve onun tatbikatı siyasi hayatımızda daimî bir şikâyet ve huzursuzluk meselesidir.

Bütün bu konulara Büyük Mecliste her gün gördüğümüz müzakere safhalarını eklemek lâzımdır. İctüzüğün son halî ve tarafsız olmıyan amansız tatbikatı her türlü şikâyete hak vermektedir.

Muhterem arkadaşlar,

İç politikamızda memleket huzurunu derinden zehirliyen meseleleri saydım. Bunların düzelmesi aslında bir karar meselesidir. Eğer, iktidar rejim meselesinde bir iyileştirme ve huzuru tesis etme kararı verirse,

meselenin her istikamette halli mümkündür. Eğer, iktidar rejiminde bir iyileştirme ve düzeltme kararı vermezse, vatandaşın en basit eşitlik hakkından seçim hakkına kadar hiçbir sahada huzur içinde bulunmasına imkân yoktur. *(Sağdan, alkışlar)*

Bugünkü halin devamından memleket hesabına ciddi olarak endişe ederiz. Bugünkü halin iyiliğe doğru düzelmesinde, Devlet ve milletimiz için her türlü emniyet ve kuvveti buluruz.

İktidarın süratli ve kesin karar vermesinde, Devlet ve milletimiz için saadet ve selâmet vardır. *(Sağdan; bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, İ : 48, 28.2.1959, C : 2, 467-468

KIBRIS KONUSUNDA HÜKÜMETİN TAKİBETTİĞİ POLİTİKANIN TASVİBİ HAKKINDA BAŞBAKANLIK TEZKERESİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA

4 Mart 1959

Muhterem arkadaşlarım, Kıbrıs ihtilâfının halli için hazırlanan vesikaları tetkik ettik. Bu vesikalar, şimdiye kadar tarafların takibettikleri tezleri terk ederek yeni bir esası takibetmeleri neticesinde meydana gelmiştir. Bilindiği gibi, Kıbrıslılar arasında ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki dâva, son zamanlarda öz ve kesin çehresini şu şekilde göstermişti : Kıbrıs ihtilâlcileri ve Yunanistan Devleti, kâh "Self-Determination" veya "Auto-Disposition" veyahut bağımsızlık talebi şeklinde dolayısıyla, kâh İngilizlerin kayıtsız şartsız çıkmasını isteyen bir müstemele kavgası şeklinde doğrudan doğruya, Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakını istiyorlardı.

Türkiye'nin resmî isteği, Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakından kendi müdafaa ve emniyet hakları ve ırkdaşlarının selâmeti bakımından mahzurları dolayısıyla İngiliz idaresinin kalması ve Adanın her halde başka bir devletin eline geçmemesi safhalarından geçerek, en son şu prensipte ifadesini bulmuştu : Kıbrıs'taki Türk menfaatleri ve Kıbrıs cemaatlerinin bir arada yaşamaları imkânının kalmaması sebebiyle Kıbrıs Adasının, Türkiye ve Yunanistan arasında taksiminden başka çare yoktur, denilmiştir.

Bu tarz, Türk Hükümetinin son fedakârlığı olarak Büyük Mecliste kesin karara bağlanmış ve bu kararı milletin benimsemesini temin için her şey yapılmıştır.

Şimdi önümüzde bulunan vesikaların mahiyeti, hükümetler tarafından şimdiye kadar takibolunan karşılıklı iki tezin terk olunması ve yeni bir esas istikametinde Kıbrıs ihtilâfının hallolunması teşebbüsüdür. Bu teşebbüse nihai safhasında emrivaki olarak kabul ve imza edilmiş bir şekilde Meclis huzuruna gelmektedir.

Tekrar ifade etmek lâzımgelirse, önümüzdeki prensip anlaşması, tarafların şimdiye kadar güttükleri, Yunanistan'a iltihak ve Adanın taksimi tezlerinin katî olarak bertaraf edilmesi ve bu temele dayanılarak iki cemaatin beraber yaşamasını tanzim eden bir hal tarzıdır. İlk önce bu temel hakkındaki fikrimizi söyleyeceğiz. Ben, bu başlangıçta, o kadar kesin taahhüdlere ve memlekette geniş galeyanlardan sonra, Hükümetin kendiliğinden prensip değiştirmesinin Meclis huzurunda kaydedilmeye değer olduğunu belirtmek isterim.

Ancak, yeni müzakere prensibinin sulh dâvasına ve memleketimize ve hattâ Kıbrıs halkına getirmesi muhtemel olan faydalara çok kıymet veriyoruz. İçinde bulunduğumuz ittifak manzumesinde umumî selâmet ve emniyet bakımından kuvvetle sebeplerin bizi anlaşmaya sevkettiğini takdir ediyoruz. Bu arada, kuvvetli dostların çok tesirli nasihatlerinin ehemmiyetli bir hissesi olduğunu tahmîn etmekte güçlük çekmiyoruz.

Bütün bu sebeplerle, Kıbrıs'ın mecburi bağımsızlığı esasına dayanan yeni müzakere istikametinin, arz edeceğimiz kayıt ve şartlar altında tasvi-bine taraftarız.

Bu kararın bizim için temel şartı şudur :

Biz taksim tezinden katî olarak vazgeçtiğimiz gibi, müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunan Devleti Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı ihtimalinden kesin olarak vazgeçmişler midir? Anlaşma vesikaları, iki tarafın tezlerini bertaraf etmiş olmak maksadıyla hazırlanmıştır; ne dereceye kadar maksadın termin olunduğunu tahlil etmeye mecburuz. Çünkü, anlaşmanın kıymeti ve ciddiyeti her şeyden evvel bu noktadaki vuzuha ve samimiyete bağlıdır. İlk önce, taksim tezinin ne suretle bertaraf edilmiş olduğunu söyleyeceğiz.

Anayasa projesininin 22 nci maddesinde Kıbrıs'ın tamamen veya kısmen her hangi bir devletle birleşmesinin veya taksime müncer olacak tarzda bir istiklâlin mümkün olamayacağı tasrih edilmiştir.

Yine Anayasa hükümlerinden olmak üzere, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Kıbrıs Devletinin istiklâlini, toprak bütünlüğünü ve Anayasanın temel hükümlerini garanti eden bir andlaşmanın akdedileceği yazılmıştır.

Anayasa hükümlerine atfen, Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasındaki Garanti Andlaşmasının özü şudur :

Kıbrıs Cumhuriyeti hangi devletle olursa olsun, siyasi veya iktisadi bir birliğe tamamen veya kısmen katılmamak taahhüdünü deruhde ediyor. Bu maksatla, Adanın her hangi bir devletle birleşmesini veya taksimi hususlarını doğrudan doğruya veya dolayısıyla mümkün kılacak her türlü faaliyetin memnu olduğunu ilân ediyor.

Buna karşılık, teminatçı üç devlet, Anayasa ile müesses durumu kaydettikten sonra, Adanın her hangi bir devletle birleşmesi veya taksimi gâyesini güden her türlü faaliyeti, imkânları nispetinde men etmeyi taahhüdediyorlar.

Garanti Andlaşmasının şimdî söyliyeceğim maddesine dikkatinizi çekeceğim. Üçüncü maddede deniliyor ki, işbu Andlaşma hükümlerinin ihlâli halinde teminatçı devletler lüzumlu tedbirleri almak üzere kendi aralarında istişare ederler. Müşterek veya birlikte tesbit edilmiş bir hareketin ifasının gayrimümkün olması halinde, garanti eden üç devletten her biri eski nizâmı lade etmek için harekette serbest bırakılıyor.

Şimdî, bu maddeyi, Anayasaya aykırı olarak bir taksim tezi takibedeceklerin kullanmasına imkân olup olmadığını düşünelim. Kanun dışı böyle bir teşebbüste İngiltere ve Yunanistan'ın tarafsız kalarak Türkiye'yi serbest bırakacakları tasavvur olunamaz. Zaten, Kıbrıs Adasında iktidarda bulunan halkın çokluğu aleyhine bir taksim tezinin tatbik olunabilmesi, artık maddeten tasavvuru mümkün olmayan bir harekettir.

Bu suretle, Garanti Andlaşmasında, taksim tezinin hukukan olduğu gibi, fiilen de tatbik edilmesine hakikaten imkân bırakılmamıştır.

Bizim, bir taraftan müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti Anlaşmasını yapıp, onun altında, Kıbrıs'ın taksimini fiilen düşünmüş olmamıza ihtimal yoktur.

Burada, taksim tezinin bertaraf eden ikinci bir kayıt vardır. Kıbrıs Anayasası ihlâl olunursa ve diğer müttelikler alâkadar olmayarak yalnız Türkiye kuvvetini kullanırsa, bu halde dahi Türkiye'nin hakkı, müdahale ile munhasıran eski nizâmı, yani bağımsızlığı yeniden tesis çalışmaktan ibarettir.

İhlâli ve bunu tamir için müdahale fedakârlığını öne sürerek, taksim tezi kendiliğinden avdet etmiştir. İddiasına düşmemeyi Türkiye başından taahhüdetmektedir. Bu taahhüdü hilâfına hareket etmesine hukuken olduğu kadar, maddeten de imkân yoktur.

Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki İttifak Andlaşması, Kıbrıs'ın istiklâline ve bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolayısıyla vukubulan tecavüzleri defetmek içindir. Tecavüzün doğrudan doğruya veya dolayısıyla olan şekli üzerinde Türkiye ile Yunanistan mutabık olurlarsa müşterek müdafaa kolaylıkla işler. Mutabık olmazlarsa, meselenin, ya iki devletten birinin hareketi ile yahut Türkiye ile Yunanistan arasında ihtilâf şeklinde Dörtlü Andlaşma hükümleri içinde mütalâa edilmesine mecburiyet hâsıl olur.

Müşterek karargâhla kurulan, askerî kuvvetler, devletler arasında ihtilâf olmadığı hallerde işliyebilecek bir kuvvet mahiyetindedir. Bu müşterek karargâhın, devletler arasında ihtilâf olduğu zaman, meselâ; taksim uğrunda Türkiye lehine bir askerî müeyyide olmak mahiyetli yoktur.

Buraya kadar verdiğim izahattan anlaşılmalıdır ki; taksim tezi hukukan olduğu kadar, fiilen de bertaraf edilmiştir.

Şimdi, Enosis, yani adanın Yunanistana iltihakı keyfiyetinin nasıl bertaraf edildiğini tetkik edeceğiz.

Anayasanın 21 ve 22 nci maddeleri, taksim tezinde olduğu gibi, bir yabancı Devletle birleşmenin de mümkün olmayacağını kabul etmektedir. Dörtlülük Andlaşmada, taksim tezi ve birleşme tezi, Kıbrıs Cumhuriyeti ve teminatçı devletler tarafından müsavî derecede reddolunmaktadır. Dörtlülük Andlaşmanın 3 ncü maddesi bir ihlâl halinde müeyyide tatbikini düşünmektedir. Maddenin Enosis ihtimalinde ne dereceye kadar tesirli bir surette tatbik olunacağı yakından tetkik olunmaya değer.

Âkidler istişare edecekler, müşterek veya beraberce kararlaştırılmış bir hareket mümkün olmazsa, her biri eski nizamı yeniden tesis için haklarını mahfuz tutacaklar. Şimdi, bir enosis hareketine karşı Yunanistanın bizimle beraber olması az muhtemeldir. İngiltere müdahale için katî bir taahhülle bağlanmamıştır. İngiltere, Anayasanın ihlâl edildiğini ve müdahale lüzumunu teslim etse bile, bu maksatla yapılacak askerî harekâta iştirak edip etmemek kendi takdirine kalmıştır. İngiltere, bu şekilde hareket ederse, müdahale, Dörtlülük Andlaşmadaki gibi, beraberce kararlaştırılmış olur: ama, müşterek olmaz. Bu halde, dâvanın ihlâline karşı Türkiye'nin yalnız başına harekete geçmesi mevzuubahsolacaktır.

Ayrıca unutmamalı ki, böyle bir zamanda Andlaşmayı ihlâl eden Kıbrıs Cumhuriyeti Birleşmiş Milletlerin âzası bulunacaktır. İhtilâf, bütün Dünya Teşkilâtının ve hususiyile Güvenlik Konseyinin müşterek meselesidir. Bu vaziyette, Türkiye, eğer süratle hakkını kullanarak müdahale imkânına malik olursa, yapacağı haklı bir emrivakiyle dâvasını kazanabilir. Halbuki şartların, tarafımızdan süratli bir askerî hareket yapmaya müsaid olduğu ve her zaman olacağı iddia edilemez. Bu sebeple, Anayasa dışı teşebbüs edilecek enosis hareketini, işbu Andlaşma hukukan bertaraf etmiş görünse de, fiilen bertaraf etmemektedir. Halbuki, taksim tezi, hukukan olduğu gibi, fiilen de bertaraf edilmiştir.

Dışişleri Bakanının beyanları, âkidlerin hareketlerinde hüsnüniyetin esas olduğuna istinad etmektedir. Anlaşma vesikaları her ihtimale göre tedbirler düşündüğünden, taksim hakkında olduğu gibi, iltihak hakkında da alınan tedbirleri hakikî değeri ile takdir etmek hüsnüniyetin icabıdır. Zaten bizim kanaatimizce, iki cemaatin beraber yaşamasını temin edecek Anayasa hükümleri o kadar muğlaktır ki, bunların hüsnüniyetle, işletilmesi ancak ve ancak, her iki cemaatin beraber yaşamaktan başka bir çareleri kalmamış olduğuna ciddi olarak inanmalarıyla mümkündür. Cemaatlerden

birine kanun dışı olsa da, fillî bir hal imkânı görüldüğü müddetçe, Anayasa maddelerinden herbiri, işlemekte büyük güçlüğü uğrayacaktır.

Muhterem arkadaşlar : görüyorsunuz ki, Yunanistan'a iltihakın bir gün emrivâki yapılmasına mâni olacak yeter müeyyide konulmamıştır. Bu suretle, anlaşma için yeni bir istikamet bulmaya karar verildiği gün, ilhakı bertaraf etmek kararında tam tedbirler alınmamıştır. Tedbir yalnız taksimi bertaraf etmek hususunda kesin şekilde alınmıştır. Âşikâr bir surette bizim müzakereciler, kendi gayelerini gerçekleştirmekte eksik kalmışlardır. Bu eksikğin tamamlanması lâzımdır.

Bu eksikği bırakmamak için müzakereciler elbette askerî çare aramış olacaktırlar. Anlaşıyor ki, bu çarenin temini mümkün olamamıştır. 650 kişilik bir birlikten Anayasanın ihlâline mâni olmasını istemek elbette akla gelemezdi. Ahdi ve siyasi bakımdan tam çare aramamışlar mıdır? Yoksa istihsal mı, edememişlerdir? Bilmiyoruz. Ancak, kanaatimiz şudur ki, gözlerinin önündeki bir ahdi çareyi ihmal etmişlerdir. Bu çare şudur : dörtlü anlaşmada iltihak veya taksim teşebbüsü aleyhinde müşterek hareket temin edilemezse Yunanistan'ın alacağı vaziyet tasavvur edilebilir. Fakat, İngiltere'nin, Anayasa ihlâline karşı mutlaka müşterek teşebbüs taahhüdüne girmesi lâzım idi. İngiltere'nin kesin taahhüdü olmaması, mütecevizi teşvik edecektir. İngiltere'den böyle bir taahhüdü istemeyi mümkün ve haklı buluyorum. Mümkündür, çünkü İngiltere, ihlâl halinde takdir ederse müdahale etmek hakkını zaten kabul etmiştir. Bu suretle, Âkâdlerden her hangi birisi aleyhinde yeni bir vaziyet almaya devam edilmiş olmayacaktır. Mesele, sadece İngiltere'nin eski nizamı iade için menfaatli ihlâl edilen devletle birlikte herhalde müşterek harekette bulunacağını beyan etmesinden ibarettir.

Böyle bir talepte hakkımız vardır. Çünkü, nihayet kanun dışı bir hareketi menetmeye iştiraki istiyoruz. Yunanistan, ilhak tezini hukukan olduğu gibi, fillen de bırakmaya mecbur olduğundan istediğimiz teminata itiraz etmesi için sebep bulunmamak lâzımdır.

Neticeye bağlıyorum : Yunanistan'a iltihak kapısını fillen açık bırakmakta olan andlaşmanın eksikliği tamamlanmadıkça bunu kabul etmekte mazur olduğumuzu beyan ederiz.

Muhterem arkadaşlar;

Gene hayati ehemmiyeti olan diğer bir mesele de Türkiye'nin adadaki Türk cemaatine iktisadi her nevi yardımı yapabileceğinin gerektiği şekilde tasrih edilmemiş olmasıdır.

Anayasanın 24 ncü maddesinde kendi cemaatimizin eğitim, kültür, spor ve hayır müesseselerine yardım edebileceğimiz yazılmıştır. Bu kâfi değildir. Mutlak olarak, cemaatimizin mali ve iktisadî ihtiyaçlarına koşabilmemiz temin edilmelidir. Azlıkta olan cemaatlerin yaşamaları ancak iktisadî şartların elverişli olmasına bağlıdır. Biz, bunun, tarih boyunca çok misallerini görmüşüzdür. Şimdi beraber yaşama şartlarını kurarken, en esaslı bir maddeyi ihmal etmemeliyiz. Dışişleri Bakanının, istediğimiz kadar mali ve iktisadî yardım yapabileceğimiz yolunda encümündeki teminatı bir bakına kıymetlidir. Bu ifade ile Anayasa maddesine mutlak surette yardım kaydının konmasına ciddî bir mâni bulunmadığını şimdiden söylemiş olmaktadır. Durum gerçekten böyle ise, kolay tahakkuk ettirilebilecek bir talepte bulunuyoruz, demektir. Ama bu kayda ihtiyaç vardır. Zamanla şifahi teminat unutulur, vesikalara giren metinlerin hükümleri devam eder.

İleride bir güçlüğü mahal kalmamak ve bugün de geniş bir huzur sağlamak için, mutlak iktisadî yardım hükümünün kayıt ve tasrih edilmesi, hayati bir ehemmiyeti halzdir.

Mâruzatımı çok esaslı iki noktada tesbit ediyorum. Hükümetin bunları nasıl temin edebileceğini öğrenmek istiyoruz. *(Sağdam, alkışlar)*

(Tezkerenin oylanmasından önce usul hakkında söz alarak) :

Muhterem arkadaşlar, mâruzatımızı iki esaslı noktada topladık. Birisi, diyoruz ki bu anlaşmada esaslı bir istikamet vardır. Taraflar karşışya geçiyorlar : Bu ilhak tezini ve taksim tezini bırakalım, sulhü korumak için anlaşalım ve her birimiz fedakârlık yaparak bir anlaşmaya varalım! Elbette her anlaşmada taraflar hüsnüniyet gösterirler ve mümkün olan fedakârlıkları yaparlar. Az olabilir, çok olabilir. İkinci derecede meseledir. Esas maksat hâsıl olmuşsa, temin edilmişse anlaşma zamanla eksiklerini unutturur ve faydaları devam eder.

Şimdi taksimden vazgeçilecek, ilhaktan vazgeçilecek, taraflar bunu taahhüdetmiştir. Bunun için konan müeyyidelere gelince; her ikisinde de hukukan ifade aynıdır, müeyyide şekilleri aynıdır. Fakat ilhakla taksimın tabiatları arasındaki fark icabı olarak, aynı müeyyide bir tarafta tesirli, bir tarafta tesirsizdir. Hâdise onu gösteriyor. Şimdi Hariciye Vekilimiz ittifak anlaşmasının...

REİS — *Paşam lütfen usul hakkında devam buyurun, kıfayet takriri kabul edilmiştir.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Reis Beyefendi müsaade buyursunlar, benden evvel konuşan arkadaşımız buyurdular ki, bunda taktik vardır

(Soldan, var sesleri) ve Hariciye Vekili itirazları karşılamıştır. Arz etmek istiyorum, Hariciye Veklinin verdiği cevaplar bizim endişemizi bertaraf etmemiştir. Müsaade buyurunuz, endişelerin bertaraf edilip edilmediğini ancak kendi şahsım için söyleyebiliriz, mevzu ortadadır.

Şimdi mesele şu : Bu İttifak Anlaşması emsaline nispetle kuvvetlidir diyorlar. Diğer bir arkadaş da ne yapalım diyor. Eğer ilili müeyyide işlemez bir halde bulunursa, bunun zararı çok büyüktür. Kıbrıs bir ihtilalle karışıktır. İhtilalciler içinde bulunacakların nizamdan kurtulma çaresi olmadığını bilmelidirler. Bunda Âkid Tarfların hepsinin menfaati vardır. Onun için taktirimizde bazı hususların düzeltilmesini istiyoruz. Bu bir hakikattir, parti takdiri olamaz. *(Temeni sesleri)* Farz ediniz, takriri kabul ettiniz. Elbette bu takriri kabul etmekle memlekete fayda gelir, bu faydanın şerefi daha ziyade çoğunluğundur, bu aşikârdır.

Şimdi burada konuşan her hangi bir arkadaşımızın mütalaası doğrudur diye, zaman zaman her köşeden söyleriz. Burada haysiyete taallük eden nokta budur. Milletvekillerinin samimi çalışmalarının bir neticesidir.

İktisadi mesele dedik, ifadesi ne olacak?

Bunun ifadesi basit; mektep diyoruz, kültür diyoruz, spor diyoruz, iktisadi ve mali yardım kelimelerini de eklemek mümkündür. *(Soldan, sesler dışı konuşuyor sesleri)*

Sonra bir şey söyleyeyim arkadaşlar; Hariciye Vekili bir noktada hasas, bu anlaşmalar yapıldı bitti. Bu yerinden oynamaz kanaatinde. Hariciye Vekili bu meselelerde birbirinden farklı olan tezleri katı ihtiyaç olunca konuşabilecek kudrettedir. Pekâlâ konuşabilir.

Mâruzatım bundan ibarettir, takdir sizindir. Bunu kabil ederseniz Hükümeti bağlamaksızın eksikleri tamamlamak hususunda yeni bir gayrete sevk etmiş olursunuz. *(Sağdan alkışlar)*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, İ : 2, 4.3.1959, C : 8, Sf : 21-53

1960 MALÎ YILI EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ BÜTÇESİ ÜZERİNDE YAPTIKLARI KONUŞMA

2 Şubat 1960

Muhterem arkadaşlar, vakit vakit benim eskiden söylediğim beyanlar burada delil olarak zikrolunur. Bugün de, 1948 ve 1949'da memleket asayışı için söylediğim sözler bizim aleyhımızde misal olarak gösterilmek istenmiştir.

Vaziyet şudur; memlekette huzur vatandaşın hakkıdır. Huzur lâzımdır. hükümetlerin vazifesi huzur ve asayışı temin etmektir. O zaman söylediğim bu esasları bugün de, yarın da müdafaa edeceğiz.

Böyleyken, ihtilâf nereden çıkıyor? Memlekette idare salim yoldan çıktı mı onun da, bulduğu bahane huzuru muhafaza etmek yoludur.

Şimdi, 1948 de 1949 da İsmet İnönü huzur ve asayışı muhafaza etmeyi Hükümete vazife olarak söylediği zaman, o Hükümetin vatandaşlar arasında eşit muamele yapması, *(Soldan, gürültüler)* yeni girdiğimiz demokratik hayatta, vatandaşlar arasında farklı muamele olmaması için aynı İsmet Paşa, köy köy, şehir şehir dolaşıp idare adamlarına, parti müesseselerinizin huzurunda tavsiyelerde bulunuyordu. *(Sagdan, bravo sesleri) (Soldan, gürültüler)* Bunu, böyle bir çerçeve içinde mütalâa etmek lâzımdır. *(Soldan, gürültüler)* Yoksa; iktidar vatandaşlara eşit muamele yapmıyacak, tazyik yapacak ve ondan sonra huzuru muhafaza etmek için, buna karşı İsmet Paşanın, vaktiyle söylediği tavsiyeler misal olarak getirecek. Bunun bir esas, mesnedi, itibarı yoktur. *(Sagdan, bravo sesleri, alkışlar)*

* TBMM Tutanak Dergisi, İ : 3, 25.2.1960, C : 12, Sf : 480

1960 MALİ YILI DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI BÜTÇESİ ÜZERİNDE YAPTIKLARI KONUŞMA

25 Şubat 1960

Muhterem arkadaşlar; Dış politikada görüşlerimizi çok açık surette söylemek isterim : Esas itibarıyla bu politika Cumhuriyetin ilk gününden beri takibettiğimiz barış politikasıdır. İkinci Cihan Harbinden sonra teşekkül eden siyasi topluluklar içinde Türkiye'nin bugün de muhafaza ettiği müdafaa yeri bu politika tarafından tayin edilmiştir.

Bu esas içinde muhtelif tatbikat safhalarına geçmeden evvel cihan barışının bugün bağlı bulunduğu temel düsturlar üzerinde kısa bir tahlil yapmayı lüzumlu görüyorum. Geçen cihan harblerinin bir askerî düstura dayandıklarını ilk önce belirtmeliyim. Her iki Cihan Harbi çabuk zafer kazanmak tertibi ve ümidi içinde patlamıştır. Her iki cihan harbi evvelden tahmin olunamayacak derecede uzun sürmüş, evvelden tahmin olunamayacak kadar ağır zayıyata insanların ve milletlerin dayandığını göstermiştir. Her iki cihan harbinden sonra bir daha harb çıkarsa medeniyetin sonu olacağı kanaati hüküm sürmüştür. Bugünkü vaziyet aynı telâkkiler içindedir.

Siyaset âlemi, 15 seneden beri dünya barışının esaslarını aramakla meşgul bulunuyor. Devletler başlıca iki topluluk halinde siyasi mücadeleleri devam ettirmektedirler. Bizim kaderimiz dünya barışıyla yakından ilgilidir ve içinde bulunduğumuz topluluğun askerî hazırlıklarına, karşı tarafla münasebetlerine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır. Son bir sene içinde doğu ve batı münasebetlerinde gerginliğin azalması, bir araştırmaya imkân verecek temasların yapılması yolunu açmış görünüyor. Bu hal, insanlık için ileri bir merhaledir. Her suretle teşvik edilecek bir fırsat sayılmak lazımgelir.

Bugünkü karşılıklı askerî hazırlıklar, iki Cihan Harbinin tecrübelerinden sonra bir esaslı unsura dayanıyor. Herkes, harbe mâni olmanın çaresini çabuk bir zafer kazanmak ihtimalinin karşı taraf için mevcudolmamasında görüyor. Üçüncü Cihan Harbi de esas itibarıyla çabuk zafer hayalinden doğabilecektir. Zamanımızda askerî bakımdan değişmiş ciddi bir husus vardır. Nükleer silâhlarla yapılacak bir savaşta her iki tarafın harabolacağı ve neticede bir taraf için zafer imkânı kalmıyacağı umumi kanaat

haline gelmiştir. Bu kanaatte büyük bir hakikat vardır. İnsanlar, umumi ve müşterek bir inanç olarak bu gerçeği birbirlerine anlatmakla meşguldürler.

Yalnız unutmamak lâzımdır ki, aynı cins bir kanaat Birinci Cihan Harbinden sonra da belirmiş fakat bu İkinci Cihan Harbine mâni olamamıştır. Şimdi nükleer silâhların mevcudiyeti, kanaati bir kat daha kuvvetlendirecek yaygın hale sokmuştur. Ancak, bu hal nükleer silâhların daha tesirlilerini vücuda getirmek için hummalı bir yarışa mâni olamamış, aksine bunu teşvik etmiştir. Aslında bunun, şaşılacak ciheti yoktur. Nükleer silâhların dehşetinin bugün diplomatik lisanla kullanılan tâbirle bir "Deterrent", bir önleyici olacağı ümidine milletlerin kaderi elbette bağlanamaz. Onun için bloklar, şayet harb çıkarsa misillime tetbirlerini tesirli ve hazır bulundurmaya mecburdurlar. Yani bugün, barışı ancak karşılıklı olarak alabildiğine silâhlanma suretiyle sağlanması gibi hakikaten garip bir vaziyetle karşılaşılmış bulunuyoruz. İki topluluk için askeri bakımdan en ameli barış çaresi, hattâ tek ameli barış çaresi karşı tarafa çabuk bir zaferin imkânı olmadığı, misillemenin mutlaka vukubulacağını ililen anlatacak hazırlıklar üzerinde toplanmıştır. Halbuki harb hazırlığı için mütemedi bir yarışmanın da bir harb tehlikesi olduğu tarih içinde tecrübe edilmiştir; nitekim bu halde dahî son 10 senede milletlerin muhtelif vesilelerle cihan harbinin eşiğine kadar geldiğini daima hatırdâ bulundurmamak lâzımdır. Uzak-Doğuda. Orta-Doğuda taraflar zaman zaman tutuşmaya pek tehlikeli şekilde yaklaşmışlar, umumi patlama ancak uçurumun kenarında önlenebilmiştir. Siyaset adamlarının büyük buhranlar esnasında sonuna kadar sakın ve akıllı kalmalarını sağlayacak bir çare henüz keşfedilmiş değildir.

Bütün bu sebeplerden dolaydır ki, silâhsızlanma çaresi aramak için gayretleri insanî bir barış gayesi olarak görmek lâzımdır. "Barış için silâhlanma yarışı"nın başlıca temsilcisi olan büyük milletlerin silâhlanmayı azaltmak ve durdurmak için gayretleri bizim gibi bütün barışsever milletlerin temennileri içindedir. Bu meselenin ameli tarafı başından beri esaslı güçlüklerle kaplıdır. Geçen büyük harplerin arasındaki devirlerde de silâhsızlanma fikri ve teşebbüsleri mevcuttu. Ancak, bu fikir ve teşebbüsler hasmı zayıf düşürmek gayesinin esas almış göründüklerinden gayretler elle tutulur hiçbir neticeye varmadı, nihayet harbler en geniş silâhlanma içinde patladı. Bu sefer de böyle bir gayeden, iki taraf da karşılıklı şüphe içindedir. Yeni silâhsızlanma teşebbüslerinin hakiki ve fiili kontrol talebiyle beraber doğmuş olması bu yüzdendir. Teşebbüsler silâhsızlanmanın yalnız nükleer silâhlara hasredilmesi arzusuyla başlamış, bu mevzularda senelerle münakaşalar geçtikten sonra şimdi, bütün silâhlara şâmil ve

kontrol altında bulunan bir silâhsızlanma fikri, nazariye olarak kabul edilmiş görünüyor. Atom denemelerinin durdurulması, yolun ilk adımını teşkil edecektir. Ancak, tatbikat safhalarına girdikçe ne güçlükler çıkacağını tahmin etmek mümkün değildir. Her halde daha uzun müddet, barışın muhafazası için karşılıklı olarak nükleer silâhların "Deterrent" önleyici hasasına bel bağlamaya ve bir kuvvetler muvazenesinden kuvvetlerin hareketsiz kalmalarını beklemeye mecbur bulunduğumuz açık şekilde anlaşılıyor. İçinde yaşadığımız dünya, böyle bir dünyadır.

Bu şartlar altında nükleer silâhların, hususiyetle uzun ve orta menzilli güdümlü ballistik mermilerin gelişmesini, ilerlemesini yakın bir ilgiyle takibetmek bizim için dahi büyük ehemmiyette bir meseledir.

Şimdi, bir esas noktaya dikkati çekmek isterim: Dünya barışının bugünkü halinde ve bizim jeopolitik durumumuz itibarıyla memleketimizin tarafsız bulunması, yani yaygın tâbirıyla nötralist bir politika takibetmesi mümkün müdür? Biz, İkinci Cihan Harbinin başından beri Türkiye'nin müdafaaasını Batı âlemi ile aynı safta görmüşüzdür. İkinci Cihan Harbinden sonraki yeni şartlar altında da memleket müdafaaasının Batı demokrasileri içinde kalmamız suretiyle mümkün olacağına inanmışızdır. Memnuniyet verici husus şudur ki, demokratik hayata girmemizden sonra bu telâki bütün siyasi partilere mal olmuştur. Amerika ile yakın temaslardan başlayan münasebetler NATO içinde kesin şeklini almıştır.

Büyük bloklar arasında tarafsız bir politika takibederek siyasi menfaat sağlama meylinde olan memleketlerden coğrafi ve stratejik olarak bizim -esaslı bir farkımız vardır. Hâdiseler, yeni durumda, bizimle temas halinde inkişaf edecektir ve ilk günden bizim müdafaaamız birinci derecede mesele olarak ortaya çıkacaktır. Nitekim İkinci Cihan Harbinden sonra müttefikler arasında zuhur eden ihtilâf ve ayrılma da ilk anında bizim hayati meselelerimizi ortaya getirmiştir. Bu menfaatleri korumak için muhtaç olduğumuz desteği Batı âleminde ve Amerika'da bulduk. O zamandan beri, memleket müdafaaasının Batı demokrasileri topluluğu içinde müşterek mükellefiyetle mümkün olacağı hakikatini her vesile ile teyyüdetmiştir.

Sonra, bizim Batı camiasında yer almamızın, müdafaa mülâhazalarının dışında bir de fikri tarafı vardır. İkinci Cihan Harbi biterbitmez memleketin siyasi ideallerini demokrasi dediğimiz yeni hayat tarzında bütün şartları ve icaplarıyla arama kararımız bizi, müdafaa cephesinde beraber bulunduğumuz memleketlerle aynı siyasi idare anlayışında da birleştirmiştir. Bu suretle, meşru müdafaa yolunda beraber bulunanlar, millet idare-

sinde de siyasi idealleri birbirine benzer, birbirini anlar ve teşvik eder durumda olmuşlardır. Bizim Batı ile ittifak halinde bulunmamız, bu âlemin sadece stratejik sebeplerle ittifak kurduğu, siyasi idareleri ve idealleri tamamen ayrı bir memleketle beraber görünmesinden esaslı olarak farklıdır. Unutmamalıyız ki, bizim demokrasi içinde yaşayan Avrupa devletleri topluluğunda yer almamız, Avrupa Konseyindeki üyeliğimizle kesin şekli- ni bulmuştur.

Hülâsa, bizim memleketin nötralist bir politika takibetmesi tasavvur olunamaz. Bizim için, husule gelen ittifaklar içinde sadakatle ve fedakârlıkla memleket emniyetini sağlamak lâzımdır.

Tarafsız politikanın mahiyetini kendi memleketimiz için bu suretle tas- rih ettikten sonra ilâve etmeyelim ki, menfaatlerine ve jeopolitik durumları- na göre tarafsızlık takibeden memleketlere karşı anlayış içindeyiz. Bu hu- susta Birleşik Amerika Devletlerinin tarafsızlarla iyi münasebetlerini Cum- huriyet Halk Partisi olarak takdirle karşıladığımızı ifade etmek isterim. Bu sözlerimle tarafsızlık bahsinde partimizin siyasetini açıkça belirttiğim ka- dar yanlış tefsir ve isnatları da esasında reddetmiş olduğumu sanıyorum.

İçinde bulunduğumuz ittifak manzumeleri için bir iki mülâhazamı arz edeyim. NATO içindeki münasebetlerde askerî sahanın dışındaki konular- da da yakınlık ve yardımlaşma aramaya çalışılmaktadır. Bu, iyi bir şeydir. Ancak, NATO'nun asıl vazifesi askerî müdafaayı temin etmek olduğu için bu vazife hiçbir sebeple ikinci dereceye bırakılamaz. Bütün müttefiklerin vazifede ve fedakârlıkta dikkatli olmalarını takibetmeye mecburuz. Ben, bilinen münakaşaların hududuna girmeksizin esas ihtiyacı belirtmekle ye- tiniyorum. NATO ittifakını, biz Cumhuriyet Halk Partisi olarak, müdafaamızın ve dış politikamızın temel taşı saydığımızdan bu meselelerde büyük hassasiyet göstermemizi tabii karşılamak lâzımdır.

CENTO ittifakı Irak'ın ayrılmasından sonra daha sade bir şekilde ehem- miyetini artırmıştır. Amerika'nın asli bir âza olmaması eksikliği henüz dur- maktadır. İkili ittifaklar Amerika'nın ilgisini daha yakından göstermesi fir- satını vermiştir. Bütün bu gelişmeleri memnurlukla karşıyoruz. Unut- mamak lâzımdır ki, CENTO içindeki mükellefiyetlerimizin hiçbir surette NATO içindeki durumumuza tesir etmemesi şarttır. Bu ışık altında Cum- huriyet Halk Partisi Türkiye'nin CENTO'da muhafazasını esaslı bir gaye bilmektedir. CENTO ittifakının içindeki münasebetlerimizin ilerlemesini memnurlukla teşvik edeceğiz.

Bütün bu ittifaklar içinde Birleşik Amerika ile münasebetlerimiz hu- susi bir ehemmiyet taşımaktadır. Birleşik Amerika NATO'dan evvel yar-

düncümüz, NATO içinde müttefikimiz, CENTO içinde ittifakın teşvikçisi ve bunlardan başka iktisadî, malî alanda kuvvetli desteğimiz olmuştur. Bu kadar geniş münasebetlerin millet bünyesinde yerini isabetle tâyin etmekte fayda vardır. İlk önce şunu belirteyim ki, siyasi partilerin hiçbirinde Amerika münasebetlerini kıymetli tutmayan bir telâkki yoktur. Biz, Cumhuriyet Halk Partisi ise, bu yeni münasebetlerin on beş sene evvelki kurucusu ve on beş seneden beri sadık taraftarıyız. Bizim kanaatimizce Birleşik Amerika dostluğunun temelini Hükümetten Hükümete bir münasebet manzarasının ötesinde, milletten millete münasebet kaidesinde sağlam olarak muhafaza etmek lâzımdır. Biz, milletçe birçok meselelerde eksik durumda olabiliriz. Ama dış politikada, Devletlerarası münasebetlerde tarihi ve tecrübesi zengin bir memleketin evlâtlarıyız. Milletlerarası dostluk hayatının resmî, Hükümetler münasebetleri kanalıyla yürütülebileceğini mükemmel bir surette anlarız. İçinde bulunduğumuz demokratik rejimde iç ve dış her münasebetin milletin takdirine, tenkidine açık olduğunu da tecrübe ediyoruz. Şimdi, Amerika dostluğu meselesini bu zaviyeden tahlil ediyorum:

Benim kanaatimce Amerika ile münasebetlerin sağlam tutulmasına zarar verecek tek unsur, bu münasebetlerin milletten millete olduğu hakikatını zedelemektir. Böyle bir hatadan dikkatle sakınmak lâzımdır. Hususiyyle, içinde bulunduğumuz demokratik rejimin geçirmekte olduğumuz hastalıklar devresinde böyle bir cereyana kolaylıkla heves edecekler bulunabilir. Bunların arasında memleketimizin siyasetinde çalışanlar görüneceği gibi, Amerika resmî memurları içinde de ihtiyatsızlar görünebilir. Samimî olarak müşahademiz odur ki, Amerika Devleti, Amerika halkı ve Amerikan kültür âlemi Türkiye'nin iyiliğini istemekte ve dostluğu milletten millete olarak benimsemektedirler. Her iki memlekette iktidarda bulunan siyasi partiler gelip gidecek, fakat bu dostluğun temeli ve yürüyüşü mahfuz kalacaktır. Bunun istinadedilmesi lâzımgelen bir temel olduğunu her ciddi vesilede görmekteyiz. Bizim tarafımızdan da Amerika ile iyi ve yakın münasebetleri sağlam muhafaza etmek kararı milletçe muhkemdir. Amerika ile son zamanlarda yapılan bütün mukavelelerde milletlerarası bir şüpheye mahal vermeme kaygısı bizim dikkatle göz önünde tuttuğumuz bir konudur. Amerikalı dostlarımız bizim bu hassasiyetimizi daha 1947'den beri bilirler. Bu esaslara elbirliği ile dikkat etmek sayesinde Birleşik Amerika'nın müttefik olduğu bazı memleketlerde husule gelen münakaşalar bizim memlekette hiçbir zaman ehemmiyetli bir dereceyi bulmayacaktır. Amerika ile münasebetlerimiz karşılıklı emniyet ve menfaat ihtiyacı ile bağlanmış iki müstakil millet ve Devletin münasebetleri şek-

linde gelişmekte devam edecektir. Amerika emin olmalıdır ki, kendisi için en sağlam müttefik Türkiye, demokrasi ile idare edilen bir Türkiye olacaktır.

Temas etmek istediğim bir mühim başka mesele Orta-Doğu'daki münasebetlerimizdir. Arap âlemi siyasi ve içtimai hayatında inkişaf ve münakaşa halindedir. Yeniden bazı memleketlerin istiklallerine kavuşmalarını ancak sevinçle karşıladık. Arap âleminin hiçbir köşesinde dostluktan başka bir arzumuz bulunmadığı kırk seneden beri cereyan eden hâdiselerle sabit olmak lâzımgelir. Kendi kaderlerini tâyin devresinde bulunan Arap memleketlerinin bizim iyi yürekli dileklerimizden emin olmalarını isteriz. Doğrudan doğruya komşumuz olan Arap memleketleri ile münasebetlerimizin emniyet havası taşınmasını ciddi şekilde arzuluyoruz. Bizim Arap âleminden beklediğimiz ise şudur: Kendi aralarındaki münakaşalara biz elimizden geldiği kadar karışmamaya çalışacağız. Bizim bu halimizi onların anlayışla karşılamaları lâzımdır. Biz, Cumhuriyet Halk Partisi olarak Araplar arasındaki münakaşalara Türkiye'nin karışmamasını daima lüzum etmişizdir. Arap âlemi de Türkiye'nin dünya ile münasebetlerini Türkiye'nin hakları ve menfaatleri çerçevesi içinde görmeye alışmalıdır. Birçok lüzumsuz anlaşmazlıklardan milletlerimizi bu suretle korumuş olur, Orta-Doğu'da yeni bir devre açabiliriz.

Yakın komşumuz Sovyet Rusya ile münasebetlerimizin iyileşme istidadı göstermesinden memnuniyet hissederiz. Dünya barışının konuşmalarla aranması yolunun açılması bizi sevindirmiştir. Bu yolun kaybolmamasını ve büyük devletler arasında daimi araştırmanın devam etmesini ciddi olarak istiyoruz. İlk temaslarda derhal büyük başarıların elde edilmesi gibi bir hayal beslemiyoruz. Cihan barışının temini uzun çalışma ve uzun sabır meselesi haline gelmiştir. Bu uzun araştırmada Cumhuriyet Halk Partisi olarak Türkiye'nin daima kolaylaştırıcı istikamette çalışması için elimizden geldiği kadar uğraşacağız. Bizim içinde bulunduğumuz müdafaa sisteminde sadık ve dürüst bir müttefik olarak vaziyetimiz mütalâa edilirken kendisine karşı ayrıca hiçbir menfi his beslemediğimize Sovyet Rusya'nın komşu olarak emin olmasını isteriz. Devletler arasında bir patlamaya mahal verilmemesini ve cihan barışının araştırılmasını samimî olarak isterken tarihte emsali görüldüğü gibi konuşan devletlerin müzakerede bulunmayan dostlar aleyhine birbirlerine tavizlerde bulunacağına tabiatıyla ihtimal vermiyoruz. Çünkü taviz politikası mutlaka güveni sarsacak ve neticede mutlaka patlamayı getirecektir. Taviz politikasının, barış aramanın tam ters yolu olduğuna kaanîz. *(Sağdan, bravo sesleri)*

Bu konuşmamda bütün dostlarımızla iyi münasebetlerimizin tafsilâ-
tına girmemeyi tercih ettim. Cumhuriyet Halk Partisi olarak bu münase-
betlerin daha da gelişmesine daimî surette çalışacağımız tabiidir. Ben bu-
gün Türkiye'yi birinci derecede ilgilendiren ana dış politika konularını tahlil
etmek istedim. Beyanatımın bu açıdan mütalâasını rica ederim.

Söylediklerim Cumhuriyet Halk Partisinin bugün muhalefetteki ve ya-
rın mesuliyetteki dış politika yoludur. Bu yolu hulûs ile, açık olarak izah
etmeye çalıştım. *(Sagdan, bravo sesleri)* Bu açıklamada bizimle Demokrat İktidar
arasındaki farkları herkes kendi anlayışına göre bulacaktır. Görüyorsunuz
ki, müdafaa ettiğimiz dış politikamızın esası, sözümün başında söyledi-
ğim gibi, cihan barışıdır ve cihan barışı içinde Türkiye'nin, tamamıyetine
sahip şekilde demokratik bir nizam altında hür, mesut, müreffeh yaşama-
sını gaye edinmektir. *(Sagdan, bravo sesleri)*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, İ: 3, 25.2.1960, C: 12, Sf: 495

**BURSA MİLLETVEKİLİ MAZLUM KAYALAR İLE DENİZLİ
MİLLETVEKİLİ BAHA AKŞİT'İN CHP'NİN YIKICI,
GAYRİMEŞRU VE KANUN DIŞI FAALİYETLERİ OLDUĞU
GEREKÇESİYLE MECLİS ARAŞTIRMASI AÇILMASINA
İLİŞKİN ÖNERGELERİ NEDENİYLE
YAPTIKLARI KONUŞMA**

18 Nisan 1960

Muhterem arkadaşlar; iç politikada huzuru tesis etmek meselesi, Büyük Millet Meclisinin eski bir kaygusudur. Biz bu konuda mütaaddit teşebbüsler yaptık. Hattâ bunun için Büyük Millet Meclisini fevkalâde toplantılara davet ettik, fakat bir türlü iç politikada huzuru tesis etmek için hükümeti karşıkaraşıya ne tedbir bulmak lâzımgeldiği konusunda müzakereye sokamadık. Hakikatte bu çıkmaz bir noktada düğümleniyordu. İktidar iç politikada huzuru tesis etmek için dalma emrivaki olarak getirdiği kanunların, tatbik ettiği usullerin evveleminde kabul edilmesini şart koşar. Biz iç politikada huzuru tesis etmek için her tedbirden evvel bütün vatandaşların siyasi kanaatleri ne olursa olsun, Devlet kapısında, kanun önünde, fiili olarak, eşit muamele görmesini şart koşarız. Bu esas fiili olarak kabul eden bir iktidarla iç huzuru alâkadar eden bütün meseleleri teferruatı ile görüşüp bir hal çaresine götürmek mümkündür. İktidar, bütün vatandaşlara siyasi kanaatleri ayrılığını düşünmesizin Devlet kapısında ve kanun önünde eşit muamele etmek mecburiyetini fiilen şimdiye kadar kabul etmemiştir. (Sağdan: "Bravo" sesleri), (Soldan "asla asla" sesleri) (Gürültüler)

NUSRET KURUOĞLU (Sinob) — *O senin zamanında idi Paşa.*

REİS — *Arkadaşlar: sıralardan müdahale etmiyeltm.*

İSMET İNÖNÜ (Malatya) — İç politikada huzursuzluk meselesinin çözülmeye başlamasına engel olan başlıca düğüm budur.

Grup başkanlarının getirdikleri önerge ile iktidarın bu zihniyetinden, alışılmış tâbiriyle, partizan idare zihniyetinden doğmuş bulunan bir vesikayı müşahede ediyoruz. (Sağdan, bravo sesleri) Bu önerge kabul edildiği andan itibaren siyasi hayatımız tamir ve devam kabul etmez bir uçuruma atılacaktır. (Sağdan, bravo sesleri) Önergenin temeli muhalefeti, hususiyile C. Halk Partisi ve basını itham etmeyi esas alıyor ve birtakım tedbirler teklif ediyor. Esasen tahkikat açılması talebinin, İçtüzüğün işaret ettiği maddeler ile bir münasebeti yoktur. Bir hâdisе hakkında Meclis bilgi edinmek isterse bir heyet

teşkil eder. Tahkikat önergesi sahipleri bahsettikleri hâdiselerde geniş bilgi sahibi olduklarını ve senelerden beri bu bilgiye sahip bulduklarını iddia ediyorlar ve söylüyorlar. *(Soldan noksan sesleri)* Ondan sonra 177 nci maddeye göre bilgi edinmek üzere kurulan bir tahkikat önergesi veriyorlar. Ve bilgi edinmek üzere kurulacak ve tahkikat encümenine fevkalâde salâhiyetler istemeye kalkışıyorlar. Öyleki bu bir tahkikat encümeni halinden çıkarılıyor, memleketi idare eden başlıbaşına bir otorite haline getiriliyor. *(Sağdan: Bravo sesleri)* Bu mevzuun tahliline girmeden evvel biz muhalefet olarak hangi mükellefiyetler ve müeyyideler halinde çalışırız; kısaca Büyük Millet Meclisine arz etmek için müsaade isterim.

Biz Büyük Millet Meclisinde milletvekilliği vazifesiyle, hepimiz beraber, bütün arkadaşlar beraber, mükellef bulunuyoruz. Bu vazifeyi ifa ederken encümenlerde, Büyük Millet Meclisi kürsüsünde İchtüzük hükümlerine bağlıyız. İchtüzük hükümlerinin tatbiki bağımsız Meclis Başkanının elindedir. Bu müeyyideler altında vazife görürüz. Bunun dışında Büyük Millet Meclisindeki çalışmalarımızda hiçbir kayda bağlı değiliz ve hiçbir kaydı kabul etmeyiz. *(Sağdan: Bravo sesleri)*

İktidarla muhalefet olarak karşıkarşıya gelirken tabiatıyla birbirimizle dalmî olarak, hiç olmazsa çokluk olarak tartışma halindeyiz. Çünkü iktidar icra mevkiindedir. Küçük, büyük bütün amme hizmetlerinden sual ve hesaba cevap vermek mecburiyetindedir. Her milletvekli gibi biz de bu hakkımızı kullanırız ve bu yüzden onunla daimî bir tartışma halinde oluruz.

Buradaki şikâyetlerimizden, itirazlarımızdan ve beğenmediklerimizden; iktidara mensubolanlar bizi hiçbir suretle itham etmeye salâhiyetli değildir. *(Soldan: "Aa" sesleri)*

Meclis dışında nasıl çalışılır? Cemiyetler Kanunu ile kabul edilmiş Nizamnamemiz vardır. Bunun hükümleri dâhilinde çalışırız. Kanunların tesirleri ve hükümleri altındayız. Ayrıca himayede, kontrolde ve hükümde adaletin tesiri altındayız. *(Sağdan, bravo sesleri)* Bunun dışında hür vatandaş olarak hiçbir kayda bağlı değiliz. *(Sağdan, alkışlar, bravo sesleri)*

Bir son hakem vardır. O da seçimle vatandaşın karşısına parti olarak, ferdolarak kendimizi arz etmektir. Eşit haklar içinde dürüst bir seçimin neticesine boyun eğemeye mecburuz. *(Sağdan, alkışlar)* Devletin, idarenin temelini böyle bir seçim teşkil eder. Böyle bir seçimi tahakkuk ettirmek için senelerce uğraştık, netice aldık, kendimize düşen vazifeleri tâyen ettik ve bu istikamette devam edeceğiz.

Önerge ne istiyor? Türkiye'deki her nevi siyasi teşekküllerin icabında durdurulması yetkisinin ve lüzum gördüğü bütün tedbirleri almak salâhiyetinin verilmesini istiyor. Her nevi siyasi teşekküllerle... (Soldan, Paşa "siyasi faaliyet" sesleri) Önergede söylenen şudur dinleyiniz: Tahkikatın selâmetle cereyanını temin bakımından ve tahkikatın devamı müddetine maksur ve munhasır olmak üzere Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurmak kararı da dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği bîlcümle tedbirleri ve kararları ittihaz etmek salâhiyeti... (Soldan, şimdi tamam Paşa, faaliyet deniyor, sesleri) Kimdir bu siyasi teşekküller? (Soldan, faaliyet, faaliyet sesleri)

REİS — *Hatibî ne sizler ne de Riyaset Divanı anlayabilmektedir. Lütfen sükûneti temin edelim ve hatibî dînliyelim.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Yukarda sayıldığına göre, şikâyet edilen siyasi teşekkül, C.H.P. sidir.

Şimdi önerge sahipleri diyor ki, C.H.P. hakkında icabında faaliyetleri durdurmak da dâhil olmak üzere her türlü kayıtları koymak için ve lüzum gördüğümüz her türlü tedbirleri almak için salâhiyet isteriz.

Şimdi arkadaşlar, böyle bir salâhiyet istemek, insanların dün, bugün değil, yüz bin sene evvelden beri reddettikleri, bir anlayıştır. Bu hem hukuk prensibine aykırıdır. Bir insan hem dâvacı, aynı zamanda hükümcü ve aynı zamanda tatbikatçı olmaz. Dâvacı olan bu encümen hükmünü vermiş olduğu halde bu hükmü tatbik etmek için de salâhiyet istiyor. Bu salâhiyet bütün hukuk telâkkilerinin dışındadır, Anayasanın üstünde ve kanun dışındadır, düpedüz gayrimeşru bir taleptir. (Sağdan, bravo sesleri ve alkışlar)

ALİ DEDEKARGİNOĞLU (Çorum) — *Meclisin kararı gayrimeşru olmaz.*

REİS — *Arkadaşlar müsaade edin, meşru mu, gayrimeşru mu vereceğiniz karara bağlıdır.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Milletvekili olarak böyle gayrimeşru bir tasallutu kabul etmiyeceğiz. (Sağdan, alkışlar ve bravo sesleri) Vatandaşlara, kanunların, adaletin, Anayasanın dışında haksız, kanun dışı, gayrimeşru salâhiyetle yapılacak müdahaleleri kabul etmemelerini söyleyeceğiz. (Sağdan, alkışlar) Önergede sıralanan isteklerin hiçbir hukuki değeri yoktur, hiçbir insanı değeri yoktur. (Sağdan, bravo sesleri) Zaten karşılıklıya gelirken, birbirlerimizin yaptıklarına kusur bulmak, tenkid etmek suretiyle siyasi hayat devam ederken; gruptan birinin, söylediklerini sünen mahkûm edecek mevkie diğerinin peşinen geçmesi hiçbir hukukla kabili felih olmiyan bir harekettir.

Arkadaşlar, şimdi bu salâhiyetlerle teşkil edilen Encümenin bir hususî karakteri vardır. Bu Encümen, Hükümetin üstünde, Büyük Millet

Meclisin üstünde bir baskı rejiminin bünyesi olacaktır. *(Sağdan, bravo sesleri)* Bu talep gerçekleşirse; hesapsız, mesuliyetsiz, rasgeldiği vatandaşı hapsedmek isteyecek, istediğine söyle diyecek, istediği kâğıtları alacak, bu suretle memlekette bir dehşet idaresi fiilen kurulacaktır. *(Sağdan, bravo sesleri.)* Bu halin ibret verici bir dersi vardır. Şiddet tedbirleri diye medenî bir cemiyette ne tedbir bulunsa, mademki, onun tatbik edilmesi için bir hâkime havale edilecek, bir başka Devlet memuru bunun icra vasıtası olarak bu teklifi yapanların arzu ettikleri neticeyi elde etmeleri mümkûn değildir. *(Sağdan, bravo sesleri)* Ne yaparsanız yapın, hâkîmın karşısına gidiyorsunuz, hâkîme budur, budur diyorsunuz, nihayet adam, görülen lüzum üzerine, bir saat sonra emekliye ayrılacağını bildiği halde nihayet bir gün geliyor, "yapamam" diyor. *(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)*

Önerge bu Devlette hiçbir müesseseye itimadı olmadığını söylüyor. *(Sağdan, bravo sesleri)* Devlet memurlarına itimadı yoktur, adalete itimadı yoktur, orduya itimadı yoktur. *(Sağdan, bravo sesleri)* Hiçbir müesseseye itimadı olmıyan bu otorite, bu idare eşit olmıyan seçümlere kararlı olduğu halde seçüme gitmeye dahi cesaret edemiyor. *(Sağdan, bravo sesleri, şiddetli alkışlar)* Milletın reyleriyle azlıkta kalmış olan bu iktidar, bugün Devletın bütün müesseselerinde ve umumî efkârın katî hükmü ve kanaatî karşısında bir kadro halinde kalmıştır. *(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)*

Ne isteniyor?.. Meclis Tahkikat Encümeni namı altında bir baskı idaresi kurmak istiyorlar. Bu baskı idaresi Anayasaya, İnsan Haklarına karşı teşebbüs edilen gayrimeşru bir darbedir. *(Sağdan, alkışlar)*

Muhterem arkadaşlarım; reylerinizle vereceksiniz, reylerinizle adlarınızı temiz evlâtlarınıza bırakmak vaziyetindesiniz. *(Sağdan, bravo sesleri)* Baskı idaresine, millet, bütün namuslu teşkilâtı ile bütün sade vatandaşlar ile mukavemet edecektir. Bu tetbir ve bu tetbiri alanlar muvaffak olmıyacaktır. *(Sağdan, bravo sesleri ve alkışlar)*

(Mardin Milletvekili Kamîl Boran'ın söz hakkını devretmesi nedeniyle devamla)

Muhterem arkadaşlar; beyanatım üzerine izahatta bulunan hatîbin temas ettiği bir mevzuu huzurunuzda tahlil etmek isterim. Bu mevzu Demokrat Partî gruplarının tebliğleri ve salâhiyet sahibi hâtiplerinin sözlerinde daima ileri sürülmüştür. Biz, ihtilâl metodları takibederiz. *(Soldan, tutman, doğru sesleri)* Seçümsüz iktidara gelmek yolundayız, derler. *(Soldan, doğru, doğru sesleri)* Şimdi bu mevzuu Büyük Millet Meclisi huzurunda bir defa kesin olarak açıklamak isterim. Biz ihtilâlden yetişmiş insanlarız. İçimizde bizim yaşımızda olanlar pek azdır. Ama bizim etrafımızda bulunan teşekküller, fikirler, zümreler bizim geldiğimiz yolu bütün teferruatı ile bilirler. Biz

İhtilâlden gelmiş bir nesiliz. Meşrutiyet ihtilâlinden geldik. Cumhuriyet ihtilâline yöneldik. En sonu, Cumhuriyet ihtilâlinden demokratik rejime geçinceye kadar çok gayret sarfettik ve çok zahmet çektik. Çok güç bir devirdi bu. Ama, sabırla muvaffak olduk.

Bu ihtilâl rejimi; eşit haklarla, dürüst yapılan seçimlerle, iktidar değişmesiyle neticelenebildi ve hiçbir kıyamet kopmadı. Bunun milletimizin tarihine, daima örnek olabilecek bir mısâl olarak, cesaret verici bir mısâl olarak geçmesini istedik.

Şimdi, biz tekrar ihtilâl usulünü takıbedecek ve ihtilâl yoluyla iktidara geleceğiz; ne olacak?

En büyük derece ile âzami derecede muvaffak olsak, 1938'de, 1940'da, 1945'te vardığımız vaziyete varacağız. Bu vaziyetten biz memnun değildik. *(Saldan, "bravo sesleri" ve alkışlar)* Bu vaziyet, bu ihtilâl rejimini biz demokratik rejime çevirmek için çok güçlük çektik. Bizim böyle bir harekete tekrar tevessül etmemizde mâna yoktur, mantık yoktur. *(Saldan, bravo sesleri)*

Şimdi biz ihtilâl rejiminden gelerek Demokratik rejim içinde siyasi hayat takıbediyoruz. Etrafımızda olan ihtilâllerin hiçbiri böyle değildir. Büyük inkılaplar, büyük devrimler için yapılmış ihtilâllerden sonra normal iktidarlar teessüs edememiş, etmiyor. Rasgele sokak politikacıları meşru iktidarları altüst etmeye çalışıyorlar. Bu gibi teşebbüslerin yüzde 80'i hiçbir memlekette muvaffak olamıyor. Halk iktidarı haksız görmüyorsa 3-5 kişinin toplanması ile Devletin bütûn silâhlı, silâhsız kuvvetlerine karşı hareket ederek ihtilâl vücuda getiremezler. Şimdi, ihtilâl, iktidarı bir defa eline geçirmiş olanlar tarafından yapılıyor; son zamanların modası budur. Seçimle iktidara geliyor. Devletin vasıtalarına el koyuyor; seçimle gitmek ihtimali ufukta görüldü mü ben buradan gitmem telâşına düşüyor. *(Saldan, bravo sesleri, alkışlar)* *(Saldan, Allah'tan kork, o senin zamanında sesleri)* Ne oldu telâşınız ne?..

REİS — Bir defa daha işaret edeceğim, fikirleri ret veya tasvîp umumîdir. Münferit müdahaleler müzakereyi nereye götürür, sükûneti muhafaza edelim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi iktidarda bulunanların, iktidarı ellerinde bulunduranların milletleri ihtilâle nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan haklarının yürürlükte olması şarttır. Bu fikir beyannamenin ruhunu teşkil ediyor. Şimdi mevzuubahsolan mesele bu. Demokratik rejim, insan hakları yürütülüyor mu, yürütülüyor mu? Bu bir. Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zor-

lanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilâl bemehal olur. *(Sağdan, alkışlar, soldan, gürültüler)* Beni dinleyin... *(Soldan, ellerin kandı senin sesleri)* Biz böyle bir ihtilâl içinde bulunamayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. *(Sağdan, bravo sesleri)* *(Soldan, gürültüler)* Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılmış baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. *(Sağdan, bravo sesleri ve alkışlar)* *(Soldan, gürültüler)*

Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilâl meşru bir haktır. Fakat ihtilâl aslında bir millet hayatının aslâ arzu etmeyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır. Bir çok memleketlerde görüyoruz. Çok iyi niyetlerle, vatanperver hislerle ihtilâl yaparak idare kuranlar, kurdukları idarenin ertesi gününden itibaren, kâbus içinde yaşarlar. Onlar muvaffak oldukları ihtilâl normal bir demokratik rejime devredebilmek için imkân bulamazlar. Bulabilenler tarihte nâdir. Biz bulduk işte. *(Sağdan, bravo sesleri alkışlar)* Ama bunu bulamayan memleket çok zarar görür. İhtilâl niçin yapılır? Eğer ihtilâl vatandaş için başka çıkar yol yoktur, kanaati zihinlere ve bütün müesseselere yerleşirse, meşru bir hak olarak kullanılacaktır. Bundan içtinap kabil değildir.

Basiretimiz yerinde ve aklımız başımızda ise normal bir demokratik rejimin icaplarını hulûs ile takib ederek, eşit haklarla dürüst bir seçimin neticelerini kabul ederek bu rejimi bu yola götürelim yoksa *(Soldan, gürültüler)* Meclis Tahkikat Encümeni şeklinde 3 aylık fevkalâde bir idare kuracaksınız. Bu idare muhalefet partisini ve basını her yerde takibedecek. Şu kusuru var, bu kusuru var, diye her yerde takibedeceksiniz, şimdiden söylüyorsunuz kusurları.

İBRAHİM SEVEL (İstanbul) — Evveldâ sent takibedeceğiz..

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Filân yerde şu beyanatı yapmışım. Hakkımdır, kanuni saydığım takdirde yaptım, kanuni değilse haksız isem, ver mahkemeye. *(Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)* Bunun aksî telâkki asla itibara lâyık değildir.

Onun için muhterem arkadaşlarım, bu memleketin seçkin, yetişmiş güzide insanlarısınız, memleketi fevkalâde bir idareye götürmek istenil-

diğinin arifesinde, eşiğindedesiniz, hesaplı olarak düşünmenizi isterim. Bir fevkalâde idare kuracaksınız. Bu idareye verilen salâhiyetler gayrimeşrudur. İtaat etmiyeceğiz dediğimi söylemek yersizdir. Bir defa çıkmış bir kanuna, kanun değil karar, çıkmış bir kanuna itaat etmemek vatandaşın elinde değildir. Ama kabul etmeyiz. Razi olmayız. Ve vatandaşların hepsine bunun haksız olduğunu, buna mukavemet etmek lâzımgeldiğini söyleriz. Hür vatandaşın hakkıdır bu. Memurlara itimat etmez, adalete itimat etmez, orduya itimat etmez, kendisi esasen azlıktadır, bir kadrodur, bu şeyleri yapmak ister, böyle şey olmaz. *(Sağdan, şiddetli alkışlar)*

---

* TBMM Tutanak Dergisi, İ: 58, 18.4.1960, C: 1, Sf: 374

**ÇORUM MİLLETVEKİLİ HÜSEYİN ORTAKÇIOĞLU VE
ARKADAŞLARINCA VERİLEN TAHKİKAT
ENCÜMENLERİNİN GÖREV VE YETKİLERİ HAKKINDAKİ
KANUN TEKLİFİ NEDENİYLE YAPTIKLARI KONUŞMA**

27 Nisan 1960

Muhterem arkadaşlar, kanun lâyhasını getiren hatîbin izahlarını dinledik. Kanun lâyhasının adı Tahkikat encümenlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için bir tekliftir. Halbuki hatîp izah ederken ancak 11 tahkikat önergesinin Mecliste konuşulmasını karşılamak üzere bunu getirdiğini itiraf etti. Meselenin *(Soldan: gürlükler)* başında ve sonunda aslı budur. İktidarda bulunan parti, rakîbi olan parti hakkında birtakım isnatlarla tahkikat açıyor. *(Soldan: "müfteri" sesleri), (Sağdan: "müfteri sizsiniz" sesleri)*

MEHMET KÂMİL BORAN (Mardin) — *Reis Bey, dinlemek imkânlarını siz de sağlayınız.*

REİS — *Devam buyurun efendim. Sükûnet yerindedir.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — İktidar partisi arzularına göre değerlendirmek için yeni müeyyideler getiriyor. Hepsini bir küldür. İktidar partisini idare edenler C.H.P. ve bir kısım matbuat aleyhine tasmin ettikleri tedbirleri evvelâ bir teşekkül olarak, sonra da onun müeyyideleri olarak ikmal ediyorlar. *(Sağdan: bravo sesleri, alkışlar)*

Tahkikatın gerekçesi, aslında bizi, Halk Partisini birtakım hareketlere itham ediyor. *(Soldan: "doğru, doğru" sesleri; "elbette" sesleri)*

MURAD ÂLİ ÜLGEN (Afyon Karahisar) — *Kürsüden ihtilâl beyannamesi okudun Paşam.*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Zile, Uşak ve Topkapı ve sair hâdiselerde birtakım fenalıklar yapmışız, bunları tahkik edecekler. Biz, Zile ve Uşak'ta yapılan muamelelerden dolayı mahkemeye verildik, mahkemede beraet ettik. *(Soldan: "daha belli değil" sesleri)* Bunu Temyiz tasdik etti.

Uşak'ta hayatınıza kasdetmek için... *(Soldan: "yalan, yalan" sesleri)* Hayatınıza kasdetmek için yapılan tertiplerden az zararla çıktık. Şimdi iktidar partisi diyor ki: "Nasıl oldu da bu hâdiselerden sağ çıktılar." Bunu tahkik edecekmiş. *(Sağdan: alkışlar, bravo sesleri)* Biz bu kadar tertipler yaptığımız halde bu tertipler nasıl oldu da muvaffak olmadı, diyorlar. *(Sağdan, alkışlar)* İşte Tahkikat Encümeni bu marifetleri tertib edecek.. Tahkikat Encümenini kurduran

gerekçe "Bu hava içinde seçim yapılamaz" diyor. Evvelâ seçim havası vücuda getirilmek isteniyor. Halbuki, seçim havası aylarca evvel hazırlanmış, memlekete ilân olunmuştur. İlkbaharda muhakkak olacak idi, Başbakanın en yakın vekili olan zat salâhiyetle bunu ilân etti. (Soldan, "yok dyle şey" sesleri)

DEVLET VEKİLİ MEDENİ BERK (Niğde) — Tekzibettik.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Tahkikat Encümeni teşkilinin sebebini ve müeyyidesini teşkil eden bu teklifin hedefi, seçim havasını hazırlamaktır. Seçim havası, bugün Demokrat Parti başında bulunanlar için nedir? Ne isterler bunlar seçim zamanı ki, onu önceden hazırlamış olsunlar? (Soldan; siddetli gürültüler)

Demokrat İktidar 1950'den bu yana birkaç seçim yaptı. Bu seçimlerin her birini hususî ve fevkalâde bir tedbirden sonra yaptı. (Soldan, gürültüler)

1950'nin ara seçimini yapmak için ilk önce CHP'ni itham ederek bütün halkevlerini kapattı, elinden aldı. 1951 ara seçimlerini yapmak için memlekette beş yüze yakın kütüphaneyi kapattı. (Soldan, gürültüler)

Sonra 1954 seçimlerini yaptı. Bu seçimleri yapmak için de tedbirler aldı. O zaman Millet Partisi vardı; onu kapattı. O zaman Halk Partisinin ne kadar malı, mülkü varsa; vesikalarını, kitaplarını, kurşun kalemine kadar hepsini müsaadere etti. (Soldan, gürültüler) Ondan sonra 1954 seçimini yaptı.

Daha sonra 1957 seçimini yaptı. 1957 seçimi, biliyorsunuz ki, muhalefet partileri arasında büyük mikyasta iş birliği havası içinde hazırlandı. Fevkalâde kanunlar çıkardı. (Soldan, gürültüler) 1954'ten sonra seçime ait çıkarıldığı fevkalâde kanunlar yetmedi. 1957'de ayrıca kanunlar çıkardı. (Soldan, gürültüler), (Meclis çıkardı, sesleri) Muhalefet partilerinin reylerini birbirlerine eklemek ihtimalini ortadan kaldırdı, bir. Bu da kâfl gelmedi. (Soldan, gürültüler) ("1946'da onu siz yaptınız" sesleri) 1957'de bugün her birimizin hicapla hatırladığımız ve hâlâ encümünde tashihi, düzeltilmesi için duran kusurlar işledi. (Soldan, gürültüler) Maharetle işledi, yüzüne gözüne bulaştırarak işledi. (Soldan, gürültüler), (Sağdan, "Reis Bey hatibi işitemiyoruz" gürültülere mâni olun sesleri)

REİS — Efendim, müsaade buyurun, hatibin sözleri işitilemiyor. (Sağdan, gürültüler, "Cezâ ver" sesleri) Rica ederim beyler, sizin yaptığınız nedir? Müsaade ediniz.

Devam buyurun efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — 1960 seçimlerine hazırlanmak için yeni, fevkalâde tedbirlerin alınması lüzumuna, Demokrat Partiyi idare edenler kaanidirler. İşte meselenin esası bu. (Sağdan, gürültüler), (Soldan, gürültüler)

REİS — Rica ederim, Abdullah Bey, karşılıklı konuşmayın. Kürsü burada, hatip burada, bu tarafa teveccüh ediniz, rica ederim. Gürültünüzden hatip işitilemiyor.

Buyurun, devam edin, efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Tahkikat Encümenine verilen vazife, seçim havasını hazırlamak için birtakım tedbirler almasıdır. Bu tedbirleri bir haftadan beri görüyoruz. Daha bu müeyyideler meydana çıkmadan evvel Meclis müzakerelerini neşrettirmiyor. Sonra teşkilâtımızdan olan vatan-daşlarımız, muhtelif vilâyet ve kazalarımızda rastgele, insafsız bir surette tevkif ediliyor. *(Soldan, gürültüler, yalan, yalan, sesleri)* Misal vereyim.

REİS — *Enver Kaya Bey, size bir ihtar veriyorum. (Gürültüler)*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Çorum'da CHP Başkanı halkı isyana teşvik ediyor, deniyor. *(Soldan; gürültüler)* Çorum'da Amet Başibüyük isminde muhterem bir avukat.. *(Soldan; Gürültüler, "Çok muhterem" sesleri)* Osmaniye'ye gidiyor ve orada C.H.P. İlçe Başkanını dairelerinde, yerinde ziyaret ediyorlar. *(Soldan: Gürültüler)*

SOLDAN BİR MEBUS — *Ne alakası var, Reis?*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Toplantı yapmışlardır, diye ve emirlere aykırıdır, diye, adamlar hapsedilmişlerdir, muhakemelerini bekliyorlar. *(Soldan: "Tamam, tamam" sesleri)* Terciz eder mısınız?

Demek ki, seçim havasını hazırlamak için, yalnız bir misal bu. Daha başka, İstanbul'da, İskenderun'da rasgeldikleri vatandaşı, kim itibarlı, kim imanlı ise onu tedhiş havası içinde yıldırma da bu tertiplerin bir gayesidir.

Şimdi bir iktidar için, Anayasa içinde dürüst bir iktidar olmanın mihenk taşı vatandaşa karşı partizan olmaması ve dürüst bir seçim yapmayı kabul etmesidir. Dürüst bir seçim yapmayı kabul etmemiş, o kadar da değil, dürüst bir seçim yapmamayı seçimi kazanmak için esas ittihaaz etmiş olan *(Soldan: Gürültüler)* bir iktidar seçimle asla gitmek temayülünde değildir. Bir iktidar bir defa seçimle gitmemeyi esas olarak kabul ettikten sonra artık onun alacağı tedbirler birbirinden gayrimüşru ve birbirinden batırıcı ve yıpratıcı olur. *(Soldan: Şiddetli gürültüler)*

KEMALİ BAYAZIT (Maraş) — *O taraftan birisi; halt etmişsin, diyor, tecziyesini istliyoruz.*

REİS — *Rica ederim gürültülerden söylenenler duyulmuyor, yerlertize oturunuz. (Soldan, şiddetli gürültüler) Efendim. İnönü'yü dinlemeye kendinizin dahi tahammülünüz yok mu?*

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, Demokrat Parti iktidarının seçime karşı aldığı vaziyet vatandaşı nazarında iki ihtimali can-

landırmıştır: Birincisi; bu iktidar hiçbir zaman seçim yapmayacaktır. *(Soldan, "yapacağız" sesleri)* Ben bu fikre iştirak etmiyorum. Bu iktidar 3 aylık bir seçim hazırlığı yapıp şartları kendisine hazırladıktan sonra seçimi yapacaktır. Üç ay kâfi gelmezse bu üç ayı artıracaktır. Kendi kanaatine seçim şartları kendisi için uygun hale gelecek, ondan sonra seçimi yapacak ve % 96,6 ekseriyetle seçimi kazanmış olduğunu bütün dünyaya ilân edecektir.

Şimdi arkadaşlar, bu tarzda seçim marifetlerini yapan idareler vardır. *(Soldan, gürültüler), (Soldan: "ne isenlar yapıyor. Reis Bey" sesleri)*

REİS — Müsaade buyurun, vazifeme müdahale etmeyin. Riyaset vazifesini bilir.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bunlar, % 96,6 çoğunluğu alırlar, ama bunların seçimlerine ne o memleket içinde, ne de dünyada, hiç kimse itibar etmez. Fakat ben size haber vereyim ki, vatandaş o kadar dolgundur ki, bu 3 ay, 6 ay, bir sene sizin arzu ettiğiniz seçim havasını bazırlıyamıyacaktır. *(Sağdan; şiddetli alkışlar)*

Sözün kısası arkadaşlar, bu tedbirlerle Anayasaya bir darbe vurulmaktadır. *(Gürültüler)* Anayasa dışı, gayrimeşru bir baskı idaresi kurulmaktadır. *(Sağdan, alkışlar), (Soldan, "gayrimeşru diyor" sesleri) (Gürültüler)* Bizden başka dünyanın herhangi bir memleketinde okuma yazması olan bir adama "Türkiye'de Demokrat iktidar rakibi hakkında ithamname ile böyle bir tahkikat açtı ne dersiniz?" deyiniz alacağınız cevaba razıyım. Alacağınız cevap yalnız sizin için değil endişe ederim ki, memleketimiz için hicap verici olacaktır. *(Sağdan, alkışlar)*

BAHA AKŞİT (Dentzli) — Büyük Millet Meclisinin kararı hicap verici olur mu?

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi bu tedbiri alanların telâkkilerini ve muhakemelerini aşıkâr bir surette görüyoruz. Anayasa içi, Anayasa dışı, darbedir, değildir, bunlar sözdür... *(Soldan, alkışlar, bravo sesleri, gülüşmeler)* Diyorsunuz. Biz tedbiri aldık, bu tedbiri yürüteceğiz, diyorsunuz. Bu fikirdesiniz. *(Sağdan, alkışlar)*

Telâş etmeyin. Memleketin siyasi vaziyetini masa üzerine yayıyoruz, teşrih ediyoruz. *(Soldan, şiddetli gürültüler ve tavzih etsin, sesleri)* Aldığımız tedbirlerin mâ-nâsı budur.

REİS — Beyler, müsaade buyurun. Sükûneti muhafaza edin. İsmet İnönü'nün memuru, emniyeti, zabıtayı politikayı karıştıran beyanlarının zabıttan çıkarılması hususunda reylerinizte arz ediyorum... Kabul edenler... *(Soldan, zabıtaya kalsın sesleri, gürültüler)*

HÜSEYİN FIRAT (İçel) — Zaptı okuyalım. *(Gürültüler)*

REİS — Müsaade buyurun efendim. Vaziyeti açıklıyayım. Riyasetin anladığına göre

memuru. emniyetli. zabıtayı politkaya dlet eder mahiyetteki beyanların zabıttan çıkarılması hususunu teklif ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir. (Gürültüler)

Devam edin efendim.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bir baskı rejimi kurulduğu zaman bunu kuranlar...

(Soldan şiddetli gürültüler, masaları vurmalar, "zabıt okunsun" sesleri)

HÜSEYİN FIRAT (İçel) — Zabıt okunsun efendim.

REİS — Devam buyurun efendim. (Soldan devamlı, şiddetli gürültüler, zabıtlar okunsun sesleri)

Zabıt şu anda temin etmeye imkân yok. Çünkü hattı kürsüde ve zabıt peyderpey yazılmaktadır. gelince ayrıca tetkik edilerek cezayı müstelzim bir husus varsa, icabı yerine getirilir.

Devam buyurun İsmet İnönü. (Devamlı ve şiddetli gürültüler arasında)

REİS — Hattın konuşmasını riyaset duymuyor, lütfen sukûneti muhafaza edin. (Soldan, şiddetli gürültüler) Konuşmaları takibedemiyorum. Zabıtları tetkik etmek üzere inikada on beş dakika ara veriyorum.

REİS — Celseyi açıyorum.

Riyaset, bundan evvelki Celsenin sonunda beyan ve ifade eylediği gibi zabıtları tetkik etti. Dahilli Nizamnamenin 188 inci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca İsmet İnönü'nün beyanları, kendisinin Meclisten çıkarılmasını icabettirmektedir. Bu ise reylerinizte vabestedir. (Sağdan, şiddetli gürültüler, devamlı bağurmalar) Kendisinin on iki İnikat Meclisten çıkarılmasını reyinizde arz ediyorum. Kabul edenler... (Sağdan, şiddetli gürültüler... Yuhhh sesleri) Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir. (Sağdan, devamlı gürültüler, ayağa kalkmalar, bağurmalar). (Sağdan, müdafaa hakkı tanımı, müdafaa hakkı tanınmazsan yapamazsın sesleri)

(İnönü salondan çıktı)

---

* TBMM Tutanak Dergisi, İ: 61, 27.4.1960, C: 4, Sf: 298

MUSTAFA İSMET İNÖNÜ

1884 - 1973

Asker, siyaset ve devlet adamı,
Türkiye Cumhuriyeti'nin
İkinci Cumhurbaşkanı

24 Eylül 1884'de İzmir'de doğdu. İlk öğrenimine Sivas'ta başladı. 1894'de Sivas Askerî Rüştiye'yi bitirdi. Daha sonra Sivas Mülkiye İdadisi'ne girdi. Ailesinin İstanbul'a nakli üzerine Halıcıoğlu Topçu İdadisi'nde okudu ve mezun oldu. 1900'de Topçu Harbiyesi'nde öğrenimini sürdürdü. 1903'de teğmen rütbesi ile askerî yaşama başladı.

Daha sonra bugünkü adıyla Harp Akademisi'ne girdi ve birincilikle mezun olarak, 1906'da kurmay subay oldu. 1907 sonlarında gittiği Selanik'te Mustafa Kemal (Atatürk) ile tanıştı. 1908'de yüzbaşı rütbesi ile Yemen'e gönderildi ve 1912'de binbaşılığa terfi etti. Balkan Savaşı'nda İstanbul'a gelerek Genel Karargâhda görev aldı. Berlin'de yapılan Türk-Bulgar barış andlaşması görüşmelerine askerî müşavir olarak katıldı. 1914'de yarbaylığa yükseldi. 1915'de de albay rütbesi ile İkinci Ordu Kurmay Başkanlığı yaptı. Bu görevi sırasında bir süre Mustafa Kemal (Atatürk) emrinde çalıştı.

1916 yılı başlarında Mevhibe Hanım'la evlendi.

4 üncü Kolordu Komutanı olarak Kafkas ve 20 nci Kolordu Komutanı olarak da Filistin ve Suriye cephelerinde bulundu. Andlaşmanın imzalanmasından sonra Harbiye Bakanlığı Müsteşarı ve Barış Hazırlığı Komisyonu Başkanı oldu.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine, 9 Nisan 1920'de Ankara'ya geldi.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Edirne Milletvekili olarak girdi. Genelkurmay Başkanlığı'na seçildi. 6 Haziran 1920'de Padişahlık yönetimince hakkında idam fermanı çıkarıldı. 25 Ekim 1920'de diğer görevleri saklı kalmak kaydıyla Garp Cephesi Kuzey Grubu Komutanlığı'na getirildi.

10 Ocak 1921'de Kurtuluş Savaşı'nın ilk askerî başarısı olan Birinci İnönü zaferini kazandı. Bu başarısından dolayı Tuğgeneralliğe terfi ettirildi. Yunanlılarla sürdürülen savaşta, 27 Mart 1921'de, Atatürk'ün "...Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs (ters) talihini de yendiniz" mesajını gönderdiği İkinci İnönü zaferini kazandı.

30 Ağustos 1922'deki Büyük Zafer'den sonra, Mudanya Mütareke Konferansında Türk Ordusu Başkomutanlığını temsil etti ve diplomasi alanında da ilk büyük başarısını kazandı.

21 Kasım 1922'den 24 Temmuz 1923 tarihine kadar süren Lozan Konferansı'na Dışişleri Bakanı ve Başdelege olarak katıldı.

29 Ekim 1923'de Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhurbaşkanlığına seçilen Atatürk tarafından Başbakanlığa atandı. 1934 yılında yine Atatürk tarafından kendisine İnönü soyadı verildi. Başbakanlık görevini 25 Ekim 1937'ye kadar sürdürdü. Atatürk'ün ölümünden sonra, 11 Kasım 1938'de TBMM'ce oybirliği ile Cumhurbaşkanlığına seçildi.

Çok ağır baskılara rağmen, izlediği akılcı politika ile, ülkeyi İkinci Dünya Savaşı'nın dışında tutmayı başardı. 1945 yılından itibaren ülkemizin çok partili demokrasiye geçişini kararlılıkla sağladı.

1950-1960 döneminde Malatya Milletvekili ve Anamuhalefet Partisi Genel Başkanı olarak siyaset yaşamını sürdürdü.

1961—1965 yılları arasında kısa sürelerle Başbakanlık görevinde bulundu. 20 Kasım 1972'de CHP Genel Başkanlığı ve Milletvekilliğinden istifa ederek, Anayasa gereği C. Senatosu üyesi oldu.

25 Aralık 1973'de hayata gözlerini yumdu. Bakanlar Kurulu kararıyla, Anıt kabir'deki ebedî istirahatgâhında toprağa verildi.

Üç çocuk babası olan İsmet İnönü, Almanca, İngilizce ve Fransızca biliyordu.